

SƏHİH QÜDSİ HƏDİSLƏR

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Bakı 2021
Qarabağ Azərbaycanıdır!

Səhih qüdsi hədislər,

Bakı, "Elm və təhsil", 2021, 240 səh.

Tərcümə:	Rəşad Rəhimli
İxtisas redaktoru:	Elşən Şəkərov
Redaktor:	Kənan Zamanzadə
Hazırladı:	Ramin İsbərxanlı

ISBN 978-9952-8175-0-7

© "Elm və təhsil", 2021

Qısaldılmış mənbələrin izahı

əl-Buxari	əl-Buxarinin "Səhih" əsəri;
Muslim	Muslimin "Səhih" əsəri;
İbn Xuzeymə	İbn Xuzeymənin "Səhih" əsəri;
İbn Hibban	İbn Hibbanın "Səhih" əsəri;
əd-Dəraqutni	əd-Dəraqutninin "Sunən" əsəri;
ət-Tirmizi	ət-Tirmizinin "Sunən" əsəri;
Əbu Davud	Əbu Davudun "Sunən" əsəri;
İbn Məcə	İbn Məcənin "Sunən" əsəri;
Əhməd	İmam Əhmədin "Musnəd" əsəri;
əl-Hakim	əl-Hakimin "Mustədrak" əsəri;
ət-Tayəlisi	ət-Tayəlisinin "Musnəd" əsəri;
əl-Bəzzər	əl-Bəzzərin "Musnəd" əsəri;
əl-Haris	əl-Harisin "Musnəd" əsəri;
Əbu Yalə	Əbu Yalənin "Musnəd" əsəri;
Əbu Avanə	Əbu Avanənin "Musnəd" əsəri;
İbn Əbu Şeybə	İbn Əbu Şeybənin "Musannəf" əsəri;
İbn Əbu Asim	İbn Əbu Asimin "Sunnə" əsəri;
İbn Əbu Hatim	İbn Əbu Hatimin "Təfsir" əsəri;
İbn Adiy	İbn Adiyin "Kamil" əsəri;
Malik	İmam Malikin "Muvatta" əsəri;

Ön söz

Həmd ancaq Allahadır, Ona həmd edir, Ondan yardım və məğfirət diləyirik. Nəflərimizin şərindən və pis əməllərimizdən Allaha sığınırıq. Allah kimi hidayətə yönəlmişsə, onu heç kəs azdıra bilməz, kimi də azdırmışsa, heç kəs onu hidayətə yönəldə bilməz. Mən şəhadət edirəm ki, Allahdan başqa ibadət haqqına layiq məbud¹ yoxdur, O, təkdir, şəriki də yoxdur və şəhadət edirəm ki, Muhəmməd Onun qulu və elçisidir.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ﴾

“Ey iman gətirənlər! Allahdan lazımınca qorxun. Yalnız müsəlman olduğunuz halda ölün” (Ali-İmran, 102).

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾

“Ey insanlar! Sizi tək bir şəxsdən (Adəmdən) xəlq edən, ondan da zövcəsini (Həvvanı) yaradan və onlardan da bir çox kişi və qadınlar törədən Rəbbinizdən qorxun. (Adı ilə) bir-birinizdən (cürbəcür şeylər) istədiyiniz Allahdan, həmçinin qohumluq əlaqələrini kəsməkdən qorxun. Şübhəsiz ki, Allah sizin üzərinizdə nəzarətçidir” (ən-Nisa, 1).

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿١٠١﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾

“Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun və doğru söz söyləyin! (Əgər belə etsəniz) Allah əməllərinizi islah edər və günahlarınızı bağışlayar. Hər kəs Allaha və Peyğəmbərinə itaət etsə, böyük bir səadətə (Cənnətə) nail olar” (əl-Əhzab, 70-71).

¹ Məbud – ibadət olunan.

Şübhəsiz ki, sözlərin ən doğrusu Allahın kəlamı, yolların ən xeyirlisi Muhəmmədin ﷺ yoludur. Əməllərin ən pisi sonradan uydurulanlardır. Sonradan uydurulub dinə salınan hər bir əməl bidətdir.¹ Hər bir bidət zəlalət,² hər bir zəlalət isə oddadır.³

﴿قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿١﴾ وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ﴿٢﴾ وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ﴿٣﴾
يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٤﴾﴾

“Ey Rəbbim! Köksümü açıb genişlət, işimi yüngülləşdir, dilimdəki düyünü aç ki, sözümlü yaxşı anlasınlar!” (Taha, 25-28).

Möhtərəm müsəlman bacı və qardaşlarımız! İlk olaraq hamınızı Allahın salamı ilə salamlayırıq.

Allah Elçisi ﷺ Allahın Qurani-Kərimdə buyurduğu kimi: **“O, öz istəyi ilə danışmır. Bu, ona təlqin edilən bir vəhydir”** (ən-Nəcm, 3-4). Onun söylədiyi sözlər arasında “qüdsi” deyilən hədislərə rast gəlinir. Qüdsi hədis həm ləfz⁴, həm də məna cəhətdən Peyğəmbərin ﷺ Rəbbindən rəvayət etdiyi hədislərə deyilir. Hökm və əqidə məsələlərini götürməkdə Quran və Sünnəyə bərabər tutulur. Qüdsi hədislər barəsində alimlər demişlər: “Qüdsi hədislər mərtəbə etibarilə Qurani-Kərim ilə Peyğəmbərin ﷺ hədisləri arasında bir yer tutmaqdadır. Çünki Qurani-Kərim həm ləfz, həm də məna etibarilə Uca Allaha, Peyğəmbərin ﷺ hədisi isə həm ləfz, həm də məna etibarilə Peyğəmbərimizə ﷺ aid edilir. Qüdsi hədis isə məna etibarilə Uca Allaha, ləfz etibarilə isə Peyğəmbərə ﷺ aid edilir”.⁵

Qüdsi hədislərlə Quran arasında olan fərq aşağıdakı kimidir:

1. Qurani-Kərim bütövlüklə mütəvatirdir, Qüdsi hədislər isə belə deyil.

¹ Bidət - Peyğəmbərin ﷺ vəfatından sonra insanlar tərəfindən dinə salınmış yeniliklər.

² Zəlalət - azgınlıq, yolunu azmaq.

³ Əhməd, 2749; İbn Macə, 1892. Bu hədis, “Xutbətül-Həcə” adı ilə məşhur olan bir hədisdir. Bu duanı Peyğəmbər ﷺ cümə xütbasında, nikah kəsərkən demişdir. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 1483.

⁴ Ləfz - rəvayət, mətn.

⁵ Mustalahul-Hədis, səh. 10-11.

2. Qurani-Kərim bütövlüklə səhihdir və onda heç bir xəta yoxdur, qüdsi hədislərin arasında zəif, hətta batil və uydurma hədislərə rast gəlinir.

3. Qurani-Kərim məxluq deyil, yəni yaradılmayıb. Qüdsi hədislər isə Allah Elçisinin ﷺ sözləridir, yəni məxluqdur.

4. Qurani-Kərim həm mənə, həm də ləfz etibarilə Allahdandır. Qüdsi hədislər isə mənəca Allahdan, ləfz etibarilə Peyğəmbərdəndir ﷺ.

5. Qurani-Kərim ayə, surə, hizb və cüzlərə bölünür, qüdsi hədislər isə bunlara bölünmür.

6. Qurani-Kərimi oxuduqda onun hər bir hərfinə görə on savab verilir, qüdsi hədislər isə belə deyil.

7. Qurani-Kərim namazda oxunur, qüdsi hədisləri isə namazda oxumaq olmaz.

Əziz oxucu! Bu kitaba Peyğəmbərimizin ﷺ yalnız səhih isnadla rəvayət olunan demək olar ki, bütün qüdsi hədislərini daxil etmişik. Oxşar məzmunlu hədislərin çoxunu kitaba daxil etməyib onlardan daha dolğun olanını yerləşdirməklə kifayətlənmişik. Allah bu xeyirxah işdə əməyi olan və köməyini əsirgəməyən hər bir müsəlmandan razı olsun və onları Firdovs Cənnətinə daxil etsin! Allahdan bu əməyin ana dilimizə dolğun və düzgün şəkildə tərcümə olunub ərsəyə gəlməsini, Allah üçün ixlaslı olmasını, bizdən qəbul edib onunla müsəlmanları faydalandırmasını diləyirik. Əgər haradasa xəta etmişiksə, bu, nəfsimizdən və şeytandandır. Müvəffəqiyyət yalnız Allahdandır.

Diqqət! Allahın ad və sifətləri yalnız Allaha xas və layiq şəkildə olduğu üçün onların necəliyi və keyfiyyəti barəsində fikir yürütmək, düşünmək və ya danışmaq olmaz!

Güvəndiyimiz Allahdır, işlərimizi Ona həvalə edir və Ona arxalanırıq. Həmd yalnız Onadır. Müvəffəqiyyət bəxş edən və xətəldən qoruyan Odur.

﴿الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ﴾ وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ ﴿ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿ وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ ﴿ وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ ﴿ رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿ وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿ وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ ﴿

“Məni yaradan və məni doğru yola yönəldən Odur! Məni yedirdən də, içirdən də Odur! Xəstələndiyim zaman mənə yalnız O, şəfa verir. Məni öldürəcək, sonra dirildəcək də Odur və Qiyamət günü xətamı bağışlayacağına ümid etdiyim də Odur! Ey Rəbbim! Mənə hikmət bəxş et və məni salehlərə qovuşdur! Sonra gələnlər arasında mənə yaxşı ad qismət et! Məni Nəim Cənnətlərinin varislərindən et!” (əş-Şüəra, 78-85).

Allahın salavat və salamı Onun Peyğəmbəri Muhəmmədə, onun ailə üzvlərinə, səhabələrinə və Qiyamətə qədər onun yolu ilə gedən möminlərin üzərinə olsun!

Hörmətlə, redaksiya heyəti

**QƏDƏR
VƏ
YARADILIŞ**

Allahın ilk yaratdığı

۱ - قَالَ عِبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ لِابْنِهِ يَا بُنَيَّ إِنَّكَ لَنْ تَجِدَ طَعْمَ حَقِيقَةِ الْإِيمَانِ حَتَّى تَعْلَمَ أَنَّ مَا أَصَابَكَ لَمْ يَكُنْ لِيُحِطِّبِكَ وَمَا أَحْطَطَّاكَ لَمْ يَكُنْ لِيُصِيبِكَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ فَقَالَ لَهُ اكْتُبْ. قَالَ رَبِّ وَمَاذَا أَكْتُبُ قَالَ أَكْتُبْ مَقَادِيرَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ». يَا بُنَيَّ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «مَنْ مَاتَ عَلَى غَيْرِ هَذَا فَلَيْسَ مِنِّي»

1. Rəvayət edilir ki, Ubadə ibn əs-Samit¹ ﷺ oğluna belə demişdir: “Ey oğul, sən öz başına gələn müsibətin səhvən gəlmədiyini, heç bir bəlanın sənə səhvən toxunmadığını bilməyincə imanın ləzzətini bilməyəcəksən.² Mən Allah Elçisinin ﷺ belə buyurduğunu eşitdim: “Allahın ilk yaratdığı şey qələmdir.³ Allah ona: “Yaz!” - deyə buyurdu. O dedi: “Ey Rəbbim! Nə yazım?” Allah buyurdu: “Qiyamət saati qopanaqək hər bir şeyin qədərini yaz!” O, sözünə davam edərək dedi: “Ey oğul! Mən Allah Elçisinin ﷺ belə buyurduğunu eşitdim: “Bundan qeyri (etiqaq) üzərində ölən məndən deyil”.⁵

۲ - عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ سُلَيْمٍ قَالَ قَدِمْتُ مَكَّةَ فَلَقَيْتُ عَطَاءَ بْنَ أَبِي رَبَاحٍ فَقُلْتُ لَهُ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ أَهْلَ الْبَصْرَةَ يَقُولُونَ فِي الْقَدْرِ. قَالَ يَا بُنَيَّ أَتَقْرَأُ الْقُرْآنَ قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ فَاقْرَأِ الرَّخْرَفَ. قَالَ فَقَرَأْتُ «حَمِّ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِّي حَكِيمٌ» فَقَالَ أَتَدْرِي مَا أُمُّ الْكِتَابِ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ فَإِنَّهُ كِتَابُ كَتَبَهُ اللَّهُ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَقَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الْأَرْضَ فِيهِ إِنْ فَرَعُونَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ وَفِيهِ «تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ» قَالَ عَطَاءٌ فَلَقَيْتُ الْوَلِيدَ بْنَ عِبَادَةَ بْنَ الصَّامِتِ صَاحِبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلْتُهُ مَا كَانَ وَصِيَّتُهُ أَبِيكَ عِنْدَ الْمَوْتِ

¹ Ubadə ibn Samit ibn Qeys ibn Əsram əl-Ənsari ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhabəsidir. Miladi 583-cü ildə Mədinədə anadan olmuş, hicrətin 34-cü ilində Fələstində vəfat etmişdir.

² Yəni “qəza və qədərini Allahın izni ilə baş verməsinə iman etməyincə”. Belə ki, hər bir müsəlman qəza və qədərə iman gətirməlidir. Qəza və qədərə iman imanın altı şərtindən biridir. Bunlar; Allaha, mələklərə, kitablara, peyğəmbərlərə, Axirətə, qəza və qədərə imandır.

³ Hədisdə “Allahın ilk yaratdığı şey qələmdir” - dedikdə, bu aləmdə qələmin ilk məxluq olması nəzərdə tutulur. Bəzi İslam alimlərinə görə Ərş, su və külək qələmdən əvvəl yaradılmışdır. Bunun təsdiqi Abdullah ibn Amr dan ﷺ rəvayət edilən hədisdə öz əksini tapmışdır. Hədisdə Allah Elçisi ﷺ belə demişdir: “Allah göyləri və yeri yaratdıqdan əlli min il əvvəl bütün məxluqatın qədərini yazmışdır. Onun Ərşi də suyun üzərində idi”. (Muslim, 4797, 6919).

⁴ Hər şeyə qadir olan Allah qələmi danışdırmağa qadirdir. Sünnədən bizə gəlib çatan digər hədislər də əşyaların Allah tərəfindən danışdırılacağından xəbər verir.

⁵ Əbu Davud, 4702. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 2018.

قَالَ دَعَانِي أَبِي فَقَالَ لِي يَا بُنَيَّ اتَّقِ اللَّهَ وَعَلِمَ أَنَّكَ لَنْ تَتَّقِيَ اللَّهَ حَتَّى تُؤْمِنَ بِاللَّهِ وَتُؤْمِنَ بِالْقَدْرِ كُلِّهِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ فَإِنْ مِتُّ عَلَى غَيْرِ هَذَا دَخَلْتَ النَّارَ إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ فَقَالَ اكْتُبْ. فَقَالَ مَا أَكْتُبُ قَالَ اكْتُبِ الْقَدْرَ مَا كَانَ وَمَا هُوَ كَائِنٌ إِلَى الْأَبَدِ»

2. Rəvayət edilir ki, Abdul-Vahid ibn Suleym rahiməlləhu demişdir: “Məkkəyə gəlib Əta ibn Əbi Rabahla¹ görüşdüm və ona dedim: “Ey Əbu Muhəmməd! Bəsralilər qədər haqqında danışirlar²”. O soruşdu: “Ey oğul, Quran oxuyursan?” Mən: “Bəli”- deyə cavab verdim. O dedi: “Zuxruf surəsini oxu!” Mən də oxudum: “**Ha. Mim.** (Bu) **aydın Kitaba and olsun! Biz Quranı ərəbcə nazil etdik ki, onu anlayasınız. Şübhəsiz ki, o yanımızdakı “Ummul-Kitab”dadır. O ucadır, hikmətlə doludur**” (əz-Zuxruf, 1-4). O soruşdu: “Ummul-Kitab”ın nə olduğunu bilirsən?” Mən: “Allah və Onun Elçisi daha yaxşı bilir”- deyə cavab verdim. O dedi: “Həqiqətən, o, Allahın göyləri və yeri yaratmasından qabaq yazdığı Kitabdır. Orada Fironun Cəhənnəm əhlindən olduğu və “**Əbu Ləhəbin əlləri qurusun, qurudu da!**” (əl-Məsəd, 1) - ayəsi yazılmışdır³”. Əta ibn Əbi Rabah dedi: “Mən Allah Elçisinin rahiməlləhu səhabəsi Vəlid ibn Ubadə ibn Samitlə görüşüb ondan soruşdum: “Sənin atan ölərkən nə vəsiyyət etmişdir?” O da belə cavab verdi: “Atam məni çağırıb dedi: “Ey oğul, Allahdan qorx və bil ki, sən Allaha və bütövlükdə qədərin xeyir və şərinə iman etmədikcə, heç vaxt Allaha qarşı təqvalı olmazsan. Bundan qeyri (etiقاد) üzərində ölsən, Cəhənnəmə daxil olarsan. Mən Allah Elçisinin rahiməlləhu belə buyurduğunu eşitmişəm: “Allahın yaratdığı ilk şey qələmdir. Allah ona: “Yaz!”- deyə buyurdu. O dedi: “Nə yazım?” Allah buyurdu: “Qədəri yaz! - Əvvəl olmuş və əbədiyyətə qədər olacaq hər şeyi”⁴.

¹ Əta ibn Əbi Rabah rahiməlləhu məşhur tabiiyərdən olmuş, bir çox səhabələri görmüş və onlardan elm almışdır. Hicrətin 27-ci ilində Məkkədə doğulmuş, hicrətin 114-cü ilində orada da vəfat etmişdir.

² Yəni qədər haqda qaranlıq şeylər danışirlar.

³ Yəni orada hər şey haqqında yazılmışdır.

⁴ ət-Tirmizi, 2155, 3319. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 133. İslam alimlərinə görə hədisdəki “əvvəl olmuş və əbədiyyətə qədər olacaq hər şeyi” kəlamı Peyğəmbərə rahiməlləhu aiddir. “Əvvəl olmuş” kəlamı Peyğəmbərin rahiməlləhu hədisi danışdığı andan əvvəl olmuş və ya Allahın qələmi yaratmasından əvvəl Ərş, su, külək və s. yaradılanların olması kimi şərh edilir.

Adəmin zürriyyətinin etirafı

۳ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «أَخَذَ اللَّهُ الْمِيثَاقَ مِنْ ظَهْرِ آدَمَ بِنِعْمَانَ - يَعْنِي عَرَفَةَ - فَأَخْرَجَ مِنْ صُلْبِهِ كُلَّ ذُرِّيَّةٍ ذَرَأَاهَا فَتَثَرَهُمْ بَيْنَ يَدَيْهِ كَالذَّرِّ ثُمَّ كَلَّمَهُمْ قَبِيلًا قَالَ ﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ﴾»

3. İbn Abbas¹ رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Allah Arafa günü² “Nəman” deyilən yerdə Adəmin ﷺ belindən onun zürriyyətinə çıxararaq onlardan əhd aldı. Onları Adəmin önünə zərrəciklər kimi səpələdi. Sonra onlara birbaşa müraciət edərək: “Mən sizin Rəbbiniz deyiləmmi?”- deyə soruşdu. Onlar: “Bəli, biz şahid olduq!”- deyə cavab verdilər. (Bu ona görədir ki,) siz Qiyamət günü: “Biz bundan xəbərsiz idik!”- deməyəsiz. Yaxud: “Atalarımız bizdən əvvəl (Allaha) şərik qoşmuş, biz də onlardan sonra gələn bir nəsil olmuşuq. Məgər Sən bizi batilə uyanların etdikləri əməllərə görə məhv edəcəksən?”- deməyəsiz”. (əl-Əraf, 172-173)”³

۴ - عَنْ مُسْلِمِ بْنِ يَسَارِ الْجُهَنِيِّ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ سُئِلَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ ﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ﴾ قَالَ قَرَأَ الْقَعْنَبِيُّ الْآيَةَ. فَقَالَ عُمَرُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنْهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ آدَمَ ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ بِيَمِينِهِ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً فَقَالَ خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلْجَنَّةِ وَبِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ يَعْمَلُونَ ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً فَقَالَ خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلنَّارِ وَبِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ يَعْمَلُونَ». فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَيَمِمْ الْعَمَلُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا خَلَقَ الْعَبْدَ لِلْجَنَّةِ اسْتَعْمَلَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَمُوتَ عَلَى عَمَلٍ مِنْ أَعْمَالِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُدْخِلُهُ بِهِ الْجَنَّةَ وَإِذَا خَلَقَ الْعَبْدَ لِلنَّارِ اسْتَعْمَلَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى يَمُوتَ عَلَى عَمَلٍ مِنْ أَعْمَالِ أَهْلِ النَّارِ فَيُدْخِلُهُ بِهِ النَّارَ».

¹ Əbul-Abbas Abdullah ibn Abbas ibn Abdul-Muttalib əl-Haşimi رضي الله عنه hicrətdən az əvvəl dünyaya gəlmişdir. Peyğəmbərin ﷺ məşhur səhabələrindən biridir. Ən çox hədis rəvayət etmiş yeddi səhabədən biridir. Hicrətin 68-ci ilində yetmiş bir yaşında vəfat etmişdir.

² Arafat - Məkkədə dağ adıdır. Zül-hicce ayının doqquzu zəvvarların bir hissəsi həcc mərasiminin ayınlarını yerinə yetirdikləri zaman, digər müsəlmanlar oruc tuturlar.

³ Əhməd, 2327, 2455, 2499. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 1623; Mişkətul-Məsəbih, 121.

4. Muslim ibn Yəsər əl-Cuhəni ﷺ rəvayət edir ki, Ömər ibn əl-Xəttabdan¹ bu ayə haqqında soruşdular: **“Bir zaman Rəbbin Adəm oğullarının bellərindən onların törəmələrini çıxarmış və: “Mən sizin Rəbbiniz deyiləmmi?”- deyə onları özlərinin əleyhinə şahid tutmuşdu. Onlar: “Bəli, biz şahid olduq!”- demişdilər. Bu ona görədir ki, siz Qiyamət günü: “Biz bundan xəbərsiz idik!”- deməyəsiniz”** (əl-Əraf, 172). əl-Qanabi ayəni oxudu. Ömər dedi: “Mən Allah Elçisinin ﷺ bu ayə haqqında soruşulduğunu eşitdim. Allah Elçisi ﷺ belə dedi: “Allah ﷻ Adəmi yaratdı, sonra sağ əlini onun belinə çəkdi və onun belindən zürriyyətini çıxardıb dedi: “Bunları Cənnət üçün yaratdım, Cənnət əhlinin əməlini edəcəklər”. Sonra (Allah yenə əlini Adəmin) belinə çəkdi və onun belindən zürriyyətini çıxardıb dedi: “Bunları Cəhənnəm üçün yaratdım, Cəhənnəm əhlinin əməlini edəcəklər”. Bir kişi dedi: “Ey Allahın Elçisi, onda əməl nəyə lazımdır?” Allah Elçisi ﷺ dedi: “Həqiqətən, Allah ﷻ bir qulu Cənnət üçün yaratmış olsa, onu Cənnət əhlinin əməlini etməyə yönəldər. Nəhayət, o, Cənnət əhlinin əməllərindən biri üzərində ölər və onunla Cənnətə daxil olar. Habelə,

¹ Əbu Həfs Ömər ibn Xəttab ibn Nufeyl əl-Quraşi əl-Faruq ﷺ fil ilindən on il sonra, yəni Muhəmmədə ﷺ peyğəmbərlik verilməmişdən otuz il əvvəl dünyaya gəlmişdir. Cənnətlə müjdələnmiş on nəfərdən biridir. O, Peyğəmbərin ﷺ həm ən yaxın iki dostundan biri, həm də onun qayınatası, möminlərin anası – Həfsənin atasıdır. Ömər ibn Xəttab ﷺ demək olar ki, Peyğəmbərlə ﷺ birlikdə bütün döyüşlərdə iştirak etmiş və ələlxüsus da ağac altında ona beyət edənlərdən olmuşdur. Ömər ibn Xəttab ﷺ Peyğəmbərin ﷺ ikinci xəlifəsi olmuş və məhz onun xilafəti dövründə o dövrün ən böyük imperiyaları, habelə Peyğəmbərimizin ﷺ arzuladığı Qüds fəth edilmişdir. Peyğəmbər ﷺ onu tərifləyib demişdir: “Əgər məndən sonra peyğəmbər göndərilmiş olsaydı, Ömər olardı” (ət-Tirmizi, 3686, 4050. Hədis həsəndir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 327); başqa bir hədisdə Peyğəmbər ﷺ demişdir: “Yuxuda gördüm ki, Cənnətdəyəm. Birdən qarşıma bir qəsir və bu qəsirin həyatində bir cavan qız çıxdı. Soruşdum: “Bu qəsir kimindir?” Dedilər: “Öməridir!” Mən qəsirin içinə girib ora göz gəzdirmək istədim, lakin sənin qısqanclığın yadıma düşdü və mən dönüb oradan uzaqlaşdım”. Bunu eşidəndə Ömər dedi: “Atam-anam sənə qurban, ey Allahın Elçisi, heç sənə qısqana bilərəmmi?” (əl-Buxari, 3679, 4826). Rəvayət edilir ki, Abdullaha ibn Məsud ﷺ demişdir: “Ömər İslamı qəbul edənədək müşriklər bizə Kəbənin yanında namaz qılmağa imkan vermirdilər. Ömər müsəlman olduqdan sonra qureyşlilərin müqavimətini sındırıb, Kəbənin yanında namaz qıldı, biz də onunla birgə namaz qıldıq” (Səhih Sira ən-Nəbəviyyə, 1/188). Ömər ibn Xəttab ﷺ hicrətin 13-cü ilində xilafətə gəlmiş, 10 il 6 ay möminlərə layiqincə əmirlik etmiş və hicrətin 23-cü ilində, zilhiccə ayının 23-ü, Mədinə şəhərində fars mənşəli məcusi Əbu Lulu Firuz tərəfindən vurulmuş və üç gündən sonra 63 yaşında şəhid olmuşdur. Bundan sonra onu iki əziz dostunun: Peyğəmbərin ﷺ və Əbu Bəkrin ﷺ yanında dəfn etmişlər.

Allah bir qulu Cəhənnəm üçün yaratmış olsa, onu Cəhənnəm əhlinin əməlini etməyə yönəldər. Nəhayət, o, Cəhənnəm əhlinin əməllərindən biri üzərində ölər və onunla Cəhənnəmə daxil olar".¹

Cənnət əməlisalehlərin yurdudur

۵ - قد روينا عن عبد الله عن عمر وابن عمر أيضا موقوفا ومرفوعا: أن الله تعالى لما خلق الجنة قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ: يَا رَبَّنَا اجعل لنا هذه فإنك خلقت لبني آدم الدنيا يأكلون فيها ويشربون فقال الله تعالى: وَعَزَّيْ وَجَلَّالِي لَا أَجْعَلُ صَالِحَ ذُرِّيَّةٍ مَنْ خَلَقْتُ بِيَدَيَّ كَمَنْ قُلْتُ لَهُ: كُنْ فَكَانَ.

5. Abdullah ibn Amr² və Abdullah ibn Ömər³ رضي الله عنه məvquf⁴ və mərfu⁵ sənədlə rəvayət etmişlər ki, Uca Allah Cənnəti yaratdıqda mələklər dedilər: "Ey Rəbbimiz, bunu bizim üçün et, Adəm oğulları üçün dünyanı yaratmışsan. Onlar orada yeyir və içirlər". Uca Allah buyurdu: "İzzətimə və Ucalığıma and olsun ki, Öz Əllərimlə yaratdığım bəndənin əməlisaleh nəslini, "Ol!"- deməklə olan bir tayfaya bərabər tutmaram".⁶

Cənnət və Cəhənnəm əhlinin əzəldən məlum olması

۶ - عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ قَتَادَةَ السُّلَمِيِّ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ آدَمَ ثُمَّ أَخَذَ الْخَلْقَ مِنْ ظَهْرِهِ وَقَالَ هُوَ لَاءِ فِي الْجَنَّةِ وَلَا أَبَالِي. وَهُوَ لَاءِ فِي النَّارِ وَلَا أَبَالِي». قَالَ فَقَالَ قَائِلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَعَلَى مَاذَا تَعْمَلُ قَالَ «عَلَى مَوَاقِعِ الْقَدْرِ»

¹ Əbu Davud, 4705. Hədisin "onun belinə çəkdi" sözündən başqa qalan hissəsi səhihdir. Bax: Mişkətul-Məsəbih, 96.

² Əbu Muhəmməd Abdullah ibn Amr ibn As ibn Vail əs-Səhmi رضي الله عنه Peyğəmbərin ص səhabəsidir. Abdullah ibn Amr رضي الله عنه hicrətın 63-cü ilində vəfat etmişdir.

³ Əbu Abdur-Rahmən Abdullah ibn Ömər ibn Xəttab əl-Ədəvi əl-Quraşi رضي الله عنه Allah Elçisinin ص azyaşlı səhabələrindəndir. Xəndək döyüşündə iştirak etmiş və ağac altında beyət edənlərdən olmuşdur. Ən çox hədis rəvayət edən yeddi səhabədən biridir.

⁴ Səhabələr və ya onların tələbələri olan tabiiələrin sözü olan, Peyğəmbərə ص nisbət edilməyən rəvayətlər.

⁵ Peyğəmbərə ص nisbət edilən hədislər.

⁶ əd-Dərimi "Radd alə Bişrul-Mərrisi" 1/256. Hədis səhih məvqufdur.

6. Rəvayət edilir ki, Abdur-Rahmən ibn Qatədə əs-Suləmi رضي الله عنه demişdir: “Allah Elçisinin ﷺ belə dediyini eşitmişəm: “Allah ﷻ Adəmi yaratdıqdan sonra məxluqatı onun belindən götürüb belə buyurdu: “Bunlar Cənnətlik, bunlar isə Cəhənnəmlikdirlər. Mənim üçün fərqi yoxdur!”. Bir nəfər soruşdu: “Ey Allahın Elçisi! Onda biz nəyin əsasında əməl edəcəyik?” O: “Qədər in baş verməsi əsasında!” - deyə cavab verdi”.²

٧ - عَنْ أَبِي نَضْرَةَ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُقَالُ لَهُ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ دَخَلَ عَلَيْهِ أَصْحَابُهُ يُعَوِّدُونَهُ وَهُوَ يُبْكِي فَقَالُوا لَهُ مَا يُبْكِيكَ أَلَمْ يَقُلْ لَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «خُذْ مِنْ شَارِبِكَ ثُمَّ أَقْرَهُ حَتَّى تَلْقَانِي». قَالَ بَلَى وَلَكِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَبِضَ بِيَمِينِهِ قَبْضَةً وَأُخْرَى بِأَيْدِي الْأُخْرَى وَقَالَ هَذِهِ لِهَيْدِهِ وَهَذِهِ لِهَيْدِهِ وَلَا أُبَالِي». فَلَا أَدْرِي فِي أَيِّ الْقَبْضَتَيْنِ أَنَا

7. Əbu Nədra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbərin ﷺ səhabələrindən olan Əbu Abdullah adlı bir kişinin dostları, ona baş çəkmək üçün yanına gəldilər və onun ağladığını gördülər. Dostları ona dedilər: “Səni ağladan nədir? Məgər Allah Elçisi ﷺ sənə: “Mənimlə görüşənə qədər bığını qısalt və boya!” - demədimi?” O da belə cavab verdi: “Bəli, lakin mən Allah Elçisinin ﷺ belə buyurduğunu da eşitdim: “Allah ﷻ sağ Əli ilə bir ovuc (insanları Adəmin belindən) götürdü, o biri Əli ilə də bir ovuc yerdə qalanları götürüb buyurdu: “Bunlar Cənnətlik, bunlar isə Cəhənnəmlikdir. Mənim üçün fərqi yoxdur”. Mən isə iki ovucdan hansında olduğumu bilmirəm”.³

٨ - عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «خَلَقَ اللَّهُ أَدَمَ حِينَ خَلَقَهُ فَضَرَبَ كَيْفَهُ الْيَمَنَى فَأَخْرَجَ ذُرِّيَّةً بَيْضَاءَ

¹ Yəni Allah insanı yaxşı və ya pis əməli yerinə yetirməkdə sərbəst buraxmışdır. Uca Allah buyurur: “De: “Haqq Rəbbiniz tərəfindəndir. Kim istəyir inansın, kim də istəyir inanmasın”. Biz zalımlar üçün elə bir Od hazırlamışıq ki, onun divarları onları əhatə edəcəkdir. Onlar kömək dilədikdə əridilmiş metal kimi üzlərini qovuran bir su ilə kömək ediləcəkdir. Nə pis içkidir! Nə pis məskəndir! İman gətirib yaxşı əməllər edənələrə gəlincə, Biz yaxşı işlər görənlərin mükafatını puç etmərik. Məhz onlar üçün ağacları altından çaylar axan Ədn bağları hazırlanmışdır. Onlar orada qızıl bilərziklərlə bəzədiləcək, taftadan və atlazdan yaşıl paltarlar geyinəcək və orada taxtların üstündə dirsəklənəcəklər. Nə gözəl mükafat, necə də gözəl məskəndir!” (əl-Kəhf, 29-31).

² Əhməd, 17600, 18127. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 48.

³ Əhməd, 16932, 17593, 17629. Hədis səhihdir. Bax: Mişkətul-Məsəbih, 120.

كَأَنَّهُمُ الدَّرُّ وَضَرَبَ كَتْفَهُ الْيُسْرَى فَأَخْرَجَ ذُرِّيَّةً سَوْدَاءَ كَأَنَّهُمُ الْحُمَمُ فَقَالَ لِلَّذِي فِي يَمِينِهِ إِلَى الْجَنَّةِ وَلَا أَبَالِي وَقَالَ لِلَّذِي فِي كَفِّهِ الْيُسْرَى إِلَى النَّارِ وَلَا أَبَالِي»

8. Əbu Dərdə¹ ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Allah Adəmi yaratdığı zaman onun sağ çiyinə vurub kiçik qarışıqlar kimi ağ zürriyyət çıxartdı, sol çiyinə vurub kömür kimi qara zürriyyət çıxartdı. Adəmin sağında olanlara: “Kimliyindən asılı olmayaraq Cənnətə daxil edəcəyəm!”, solunda olanlara isə “Kimliyindən asılı olmayaraq Cəhənnəmə daxil edəcəyəm!” - buyurdu”.²

İnsanın artıq ana bətnində qədəri yazılır

٩ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ حَدَّثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ الصَّادِقُ الْمَصْدُوقُ قَالَ «يُجْمَعُ خَلْقُ أَحَدِكُمْ فِي بَطْنِ أُمِّهِ أَرْبَعِينَ يَوْمًا ثُمَّ يَكُونُ عِلْقَةً مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ يَكُونُ مُضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ إِلَيْهِ الْمَلَكَ فَيَوْمُرُ بَارِعٍ كَلِمَاتٍ فَيَقُولُ أَكْتُبَ عَمَلَهُ وَأَجَلَهُ وَرِزْقَهُ وَشَقِيٌّ أَمْ سَعِيدٌ. فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنْ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّىٰ مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا وَإِنْ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّىٰ مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا».

9. Abdullah ibn Məsud³ ﷺ doğru danışan və doğruluğu təsdiq olunan Allah Elçisinin ﷺ bizə belə buyurduğunu rəvayət edir: “Sizin hər birinizin yaradılışı qırx gün ərzində anasının bətnində cəm olunur, sonra bir o qədər müddət qan laxtası, sonra bir o qədər müddət ət parçası olur. Sonra Allah onun yanına mələk göndərir və ona dörd şey əmr edilir. Allah buyurur: “Əməlini, əcəlini, ruzisini, bədbəxt və ya xoşbəxt olacağını yaz!” Canım əlində olan Allaha and olsun ki, həqiqətən, sizdən biriniz Cənnət əhlinin əməlini edər, nəhayət, onunla Cənnət arasında bir qarış (məsafə) qaldıqda, Kitab (qədər) onun önünə keçər. O da Cəhənnəm əhlinin əməlini edib ora girər. Həqiqətən, sizdən

¹ Əbu Dərdə Uveymir ibn Zeyd əl-Ənsari əl-Xəzrəci ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhəbəsidir. Hicrətin 32-ci ilində Şamda vəfat etmişdir.

² Əhməd, 26216, 27488, 28250. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 49.

³ Əbu Abdur-Rahmən Abdullah ibn Məsud ibn Ğafil ibn Həbib əl-Huzəli ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhəbəsidir. İslamı ilk əvvəl qəbul edənlərdən olmuşdur. İbn Məsud ﷺ hicrətin 32-ci ilində Mədinədə vəfat etmişdir.

biriniz Cəhənnəm əhlinin əməlini edər, nəhayət, onunla Cəhənnəm arasında bir qarış (məsafə) qaldıqda, Kitab onun önünə keçər. O da Cənnət əhlinin əməlini edib ora girər^{1,2}

¹ Şeyx Muhəmməd ibn Salih əl-Useymin ﷺ buyurur: "Həqiqətən, sizdən biriniz Cənnət əhlinin əməlini edər, nəhayət, onunla Cənnət arasında bir qarış (məsafə) qaldıqda,..." , yəni onun əcəli tam yaxınlaşdıqda. "Hətta onunla Cənnət arasında bir dirsək qədər məsafə qaldıqda..." cümləsi, əməl mərtəbəsi mənasını daşımır, çünki onun əməli saleh deyildi. Necə ki, hədisdə varid olub: "Sizdən biri insanların gördüklərinə əsasən Cənnət əhlinin əməlini edər, amma o, Cəhənnəm əhlindəndir". (Bu rəvayəti bilməyən) bəzi insanlar hədisi ziddiyyətli sayaraq deyirlər: "Necə ola bilər ki, o, Cənnət əhlinin əməlini etsin, hətta onunla Cənnət arasında bir dirsək qədər məsafə qalsın, sonra da Kitab onu qabaqlasın və o, Cəhənnəm əhlinin əməlinin edərək oraya daxil olsun?!" Deyirik ki, o, insanların gözündə Cənnət əhlinin əməlini etmişdir. O, nə irəli keçmişdi, nə də ötmüşdü. "Nəhayət onunla Cənnət arasında bir dirsək qədər məsafə qaldıqda...", yəni əcəli yaxınlaşmışdı, ölməsinə az qalmışdı. "...kitab onu qabaqlayır və o, Cəhənnəm əhlinin əməlini edərək...", yəni əvvəl etdiyi əməli tərkdir. Buna səbəb isə qəlbində hiylənin olması idi. (Allaha sığınırıq!) O, üzü üstə Həviyəyə (Cəhənnəmin adlarından biri) atılacaqdır. Mən bunu, kimsə Allah barəsində pis zənnə düşməsin deyər söyləyirəm. Allaha and olsun ki, Ona sədaqət və səmimiyyətlə (ixlasla) üz tutan və Cənnət əhlinin əməlini edən heç bir şəxsi Allah əbədiyyən zəlil etməz. Uca Allah Ona ibadət edənə qarşı səxavətlidir. Lakin qəlbin sınağa çəkilməsi zəruridir. Peyğəmbərlə ﷺ döyüşlərdən birində iştirak edən kişi haqqındakı hekayəni yada salın. Həmin kişi düşmənin göz açmasına imkan vermirdi. O, (igidliyi ilə) insanlara xoş təsir bağışladı. Onlar dedilər: "Bu adam döyüşün savabını qazandı". Peyğəmbər ﷺ isə buyurdu: "O, Cəhənnəm əhlindəndir". Səhabələr buna çox təəccübləndilər. Necə ola bilərdi ki, belə bir adam Cəhənnəm əhli olsun. (Səhabələrdən) biri dedi: "Mən onun yanından ayrılmayacağam". O belə də etdi. Həmin bu şücaətli və öndə olan kişi düşmənin atdığı oxla yaralandı. O, məyus halda qılıncını çıxararaq (Allaha sığınırıq) ucunu sinəsinə, dəstəyini isə yerə dayadı. Sonra üstünə yıxıldı. Qılınc onun kürəyindən çıxdı. O, özünə qəsd etdi. Yanındakı adam olanları xəbər vermək üçün Peyğəmbərin ﷺ yanına gələrək dedi: "Mən şəhadət edirəm ki, sən Allahın Elçisisən". Peyğəmbər ﷺ buyurdu: "Nə olub?" O dedi: "Cəhənnəm əhli olduğumu dediyin həmin kişi belə etdi (o, hadisəni danışdı)". Peyğəmbər ﷺ buyurdu: "Sizdən biri insanların gördüklərinə əsasən Cənnət əhlinin əməlini edər, amma o, Cəhənnəm əhlindəndir". (əl-Buxari, 3881, 4202). Ənsarların Bəni əl-Əşhəl qəbiləsindən olan əl-Asyarimi yada salın. O, İslama qarşı çıxaraq ona düşmən kəsilmişdi. İnsanlar Uhud döyüşünə gedərkən Allah onun qəlbinə iman verdi. O, iman gətirərək döyüşə getdi və şəhid olaraq öldürüldü. İnsanlar döyüşdən sonra öz meyitlərini götürərkən onu (yaralı halda) görüb soruşdular: "Səni bura öz qövmünə bağlılığın, yoxsa İslama sevgin gətirib?" O dedi: "İslama sevgim". Sonra onlardan xahiş etdi ki, Peyğəmbərə ﷺ onun salamını çatdırsınlar. Bu onun sonluğu idi. O, əvvəllər İslama qarşı çıxsada, sonda şəhid olaraq öldürüldü". (Muhəmməd ibn Salih əl-Useyminin İmam Nəvəvinin "Qırx hədis" kitabına verdiyi şərhədən 4-cü hədisin şərhli).

² İbn Məcə, 76, 80; əl-Buxari, 2969, 3208.

TÖVHID

TÖVHID

Tövhidin fəziləti

۱۰ - عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَأَزِيدُ وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَجَزَاؤُهُ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا أَوْ أَغْفِرُ وَمَنْ تَقَرَّبَ مِنِّي شَيْئًا تَقَرَّبْتُ مِنْهُ ذِرَاعًا وَمَنْ تَقَرَّبَ مِنِّي ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ مِنْهُ بَاعًا وَمَنْ أَتَانِي بِمِثْبَى أَتَيْتُهُ هَرَوَلَةً وَمَنْ لَقِينِي بِقُرَابِ الْأَرْضِ حَطِيبَةً لَا يُشْرِكُ بِي شَيْئًا لَقِينْتُهُ بِمِثْلِهَا مَغْفِرَةً»

10. Rəvayət edilir ki, Əbu Zərr¹ ﷺ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Allah ﷻ buyurur: “Kim yaxşı bir əməl ilə (hüzuruma) gəlsə, ona on misli qədər və əlavə (yeddi yüzə qədər və daha çox savab) verərəm. Kim günah ilə gəlsə, ona (həmin) günaha bərabər əvəzini verərəm və ya bağışlayaram. Kim Mənə bir qarış yaxınlaşsa, Mən də ona bir dirsək² yaxınlaşaram. Kim Mənə bir dirsək yaxınlaşsa, Mən də ona bir qulac³ yaxınlaşaram. Kim Mənə doğru yeriyərək gəlsə, Mən də ona doğru yüyürərək gələrəm. Kim Mənə heç bir şeyi şərikin qoşmadan yer boyda günahla Mənimlə görüşsə, Mən də (onun etdiyinin) misli qədər məğfirətlə onu qarşılıyaram”⁴.

۱۱ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «مَا مُجَادَلَةٌ أَحَدِكُمْ فِي الْحَقِّ يُكُونُ لَهُ فِي الدُّنْيَا بِأَشَدِّ مُجَادَلَةٍ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لِرَبِّهِمْ فِي إِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ أُدْخِلُوا النَّارَ - قَالَ - يُقُولُونَ رَبَّنَا إِخْوَانُنَا كَانُوا يُصَلُّونَ مَعَنَا وَيَصُومُونَ مَعَنَا وَيَحُجُّونَ مَعَنَا فَأَدْخَلْتَهُمُ النَّارَ. قَالَ فَيَقُولُ أَذْهَبُوا فَأَخْرَجُوا مِنْ عَرَفْتُمْ مِنْهُمْ. قَالَ فَيَأْتُونَهُمْ فَيَعْرِفُونَهُمْ بِصُورِهِمْ فَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ النَّارُ إِلَى أَنْصَافِ سَاقِيهِ وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ إِلَى كَعْبِيهِ فَيَخْرِجُونَهُمْ فَيَقُولُونَ رَبَّنَا قَدْ أَخْرَجْنَا مِنْ أَمْرِنَا. قَالَ وَيَقُولُ أَخْرَجُوا مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ وَزَنْ دِينَارٍ مِنَ الْإِيمَانِ. ثُمَّ قَالَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ وَزَنْ نِصْفِ دِينَارٍ حَتَّى يَقُولَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ وَزَنْ ذَرَّةً». قَالَ أَبُو سَعِيدٍ فَمَنْ لَمْ يُصَدِّقْ فَلْيَقْرَأْ هَذِهِ الْآيَةَ ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ إِلَى عَظِيمًا».

11. Rəvayət edilir ki, Əbu Səid əl-Xudri⁵ ﷺ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Möminlərin Cəhənnəmə girmiş qardaşlarına görə

¹ Əbu Zərr Cundəb ibn Cunadə əl-Gifari ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhabəsidir. Hicrətin 31-ci ilində Mədinə yaxınlığında vəfat etmişdir.

² Dirsək - dirsəkdən barmaqların ucuna qədər uzunluqda olan qədim ölçü.

³ Qulac - iki qol açıldığı zaman birinin ucundan digərinin ucuna qədər olan məsafə.

⁴ Muslim, 2687, 4852, 7009.

⁵ Əbu Səid Səd ibn Malik ibn Sinan əl-Xudri ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhabəsidir. Ən çox hədis rəvayət etmiş yeddi səhabədən biridir. Mədinənin müftisi olmuşdur. Xəndək döyüşündə və

Rəblərindən haqlarını tələb etmələri sizdən birinizin dünyada haqq uğrunda mücadilə etməsindən daha şiddətli olacaq. Onlar deyəcəklər: “Ey Rəbbimiz! Onlar bizim qardaşlarımızdır. Onlar bizimlə namaz qılar, oruc tutar və həcc edərildilər, Sən isə onları Cəhənnəmə saldın”. Allah buyuracaq: “Gedin və tanıdıqlarınızı oradan çıxardın!” Möminlər gəlib onları görkəmlərindən tanıyacaqlar. Od onlardan kimisini baldırının yarısına qədər, kimisini də topuğuna qədər bürüyəcəkdir. Möminlər də onları (oddan) çıxaracaqlar. Onlar deyəcəklər: “Ey Rəbbimiz! Artıq Sənin bizə əmr etdiyini kəsləri çıxartdıq”. Allah buyuracaq: “Qəlbində dinar ağırlığında iman olan kəsləri çıxardın!” Sonra isə: “Qəlbində yarım dinar ağırlığında”- həтта “zərrə ağırlığında”- deyə buyuracaq”. Əbu Səid əl-Xudri dedi: “Kim inanmırsa, bu ayəni oxusun: **“Şübhəsiz ki, Allah Özünə şərik qoşulmasını bağışlamaz, bundan başqa (daha kiçik günahları) isə istədiyi kimsəyə bağışlayar. Allaha şərik qoşan kəs iftira atmaqla böyük bir günah etmiş olur”** (ən-Nisa, 48)”¹

“Bitaqa” hədisi

۱۲ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «يُصَاحُ بِرَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى رُءُوسِ الْخَلَائِقِ فَيُنْشَرُ لَهُ تِسْعَةٌ وَتِسْعُونَ سَجَلًا كُلُّ سَجَلٍ مَدَّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَلْ تُنْكِرُ مِنْ هَذَا شَيْئًا فَيَقُولُ لَا يَا رَبِّ فَيَقُولُ أَظَلَمْتُكَ كَتَبْتَنِي الْحَافِظُونَ ثُمَّ يَقُولُ أَلَاكَ عَذْرٌ أَلَاكَ حَسَنَةٌ فَيَهَابُ الرَّجُلُ فَيَقُولُ لَا. فَيَقُولُ بَلَى إِنْ لَكَ عِنْدَنَا حَسَنَاتٍ وَإِنَّهُ لَا ظُلْمَ عَلَيْكَ الْيَوْمَ فَتُخْرَجُ لَهُ بَطَاقَةٌ فِيهَا أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ قَالَ فَيَقُولُ يَا رَبِّ مَا هَذِهِ الْبَطَاقَةُ مَعَ هَذِهِ السَّجَلَاتِ فَيَقُولُ إِنَّكَ لَا تُظَلَّمُ. فَتُوضَعُ السَّجَلَاتُ فِي كِفَّةٍ وَالْبَطَاقَةُ فِي كِفَّةٍ فَطَاشَتِ السَّجَلَاتُ وَنُقِلَتِ الْبَطَاقَةُ»

12. Rəvayət edilir ki, Abdullah ibn Amr ibn əl-As رضي الله عنه demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Ümmətimdən olan bir kişi Qiyamət günü məxluqatın qarşısına çağırılacaq və ona doxsan doqquz ədəd kitab göstəriləcək. Hər bir kitabın ölçüsü gözün gördüyü son məsafəyə qədər

Ridvan beyətində (yəni ağac altında olan beyətdə) iştirak etmişdir. Hicrətin 74-cü ilində vəfat etmişdir.

¹ ən-Nəsəi “Sunən” 5027. Hədis səhihdir. Bax: Səhih və Daif Sunən ən-Nəsəi, 5010.

olacaq. Sonra Allah ﷻ buyuracaq: “Bunlardan birini inkar edə bilərənmisənmi?” O: “Xeyr, ey Rəbbim!”- deyə cavab verəcək. Allah buyuracaq: “(Əməlləri) yazan gözətçi mələklərim sənə zülm ediblərmi? Bu qədər kitabın qabağında sənə savabın ola bilərənmisənmi?” O, qorxu içində: “Xeyr!”- deyə cavab verəcək. Allah buyuracaq: “Əksinə, dərğahımızda sənə üçün savab vardır. Odur ki, bu gün sənə zülm edilməyəcək”. Bu vaxt onun qarşısına içində “əşhədu ən-lə iləhə illəllah və ənnə Muhəmmədən abduhu və rasuluhu” yazılmış bir kağız parçası qoyulacaq. O deyəcək: “Ey Rəbbim! Bu qədər kitabın qabağında bu kağız parçası nə fayda verə bilər?” Allah buyuracaq: “Sənə zülm olunmayacaq!” Sonra kitablər tərəzinin bir gözünə, kağız parçası isə digər gözünə qoyulacaq və bu kağız parçasının ağırlığından o kitablər havaya qalxacaq”.¹

Şirkin təhlükəsi

۱۳ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى «أَنَا أُغْنِي الشُّرَكَاءَ عَنِ الشُّرْكِ مَنْ عَمِلَ عَمَلًا أَشْرَكَ فِيهِ مَعِيَ غَيْرِي تَرَسُّهُ وَشِرْكُهُ»

13. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra² ﷺ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Uca Allah buyurdu: “Mən şərikin olmağa möhtac deyiləm. Kim bir əməl edər və əməlində bir kəsi Mənə şərikin qoşarsa, onu da, onun şirkinini də tərkin edərəm”.³

¹ Ət-Tirmizi, 2639, 2850; İbn Məcə, 4300, 4442. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 135.

² Əbu Hureyra Abdur-Rahmən ibn Saxr əd-Dəusi əl-Yəməni ﷺ Peyğəmbərin ﷺ məşhur səhabəsidir. Əbu Hureyra “pişikciğaz atası” deməkdir. Əgər biz onun adı ilə ləqəbini müqayisə etsək, görərik ki, Abdur-Rahmən, yəni ər-Rahmən qulu, Allahın ən çox sevdiyi adlardan biridir, Əbu Hureyra ﷺ isə qərribə bir ləqəbdir. Lakin buna rəğmənlə Uca Allah onu insanlara məhz bu ləqəblə tanıtmış və sevdirmişdir. Peyğəmbər ﷺ onun üçün belə dua etmişdir: “Allahım, bu iki qulunu: Əbu Hureyranı və onun anasını insanlara sevdirdi!” (əl-Buxari “Ədəbul-Mufrad” 34). Əbu Hureyra ﷺ demişdir: “Mən (Peyğəmbərə ﷺ) dedim: “Ey Allahın Elçisi! Mən səndən çoxlu hədislər eşidirəm, lakin (onları) unuduram”. Peyğəmbər ﷺ buyurdu: “Paltarının ətəyini aç!” Mən paltarımın ətəyini açdıqda Peyğəmbər ﷺ əlləri ilə (sanki nəsə) ovucdayıb (paltarımın ətəyinə) atdı və: “Ətəyini ört”- dedi. Mən onu örttdüm və bundan sonra heç bir şey unutmadım”. (əl-Buxari, 119). Əbu Hureyra ﷺ hicrətin 59-cu ilində vəfat etmişdir.

³ Muslim, 2985, 5300, 7666.

١٤ - عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ قَيْسٍ الْفَهْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ: أَنَا خَيْرُ شَرِيكٍ، فَمَنْ أَشْرَكَ بِِي أَحَدًا فَهُوَ لِشَرِيكِي" يَا أَيُّهَا النَّاسُ، أَخْلِصُوا الْأَعْمَالَ لِلَّهِ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا خُلِّصَ لَهُ، وَلَا تَقُولُوا: هَذَا لِلَّهِ وَلِلرَّحِمِ، فَإِنَّهُ لِلرَّحِمِ، وَلَيْسَ لِلَّهِ مِنْهُ شَيْءٌ، وَلَا تَقُولُوا: هَذَا لِلَّهِ وَلِوُجُوهِكُمْ، فَإِنَّهُ لِوُجُوهِكُمْ، وَلَيْسَ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهُ شَيْءٌ

14. Rəvayət edilir ki, Dahhak ibn Qeys əl-Fihri¹ ؓ demişdir: "Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: "Həqiqətən, Allah belə buyurur: "Mən ən yaxşı şərikməm. Kim bir əməldə kimisə Mənə şəriki qoşarsa, o əməl şərikinim olar".² (Allah Elçisi ﷺ dedi:) "Ey insanlar, əməlləri yalnız Allah xatirinə edin! Çünki, Allah ﷻ yalnız Onun xatirinə edilən əməlləri qəbul edir. (Bir əməl edərkən) deməyin ki, "Bu, Allah xatirinə və qohumluq xatirinədir". Bilin ki, (bu cür edilən əməllər) yalnız qohumluq xatirinədir, Allah xatirinə edilmiş sayılmaz. Həmçinin, (bir əməl edərkən) deməyin ki, bu, Allah xatirinə və sizin razılığınız üçündür". Bilin ki, (bu cür edilən əməllər) yalnız sizin üçündür, Allah ﷻ xatirinə edilmiş sayılmaz"^{3,4}.

Riyakarlığın aqibəti

١٥ - عَنْ مَحْمُودِ بْنِ لَبِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكَ الْأَصْغَرَ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الشِّرْكَ الْأَصْغَرُ قَالَ «الرِّيَاءُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَقُولُ يَوْمَ تُحَارَى الْعِبَادُ بِأَعْمَالِهِمْ أَذْهَبُوا إِلَى الَّذِينَ كُنْتُمْ تُرَاءُونَ بِأَعْمَالِكُمْ فِي الدُّنْيَا فَاَنْظُرُوا هَلْ تَجِدُونَ عِنْدَهُمْ حِزَاءً»

15. Rəvayət edilir ki, Mahmud ibn Ləbid⁵ ؓ demişdir: "Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: "Sizə görə ən çox qorxduğum şey kiçik şirkdir". Dedilər: "Ey Allahın Elçisi, kiçik şirk nədir?" O buyurdu: "Riyakarlıq. Uca Allah

¹ Dahhak ibn Qeys ibn Xalid əl-Fihri əl-Quraşi ؓ Peyğəmbərin ﷺ kiçik yaşlı səhabələrindəndir. Hicrətin 64-cü ilində vəfat etmişdir.

² Yəni "Bəndə bir əməli etdikdə, Mənimlə bərabər başqa birisini həmin əmələ şəriki edərsə, o əməli qəbul etməyəm və əməli həmin şərikiyə tərki edərəm".

³ Bu hədisdə söhbət riyadan gedir.

⁴ İbn Qani "Mucəmus-Sahabə" 473; əd-Dəraqutni, 133; əl-Beyhəqi "Şuabul-İman" 6417, 6836. Hədis səhih li-ğeyrihidir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 2764.

⁵ Mahmud ibn Ləbid ibn Uqbə əl-Ənsari ؓ Peyğəmbərin ﷺ səhabəsidir. Hicri 97-ci ildə vəfat etmişdir.

qulların əməllərinin əvəzini verəcəyi gün (riyakarlara) deyəcək: “Dün-yada əməllərinizi göstərdiyiniz kəslərin yanına gedin! Baxın, görün, onlar etdiklərinizin əvəzini verə bilirlərmi?!”¹

۱۶ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ فَقَالَ لَهُ نَاتِلُ أَهْلِ الشَّامِ أَيُّهَا الشَّيْخُ حَدِّثْنَا حَدِيثًا سَمِعْتَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ نَعَمْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «إِنَّ أَوَّلَ النَّاسِ يُقْضَىٰ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَيْهِ رَجُلٌ اسْتَشْهَدَ فَأُتِيَ بِهِ فَعَرَفَهُ نَعْمَهُ فَعَرَفَهَا قَالَ فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا قَالَ قَاتَلْتُ فِيكَ حَتَّى اسْتَشْهَدْتُ. قَالَ كَذَبْتَ وَلَكِنَّكَ قَاتَلْتَ لِأَنْ يُقَالَ جَرِيءٌ. فَقَدْ قِيلَ. ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُجِبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ حَتَّى أُلْقِيَ فِي النَّارِ وَرَجُلٌ تَعَلَّمَ الْعِلْمَ وَعَلَّمَهُ وَقَرَأَ الْقُرْآنَ فَأُتِيَ بِهِ فَعَرَفَهُ نَعْمَهُ فَعَرَفَهَا قَالَ فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا قَالَ تَعَلَّمْتُ الْعِلْمَ وَعَلَّمْتُهُ وَقَرَأْتُ فِيكَ الْقُرْآنَ. قَالَ كَذَبْتَ وَلَكِنَّكَ تَعَلَّمْتَ الْعِلْمَ لِيُقَالَ عَالِمٌ. وَقَرَأْتَ الْقُرْآنَ لِيُقَالَ هُوَ قَارِئٌ. فَقَدْ قِيلَ ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُجِبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ حَتَّى أُلْقِيَ فِي النَّارِ. وَرَجُلٌ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَعْطَاهُ مِنْ أَصْنَافِ الْمَالِ كُلِّهِ فَأُتِيَ بِهِ فَعَرَفَهُ نَعْمَهُ فَعَرَفَهَا قَالَ فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا قَالَ مَا تَرَكْتُ مِنْ سَبِيلٍ تُحِبُّ أَنْ يُنْفَقَ فِيهَا إِلَّا أَنْفَقْتُ فِيهَا لَكَ قَالَ كَذَبْتَ وَلَكِنَّكَ فَعَلْتَ لِيُقَالَ هُوَ جَوَادٌ. فَقَدْ قِيلَ ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُجِبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ ثُمَّ أُلْقِيَ فِي النَّارِ» ثُمَّ ضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَىٰ رُكْبَتَيْ فَقَالَ «يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أُولَئِكَ الثَّلَاثَةُ أَوَّلُ خَلْقِ اللَّهِ تُسَعَّرُ بِهِمُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

16. Rəvayət edilir ki, Şam əhlinin öndə gedəni Əbu Hureyraya ﷺ belə dedi: “Ey şeyx! Bizə Allah Elçisindən ﷺ eşitdiyiniz bir hədis danış!” Əbu Hureyra ﷺ dedi: “Yaxşı. Mən Allah Elçisinin ﷺ belə buyurduğunu eşitdim: “Qiyamət günü üç sinif insan ilk sorğu-suala çəkilənlərdən olacaqdır. Şəhid Allahın hüzuruna gətiriləcək və Allah ona bəxş etdiyi nemətlər haqqında xəbər verdikdən sonra deyəcək: “Bu nemətlərin müqabilində nə etmişən?” O: “Sənin yolunda vuruşub şəhid olmuşam”- deyə cavab verəcək. Allah isə ona belə deyəcək: “Yalan danışır-san! Sənə “qəhrəmandır”- desinlər deyə vuruşmusan. Ona da artıq nail olmuşsan”. Sonra əmr olunacaq və onu üzüstə sürükləyib, Cəhənnəmə atacaqlar. Sonra elm öyrənmiş və onu insanlara öyrətmiş, çoxlu Quran oxumuş bir şəxs Allahın hüzuruna gətiriləcək və Allah ona nəsib etdiyi nemətlər haqqında xəbər verdikdən sonra deyəcək: “Bu nemətlərin müqabilində nə etmişən?” O: “Sənin xatirinə elm öyrənib, onu insanlara öyrətmişəm və çoxlu Quran oxumuşam”- deyə cavab verəcək. Allah isə ona belə deyəcək: “Yalan deyirsən! Sənə “alimdir”- desinlər, həmçinin “qarıdır”- desinlər deyə elm öyrənmişən, Quran oxumusan. Ona da

¹ Əhməd, 22523, 22528, 23630, 23686, 24350, 24356. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 1555.

artıq nail olmusan". Sonra əmr olunacaq və onu üzüstə sürükləyib Cəhənnəmə atacaqlar. Sonra (dünyada) zəngin olmuş bir adam Allahın hüzuruna gətiriləcək və Allah ona verdiyi nemətlər haqqında xəbər verdikdən sonra deyəcək: "Bu nemətlər müqabilində nə etmişən?" O: "Var-dövlətimi Sənin yolunda xərcləmişəm, Sənin buyurduğun yerlərə sərf etmişəm"- deyə cavab verəcək. Allah isə ona belə deyəcək: "Yalan danışırsan! Sənə "nə səxavətli insandır"- desinlər deyə malından xərcləmişən. Ona da artıq nail olmusan". Sonra əmr olunacaq və onu üzüstə sürükləyib, Cəhənnəmə atacaqlar".¹ Digər rəvayətdə belə əlavə vardır: "...Sonra Allah Elçisi ﷺ dizimə vurdu və: "Ey Əbu Hureyra! Bu üç nəfər Qiyamət günü Allahın yaratdıqları içində Cəhənnəm odunda yanan ilk kimsələrdir"- deyə buyurdu".²

Kafirin yer boyda fidyə³ vermək istəyi

۱۷ - عَنْ أَنَسٍ يَرْفَعُهُ «أَنَّ اللَّهَ يَقُولُ لِأَهْلِ النَّارِ عَذَابًا لَوْ أَنَّ لَكَ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ كُنْتَ تَفْتَدِي بِهِ قَالَ نَعَمْ. قَالَ فَقَدْ سَأَلْتُكَ مَا هُوَ أَهْوَنُ مِنْ هَذَا وَأَنْتَ فِي صُلْبِ آدَمَ أَنْ لَا تُشْرِكَ بِي. فَأَبَيْتَ إِلَّا الشُّرْكَ»

17. Ənəs⁴ ﷺ Peyğəmbərdən ﷺ rəvayət edərək demişdir: "(Qiyamət günü) Allah Cəhənnəmdə ən yüngül əzaba məruz qalan bir kimsəyə deyəcək: "Əgər dünyada olan hər şey sənin olsaydı, onu (əzabdan xilas olmağın üçün) fidyə verərdinmi?" O: "Bəli!"- deyə cavab verəcək. Onda Allah buyuracaq: "Sən hələ Adəmin belində ikən Mən səndən bundan daha yüngül olanı - Mənə şəriq qoşmamağı tələb etmişdim. Sən isə məhz şəriq qoşmağı seçdin".⁵

¹ Muslim, 527, 1905, 5032.

² ət-Tirmizi, 2382, 2557. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 1713.

³ Fidyə - bir kimsənin düşdüyü sıxıntılı haldan qurtarmaq üçün ödədiyi əvəz.

⁴ Əbu Həməzə Ənəs ibn Malik ibn ən-Nədr əl-Ənsari əl-Xəzrəci ən-Nəccari əl-Mədəni ﷺ Peyğəmbərin ﷺ həm xidmətçisi, həm qadın tərəfdən onun qohumu, həm də ən çox hədis rəvayət edən səhabələrindəndir. Hicrətdən on il əvvəl dünyaya gəlmiş, hicrətin 93-cü ilində yüz üç yaşında vəfat etmişdir.

⁵ əl-Buxari, 3156, 3334, 6538; Muslim, 5018, 7261.

“Bizə filan ulduza görə yağış endirildi” deyənlərin küfr etməsi

۱۸ - عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدِ الْجُهَنِيِّ أَنَّهُ قَالَ قَالَ صَلَّى لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ الصُّبْحِ بِالْحُدَيْبِيَّةِ عَلَى إِثْرِ سَمَاءٍ كَانَتْ مِنَ اللَّيْلَةِ، فَلَمَّا انْصَرَفَ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ فَقَالَ «هَلْ تَدْرُونَ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ». قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «أَصْبَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنٌ بِي وَكَافِرٌ، فَأَمَّا مَنْ قَالَ مُطِرْنَا بِفَضْلِ اللَّهِ وَرَحْمَتِهِ فَذَلِكَ مُؤْمِنٌ بِي وَكَافِرٌ بِالْكَوْكَبِ، وَأَمَّا مَنْ قَالَ بِنُوءٍ كَذَا وَكَذَا فَذَلِكَ كَافِرٌ بِي وَمُؤْمِنٌ بِالْكَوْكَبِ»

18. Rəvayət edilir ki, Zeyd ibn Xalid əl-Cuhəni ؓ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ Hudeybiyyədə¹ gecə ikən yağmış yağışdan sonra bizə Sübh namazını qıldırdı və namazı bitirdikdən sonra üzünü camaata çevirib soruşdu: “Bilirsinizmi, Rəbbiniz nə buyurdu?” (Əshabələr:) “Allah və Onun Elçisi daha yaxşı bilir!”- dedilər. Peyğəmbər ﷺ dedi: “(Allah buyurdu): “Qullarımdan bir qismi mömin, digər qismi isə kafir oldu. “Bizə Allahın lütfü və mərhəməti sayəsində yağış göndərilmişdir”- deyənlərə gəlincə, onlar Mənə iman gətirmiş və ulduzları inkar etmişlər. “Yağış bizə filan və filan ulduza görə nazil olmuşdur”- deyənlərə gəldikdə isə, onlar Mənə küfr etmiş və ulduzlara iman gətirmişlər”.²

“Adəm övladı Məni yalançı sayır” hədisi

۱۹ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «قَالَ اللَّهُ كَذَّبَنِي ابْنُ آدَمَ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذَلِكَ، وَشَتَمَنِي وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذَلِكَ، فَأَمَّا تَكْذِيبُهُ إِيَّايَ فَرَعَمَ أَنِّي لَا أَقْدِرُ أَنْ أُعِيدَهُ كَمَا كَانَ، وَأَمَّا شَتْمُهُ إِيَّايَ فَقَوْلُهُ لِي وَلَدٌ، فَسُبْحَانِي أَنْ آتَجِدَ صَاحِبَةً أَوْ وَلَدًا»

19. İbn Abbas ؓ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Allah buyurur: “Adəm övladı Məni yalançı sayır. Halbuki, bunu etməyə onun haqqı yoxdur. Habelə, o, Məni təhqir edir.³ Halbuki, buna da

¹ Hudeybiyyə - Məkkənin 16 kilometrliyində Ciddəyə gedən yolda yerləşən yer adıdır. Hicri tarixinin 6-cı ilində orada Muhəmməd Peyğəmbərlə ﷺ müsəlmanları şəhərə buraxmayan və onları ümrə ziyarəti (həcc zamanından başqa il boyu edilə bilən kiçik həcc ziyarəti) etməyə qoymayan Məkkəlilər arasında sülh müqaviləsi bağlanmışdır.

² əl-Buxari, 801, 810, 846, 980, 991, 1038.

³ Müşriklər və kafirlər Allaha Ona layiq olmayan naqis sifətlər isnad etməklə Ona qarşı adəbsizlik edirlər.

onun haqqı yoxdur. Məni yalançı sayması, onu öldürdükdən sonra yenidən yaradacağımı təkzib etməsidir. Məni təhqir etməsi isə Mənə övlad isnad etməsidir. Halbuki, Mən pak və müqəddəsəm, Özümə zövcə və ya övlad götürməkdən uzağam!”¹

۲۰ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ كَذَّبَنِي ابْنُ آدَمَ وَلَمْ يَكُنْ يَتَّبِعُنِي لَهُ أَنْ يُكَذِّبَنِي وَشَتَمَنِي ابْنُ آدَمَ وَلَمْ يَكُنْ يَتَّبِعُنِي لَهُ أَنْ يَشْتَمَنِي أَمَا تَكْذِبُهُ إِيَّايَ فَقَوْلُهُ إِنِّي لَا أُعِيدُهُ كَمَا بَدَأْتُهُ وَلَيْسَ آخِرُ الْخَلْقِ بِأَعَزَّ عَلَيَّ مِنْ أَوَّلِهِ وَأَمَا شَتَمُهُ إِيَّايَ فَقَوْلُهُ اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا وَأَنَا اللَّهُ الْأَحَدُ الصَّمَدُ لَمْ أَلِدْ وَلَمْ أُؤَلَدْ وَلَمْ يَكُنْ لِي كُفُوًا أَحَدٌ»

20. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə dedi: “Allah ﷻ buyurur: “Adəm oğlu Məni yalançı hesab edir. Halbuki, ona (belə etmək) yaraşmaz. Habelə, Adəm oğlu Məni təhqir edir. Halbuki, ona Məni təhqir etmək yaraşmaz. Onun Məni yalançı hesab etməsinə gəlincə, bu onun: “Allah məni ilk dəfə yaratdığı kimi, yenidən yarada bilməz”- deməsidir. (Qiyamət günü) məxluqatı yenidən yaratmaq Mənim üçün çətin deyil. Onun təhqirinə gəldikdə - bu, onun Allahın oğlu olduğunu iddia etməsidir. Halbuki, Mən Tək, Möhtac olmayan, nə doğmayan, nə doğulmayan, nə də bənzəri olmayan Allaham”.²

Zamanı söymək haramdır

۲۱ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يُؤْذِنُنِي ابْنُ آدَمَ، يَسُبُّ الدَّهْرَ وَأَنَا الدَّهْرُ، بِيَدِي الْأَمْرُ، أَقْلَبُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ»

21. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə dedi: “Allah ﷻ buyurur: “Adəm övladı dəhri söyməklə Mənə əziyyət verir, çünki dəhr Mənəm.³ Hər şey Mənim Əlimdədir. Gecəni gündüzə,

¹ əl-Buxari, 4122, 4212, 4482.

² ən-Nəsəi “Sunən” 2078, 2090; əl-Buxari, 4592, 4690, 4974.

³ İbn Teymiyyə ؒ demişdir: “Dəhr zamandır. Hər kəs zamanı söyərəkən, müsibəti onun başına gətirəni qəsd edir və beləliklə, bu söyüşü Allaha aid edir. Çünki həqiqətdə bu müsibəti onun başına gətirən Allahdır. Deməli: “Dəhr Allahdır”- dedikdə, dəhrə aid etdiyi hər bir şeyin Allaha aidliyi qəsd edilir”. (Sarimul-Məslul, 3/922).

gündüzü də gecəyə çevirən Mənəm!”¹

۲۲ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا يَقُولُ أَحَدُكُمْ: يَا حَيِّبَةَ الدَّهْرِ، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنَا الدَّهْرُ، أُرْسِلُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ، فَإِذَا شِئْتُ قَبَضْتُهُمَا. وَلَا يَقُولَنَّ لِلْعَبِيبِ: الْكَرَمَ، فَإِنَّ الْكَرَمَ الرَّجُلُ الْمُسْلِمُ».

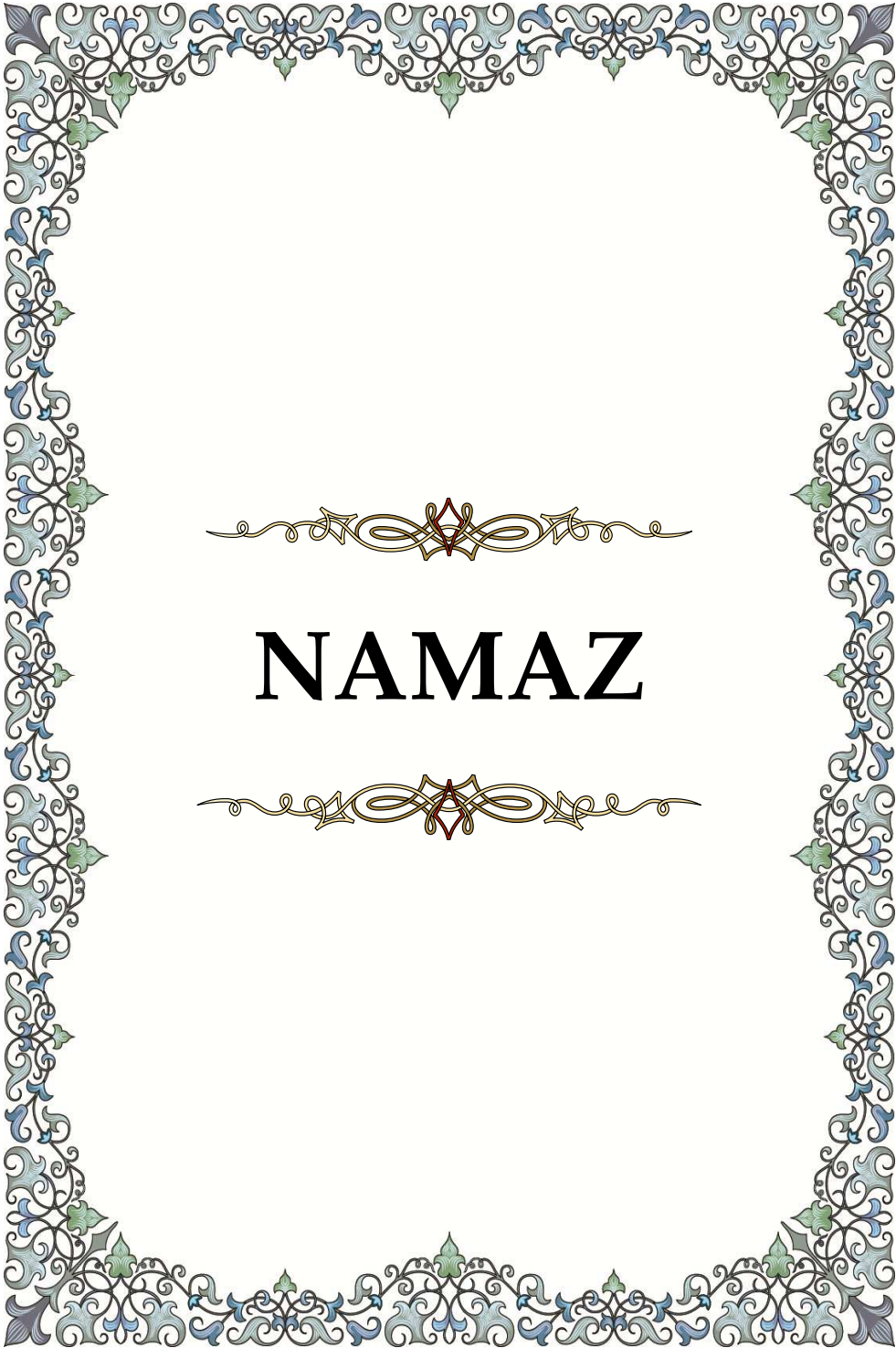
22. Əbu Hureyra ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Sizdən biriniz: “Zəhrimara qalmış dəhr!”² - deməsin, çünki Allah ﷻ belə buyurur: “Dəhr Mənəm. Gecəni və gündüzü göndərən Mənəm. İstəsəm, onları tutub saxlayaram”. Sizdən biriniz üzümə “səxavətli”- deməsin,³ çünki “səxavətlidir” müsəlman adama deyilir”.⁴

¹ əl-Buxari, 4826, 6937, 7053.

² Bu hədisdə təkcə bu sözü deməyin qadağan edildiyi nəzərdə tutulmur. Həmçinin zamana aid olan hər bir nalayiq sözlər, məsələn, “Allah kəssin bu zamanı”, “nə pis vaxtdır”, “nə xeyirsiz gündür” və s. buna bənzər sözlər demək də qadağandır.

³ Cahiliyyət dövründə ərəblər üzümdən şərab düzəltməyinə görə üzümü, üzüm ağacını və şərabı “səxavətli” (kərim) adlandırırdılar, çünki şərab onları səxavətli olmağa sövq edirdi. Peyğəmbər ﷺ şəriətin haram buyurduğuna “səxavətli” adlandırmağı sevməzdi. O ehtiyat edirdi ki, üzümə gözəl ad vermək insanları şərab içməyə sövq edə bilər. Ona görə də ona nifrət edərək və haram olmasını vurğulayaraq bu adın ona verilməsini qadağan etdi və bu adı şəriətin haram buyurduğu şeylərdən özünü qoruyan müsəlmana layiq gördü.

⁴ əl-Buxari “Ədəbul-Mufrad” 770. Hədis səhihdir. Bax: Səhih Ədəbul-Mufrad, 596.

NAMAZ

Merac hədisi və namazın fərz¹ olunması

۲۳ - عَنْ مَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَهُمْ عَنْ لَيْلَةِ أُسْرَى بِهِ «بَيْنَمَا أَنَا فِي الْحَطِيمِ - وَرُبَّمَا قَالَ فِي الْحِجْرِ - مُضْطَجِعًا، إِذْ أَتَانِي آتٍ فَقَدْ - قَالَ وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ فِشَقٌ - مَا بَيْنَ هَذِهِ إِلَى هَذِهِ - فَقُلْتُ لِلْجَارُودِ وَهُوَ إِلَى حَنْبِي مَا يَعْنِي بِهِ قَالَ مِنْ نُعْرَةٍ نَحَرِهِ إِلَى شِعْرَتِهِ، وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ مِنْ قَصِّهِ إِلَى شِعْرَتِهِ - فَاسْتَحْرَجَ قَلْبِي، ثُمَّ أُتَيْتُ بِطَسْتٍ مِنْ ذَهَبٍ مَمْلُوءَةٍ إِيْمَانًا، فَعُغِّلَ قَلْبِي ثُمَّ حُشِبِي، ثُمَّ أُوتِيَتْ بِدَابَّةٍ دُونَ الْبَعْلِ وَفَوْقَ الْجَمَارِ أَبْيَضٌ». - فَقَالَ لَهُ الْجَارُودُ هُوَ الْبَرَاءُ يَا أَبَا حَمْرَةَ قَالَ أُنْسُ نَعَمْ، يَضَعُ خَطْوَهُ عِنْدَ أَقْصَى طَرْفِهِ - «فَحَمِلْتُ عَلَيْهِ، فَأَنْطَلَقَ بِي جِبْرِيلُ حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الدُّنْيَا فَاسْتَفْتَحَ، فَقِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ. قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ. قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ. قِيلَ مَرْحَبًا بِهِ، فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَفَتَحَ، فَلَمَّا خَلَصْتُ، فإِذَا فِيهَا آدَمُ، فَقَالَ هَذَا أَبُوكَ آدَمُ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ. فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ السَّلَامَ ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْإِبْنِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ. ثُمَّ صَعِدَ حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الثَّانِيَةَ فَاسْتَفْتَحَ، قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ. قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ. قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ. قِيلَ مَرْحَبًا بِهِ، فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَفَتَحَ، فَلَمَّا خَلَصْتُ، فإِذَا فِيهَا آدَمُ، فَقَالَ هَذَا أَبُوكَ آدَمُ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ. فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ السَّلَامَ ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْإِبْنِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ. ثُمَّ صَعِدَ حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الثَّالِيَةَ فَاسْتَفْتَحَ، قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ. قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ. قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ. قِيلَ مَرْحَبًا بِهِ، فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَفَتَحَ، فَلَمَّا خَلَصْتُ إِذَا يُوسُفُ. قَالَ هَذَا يُوسُفُ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ. فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ، ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ، ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الرَّابِعَةَ فَاسْتَفْتَحَ، قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ. قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ. قِيلَ أَوْقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ. قِيلَ مَرْحَبًا بِهِ، فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَفَتَحَ، فَلَمَّا خَلَصْتُ إِلَى إِدْرِيسَ قَالَ هَذَا إِدْرِيسُ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ. فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ. ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ الْخَامِسَةَ فَاسْتَفْتَحَ، قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ. قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ. قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ. قِيلَ مَرْحَبًا بِهِ، فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَفَتَحَ، فَلَمَّا خَلَصْتُ إِذَا هَارُونُ قَالَ هَذَا هَارُونُ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ. فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ. ثُمَّ صَعِدَ بِي حَتَّى أَتَى السَّمَاءَ السَّادِسَةَ فَاسْتَفْتَحَ، قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ. قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ. قِيلَ وَقَدْ أُرْسِلَ إِلَيْهِ قَالَ نَعَمْ. قِيلَ مَرْحَبًا بِهِ، فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَفَتَحَ، فَلَمَّا خَلَصْتُ إِذَا هَارُونُ قَالَ هَذَا هَارُونُ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ. فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَرَدَّ ثُمَّ قَالَ مَرْحَبًا بِالْأَخِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ. فَلَمَّا تَحَاوَزْتُ بَكِي، قِيلَ لَهُ مَا يُنْكِيكَ قَالَ أَبُوكِ لِأَنَّ غُلَامًا بَعَثَ بَعْدِي، يَدْخُلُ الْحَنَّةَ مِنْ أُمَّتِهِ أَكْثَرَ مَنْ يَدْخُلُهَا مِنْ أُمَّتِي. ثُمَّ صَعِدَ بِي إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ، قِيلَ مَنْ هَذَا قَالَ جِبْرِيلُ. قِيلَ وَمَنْ مَعَكَ قَالَ مُحَمَّدٌ. قِيلَ وَقَدْ بَعَثَ إِلَيْهِ. قَالَ نَعَمْ. قَالَ مَرْحَبًا بِهِ، فَنِعْمَ الْمَجِيءُ جَاءَ فَلَمَّا خَلَصْتُ، فإِذَا إِبْرَاهِيمُ قَالَ هَذَا أَبُوكَ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ. قَالَ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَرَدَّ السَّلَامَ قَالَ مَرْحَبًا بِالْإِبْنِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ. ثُمَّ رُفِعَتْ لِي سِدْرَةٌ الْمُنتَهَى، فإِذَا نَبَقُهَا مِثْلُ قِلَالٍ هَجَرَ، وَإِذَا وَرَقُهَا مِثْلُ آذَانِ الْفِيلَةِ قَالَ هَذِهِ سِدْرَةُ الْمُنتَهَى، وَإِذَا أَرْبَعَةٌ أَنْهَارٌ نَهْرَانُ بَاطِنَانِ، وَنَهْرَانُ ظَاهِرَانِ. فَقُلْتُ مَا هَذَانِ يَا جِبْرِيلُ قَالَ أَمَّا الْبَاطِنَانِ، فَنَهْرَانِ فِي الْحَنَّةِ، وَأَمَّا الظَّاهِرَانِ فَالْتَيْلُ وَالْفَرَاتُ. ثُمَّ رُفِعَ لِي الْبَيْتُ الْمَعْمُورُ، (فَسَأَلْتُ جِبْرِيلَ فَقَالَ هَذَا الْبَيْتُ الْمَعْمُورُ يُصَلِّي فِيهِ كُلُّ يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ إِذَا خَرَجُوا لَمْ يُؤَدُّوا إِلَيْهِ آخِرَ مَا عَلَيْهِمْ) ثُمَّ أُتَيْتُ بِإِنَاءٍ مِنْ خَمْرٍ، وَإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ وَإِنَاءٍ مِنْ عَسَلٍ، فَأَخَذْتُ اللَّبْنَ، فَقَالَ هِيَ الْفَطْرَةُ أَتَتْ عَلَيْهَا وَأُمَّتُكَ. ثُمَّ فَرِضَتْ عَلَيَّ الصَّلَوَاتُ

¹ Fərz - dini baxımdan yerinə yetirilməsi vacib olanlar.

soruşdular: "Onu çağırıblarmı?" Cəbrail: "Bəli!"- dedi. Onlar dedilər: "Xoş gəlib, səfa gətirib! O nə gözəl ziyarətçidir!" Sonra qapılar açıldı. Mən içəri keçdikdə (orada) Adəmi gördüm. (Cəbrail): "Bu, atan Adəmdir, salam ver ona!"- dedi, mən də ona salam verdim. O, mənə salamımı aldı və dedi: "Xoş gəlmisən, ey əməlisaleh oğul və əməlisaleh peyğəmbər!" Sonra biz ikinci səmaya qalxdıq və (Cəbrail) qapının açılmasını xahiş etdi. (Gözətçilər): "Kimdir o?"- deyə soruşdular. O: "Cəbraildir!"- dedi. Onlar: "Yanıdakı kimdir?"- deyə soruşdular. O: "Muhəmməddir!"- dedi. Onlar soruşdular: "Onu çağırıblarmı?" Cəbrail: "Bəli!"- dedi. Onlar dedilər: "Xoş gəlib, səfa gətirib! O, nə gözəl ziyarətçidir!" Sonra qapılar açıldı. Mən içəri keçdikdə (orada) xala-uşaqlarını - Yəhyanı və İsanı gördüm. (Cəbrail): "Bu, Yəhya və İsadır, salam ver onlara!"- dedi, mən də onlara salam verdim. Onlar mənə salamımı aldıqdan sonra dedilər: "Xoş gəlmisən, ey əməlisaleh qardaş və əməlisaleh peyğəmbər!" Sonra biz üçüncü səmaya qalxdıq və (Cəbrail) qapının açılmasını xahiş etdi. (Gözətçilər): "Kimdir o?"- deyə soruşdular. O: "Cəbraildir!"- dedi. Onlar: "Yanıdakı kimdir?"- deyə soruşdular. O: "Muhəmməddir!"- dedi. Onlar soruşdular: "Onu çağırıblarmı?" Cəbrail: "Bəli!"- dedi. Onlar dedilər: "Xoş gəlib, səfa gətirib! O, nə gözəl ziyarətçidir!" Sonra qapılar açıldı. Mən içəri keçdikdə (orada) Yusufu gördüm. (Cəbrail): "Bu, Yusufdur, salam ver ona!"- dedi, mən də ona salam verdim. O, mənə salamımı aldıqdan sonra dedi: "Xoş gəlmisən, ey əməlisaleh qardaş və əməlisaleh peyğəmbər!" Sonra biz dördüncü səmaya qalxdıq və (Cəbrail) qapının açılmasını xahiş etdi. (Gözətçilər): "Kimdir o?"- deyə soruşdular. O: "Cəbraildir!"- dedi. Onlar: "Yanıdakı kimdir?"- deyə soruşdular. O: "Muhəmməddir!"- dedi. Onlar soruşdular: "Onu çağırıblarmı?" Cəbrail: "Bəli!"- dedi. Onlar dedilər: "Xoş gəlib, səfa gətirib! O, nə gözəl ziyarətçidir!" Sonra qapılar açıldı. Mən içəri keçdikdə (orada) İdrisi gördüm. (Cəbrail): "Bu, İdrisdir, salam ver ona!"- dedi, mən də ona salam verdim. O, mənə salamımı aldıqdan sonra dedi: "Xoş gəlmisən, ey əməlisaleh qardaş və əməlisaleh peyğəmbər!" Sonra biz beşinci səmaya qalxdıq və (Cəbrail) qapının açılmasını xahiş etdi. (Gözətçilər): "Kimdir

o?"- deyə soruşdular. O: "Cəbraildir!"- dedi. Onlar: "Yanıdakı kimdir?"- deyə soruşdular. O: "Muhəmməddir!"- dedi. Onlar soruşdular: "Onu çağırıblarmı?" Cəbrail: "Bəli!"- dedi. Onlar dedilər: "Xoş gəlib, səfa gətirib! O, nə gözəl ziyarətçidir!" (Sonra qapılar açıldı.) Mən içəri keçdikdə (orada) Harunu gördüm. (Cəbrail): "Bu, Harundur, salam ver ona!"- dedi, mən də ona salam verdim. O, mənim salamımı aldıqdan sonra dedi: "Xoş gəlmisən, ey əməlisaleh qardaş və əməlisaleh peyğəmbər!" Sonra biz altıncı səmaya qalxdıq və (Cəbrail) qapının açılmasını xahiş etdi. (Gözətçilər): "Kimdir o?"- deyə soruşdular. O: "Cəbraildir!"- dedi. Onlar: "Yanıdakı kimdir?"- deyə soruşdular. O: "Muhəmməddir!"- dedi. Onlar soruşdular: "Onu çağırıblarmı?" Cəbrail: "Bəli!"- dedi. Onlar dedilər: "Xoş gəlib, səfa gətirib! O, nə gözəl ziyarətçidir!" (Sonra qapılar açıldı.) Mən içəri keçdikdə (orada) Musanı gördüm. (Cəbrail): "Bu, Musadır, salam ver ona!"- dedi, mən də ona salam verdim. O, mənim salamımı aldıqdan sonra dedi: "Xoş gəlmisən, ey əməlisaleh qardaş və əməlisaleh peyğəmbər!" Mən onun yanından keçib getdikdə o ağladı. Ondan: "Nə üçün ağlayırsan?"- deyə soruşdular. Musa dedi: "Məndən sonra göndərilmiş bu cavan oğlanın ümmətindən Cənnətə daxil olanların sayı, mənim ümmətimdən ora daxil olanların sayından qat-qat artıq olacaq". Sonra biz yeddinci səmaya qalxdıq və (Cəbrail) qapının açılmasını xahiş etdi. (Gözətçilər): "Kimdir o?"- deyə soruşdular. O: "Cəbraildir!"- dedi. Onlar: "Yanıdakı kimdir?"- deyə soruşdular. O: "Muhəmməddir!"- dedi. Onlar soruşdular: "Onu çağırıblarmı?" Cəbrail: "Bəli!"- dedi. Onlar dedilər: "Xoş gəlib, səfa gətirib! O, nə gözəl ziyarətçidir!" (Sonra qapılar açıldı.) Mən içəri keçdikdə (orada) İbrahimi gördüm. (Cəbrail): "Bu, atan İbrahimidir, salam ver ona!"- dedi, mən də ona salam verdim. O, mənim salamımı aldıqdan sonra dedi: "Xoş gəlmisən, ey əməlisaleh oğul və əməlisaleh peyğəmbər!" Sonra mənə son həddəki Sidr ağacını¹ göstərdilər. Onun meyvələri Həcər (məmləkətində) düzəldilən saxsı səhənglərə bənzəyirdi, yarpaqları da fil qulaqları boyda idi. (Cəbrail): "Bu,

¹ Sidrətul-Muntəha - yeddinci səmada bitən ağac. O, bu adını ona görə alıb ki, yerdən gedən və Allahdan nazil olan hər nə varsa, ona qədər gedib çatır.

Sidrətul-Muntəhadır"- dedi. Bu ağacın dibindən dörd çay axırdı. Bu çaylardan ikisi altdan, ikisi də üstdən axırdı. Mən soruşdum. "Bu nə çaylardır, ey Cəbrail?" Dedi: "Altdakı çaylar Cənnətdən axır. Üstdəki çaylar isə Nil və Fərat çaylarıdır". Sonra mənə Beytul-Məmuru¹ göstərdilər. ("Mən Cəbraildən onun barəsində soruşdum. Dedi: "Bu Beytul-Məmurdur. Hər gün onun içində yetmiş min mələk namaz qılır, sonra oradan çıxır və bir daha ora qayıtmır").² Sonra mənə bir qab şərab, bir qab süd və bir qab bal gətirdilər. Mən südü götürdüm. Onda (Cəbrail) dedi: "Budur fitrət (yəni, tək Allahlığa meyilli), sən və sənin ümmətin onun üzərindədir".³ Sonra mənə gündəlik olaraq əlli (vaxt) namaz qılmaq vacib buyuruldu. Mən geri qayıtdım və Musanın yanına gəlib çatdıqda, o (məndən): "Sənə nə əmr edildi?"- deyə soruşdu. Dedim: "Mənə gündəlik əlli vaxt namaz qılmaq vacib buyuruldu". Musa dedi: "Sənin ümmətin gündəlik olaraq əlli (vaxt) namazı qıla bilməyəcək. Vallahi ki, mən səndən əvvəl bunu insanlara tətbiq etmək və İsrail oğullarını haqq yola çəkmək istədim, (lakin heç nə alınmadı). Rəbbinin yanına qayıt və Ondən (bu hökmü) yüngülləşdirməyi xahiş et!" Mən Allahın yanına qayıdıb (Ona yalvardım) və O, vacib namazların sayını qırxa endirdi. Sonra mən Musanın yanına qayıtdım və o, (əvvəlcə) dediklərini bir də (mənə) təkrar söylədi. Sonra mən Allahın yanına qayıtdım və Allah vacib namazların sayını otuza endirdi. Sonra mən Musanın yanına qayıtdım və o, (əvvəlcə) dediklərini bir də (mənə) təkrar söylədi. Mən bir də (Allahın) yanına qayıtdım və Allah vacib namazların sayını iyirmiyə endirdi. Sonra mən Musanın yanına qayıtdım və o, (əvvəlcə) dediklərini bir də (mənə) təkrar söylədi. Mən bir daha Allahın yanına qayıtdım və mənə gündəlik olaraq on vaxt namaz qılmaq vacib buyuruldu. Sonra mən (Musanın yanına) qayıtdım və o, (əvvəlcə) dediklərini bir də (mənə) təkrar söylədi. Mən (axırıncı dəfə Allahın) yanına qayıtdım və mənə gündəlik olaraq beş vaxt namaz qılmaq vacib buyuruldu. Sonra mən Musanın yanına qayıtdım və o,

¹ Bu ev yeddinci səmada bilavasitə Kəbənin üstündə yerləşən məbəddir. Hər gün onu yetmiş min mələk ziyarət edir və bir daha ora qayıtmırlar.

² əl-Buxari, 2968, 3207.

³ Yəni tövhidə meyilli.

məndən: “Sənə nə əmr edildi?” - deyə soruşdu. Dedim: “Mənə gündəlik olaraq beş vaxt namaz qılmaq əmr olundu”. Musa dedi: “Sənin ümmətin gündəlik olaraq beş (vaxt) namazı qıla bilməyəcək. Mən səndən əvvəl bunu insanlara tətbiq etmək və İsrail oğullarını haqq yola çəkmək istədim (lakin heç nə alınmadı). Rəbbinin yanına qayıt və Ondan ümmətin üçün (bu hökmü) yüngülləşdirməyi xahiş et!” Dedim: “Mən Rəbbimdən (yetərincə) istədim, artıq (nə isə istəməyə) üzüm gəlmir. Lakin mən (bu hökmlə) razıyam və buna boyun əyirəm”. Mən çıxıb getdikdə belə bir səda gəldi: “Mən əzəldən yazdığım hökmü vacib buyurdum, (sonra da) qullarımın yükünü yüngülləşdirdim¹.”² Digər rəvayətlərdə aşağıdakı əlavələr var: “...(Göy qapıları) açıldıqda biz yaxın göyün üstünə qalxdıq və orada oturmuş bir adam gördük ki, onun sağ və sol tərəfində (insanlardan ibarət) toplumlar var idi. Bu adam sağa baxanda gülür, sola baxanda isə ağlayırdı. O, (məni görüb) dedi: “Əməlisaleh peyğəmbər və əməlisaleh oğul xoş gəlibdir!” Mən Cəbraildən: “Bu kimdir?” - deyə soruşdum. Dedi: “Bu Adəmdir, onun sağında və solunda olan toplumlar zürriyyətinin ruhlarıdır. Sağında duranlar Cənnət əhli, solunda duranlar isə Cəhənnəm əhlidir. (Buna görə də) sağına baxanda gülür, soluna baxanda isə ağlayır...”.³ “...Sonra (Cəbrail) mənimlə elə bir yüksəkliyə qalxdı ki, mən qələmlərin xışılısını eşitdim⁴.”⁵ “...Sonra (Cəbrail) məni son həddəki Sidr ağacının yanına apardı. Onun rəngləri vəsfəgəlməzdir. Sonra məni Cənnətə daxil etdilər. Orada mən incilər düzülmüş boyunbağlar, habelə (Cənnət) torpağının müşk olduğunu gördüm”.⁶

¹ Digər hədisdə bu cümlənin tamamı belə rəvayət edilmişdir: “Odur ki, yaxşı əməlin əvəzini on qat verəcəyəm”, yəni hər bir müsəlman beş vaxt namaz qılmaqla əlli vaxt namazın savabını qazanır.

² əl-Buxari, 3598, 3674, 3887; Muslim, 234, 429.

³ əl-Buxari, 336, 342, 349.

⁴ Burada xışılı deyildikdə, Allahın buyruqlarını yazan mələklərin qələmlərinin xışılısı qəsd edilir.

⁵ əl-Buxari, 336, 342, 349.

⁶ əl-Buxari, 336, 342, 349.

Azan verməyin fəziləti

٢٤ - عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «يَعَجِبُ رَبُّكَ مِنْ رَأْيِ غَنَمٍ فِي رَأْسِ شَظِيئَةٍ الْجَبَلِ يُؤَدُّنُ بِالصَّلَاةِ وَيُصَلُّوْنَ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ انظُرُوا إِلَى عَبْدِي هَذَا يُؤَدُّنُ وَيُتَيْمِمُ الصَّلَاةَ يَخَافُ مِنِّي قَدْ غَفَرْتُ لِعَبْدِي وَأَدْخَلْتُهُ الْجَنَّةَ»

24. Rəvayət edilir ki, Uqbə ibn Amir¹ ﷺ demişdir: “Mən Allah Elçisinin ﷺ belə buyurduğunu eşitmişəm: “Rəbbin dağın başında qoyun otaran çobanın azan verib, namaz qılmasına təəccüb edir.² Allah ﷻ belə buyurur: “Bu quluma baxın! Məndən qorxduğuna görə azan verib namaz qılır. Artıq Mən qulumu bağışladım və Cənnətə daxil etdim”.³

Fərz namazlarının fəziləti

٢٥ - إِنَّ أَبَا قَتَادَةَ بْنَ رِبْعِيٍّ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ افْتَرَضْتُ عَلَى أُمَّتِكَ خَمْسَ صَلَوَاتٍ وَعَهَدْتُ عِنْدِي عَهْدًا أَنَّهُ مَنْ حَافَظَ عَلَيْهِنَّ لَوْ قَتِهِنَّ أَدْخَلْتُهُ الْجَنَّةَ وَمَنْ لَمْ يُحَافِظْ عَلَيْهِنَّ فَلَا عَهْدَ لَهُ عِنْدِي»

25. Əbu Qatədə ibn Rabi⁴ ﷺ rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurmuşdur: “Allah ﷻ buyurur: “Sənin ümmətinə beş vaxt namazı vacib etdim. Mən onları vaxtında qılanı Cənnətə salacağıma dair dərğahımda əhd etdim. Onları vaxtında qılmayanın isə dərğahımda heç bir əhdi yoxdur”.⁵

٢٦ - عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ، قَالَ: كُنْتُ فِي مَجْلِسٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهِمْ عُبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ فَذَكَرُوا الْوَيْثَرَ فَقَالَ بَعْضُهُمْ: وَاجِبٌ وَقَالَ بَعْضُهُمْ: سُنَّةٌ فَقَالَ عُبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ: أَمَا أَنَا فَأَشْهَدُ أَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنِّي قَدْ فَرَضْتُ عَلَى

¹ Uqbə ibn Amir əl-Cuhəni əl-Misri ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhabəsidir. Hicrətin 58-cı ilində vəfat etmişdir.

² Allahın sifətlərinin necəliyi barəsində fikir yürütmək olmaz.

³ ən-Nəsəi “Sunən” 660, 666, 674. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 41.

⁴ Əbu Qatədə Haris ibn Rəbi əl-Ənsari əs-Suləmi ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhabəsidir. Miladi 602-ci ildə Mədinədə anadan olmuş, hicrətin 54-cü ilində Kufədə vəfat etmişdir.

⁵ İbn Məcə, 1403, 1467. Hədis həsəndir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 4033.

أُمَّتِكَ خَمْسَ صَلَوَاتٍ مِّنْ وَافَىٰ بِهِنَّ عَلَىٰ وَضُوئِهِنَّ وَمَوَاقِيهِنَّ وَرُكُوعِهِنَّ وَسُجُودِهِنَّ فَإِنَّ لَهُ عِنْدِي بِهِنَّ عَهْدًا أَنْ أَدْخِلَهُ بِهِنَّ الْجَنَّةَ، وَمَنْ لَقِيَني قَدِ انْتَقَصَ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا، أَوْ كَلِمَةً شَبَّهَهَا فَلَيْسَ لَهُ عِنْدِي عَهْدٌ إِنْ شِئْتُ عَذَّبْتُهُ وَإِنْ شِئْتُ رَحِمْتُهُ

26. Rəvayət edilir ki, Əbu İdris əl-Xauləni¹ ﷺ demişdir: “Bir dəfə Peyğəmbərin ﷺ səhabələrinin məclisində idim. Ubadə ibn Samit ﷺ də onların arasında idi. Vitr namazı² haqqında söhbət düşdü. Bəziləri onun vacib olduğunu, bəziləri isə sünnə olduğunu dedilər. Ubadə ibn Samit dedi: “Mənə gəlincə, mən Allah Elçisinin ﷺ belə buyurduğunu eşitdim: “Cəbrail Uca Allahın dərgahından yanıma gəlib dedi: “Ey Muhəmməd! Həqiqətən, Allah ﷻ buyurur: “Mən sənin ümmətinə beş vaxt namazı fərz etdim. Kim (bu namazların) dəstəmazına, vaxtlarına, rukusuna, səcdəsinə riayət etsə, onu Cənnətə daxil edəcəyəm dəir dərgahımda əhdi olar. Kim Mənimlə görüşərək bunlardan bir şeyi əskiltmiş olsa, Mənim dərgahımda onun üçün bir əhd yoxdur. İstəsəm, ona əzab verərəm, istəsəm, ona rəhm edərəm”.³

Sübh və Əsr namazlarının fəziləti

٢٧ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يَجْتَمِعُ مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ وَمَلَائِكَةُ النَّهَارِ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الْعَصْرِ، فَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ فَتُصْعَدُ مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ، وَتُنْتَبِئُ مَلَائِكَةُ النَّهَارِ، وَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلَاةِ الْعَصْرِ فَتُصْعَدُ مَلَائِكَةُ النَّهَارِ، وَتُنْتَبِئُ مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ، فَيَسْأَلُهُمْ رَبُّهُمْ: كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِي، فَيَقُولُونَ: أَتَيْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ وَتَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ، فَاغْفِرْ لَهُمْ يَوْمَ الدِّينِ

27. Əbu Hureyra ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Bir dəstə gecə və bir dəstə gündüz növbə çəkən mələklər Sübh və Əsr namazlarında bir yerə toplanırlar. Onlar Sübh namazında toplanaraq gecə növbə çəkən mələklər göyə qalxır, gündüz növbə çəkən mələklər isə yerdə qalırlar. Həmçinin onlar Əsr namazında toplanaraq gündüz növbə çəkən mələklər göyə qalxır, gecə növbə çəkən mələklər isə yerdə

¹ Əbu İdris ibn Abdullah əl-Xauləni ﷺ məşhur tabiinlərdən olmuşdur. Hicrətin 8-ci ilində anadan olmuş, hicrətin 80-ci ilində vəfat etmişdir.

² Vitr - tək, İşa namazından Sübh namazınadək olan hər vaxtda qılınan tək rükətli namaz.

³ Ət-Tayəlisi, 574. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 842.

qalırlar. Rəbləri onlardan soruşur: “Mənim qullarımı nə vəziyyətdə tərk etdiniz?” Onlar deyirlər: “Biz onların yanına gəldikdə də namaz qılırdılar, onlardan ayrıldıqda da namaz qılırdılar. Buna görə də Sən onları Qiyamət günü bağışla!”¹

٢٨ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «يَتَعَاقِبُونَ فِيكُمْ مَلَائِكَةٌ بِاللَّيْلِ وَمَلَائِكَةٌ بِالنَّهَارِ، وَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الْعَصْرِ، ثُمَّ يَعْرُجُ الَّذِينَ بَاثُوا فِيكُمْ، فَيَسْأَلُهُمْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِهِمْ كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِي فَيَقُولُونَ تَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ، وَأَتَيْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ»

28. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم demişdir: “Bir dəstə mələk gecələr, bir dəstə mələk də gündüzlər növbə ilə sizin yanınıza gəlir, onlar Sühb və Əsr namazlarında bir yerə toplanırlar. Bundan sonra gecəni² sizin aranızda keçirən mələklər (səmaya) qalxır və Allah onlardan: “Siz Mənim qullarımı nə vəziyyətdə tərk etmişiniz?”- deyə soruşur, halbuki O, qullarının (nə etdiklərini) daha yaxşı bilir. Bununla belə onlar deyirlər: “Biz onları namaz qıldıkları halda tərk etdik, yanlarına gəldikdə də onlar namaz qılırdılar”.³

Duha namazının fəziləti⁴

٢٩ - عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ وَأَبِي ذَرٍّ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنَّهُ قَالَ ابْنَ آدَمَ ارْكَعْ لِي مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ أَكْفِيكَ آخِرَهُ»

29. Əbu Dərdə və Əbu Zərr رضي الله عنهما rəvayət edirlər ki, Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم Allahın عز وجل belə buyurduğunu xəbər verdi: “Ey Adəm övladı! Günün

¹ İbn Xuzeymə, 322; Əhməd, 9140, 9151. Hədis səhihdir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 463.

² Hədisdə: “gecəni sizin aranızda keçirən mələklər”- deyildikdə, təkcə onlar deyil, habelə gündüzlər möminlərin arasında olub növbəsi yetişdikdən sonra səmaya qalxan mələklər də nəzərdə tutulur. Bu izah İbn Xuzeymənin “Səhih” əsərində (№ 322) mötəbər isnadla rəvayət edilən hədisdə öz təsdiqini tapmışdır...” (Fəthul-Bəri, 2/330).

³ əl-Buxari, 555, 6932, 7048, 7486.

⁴ Duha - səhər günün başlanğıcı deməkdir. Duha namazının vaxtı: Günəş üfüqdən bir nizə hündürlüyündə qalxdıqdan sonra, yəni təqribən günəş çıxdıqdan on beş dəqiqə sonra günəş səmanın ortasına yüksəlməsindən bir az əvvəladək, (Zöhr namazından) təqribən on dəqiqə qabaq. (Muhəmməd Salih əl-Useymin “Şərhul-Mumti alə Zadul-Mustəqni”, 4/122-123).

əvvəlində Mənim üçün dörd rükət¹ namaz qıl ki, günün sonunadək səni qoruyum”.²

Nafilə namazların fəziləti

۳۰ - عَنْ أَنَسِ بْنِ حَكِيمٍ الصَّبِيِّ قَالَ خَافَ مِنْ زِيَادٍ أَوْ ابْنِ زِيَادٍ فَأَتَى الْمَدِينَةَ فَلَقِيَ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ فَتَسَبَّبَنِي فَاتَّسَبَبْتُ لَهُ فَقَالَ يَا فَتَى أَلَا أُحَدِّثُكَ حَدِيثًا قَالَ قُلْتُ بَلَى رَحِمَكَ اللَّهُ. قَالَ يُؤْتَسُّ أَحْسِبُهُ ذَكَرَهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسِبُ النَّاسُ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ أَعْمَالِهِمُ الصَّلَاةُ قَالَ يَقُولُ رَبُّنَا عَزَّ وَجَلَّ لِمَالِكِيكَ وَهُوَ أَعْلَمُ انظُرُوا فِي صَلَاةِ عَبْدِي أَتَمَّهَا أَمْ نَقَصَهَا فَإِنْ كَانَتْ تَامَةً كَتَبْتُ لَهُ تَامَةً وَإِنْ كَانَ انْتَقَصَ مِنْهَا شَيْئًا قَالَ انظُرُوا هَلْ لِعَبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ فَإِنْ كَانَ لَهُ تَطَوُّعٌ قَالَ أَتَمُّوا لِعَبْدِي فَرِيضَتَهُ مِنْ تَطَوُّعِهِ ثُمَّ تَوَخَّذُوا الْأَعْمَالَ عَلَى ذَاكُمْ»

30. Ənəs ibn Həkim əd-Dabbi رضي الله عنه demişdir: “Ziyaddan və ya İbn Ziyaddan qorxaraq Mədinəyə gəlib, Əbu Hureyra رضي الله عنه ilə görüşdüm. O mənim əsil-nəsəbim haqqında soruşdu, mən də ona söylədim. O dedi: “Ey cavan oğlan! Sənə bir hədis danışımı?” Mən də: “Bəli, Allah sənə rəhm etsin!”- dedim. O, Peyğəmbərdən صلى الله عليه وسلم rəvayət edərək buyurdu: “Qiyamət günü insanların əməllərindən ilk hesaba çəkilən namaz olacaqdır. Rəbbimiz صلى الله عليه وسلم yaxşı bildiyi halda mələklərinə buyuracaq: “Qulumun fərz namazlarına baxın, onları tam, yoxsa naqis olaraq qılıb?” Əgər fərz namazları tam olarsa, onun üçün tam olaraq yazılacaq. Əgər onlardan bir şey əskik olarsa, Allah buyuracaq: “Baxın, qulumun nafilə (əlavə) namazları varmı?” Əgər onun nafilə namazları olarsa, Allah: “Qulumun fərz namazlarını nafilə namazları ilə tamamlayın!”- deyərək buyuracaqdır. Sonra digər əməllər də bu cür hesaba çəkiləcək”.³

۳۱ - عَنْ حُرَيْثِ بْنِ قَبِيصَةَ قَالَ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فَقُلْتُ اللَّهُمَّ سِرِّ لِي جَلِيسًا صَالِحًا. قَالَ فَجَلَسْتُ إِلَى أَبِي هُرَيْرَةَ فَقُلْتُ إِنِّي سَأَلْتُ اللَّهَ أَنْ يَرُزِّقَنِي جَلِيسًا صَالِحًا فَحَدَّثَنِي بِحَدِيثٍ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَنْفَعَنِي بِهِ فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسِبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ عَمَلِهِ صَلَاتُهُ فَإِنْ صَلَحَتْ فَقَدْ

¹ Rükət - qiyam, ruku və iki səcdəni özündə birləşdirən namazın tam bir hissəsidir.

² Ət-Tirmizi, 477. Hədis səhihdir. Bax: Səhih və Daif Sunən ət-Tirmizi, 475.

³ Əbu Davud, 864. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 2571.

أَفْلَحَ وَأَنْجَحَ وَإِنْ فَسَدَتْ فَقَدْ خَابَ وَخَسِرَ فَإِنْ انْتَقَصَ مِنْ فَرِيضَتِهِ شَيْءٌ قَالَ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ انظُرُوا هَلْ لِعِبْدِي مِنْ تَطَوُّعٍ فَيُكَمَّلَ بِهَا مَا انْتَقَصَ مِنَ الْفَرِيضَةِ ثُمَّ يَكُونُ سَائِرُ عَمَلِهِ عَلَى ذَلِكَ»

31. Hureys ibn Qabisa رضي الله عنه demişdir: “Mədinəyə gəlib, Allaha dua etdim ki, mənə əməlisaleh bir yoldaş yetirsin. Sonra Əbu Hureyra ilə rastlaşıb, onun yanında oturdum və dedim: “Mən Allahdan özümə əməlisaleh yoldaş yetirməsini dilədim. Mənə Allah Elçisindən ﷺ eşitdiyən bir hədis danış. Ola bilsin ki, Allah bu hədislə məni faydalandırsın”. Əbu Hureyra dedi: “Allah Elçisinin ﷺ belə dediyini eşitdim: “Qiyamət günü bəndənin hesaba çəkiləcəyi ilk əməli namazdır. Əgər namazları qaydasında olsa, uğur qazanar və nicat tapar. Əgər namazları qaydasında olmasa, ziyana uğrayar. Əgər fərz namazlarından bir şey əskik olsa, Rəbb ﷻ belə buyurar: “Baxın, qulumun nafilə namazları varmı?” Beləliklə, nafilələrlə fərzlərindən əskik olanı tamamlanacaq. Sonra digər əməlləri də bu cür hesaba çəkiləcək”.¹

Namazı gözləməyin fəziləti

۳۲ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ صَلَّيْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَغْرِبَ فَرَجَعَ مَنْ رَجَعَ وَعَقَّبَ مَنْ عَقَّبَ فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُسْرِعًا قَدْ حَفَزَهُ النَّفْسُ وَ قَدْ حَسَرَ عَنْ رُكْبَتَيْهِ فَقَالَ «أَبَشِّرُوا هَذَا رُكْبَتِكُمْ قَدْ فَتَحَ أَبَا مِنْ أَبْوَابِ السَّمَاءِ يُبَاهِي بِكُمْ الْمَلَائِكَةَ يَقُولُ انظُرُوا إِلَى عِبَادِي قَدْ قَضَوْا فَرِيضَتَهُ وَهُمْ يَنْتَظِرُونَ أُخْرَى»

32. Abdullah ibn Amr رضي الله عنه demişdir: “Biz Allah Elçisi ﷺ ilə birlikdə Məğrib namazını qıldıqdan sonra bizdən gedən getdi, qalan da qaldı. Birdən Allah Elçisi ﷺ təngnəfəs və dizləri açıq halda tələsik gəldi və dedi: “Sizə müjdə olsun! Budur, Rəbbiniz səma qapılarından birini açmış, mələklərin qarşısında sizinlə öyünərək buyurur: “Qullarıma baxın! Artıq bir fərzi yerinə yetirib digərini gözləyirlər!”²

¹ Ət-Tirmizi, 413, 415. Hədis səhih li-ğeyrihidir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 540.

² İbn Məcə, 801, 850. Hədis səhihidir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 661.

Gecə vaxtı ibadət etməyin fəziləti

۳۳ - عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ يَقُولُ: لَأَقُولُ الْيَوْمَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا لَمْ يَقُلْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مَتَعْمِدًا فَلْيَتَّبِعُوا بَيْتًا مِنْ جَهَنَّمَ» وسمعت النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يقول: «رجل من أمتي يقوم من الليل يُعَالِجُ نَفْسَهُ إِلَى الطُّهُورِ وَ عَلَيْكُمْ عَقْدٌ فَإِذَا وَضَأَ يَدَيْهِ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ وَإِذَا وَضَأَ وَجْهَهُ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ وَإِذَا مَسَحَ رَأْسَهُ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ وَإِذَا وَضَأَ رجليه انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِلَّذِينَ وَرَاءَ الْحِجَابِ: انظُرُوا إِلَى عَبْدِي هَذَا يُعَالِجُ نَفْسَهُ يَسْأَلُنِي مَا سَأَلَنِي عَبْدٌ هَذَا فَهُوَ لَهُ مَا سَأَلَنِي عَبْدِي هَذَا فَهُوَ لَهُ»

33. Rəvayət edilir ki, Uqbə ibn Amir ؓ demişdir: “Mən Allah Elçisinin ﷺ buyurmadiğı şeylər haqqında danışmaram, çünki mən Allah Elçisinin ﷺ belə buyurduğunu eşitdim: “Kim bilərəkdən mənim adımdan yalan danışarsa, Cəhənnəmdəki evinə hazırlaşsın”. Həmçinin Peyğəmbərin ﷺ belə buyurduğunu da eşitdim: “Ümmətimdən bir kişi var ki, gecə duraraq dəstəmaz almaqla nəfsini müalicə edir. O, əllərini yuduqda bir düyün, üzünü yuduqda bir düyün, başını məsh etdikdə bir düyün, ayaqlarını yuduqda isə bir düyün açılır. Allah ﷻ pərdə arxasında olanlara buyurur: “Nəfsini müalicə edən bu quluma baxın! Bu qulum Məndən nə istəyərsə, o da ona veriləcək”¹.

Məscidləri ziyarət edənlər barədə

۳۴ - عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ كَيِّنَادِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَيْنَ حَبْرَانِي؟ أَيْنَ حَبْرَانِي؟ قَالَ فَتَقُولُ الْمَلَائِكَةُ رَبَّنَا وَمَنْ يَنْبَغِي أَنْ يُجَاوِرَكَ فَيَقُولُ أَيْنَ عُمَارُ الْمَسَاجِدِ؟»

34. Rəvayət edilir ki, Ənəs ؓ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Həqiqətən, Allah Qiyamət günü belə müraciət edəcək: “Qonşularım hanı, qonşularım hanı?!“ Mələklər deyəcəklər: “Ey Rəbbimiz! Sənə qonşu olmağa kim layiq ola bilər?” Allah buyuracaq: “Məscidləri ziyarət edənlər hanı?!“²

¹ İbn Hibban, 1052, 2555. Hədis həsən li-ğeyrihidir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 631.

² əl-Haris, 126. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 2728.

ORUC
ZƏKAT
HƏCC

Orucun fəziləti

۳۵ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «الصَّيَامُ حُنَّةٌ، فَلَا يَرُفُثُ وَلَا يَجْهَلُ، وَإِنْ أَمْرٌ قَاتِلُهُ أَوْ شَاتَمُهُ فَلْيَقُلْ إِنِّي صَائِمٌ. مَرَّتَيْنِ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ تَعَالَى مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ، يَتْرُكُ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ وَشَهْوَتَهُ مِنْ أَجْلِ الصَّيَامِ لِي، وَأَنَا أَجْزَى بِهِ، وَالْحَسَنَةُ بَعْشَرِ أَمْثَالِهَا»

35. Əbu Hureyra ﷺ rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Oruc qalxandır.¹ Qoy (oruc tutan adam) günah işlər görməsin və cahillik etməsin. Əgər kimsə onunla dalaşmaq istəsə və ya onu söysə, qoy iki dəfə: “Mən oruc tutmuşam”- desin. Canım Əlində olan Allaha and olsun ki, oruc tutan adamın ağzından gələn qoxu, Uca Allahın yanında müşk qoxusundan daha gözəldir. (Allah buyurur:) “O, Mənə görə öz yeməyindən, içməyindən və şəhvətindən imtina etmişdir. Oruc isə Mənim üçündür və Mən (oruc tutan adama) ayrıca mükafat verəcəyəm. Yaxşı əməlin əvəzi on qat veriləcəkdir”.²

۳۶ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «قَالَ اللَّهُ كُلُّ عَمَلٍ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصَّيَامَ، فَإِنَّهُ لِي، وَأَنَا أَجْزَى بِهِ. وَالصَّيَامُ حُنَّةٌ، وَإِذَا كَانَ يَوْمٌ صَوْمٍ أَحَدِكُمْ، فَلَا يَرُفُثُ وَلَا يَصْحَبُ، فَإِنْ سَابَهُ أَحَدٌ، أَوْ قَاتَلَهُ فَلْيَقُلْ إِنِّي أَمْرٌ صَائِمٌ. وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ، لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ يَفْرَحُهُمَا إِذَا أَفْطَرَ فَرِحَ، وَإِذَا لَقِيَ رَبَّهُ فَرِحَ بِصَوْمِهِ»

36. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ﷺ demişdir: “Allahın Elçisi ﷺ belə buyurdu: “(Allah buyurur:) “Adəm övladının orucdan başqa hər bir əməli özünə aiddir. Oruc Mənim üçündür və elə buna görə də Mən (oruc tutan adama) ayrıca mükafat verəcəyəm”. Oruc bir qalxandır. Sizdən biriniz oruc tutduğu zaman günah işlər görməsin və dava-dalaş salmasın. Əgər kimsə onu söysə və ya onunla dalaşmaq istəsə, qoy desin: “Mən oruc tutmuşam”. Muhəmmədin canı Əlində olan Allaha and olsun ki, oruc tutan adamın ağzından gələn qoxu, Allah qatında müşk qoxusundan daha gözəldir. Oruc tutan adamın iki sevinc anı

¹ Cəhənnəm odundan qoruyan sipər.

² əl-Buxari, 1761, 1795, 1894.

vardır: iftar vaxtında (orucunu açarkən) sevinər, bir də Rəbbinə qovuşduğu zaman tutduğu oruca görə sevinəcəkdir”.¹

Sədəqə verməyə təşviq

۳۷ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْفِقْ أَنْفِقْ عَلَيْكَ - وَقَالَ - يَدْ اللَّهُ مَالِي لَا تَغِيضُهَا نَفَقَةً، سَحَاءَ اللَّيْلِ وَالنَّهَارَ - وَقَالَ - أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْفَقَ مُنْذُ خَلَقَ السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ فَإِنَّهُ لَمْ يَغِيضْ مَا فِي يَدِهِ، وَكَانَ عَرِشُهُ عَلَى الْمَاءِ، وَيَبِيدُ الْمِيزَانَ يَخْفِضُ وَيَرْفَعُ»

37. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Allah ﷻ buyurur: “(Malından Mənim yolumda) xərclə, Mən də sənə xərcləyəcəyəm”. Allah Elçisi ﷺ dedi: “Allahın Əli doludur. (Bu nemətlərin) səhər-axşam ardı-arası kəsilmədən xərclənməsi Onun Əlini boş qoya bilməz”. Həmçinin dedi: “Məgər Allahın göyü və yeri yaratdığı gündən bəri nə qədər xərclədiyini görmürsünüz?! Bu Onun Əlindəkilərin azalmasına (zərrə qədər) təsir göstərməmişdir. Onun Ərşi suyun üzərində idi, Əlində də tərəzi var idi. O, (bu tərəzini) aşağı endirir və yuxarı qaldırırdı”.²

۳۸ - عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ يَقُولُ كُنْتُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَاءَهُ رَجُلَانِ أَحَدُهُمَا يَشْكُو الْعِيْلَةَ، وَالْآخَرَ يَشْكُو قَطْعَ السَّبِيلِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «أَمَّا قَطْعُ السَّبِيلِ فَإِنَّهُ لَا يَأْتِي عَلَيْكَ إِلَّا قَلِيلٌ حَتَّى تَخْرُجَ الْعَيْرُ إِلَى مَكَّةَ بِعَيْرٍ خَفِيرٍ، وَأَمَّا الْعِيْلَةُ فَإِنَّ السَّاعَةَ لَا تَقُومُ حَتَّى يَطُوفَ أَحَدُكُمْ بِصَدَقَتِهِ لَا يَجِدُ مَنْ يَقْبَلُهَا مِنْهُ، ثُمَّ لَيَقْفَنَ أَحَدُكُمْ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ حِجَابٌ وَلَا تُرْجَمَانُ يَتْرَجَمُ لَهُ، ثُمَّ لَيَقُولَنَّ لَهُ أَلَمْ أُوتِكَ مَالًا فَلَيَقُولَنَّ بَلَى. ثُمَّ لَيَقُولَنَّ أَلَمْ أُرْسِلْ إِلَيْكَ رَسُولًا فَلَيَقُولَنَّ بَلَى. فَيَنْظُرُ عَنْ يَمِينِهِ فَلَا يَرَى إِلَّا النَّارَ، ثُمَّ يَنْظُرُ عَنْ شِمَالِهِ فَلَا يَرَى إِلَّا النَّارَ، فَلَيَتَفَيَّنَّ أَحَدُكُمْ النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ فَيَكَلِمَةَ طَبِيَّةٍ»

38. Rəvayət edilir ki, Adiy ibn Hatim³ رضي الله عنه demişdir: “Mən Allah Elçisinin ﷺ yanında ikən iki nəfər şikayətə gəldi. Onlardan biri kasıblıqdan, digəri isə yol kəsən quldurlardan şikayət etdi. Allah Elçisi ﷺ (onları

¹ əl-Buxari, 1904, 5472, 5927; Muslim, 1151, 1944, 2762.

² əl-Buxari, 4684, 5352, 7496.

³ Adiy ibn Hatim ibn Abdullah ibn Səd ət-Tai رضي الله عنه Peyğəmbərin ﷺ səhabəsidir. Hicrətin 67-ci ilində Kufədə vəfat etmişdir.

dinlədikdən sonra) dedi: “Yol kəsən quldurlara gəlincə, az bir zaman keçdikdən sonra karvanlar yanlarında heç bir mühafizəçi aparmadan Məkkəyə yollanacaqlar. Kasıbçılığa gəldikdə isə, (bilin ki,) biriniz əlindəki sədəqə ilə gəzib-dolaşıb bunu ondan qəbul edəcək bir adam tapa bilməyəcəyi vaxt gəlməyincə Qiyamət qorpmayacaq. Sonra siz Allahın hüzurunda duracaqsınız və sizinlə Onun arasında heç bir pərdə olmayacaq. (Dediklərinizi) tərcümə edəcək bir tərcüməçiniz belə olmayacaq. Sonra Allah Öz qulundan soruşacaq: “Mən sənə mal-dövlət verməmişdimmi?” O: “Vermişdin”- deyəcək. Sonra soruşacaq: “Mən sənə peyğəmbər göndərməmişdimmi?” O: “Göndərmişdin”- deyəcək. Bundan sonra o, əvvəlcə sağına, sonra da soluna baxacaq, lakin oddan başqa bir şey görməyəcək. Elə isə heç olmasa, yarım xurma (sədəqə) ilə özünüzü Oddan qoruyun. Bunu tapmasanız, onda gözəl söz danışmaqla (özünüzü Oddan qoruyun)”¹

۳۹ - عَنْ أَبِي وَاقِدٍ اللَّيْثِيِّ قَالَ كُنَّا نَأْتِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أُنزِلَ عَلَيْهِ فَيَحْدُثُنَا فَقَالَ لَنَا ذَاتَ يَوْمٍ «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ إِنَّا أَنْزَلْنَا الْمَالَ لِإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَلَوْ كَانَ لِابْنِ آدَمَ وَادٍ لِأَحَبِّ أَنْ يَكُونَ إِلَيْهِ ثَانٍ وَلَوْ كَانَ لَهُ وَادِيَانِ لِأَحَبِّ أَنْ يَكُونَ إِلَيْهِمَا ثَالِثٌ وَلَا يَمْلَأُ جَوْفَ ابْنِ آدَمَ إِلَّا التُّرَابُ ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ تَابَ»

39. Rəvayət edilir ki, Əbu Vaqid əl-Leysi² demişdir: “Peyğəmbərə³ vəhy nazil olarkən biz Onun yanına gələrdik və O, bizə nazil olanlar barədə danışardı. Bir gün Peyğəmbər⁴ bizə dedi: “Allah⁵ buyurdu: “Biz mal-dövləti namaz qılmaq və zəkat vermək³ üçün nazil etdik. Adəm övladının bir vadi (mal-dövləti) olsa, ikincisini istəyər. İki vadisi olsa, üçüncüsünü istəyər. (Sonda) Adəm övladının qarnını⁴ yalnız torpaq doldurar, sonra Allah tövbə edənin tövbəsini qəbul edər”⁵

¹ əl-Buxari, 1324, 1347, 1413.

² Əbu Vaqid əl-Həris ibn Auf əl-Leysi³ Peyğəmbərin⁴ səhabəsidir. Hicri 68-ci ildə vəfat etmişdir.

³ Zəkat - varlı müsəlmanlar tərəfindən hər il ödənilən var-dövlətin bir hissəsidir. O, qoyulmuş qayda-qanunlara müvafiq olaraq, müəyyən dərəcələrə bölünmüş adamlardan alınır.

⁴ Abdullah ibn Abbasdan⁵ rəvayət edilən başqa bir hədisdə “gözünü” deyilir.

⁵ Əhməd, 20900, 21906, 21956, 22546. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 1639.

٤٠ - عَنْ بُسْرِ بْنِ جَحَّاشٍ الْقُرَشِيِّ قَالَ بَرَقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي كَفِّهِ ثُمَّ وَضَعَ أَصْبَعَهُ السَّبَابَةَ وَقَالَ «يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنِّي تُعْجِزُنِي ابْنَ آدَمَ وَقَدْ خَلَقْتُكَ مِنْ مِثْلِ هَذِهِ فَإِذَا بَلَغْتَ نَفْسُكَ هَذِهِ - وَأَشَارَ إِلَى حَلْقِهِ - قُلْتَ أَتَصَدَّقُ وَأَنْتَى أَوَانُ الصَّدَقَةِ»

40. Rəvayət edilir ki, Busr ibn Cəhhaş əl-Quraşi ﷺ demişdir: “Peyğəmbər ﷺ ovcunun içinə tüpürüb, şəhadət barmağını onun üzərinə qoydu və dedi: “Allah ﷻ buyurur: “Ey Adəm övladı! Sən Məni necə aciz saya bilərsən ki, Mən səni bunun bənzərindən yaratdım”. Allah Elçisi ﷺ hülqumunu göstərərək buyurdu: “Ruhun bura çatdıqda sən: “Sədəqə verəcəyəm” - deyirsən, o zaman sədəqə verməyin nə faydası var?!”¹

Nəzir haqda

٤١ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: لَا يَأْتِي ابْنَ آدَمَ النَّذْرُ بِشَيْءٍ لَمْ أَكُنْ قَدْ قَدَّرْتُهُ وَلَكِنْ يُلْقِيهِ النَّذْرُ إِلَى الْقَدْرِ وَقَدْ قَدَّرْتُهُ لَهُ أَسْتَخْرِجُ بِهِ مِنَ الْبَحِيلِ فَيُؤْتِينِي عَلَيْهِ مَا لَمْ يَكُنْ يُؤْتِينِي مِنْ قَبْلُ

41. Əbu Hureyra ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə dedi: “Uca Allah buyurur: “Mən Adəm övladının etdiyi hər bir nəziri əzəldən təqdir etmişəm. Onun nəzir etməsi qədəri dəyişmiş, çünki Mən bunu əzəldən təqdir etmişəm. Mən bunu sadəcə xəsis adamdan çıxardıram. O, əvvəl-cədən Mənə verməli olduğunu sonradan verir”².

Həccin fəziləti

٤٢ - عَنْ عِبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ قَالَ «صَلَّى بِنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَخَطَا إِلَيْهِ رَجُلَانِ مِنْ الْأَنْصَارِ وَرَجُلٌ مِنْ ثَقِيفِ سَبَقَ الْأَنْصَارِي الثَّقِيفِي فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلثَّقِيفِيِّ إِنْ الْأَنْصَارِيُّ قَدْ سَبَقَكَ بِالسَّأَلَةِ فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ لَعَلَّهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنْ يَكُونَ أَعْجَلَ مِنِّي فَهُوَ فِي حُلِّ قَالَ فَسَأَلَهُ الثَّقِيفِيُّ عَنِ الصَّلَاةِ فَأَخْبَرَهُ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْأَنْصَارِيِّ إِنْ شِئْتَ خَبِرْتُكَ بِمَا جِئْتَ تَسْأَلُ عَنْهُ وَإِنْ شِئْتَ سَأَلْتُنِي فَأَخْبِرْ بِذَلِكَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ تَخْبِرُنِي فَقَالَ جِئْتَ تَسْأَلُنِي مَالِكَ مِنَ الْأَجْرِ إِذَا أَمَّتَ الْبَيْتَ الْعَتِيقَ وَمَا لَكَ مِنَ الْأَجْرِ فِي وَقُوفِكَ فِي عَرَفَةَ وَمَا لَكَ مِنَ الْأَجْرِ فِي رَمِيكَ الْجِمَارِ وَمَا لَكَ مِنَ الْأَجْرِ فِي حَلْقِ رَأْسِكَ وَمَا لَكَ مِنَ الْأَجْرِ إِذَا وَدَعْتَ الْبَيْتَ فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا جِئْتَ أَسْأَلُكَ عَنْ

¹ İbn Məcə, 2707, 2811. Hədis həsəndir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 1099, 1143.

² Əhməd, 7499, 7807, 8137. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 4334.

غيره قال فإن لك من الأجر إذا أمت البيت العتيق ألا ترفع قدما أو تضعها أنت ودابتك إلا كتبت لك حسنة ورفعت لك درجة وأما وقوفك بعرفة فإن الله عزَّ وجلَّ يقول ملائكته يا ملائكتي ما جاء بعبادي قالوا جاؤوا يلتمسون رضوانك والجنة فيقول الله عزَّ وجلَّ فإنني أشهد نفسي وخلقي أنني قد غفرت لهم عدد أيام الدهر وعدد القطر وعدد رمل عالج وأما رميك الجمار فإن الله عزَّ وجلَّ يقول ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ وأما حلقك رأسك فإنه ليس من شعرك شعرة تقع في الأرض إلا كانت لك نورا يوم القيامة وأما البيت إذا ودعت فإنك تخرج من ذنوبك كيوم ولدتك أمك... حديث ابن عمر ؓ قال: قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَمَّا خَرُوجُكَ مِنْ بَيْتِكَ تَوُمُّ الْبَيْتِ الْحَرَامِ فَإِنَّ لَكَ بِكُلِّ وَطْأَةٍ تَطُؤُهَا رَاحِلَتُكَ يَكْتُبُ اللهُ لَكَ بِهَا حَسَنَةً وَيَمْحُو عَنْكَ بِهَا سَيِّئَةً وَأَمَّا وَقُوفُكَ بِعَرَفَةَ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَنْزِلُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيُباهي بِهِم الملائكةَ فَيَقُولُ هؤُلاءِ عِبَادِي جَاؤُونِي شِعْثًا غُبْرًا مِنْ كُلِّ فِجٍّ عَمِيقٍ يَرْجُونَ رَحْمَتِي وَيَخَافُونَ عَذَابِي لَوْ رَأَوْنِي فَلَوْ كَانَ عَلَيْكَ مِثْلُ رَمْلِ عَالِجٍ أَوْ مِثْلُ آيَامِ الدُّنْيَا أَوْ مِثْلُ قَطْرِ السَّمَاءِ دُنُوبًا غَسَلَهَا اللهُ عَنْكَ وَأَمَّا رَمْيُكَ الْجِمَارَ فَإِنَّهُ مَذْحُورٌ لَكَ وَأَمَّا حَلْقُكَ رَأْسَكَ فَإِنَّ لَكَ بِكُلِّ شَعْرَةٍ تَسْقُطُ حَسَنَةً فَإِذَا طُفَّتْ بِالْبَيْتِ خَرَجْتَ مِنْ ذُنُوبِكَ كَيَوْمِ وَلَدْتِكَ أُمَّكَ

42. Rəvayət edilir ki, Ubadə ibn Samit ؓ demişdir: “Bir gün Allah Elçisi ﷺ bizimlə namaz qılırdı. Bu zaman biri Ənsardan,¹ biri isə Səqif qəbiləsindən olan iki kişi ona doğru addımladı və Ənsardan olan kişi Səqif qəbiləsindən olan kişini (Allah Elçisinə ﷺ birinci yaxınlaşmaqda) qabaqladı. Allah Elçisi ﷺ Səqifdən olan kişiyə dedi: “Ənsardan (olan kişi) soruşmaqda səni qabaqladı”. Ənsardan olan kişi dedi: “Ola bilsin ki, o, məndən çox tələsir, qoy (birinci) soruşsun”. Səqif qəbiləsindən olan kişi namaz haqqında soruşdu, o da ona xəbər verdi. Sonra Allah Elçisi ﷺ Ənsardan olan kişiyə dedi: “Əgər istəyirsənsə, soruşmaq üçün gəldiyin məsələ bərəsində sənə xəbər verim”. O dedi: “Ey Allahın Elçisi! Mənə xəbər ver!” O dedi: “Sən gəldin məndən soruşasan ki, qədim Evə (Kəbəyə)² gəlməyinin, Arafatda durmağının, daş atmağının, başını qırıxdırmağının və Ev ilə vidalaşmağının sənin üçün mükafatı nədir?” Ənsardan olan kişi dedi: “Səni haqq ilə göndərən Allaha and

¹ Ənsar - İslamı qəbul etmiş və Muhəmməd Peyğəmbərin ﷺ sədaqətli silahdaşları olmuş Mədinənin yerli sakinlərinə deyilir. Onlar Məkkədən və başqa şəhərlərdən gələn mühacirləri evlərinə qəbul edir və onları zəruri əşyalarla təmin edirdilər.

² Kəbə - İbrahim peyğəmbər ؑ və onun oğlu İsmail peyğəmbərin ﷺ ucaltdığı kub formasında daş tikilidir. O, Allaha ibadət etmək üçün Yer üzündə tikilən ilk məbəddir. Bütün müsəlmanlar namaz qılarkən üzlerini ona doğru çevirirlər və hər il milyonlarla müsəlman yaşadığı ölkədən Məkkəyə gələrək onu ziyarət edir, qədim ibadət gahın ətrafına dolanırlar.

olsun ki, mən səndən bundan başqa (bir məsələ) haqqında soruşmağa gəlmədim". O dedi: "Qədim Evə gəlməkdə mükafatın (odur ki), sənin və miniyinin atdığı hər addıma görə sənə bir savab yazılar və sənin üçün bir dərəcə artırılar. Arafatda durduqda Allah ﷻ mələklərinə buyurur: "Ey Mənim mələklərim! Mənim qullarımı bura gətirən nədir?" Mələklər deyirlər: "Onlar Sənin razılığını və Cənnəti istəyirlər". Allah ﷻ buyurur: "Mən Özümü və məxluqatımı şahid tuturam ki, Mən onları zamanın günlərinin, (yağışın) damcılarının, qum dənəciklərinin sayı qədər bağışladım!" Daş atdıqda Allah ﷻ buyurur: **"Etdikləri əməllərin mükafatı kimi onlar üçün gözlərinə sevinc gətirəcək nələr saxlandığını heç kəs bilmir"** (əS-Səcdə, 17). Başını qırxdırdıqda isə yerə düşən hər bir tükün Qiyamət günü sənin üçün nur olacaq. Ev ilə vidalaşdıqda sən anadan doğulduğun gündə olduğun kimi günahlarından azad olarsan".¹ Başqa bir rəvayətdə isə Peyğəmbər ﷺ belə demişdir: "Beytul-Harama gəlmək üçün evindən çıxmağına gəlincə, miniyinin atdığı hər addıma görə Allah sənə bir savab yazır və bir günahını silir. Arafatda durmağına gəlincə, Allah ﷻ bu vaxt dünya səmasına enir və mələklərinin qarşısında öyünərək buyurur: "Bunlar toz-torpaq içində, saçları dağınıq bir halda uzaq yerlərdən Mənə doğru gələn qullarımdır. Onlar Məni görmədən mərhəmətimə ümid bəsləyir və əzabımdan qorxurlar, bəs Məni görsəydilər necə?" Sənin günahların böyük bir qum yığınının dənələri və ya dünyanın günləri, ya da göydə olan yağışın damcıları qədər olsa belə, Allah onları səndən təmizləyər. Daş atmağına gəlincə, o, sənin üçün (şeytanı) zəlil etməkdir. Başını qırxdırmağına gəlincə, yerə düşən hər bir tükə görə sənin üçün bir savab vardır. Evi təvaf etdikdə² isə anadan doğulduğun gündə olduğun kimi günahlarından azad olarsan".³

¹ ət-Tabərani "Mucəmul-Əvsat" 2320. Hədis həsən li-ğeyrihidir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 1113.

² Təvaf etmək - Kəbənin ətrafına dolanmaqdır. O, qara daşın səviyyəsində başlanıb qurtarır və yeddi dairədən ibarət olur.

³ ət-Tabərani "Mucəmul-Kəbir" 13566. Hədis həsəndir. Bax: Səhih əl-Cami, 1360.

٤٣ - عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَسْجِدِ مِيٍّ، فَأَتَاهُ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ، وَرَجُلٌ مِنْ ثَقِيفٍ، فَسَلَّمَا، ثُمَّ قَالَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، جِئْنَا نَسْأَلُكَ، فَقَالَ: "إِنْ شِئْتُمَا أَخْبِرْتُمَا بِمَا جِئْتُمَانِي تَسْأَلَانِي عَنْهُ فَعَلْتُ، وَإِنْ شِئْتُمَا أَنْ أَمْسِكَ وَتَسْأَلَانِي فَعَلْتُ"، فَقَالَا: أَخْبِرْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ الثَّقَفِيُّ لِلْأَنْصَارِيِّ: سَلْ، فَقَالَ: أَخْبِرْنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ: "جِئْتَنِي تَسْأَلُنِي عَنْ مَخْرَجِكَ مِنْ بَيْتِكَ تَوْمُ الْبَيْتِ الْحَرَامِ وَمَا لَكَ فِيهِ، وَعَنْ رَكْعَتَيْكَ بَعْدَ الطَّوَافِ وَمَا لَكَ فِيهِمَا، وَعَنْ طَوَافِكَ بِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ وَمَا لَكَ فِيهِ، وَعَنْ وُقُوفِكَ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ وَمَا لَكَ فِيهِ، وَعَنْ رَمِيكَ الْجِمَارِ وَمَا لَكَ فِيهِ، وَعَنْ نَحْرِكَ وَمَا لَكَ فِيهِ، وَعَنْ حَلْقِكَ رَأْسَكَ وَمَا لَكَ فِيهِ، وَعَنْ طَوَافِكَ بِالْبَيْتِ بَعْدَ ذَلِكَ وَمَا لَكَ فِيهِ مَعَ الْإِفَاضَةِ"، فَقَالَ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ لَعَنَ هَذَا جِئْتُ أَسْأَلُكَ، قَالَ: "إِنَّا إِذَا خَرَجْتَ مِنْ بَيْتِكَ تَوْمُ الْبَيْتِ الْحَرَامِ لَا تَضَعُ نَاقَتَكَ خُفًا وَلَا تَرْفَعُهُ إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَكَ بِهِ حَسَنَةً، وَمَحَى عَنْكَ خَطِيئَةَ، وَأَمَّا رَكْعَتَاكَ بَعْدَ الطَّوَافِ كَعَتَّقِ رَقَبَةً مِنْ بَنِي إِسْمَاعِيلَ، وَأَمَّا طَوَافُكَ بِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ بَعْدَ ذَلِكَ كَعَتَّقِ سَبْعِينَ رَقَبَةً، وَأَمَّا وُقُوفُكَ عَشِيَّةَ عَرَفَةَ، فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَهْبِطُ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا، فَيَبْهِي بِكُمْ الْمَلَائِكَةَ، يَقُولُ: عِبَادِي جَاءُونِي شُعْنًا مِنْ كُلِّ فِجٍّ عَابِقٍ يَرْجُونَ حَنَنِي، فَلَوْ كَانَتْ دُؤُوبُكُمْ كَعَدَدِ الرَّمْلِ، أَوْ كَقَطْرِ الْمَطَرِ، أَوْ كَزَبَدِ الْبَحْرِ لَعَفَرْتُمَا، أَوْ لَعَفَرْتُمَا، أَفِيضُوا عِبَادِي مَغْفُورًا لَكُمْ وَلِمَنْ شَفَعْتُمْ لَهُ وَأَمَّا رَمِيكَ الْجِمَارِ، فَلَا يَكُلُّ حِصَاةً رَمَيْتَهَا كَبِيرَةٌ مِنَ الْمُوبِقَاتِ، وَأَمَّا نَحْرُكَ فَمَذْخُورٌ لَكَ عِنْدَ رَبِّكَ، وَأَمَّا جِلْفُكَ رَأْسَكَ فَلَا يَكُلُّ شَعْرَةَ حَلَقْتَهَا حَسَنَةً، وَيُمَحَى عَنْكَ بِهَا خَطِيئَةٌ، وَأَمَّا طَوَافُكَ بِالْبَيْتِ بَعْدَ ذَلِكَ، فَإِنَّكَ تَطُوفُ وَلَا ذَنْبَ لَكَ، يَأْتِي مَلَكٌ حَتَّى يَضَعَ يَدَيْهِ بَيْنَ كَتِفَيْكَ فَيَقُولُ: اعْمَلْ فِيمَا يُسْتَقْبَلُ، فَقَدْ غُفِرَ لَكَ مَا مَضَى.

43. Rəvayət edilir ki, İbn Ömər ؓ demişdir: “Bir gün mən Peyğəmbər ﷺ ilə birlikdə Mina məscidində oturmuşdum. Bu zaman biri Ənsardan, biri isə Səqif qəbiləsindən olan iki kişi onun yanına gəlib salam verdikdən sonra dedilər: “Ey Allahın Elçisi, sənə sual vermək üçün yanına gəldik”. O dedi: “Əgər istəyirsinizsə, soruşmaq üçün gəldiyiniz məsələ barəsində sizə xəbər verim. Yox, əgər istəyirsinizsə, mən susaram, siz soruşun, mən də xəbər verim”. Onlar dedilər: “Ey Allahın Elçisi! Bizə xəbər ver!” Səqifdən olan kişi Ənsardan olan kişiyyə dedi: “Sən soruş!” Ənsardan olan kişi dedi: “Mənə xəbər ver, ey Allahın Elçisi!” O dedi: “Sən gəldin ki, məndən Müqəddəs Evə (Kəbəyə) gəlmək üçün evindən çıxmağının, təvafdan sonra iki rükət namaz qılmağının, Səfa və Mərva arasında səy etməyinin, səhərdən axşamədək Arafatda durmağının, daş atmağının, qurban kəsməyinin, başını qırxdırmağının, bundan sonra Evi təvaf etməyinin və “İfada” təvafının¹ mükafatının nə olduğunu soruşasan?” Ənsardan olan kişi dedi: “Bəli, səni haqq ilə göndərən

¹ İfada təvafı – həcc zamanı bayram günü edilən vacib təvaf. İfada təvafı həccin rüknlərindəndir.

Allaha and olsun ki, mən elə bu haqda soruşmaq üçün gəldim". O dedi: "Həqiqətən, sən Müqəddəs Evə (Kəbəyə) gəlmək üçün evindən çıxdıqda, dəvən ayağını hər dəfə yerə qoyduqda və qaldırdıqda buna görə sənə bir savab yazılır, sənə bir günahın silinir. Təvafdən sonra iki rükət namaz qıldıqda isə bu, sənə üçün İsmail oğullarından bir qulu azad etmək kimidir. Səfa və Mərvə arasında səy etdikdə bu, sənə üçün yetmiş qul azad etmək kimidir. Səhərdən axşamədək Arafatda durduqda, həqiqətən, Uca Allah bu vaxt dünya səmasına enir və mələklərinin qarşısında öyünərək buyurur: "Bunlar toz-torpaq içində, saçları dağınıq bir halda uzaq yerlərdən Mənə doğru gələn qullarımdır. Onlar Mənim Cənnətimi istəyirlər. Onların günahları qum dənəciklərinin, yağış damcılarının və dəniz köpüklərinin sayı qədər olsa belə, Mən onları bağışlayaram! Qullarımın və şəfaət etdiklərinizin üzərinə məğfirət yağdırın!" Daş atmağına gəlincə, atılan hər bir daşa görə sənə həlakedici böyük günahlarından biri kəffarə edilir. Qurban kəsməyinə gəlincə, bu, Rəbbinin dərgahında sənə üçün tədarükdür. Başını qırxdırmağına gəlincə, qırxdırdığın hər bir tükə görə sənə bir savab verilir və bir günahın silinir. Bundan sonra Evi təvaf etməyinə gəlincə, sən heç bir günahın qalmadan təvaf etmiş olarsan. Bir mələk gəlib əllərini sənə küreyinə qoyaraq belə deyir: "Bundan sonrası üçün əməl et! Çünki sənə keçmiş günahların bağışlanmışdır".¹

Arafa gününün fəziləti

٤٤ - قَالَتْ عَائِشَةُ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «مَا مِنْ يَوْمٍ أَكْثَرَ مِنْ أَنْ يُعْتِقَ اللَّهُ فِيهِ عَبْدًا مِنَ النَّارِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ وَإِنَّهُ لَيَدْتُوهُنَّ يُبَاهِي بِهِمُ الْمَلَائِكَةُ فَيَقُولُ مَا أَرَادَ هَؤُلَاءِ»

44. Aişə² رəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ demişdir: "Allahın Arafa günündə olduğu qədər atəşdən çox qul azad etdiyi başqa bir gün

¹ əl-Bəzzər, 6177. Hədis həsən li-ğeyrihidir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 1112-1113.

² Aişə bint Əbu Bəkr Abdullah ibn Əbu Quhafə Osman ibn Amir رəvayət etmişdir. Allah Elçisinin zövcəsi, möminlərin anası, bu ümmətin qadınları arasında İslam dinini ən yaxşı bilən qadın və ən çox hədis rəvayət edən səhabələrdəndir. Hicrətin 57-ci ilində Mədinədə vəfat etmişdir. Onun fəzilətinə dair neçə-neçə hədislər varid olmuşdur. Bunlardan birini qeyd edək; (bir dəfə)

yoxdur. Həqiqətən, o gün Allah (dünya səmasına) yaxınlaşır və mələklərin qarşısında (Arafatda olanlarla) öyünərək buyurur: “Bunlar nə istəyirlər?”¹

İmkanı ola-ola Həccə getməyən haqda

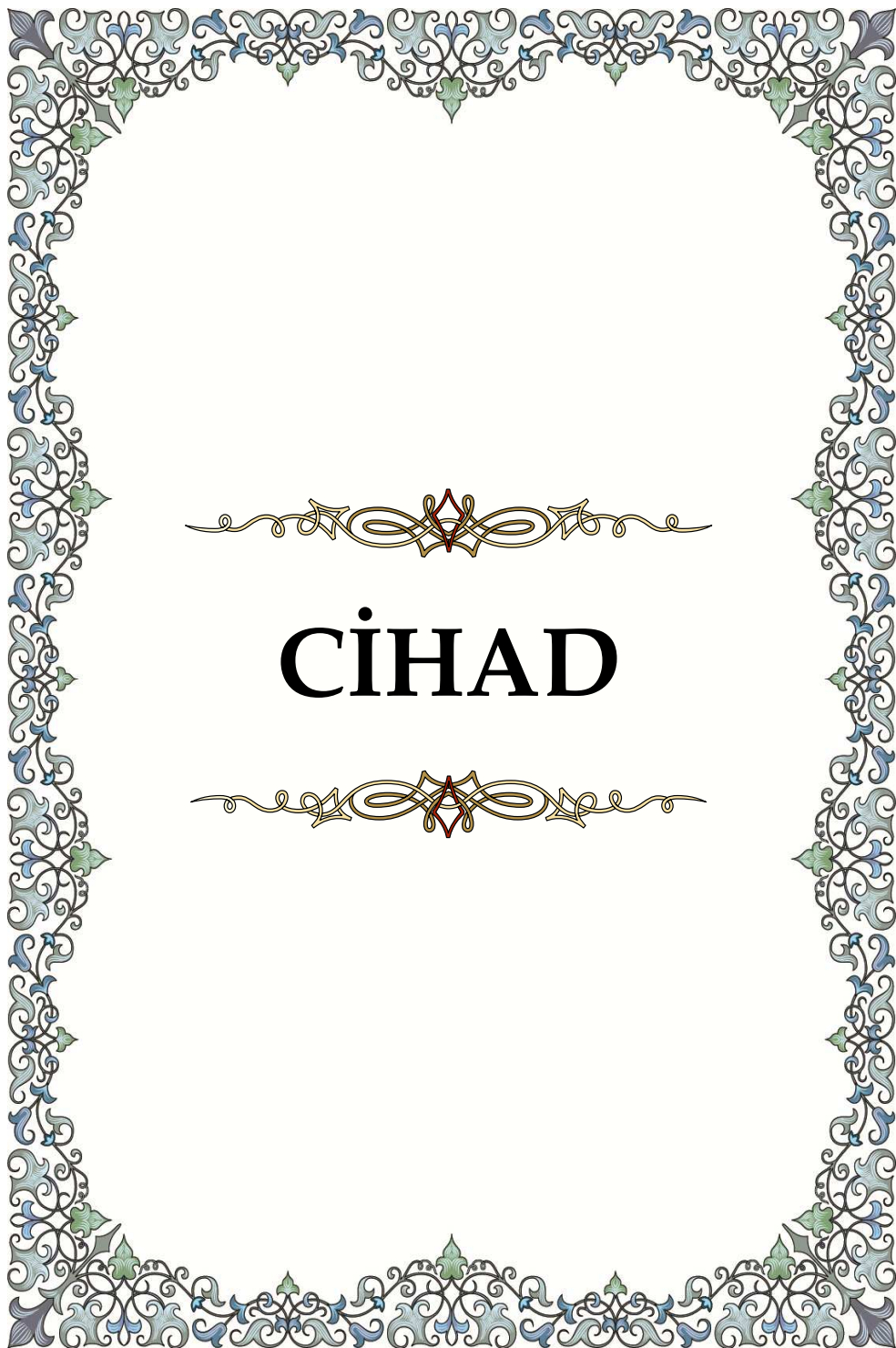
٤٥ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: إِنَّ عَبْدًا أَصْحَحْتُ لَهُ جِسْمَهُ، وَأَوْسَعْتُ عَلَيْهِ فِي الْمَعِيشَةِ تَمَضِي عَلَيْهِ حَمْسَةَ أَعْوَامٍ لَا يَفِدُ إِلَيَّ لِمَحْرُومٍ

45. Əbu Səid əl-Xudri رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Allah عز وجل buyurur: “Qulun bədəninə sağlam etdim, güzəranını da genişləndirdim. Üstündən beş il ötüb keçdi, o isə Mənə doğru (həccə) gəlməklə (xeyirdən) məhrum oldu”.²

Peyğəmbər ﷺ Aişədən: “Sən həm bu dünyada, həm də Axirətdə mənim zövcəm olmağa razısanmı?” – deyə soruşdu. Aişə: “Əlbəttə, razıyam!” – deyə cavab verdi. Onda Peyğəmbər ﷺ buyurdu: “Dünyada da, Axirətdə də sən mənim zövcəmsən!” (əl-Hakim, 6729; İbn Əbu Şeybə, 32275, 32941. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 1142). Həmçinin onun bərəsində nazil olmuş bərəət ayələri (ən-Nur, 11-22) onun nə dərəcədə fəzilətli qadın olduğuna dəlalət edir.

¹ Muslim, 1348, 2402, 3354.

² İbn Hibban, 960. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 1662; Səhih Tərgib vət-Tərhib, 1166.

CİHAD

Allahın iki adama təcəüblənməsi

٤٦ - عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «عَجِبَ رَبُّنَا عَزَّ وَجَلَّ مِنْ رَجُلَيْنِ رَجُلٍ نَارَ عَن وَطَائِهِ وَلِحَافِهِ مِنْ بَيْنِ أَهْلِهِ وَحَيِّهِ إِلَى صَلَاتِهِ فَيَقُولُ رَبُّنَا أَيَا مَلَائِكَتِي انظُرُوا إِلَى عَبْدِ نَارٍ مِنْ فِرَاشِهِ وَوَطَائِهِ وَمِنْ بَيْنِ حَيِّهِ وَأَهْلِهِ إِلَى صَلَاتِهِ رَغْبَةً فِيمَا عِنْدِي وَشَفَقَةً مِمَّا عِنْدِي. وَرَجُلٍ غَزَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَأَنْهَزُمُوا فَعَلِمَ مَا عَلَيْهِ مِنَ الْفِرَارِ وَمَا لَهُ فِي الرَّجُوعِ فَرَجَعَ حَتَّى أَهْرَيْقَ دَمُهُ رَغْبَةً فِيمَا عِنْدِي وَشَفَقَةً مِمَّا عِنْدِي فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَلَائِكَتِي انظُرُوا إِلَى عَبْدِ رَجَعَ رَغْبَةً فِيمَا عِنْدِي وَرَهْبَةً مِمَّا عِنْدِي حَتَّى أَهْرَيْقَ دَمَهُ»

46. İbn Məsud ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə demişdir: “Rəbbimiz ﷻ iki kişiyə təcəüblənir. Biri o kişidir ki, yatağından qalxıb ailəsini tərək edərək namaza durur. Rəbbimiz buyurur: “Ey mələklərim, Mənim quluma baxın! O, yatağından qalxıb ailəsini tərək edir və dərgahında olan (mükafata) can ataraq, dərgahında olan (əzabdan) qorxaraq namaza durur”. Həmçinin, o kişi ki, Allah ﷻ yolunda döyüşə gedir və (döyüş yoldaşları) darmadağın edildiyi halda, döyüşdən qaçmağın haram olduğunu və döyüşə qayıtmağın onun xeyrinə olduğunu bilərək, qayıdıb Allah ﷻ dərgahında olana can ataraq və Onun dərgahında olandan qorxaraq son damla qanı tökülənə qədər döyüşür. Allah ﷻ mələklərinə buyurur: “Mənim quluma baxın! O, dərgahında olan (mükafata) can ataraq və dərgahında olan (əzabdan) qorxaraq qayıtdı və son damla qanı tökülənə qədər döyüşdü”.¹

Şəhidliyin fəziləti

٤٧ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «اتَّذَبَ اللَّهُ لِمَنْ حَرَجَ فِي سَبِيلِهِ لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا إِيمَانٌ بِي وَتَصَدِيقٌ بِرُسُلِي أَنْ أَرْجِعَهُ بِمَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ أَوْ غَنِيمَةٍ، أَوْ أَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ، وَلَوْلَا أَنْ أَشَقَّ عَلَيَّ أُمَّتِي مَا قَعَدْتُ خَلْفَ سَرِيَّةٍ، وَلَوْ دِدْتُ أَنِّي أُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ أَحْيَا، ثُمَّ أُقْتَلُ ثُمَّ أَحْيَا، ثُمَّ أُقْتَلُ»

47. Əbu Hureyra ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Allah

¹ Əhməd, 3753, 3949, 4028; Əbu Davud, 2536, 2538. Hədis səhihdir. Bax: Mişkətul-Məsəbih, 1251.

Onun yolunda cihada¹ çıxan kimsənin mükafatını tez verər. (Allah buyurur): “Onu (evindən) çıxaran yalnız Mənə olan inamı və elçilərimi təsdiq etməsidir. Mən də onu nail olduğu savab və qənimətlə (sağ-salamat yurduna) qaytaracağam, yaxud Cənnətə daxil edəcəyəm”. Hərgah ümmətimi əziyyətə salmış olmasaydım, (döyüşə gedən) dəstənin arxasında qalmazdım və Allah yolunda öldürülüb sonra dirildilməyimi, sonra öldürülüb yenə dirildilməyimi, sonra mütləq yenə öldürülməyimi istərdim”.²

٤٨ - عَنْ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا يَحْكِيهِ عَنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ «أَيُّمَا عَبْدٍ مِنْ عِبَادِي خَرَجَ مُحَاهِدًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي ضَمِنْتُ لَهُ أَنْ أَرْجِعَهُ إِنْ أَرْجَعْتَهُ بِمَا أَصَابَ مِنْ أَجْرٍ أَوْ غَنِيمَةٍ وَإِنْ قَبِضْتَهُ غَفَرْتُ لَهُ وَرَحِمْتُهُ»

48. İbn Ömər رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ Rəbbinin ﷻ belə buyurduğunu nəql etmişdir: “Mənim rizamı qazanmaq üçün Allah yolunda cihad etməyə çıxan hər hansı bir qulumu (döyüşdən) geri qaytaracağım təqdirdə, qazanacağı savabla və ya qənimətlə geri qaytaracağım, ruhunu alacağım təqdirdə isə onu bağışlayacağım zəmanət verirəm”.³

٤٩ - عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «يُؤْتَى بِالرَّجُلِ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا ابْنَ آدَمَ كَيْفَ وَجَدْتَ مَنْزِلَكَ فَيَقُولُ أَيْ رَبِّ خَيْرَ مَنْزِلٍ. فَيَقُولُ سَلْ وَتَمَنَّ فَيَقُولُ أَسْأَلُكَ أَنْ تُرُدَّنِي إِلَى الدُّنْيَا فَأُقْتَلَ فِي سَبِيلِكَ عَشْرَ مَرَّاتٍ لِمَا يَرَى مِنْ فَضْلِ الشَّهَادَةِ»

49. Rəvayət edilir ki, Ənəs رضي الله عنه demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Cənnət əhlindən olan bir adam (Allahın hüzuruna) gətiriləcək. Allah ﷻ buyuracaq: “Ey Adəm övladı! Yer necədir?” O deyəcək: “Ey Rəbbim! Yerim yerlərin ən xeyirlisidir”. Allah buyuracaq: “İstə və arzu

¹ Allah yolunda müqəddəs müharibə cihad adlanır; Uca Allahın adını şərəfləndirmək məqsədilə göstərilən istənilən səylər. Cihadın bir neçə forması var. Müsəlman dövlətinin təhlükəsizliyinə qəsd edən və İslamın yayılmasına maneə yaradan kafirlərlə mübarizə hərbi yolla aparılır. Özlərini müsəlman kimi göstərən münafıqlarla cihad, moizələr və onlara həqiqi biliklərin çatdırılması vasitəsilə aparılır. İnsanın şeytanla, həmçinin öz nəfsi ilə apardığı cihad da vardır.

² əl-Buxari, 26, 36.

³ ən-Nəsəi “Sunən” 3075, 3139. Hədis səhihdir. Bax: Səhih və Daif əs-Sunən ən-Nəsəi, 3126.

et!" O da şəhidliyin fəzilətini gördüyü üçün: "Məni yenidən dünyaya qaytarmağın və Sənin yolunda on dəfə şəhid olmağımı Səndən istəyirəm!" - deyəcək".¹

Allahın danışdığı səhabə

۵۰ - عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ لَقِينِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لِي «يَا جَابِرُ مَا لِي أَرَاكَ مُنْكَسِرًا». قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اسْتَشْهَدَ أَبِي قَتِيلَ يَوْمَ أُحُدٍ وَتَرَكَ عِيَالًا وَدَيِّتًا. قَالَ «أَفَلَا أُبَشِّرُكَ بِمَا لَقِيَ اللَّهُ بِهِ أَبَاكَ». قَالَ قُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ «مَا كَلَّمَ اللَّهُ أَحَدًا قَطُّ إِلَّا مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ وَأَحْيَا أَبَاكَ فَكَلَّمَهُ كِفَاحًا فَقَالَ يَا عَبْدِي تَمَنَّ عَلَىَّ أُعْطِكَ. قَالَ يَا رَبِّ تُحْيِينِي فَأُقْتَلَ فِيكَ ثَانِيَةً. قَالَ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّهُ قَدْ سَبَقَ مِنِّي أَنَّهُمْ إِلَيْهَا لَا يُرْجَعُونَ». قَالَ وَأُنزِلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ ﴿وَلَا تَحْسِبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا﴾ الْآيَةَ

50. Rəvayət edilir ki, Cabir ibn Abdullah² demişdir: "Allah Elçisi ﷺ məni görüb: "Ey Cabir! Niyə belə kədərlisən?" - deyə soruşdu. Mən dedim: "Atam Uhud döyüşündə³ şəhid olmuş, ailəmizin təminatı və atamın borclarını ödəmək mənim öhdəmə düşmüşdür". Peyğəmbər ﷺ dedi: "Allahın sənin atana bəxş etdiyi nemətlər bərəsində sənə müjdə verimmi?" Mən: "Bəli, ey Allahın Elçisi!" - deyə cavab verdim. O dedi: "İndiyədək Allah danışdığı kimsə ilə yalnız pərdə arxasından danışıb. Sənin atanı diriltikdən sonra isə onunla arasında heç bir pərdə olmadan bilavasitə danışıb dedi: "Ey qulum! Məndən istə, Mən də sənə (istədiyini) verim!" (Atan) dedi: "Ey Rəbbim! Məni yenidən dirilt ki, Sənin yolunda (vuruşub) bir daha şəhid olum". Allah isə ona belə buyurdu: "Mən hər kəsin öldükdən sonra dirilib dünyaya qayıtmayacağını artıq əzəldən müəyyən etmişəm". Sonra Uca Allah bu ayəni

¹ ən-Nəsəi "Sunən" 3109, 3160, 4368. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 3008.

² Əbu Abdur-Rahmən Cabir ibn Abdullah ibn Amr ibn Həram əl-Ənsari əl-Xəzrəci əl-Mədəni رضي الله عنه Peyğəmbərin ص səhabələrindəndir. Ağac altında Peyğəmbərə ص beyət gətirənlərdən olmuşdur. Öz zamanında Mədinənin müftisi olmuşdur. Hicrətin 78-ci ilində doxsan dörd yaşında vəfat etmişdir. Ən çox hədis rəvayət edən yeddi səhabədən biridir.

³ Uhud - Mədinədə məşhur dağdır. Onun yaxınlığında hicri təqviminin 3-cü ilində Məkkə bütprəstləri ilə müsəlmanlar arasında iri miqyaslı döyüş baş vermişdir.

nazil etdi: **“Allah yolunda öldürülənləri əsla ölmüş sanma. Əksinə, (onlar) diridirlər”** (Ali-İmran, 169)”.¹

¹ ət-Tirmizi, 3010, 3281; İbn Məcə, 2800, 2906. Hədis həsəndir. Bax: Ziləlul-Cənnə, 602.

**ZİKR
VƏ
DUA**

Zikrin fəziləti

۵۱ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ أَنَا مَعَ عَبْدِي إِذَا هُوَ ذَكَرَنِي وَتَحَرَّكَتْ بِي شَفَعَتَاهُ»

51. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurdu: “Allah عز وجل buyurur: “Qulum dodaqlarını tərpedərək Məni yad etdikcə Mən onun-
layam¹”.²

۵۲ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي، وَأَنَا مَعَهُ إِذَا دَعَانِي».

52. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم belə dedi: “Allah عز وجل buyurur: “Mən qulumun barəmdəki zənni yanında yam.³ Mənə dua etdikdə, Mən onun yanında oluram”.⁴

۵۳ - عَنْ وَائِلَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي، بِي فَلْيُظَنَّ بِي مَا شَاءَ

¹ Hədisdəki “Mən onunlayam” - ifadəsinin mənası, “Mənim yardımım, müvəffəqiyyətim və onu məqsədinə çatdırmağımın onunlayam” - deməkdir. (əl-Munavi “Feydul-Qadir” 1928). Bu hədislərdən aydın olur ki, hər bir mömin Allah barədə gözəl zənn etməli, Onun mərhəmətinə, habelə, etdiyi əməllərinin qəbul olunacağına, Cəhənnəm əzabından qoruyacağına ümid bəsləməlidir, həmçinin Onun hüzuruna qayıdacağına, hüzurunda sorğu-sual ediləcəyinə yəqinliklə inanmalıdır. Bu xüsusda Uca Allah belə buyurur: “**Ey Mənim özlərinə qarşı həddi aşmış qullarım! Allahın mərhəmətindən ümidinizi üzməyin. Şübhəsiz ki, Allah bütün günahları bağışlayır. O, həqiqətən, Bağışlayandır, Rəhmlidir!**” (əz-Zumər, 53). Onu da bilmək lazımdır ki, yaxşı zənn ilə yaxşı əməl arasında, pis zənn ilə də pis əməl arasında bağlılıq vardır. Yəni adamın yaxşı əməlləri artdıqca Allaha olan zənni gözəlləşir, əks halda isə həmişə Allah barədə pis zəndə olur. Odur ki, möminlər, müttəqilər və muhsinlər həmişə Allah barədə yaxşı zəndə olur, müşriklər, kafirlər, münafıqlar və fasiqlər isə Onun barəsində pis zənnə qapılırlar. Allahın Öz bəndəsinin yanında olması Onun elminə, görməsinə və eşitməsinə aiddir. Yəni Ona yalvaran bəndəsinə eşidir və görür. Bu xüsusda Uca Allah buyurur: “**Qorxmayın, çünki Mən sizə yardım edirəm, eşidirəm və görürəm!**” (Ta ha, 46).

² İbn Məcə, 3792, 3924; Əhməd, 10989, 11267. Hədis səhihdir. Bax: Mişkətul-Məsəbih, 2285.

³ Qadi İyad رحمته الله demişdir: “Bu sözlərin mənası haqqında belə deyilir: “Bağışlanma dilədikdə, onu bağışlayaram. Tövbə etdikdə, onun tövbəsini qəbul edəyəm. Dua etdikdə, onun dusunu eşidərəm. İstədikdə, istədiyini verərəm”. Həmçinin belə deyilir: “Burada məna bağışlanmağa ümid bəsləməkdir. Bu rəy daha səhihdir”. (Əbul-Əl əl-Mubarakfuri “Tuhtətul-Əhvəzi” 3527).

⁴ əl-Buxari “Ədəbül-Mufrad” 616. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 8136.

53. Vasilətu¹ ﷺ rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Allah ﷻ buyurur: “Mən qulumun barəmdəki zənni yanında yam. Odur ki, qoy barəmdə istədiyini zənn etsin”.²

٥٤ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «قَالَ اللَّهُ تَعَالَى أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي إِذَا ظَنَّ خَيْرًا فَلَهُ وَإِنْ ظَنَّ شَرًّا فَلَهُ»

54. Əbu Hureyra ﷺ rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Uca Allah buyurur: “Qulum Mənim barəmdə nə zənn edərsə, onu da edəcəyəm. Əgər o, xeyir zənn etsə, ona xeyir veriləcəkdir. Əgər o, şər zənn etsə, ona şər veriləcəkdir”.³

٥٥ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي، وَأَنَا مَعَهُ إِذَا ذَكَرَنِي، فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي، وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَالٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَالٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ، وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ بِشَيْءٍ تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا، وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا، وَإِنْ أَتَانِي بِمَشْيٍ أَتَيْتُهُ هَرَوَلَةً»

55. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ﷺ demişdir: “Peyğəmbər ﷺ belə dedi: “Uca Allah buyurur: “Qulum Mənim barəmdə nə zənn edərsə, onu da edəcəyəm. Məni yad etdikcə onunlayam. O, Məni öz-özlüyündə yad etsə, Mən də onu Öz-Özlüyümdə yad edərəm. O, Məni camaatın yanında yad etsə, Mən onu onlardan daha xeyirli camaatın (mələklərin) yanında yad edərəm. O, Mənə bir qarış yaxınlaşsa, Mən ona bir dirsək yaxınlaşaram. O, Mənə bir dirsək yaxınlaşsa, Mən ona bir qulac yaxınlaşaram. O, Mənə doğru yeriyərək gəlsə, Mən ona doğru yüyürərək gələyəm”.⁵

¹ Vasilətu ibn əl-Əsqai ibn Kəb ibn Amir əl-Leysi ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhabəsidir. Hicrətin 83-cü ilində vəfat etmişdir.

² Ət-Tabərani “Mucəmul-Kəbir” 210, 211, 17671. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 4316.

³ İbn Hibban, 639. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 4315.

⁴ Yəni “Qul Mənə itaət etməklə yaxınlaşarsa, Mən də ona rəhmət, müvəffəqiyyət və yardım ilə yaxınlaşaram. Onun itaəti nə qədər çox olarsa, rəhmətim də bir o qədər çox olar. O, Mənə itaət etməyə tələsərək gəlsə, Mən ona rəhmətimi yağdıraram, onu qabaqlayıb məqsədinə çatmaqda çox addım atmamaq üçün əziyyətə salmaram. Qulun Allaha yaxınlaşmağının dərəcəsinə görə mükafatı qat-qat verilir” (Şərhun-Nəvəvi alə Səhih Muslim).

⁵ əl-Buxari, 6856, 7405.

۵۶ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي وَأَنَا مَعَهُ حَيْثُ يَذْكُرُنِي وَاللَّهُ لَهُ أَفْرَحُ بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ مِنْ أَحَدِكُمْ يَجِدُ ضَالَّتَهُ بِالْفَلَاقَةِ وَمَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ شَيْبًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا وَمَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا وَإِذَا أَقْبَلَ إِلَيَّ يَمْشِي أَقْبَلْتُ إِلَيْهِ أُهْرُولُ»

56. Əbu Hureyra رəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə demişdir: “Allah ﷻ buyurur: “Qulum Mənim bərəmdə nə zənn edərsə, onu da edəcəyəm. Məni yad etdikcə onunlayam”. Allaha and olsun ki, Allah bir qulunun tövbəsinə sizdən birinizin səhrada itirdiyini tapıb sevindiyyəndən daha çox sevinir. Allah buyurur: “Kim Mənə bir qarış yaxınlaşsa, Mən ona bir dirsək yaxınlaşaram. Kim Mənə bir dirsək yaxınlaşsa, Mən ona bir qulac yaxınlaşaram. O, Mənə doğru yeriyərək gəlsə, Mən ona doğru yüyürərək gələrəm”.¹

۵۷ - عَنْ شُرَيْحٍ قَالَ سَمِعْتُ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «قَالَ اللَّهُ تَعَالَى يَا ابْنَ آدَمَ فَمَإِذَا أَقْبَلَ إِلَيَّ أَمْشِيَ إِلَيْكَ وَأَمْشِيَ إِلَيَّ أُهْرُولُ إِلَيْكَ»

57. Rəvayət edilir ki, Şureyh رəvayət edir ki, Şureyh رəvayət edir ki, Şureyh demişdir: “Mən Peyğəmbərin ﷺ bir səhabəsinin Peyğəmbərdən ﷺ belə rəvayət etdiyini eşitdim: “Uca Allah buyurur: “Ey Adəm övladı! Mənə doğru ayağa qalx, Mən də sənə doğru yeriyərək gəlim. Mənə doğru yeriyərək gəl, Mən də sənə doğru yüyürərək gəlim”.²

Gecənin son üçdəbirində Allahın dünyaya səmasına enməsi

۵۸ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «لَوْلَا أَنْ أَشَقَّ عَلَى أُمَّتِي لِأَمْرِهِمْ بِالسَّوَاكِ مَعَ الْوُضُوءِ وَلَا حَرَتْ الْعِشَاءَ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ أَوْ نِصْفِ اللَّيْلِ فَيَاذًا مَضَى ثُلُثُ اللَّيْلِ أَوْ نِصْفُ اللَّيْلِ نَزَلَ إِلَيَّ السَّمَاءِ الدُّنْيَا عَزَّ وَجَلَّ فَقَالَ هَلْ مِنْ سَائِلٍ فَأَعْطِيهِ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ فَأَغْفِرَ لَهُ هَلْ مِنْ تَائِبٍ فَأَتُوبَ عَلَيْهِ هَلْ مِنْ دَاعٍ فَأُجِيبَهُ»

58. Əbu Hureyra رəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Əgər ümmətim üçün çətin olmasaydı, mən onlara dəstamazla yanaşı misvakdan istifadə etməyi əmr edərdim və İşa namazını gecənin üçdəbirinə və

¹ Muslim, 2675, 4927, 7128.

² Əhməd, 15360, 15967, 16346. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 2287.

ya yarısına qədər gecikdirərdim. Gecənin üçdəbiri və ya yarısı keçdikdə Allah ﷻ dünya səmasına enir və belə deyir: “İstəyən varmı, ona verim?! Bağışlanma diləyən varmı, onu bağışlayım?! Tövbə edən varmı, onun tövbəsini qəbul edirəm?! Dua edən varmı, onun duasını qəbul edirəm?!”¹

٥٩ - عَنْ رِفَاعَةَ الْجُهَنِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «إِنَّ اللَّهَ يُمَهِّلُ حَتَّى إِذَا ذَهَبَ مِنَ اللَّيْلِ نِصْفُهُ أَوْ ثُلُثُهُ قَالَ لَا يَسْأَلُنَّ عِبَادِي غَيْرِي مَنْ يَدْعُنِي أَسْتَجِبُ لَهُ مَنْ يَسْأَلُنِي أُعْطِيهِ مَنْ يَسْتَغْفِرُنِي أَعْفِرُ لَهُ حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ»

59. Rəvayət edilir ki, Rifaə əl-Cuhəni ر.ه. demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Həqiqətən, Allah gecənin yarısı və ya üçdəikisi keçənədək gözləyir. Sonra belə buyurur: “Qullarım Məndən qeyrisinə dua etməsinlər. Sübh çağınadək kim Mənə dua edərək Məndən bir şey istəyərsə, onun duasını qəbul edib istədiyini ona verərəm. Kim də Məndən bağışlanma diləyərsə, onu bağışlayaram!”²

٦٠ - سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «يُنزِلُ اللَّهُ فِي السَّمَاءِ الدُّنْيَا لِشَطْرِ اللَّيْلِ أَوْ ثُلُثِ اللَّيْلِ الْآخِرِ فَيَقُولُ مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبُ لَهُ أَوْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيهِ. ثُمَّ يَقُولُ مَنْ يُفْرَضُ غَيْرَ عَدِيمٍ وَلَا ظُلْمٍ»

60. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ر.ه. demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Gecənin yarısı və ya axır üçdəbiri olduqda, Allah dünya səmasına enir və belə buyurur: “Mənə dua edən varmı, onun duasını qəbul edirəm?! Məndən istəyən varmı, istədiyini ona verim?!” Sonra buyurur: “Möhtac olmayan və zülm etməyən (Allaha) kim borc verər?!”³

¹ Əhməd 9589, 9591, 9220, 9841. Şueyb əl-Arnəvut əl-Buxari və Muslimin şərtlərinə görə isnadının səhih olduğunu bildirmişdir.

² İbn Məcə, 1367, 1429. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 1917.

³ Muslim, 1264, 1811. Bu hədisdə “borc verər” dedikdə, sədəqə, namaz, oruc və s. kimi itaətlər nəzərdə tutulur. Uca Allah buyurur: “**Kim Allaha gözəl bir borc versə, O da onun üçün bunu qat-qat artırar**”. (əl-Bəqərə, 245). Başqa bir rəvayətdə belə deyilir: “Gecənin yarısı səmanın qapıları açılır və bir carçı səslənir: “Dua edən varmı, duası qəbul olunsun? İstəyi olan varmı, istəyi ona verilsin? Sıxıntısı olan varmı, sıxıntısı aradan qaldırılsın? Zinakardan və insanların malını haqsız yerə zorla əllərindən alandan başqa kim nə dua edərsə, duası qəbul olunar”. (ət-Tabərani “Mucəmul-Kəbir” 8309, “Mucəmul-Əvsat” 2769. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 1073).

٦١ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «يُنزَلُ اللَّهُ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا كُلَّ لَيْلَةٍ حِينَ يَمْضِي ثُلُثُ اللَّيْلِ الْأَوَّلِ فَيَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ أَنَا الْمَلِكُ مَنْ ذَا الَّذِي يَدْعُونِي فَاسْتَجِيبَ لَهُ مَنْ ذَا الَّذِي يَسْأَلُنِي فَأَعْطِيهِ مَنْ ذَا الَّذِي يَسْتَعْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ فَلَا يَزَالُ كَذَلِكَ حَتَّى يَبْضِيَ الْفَجْرُ»

61. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم belə demişdir: “Allah hər gecənin ilk üçdəbiri keçdikdə, dünya səmasına enir və belə buyurur: “Mülk sahibi Mənəm! Mülk sahibi Mənəm! Mənə dua edən varmı, onun duasını qəbul edirəm?! Məndən istəyən varmı, ona istədiyini verirəm?! Məndən bağışlanma diləyən varmı, onu bağışlayım?!” Bu, dan yeri sökülənə qədər davam edir”¹.

Zikr məclisinin fəziləti

٦٢ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً يَطُوفُونَ فِي الطُّرُقِ، يَلْتَمِسُونَ أَهْلَ الذِّكْرِ، فَإِذَا وَجَدُوا قَوْمًا يَذْكُرُونَ اللَّهَ تَنَادَوْا هَلُمُّوا إِلَيَّ حَاجَتِكُمْ. قَالَ فَيَحْفُوهُمْ بِأَجْنِحَتَيْهِمْ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا. قَالَ فَيَسْأَلُهُمْ رَبُّهُمْ وَهُوَ أَعْلَمُ مِنْهُمْ مَا يَقُولُ عِبَادِي قَالُوا يَقُولُونَ يُسَبِّحُونَكَ، وَيُكَبِّرُونَكَ، وَيَحْمَدُونَكَ وَيُمَجِّدُونَكَ. قَالَ فَيَقُولُ هَلْ رَأَوْنِي قَالَ فَيَقُولُونَ لَا وَاللَّهِ مَا رَأَوْكَ. قَالَ فَيَقُولُ وَكَيْفَ لَوْ رَأَوْنِي قَالَ يَقُولُونَ لَوْ رَأَوْكَ كَانُوا أَشَدَّ لَكَ عِبَادَةً، وَأَشَدَّ لَكَ تَمَجُّدًا، وَأَكْثَرَ لَكَ تَسْبِيحًا. قَالَ يَقُولُ فَمَا يَسْأَلُونِي قَالَ يَسْأَلُونَكَ الْحَنَّةَ. قَالَ يَقُولُ وَهَلْ رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُونَ لَا وَاللَّهِ يَا رَبِّ مَا رَأَوْهَا. قَالَ يَقُولُ فَكَيْفَ لَوْ أَنَّهُمْ رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُونَ لَوْ أَنَّهُمْ رَأَوْهَا كَانُوا أَشَدَّ عَلَيْهَا حِرْصًا، وَأَشَدَّ لَهَا طَلَبًا، وَأَعْظَمَ فِيهَا رِعْبَةً. قَالَ فَمِمَّ يَتَعَوَّدُونَ قَالَ يَقُولُونَ مِنَ النَّارِ. قَالَ يَقُولُ وَهَلْ رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُونَ لَا وَاللَّهِ مَا رَأَوْهَا. قَالَ يَقُولُ فَكَيْفَ لَوْ رَأَوْهَا قَالَ يَقُولُونَ لَوْ رَأَوْهَا كَانُوا أَشَدَّ مِنْهَا فِرَارًا، وَأَشَدَّ لَهَا مَخَافَةً. قَالَ فَيَقُولُ فَأُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ. قَالَ يَقُولُ مَلَكٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ فِيهِمْ فَلَانَ لَيْسَ مِنْهُمْ إِلَّا مَا جَاءَ لِحَاجَةٍ. قَالَ هُمْ الْجُلَسَاءُ لَا يَشْتَقِي بِهِمْ حَلِيسُهُمْ»

62. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra رضي الله عنه demişdir: “Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Allahın yollarda dolaşib Allahı yad edən insanları axtaran mələkləri vardır. Onlar Allahı yad edən bir camaat gördükləri zaman bir-birlərini çağırıb: “Axtardığının yanına gəlin!”- deyirlər. Sonra onlar bu camaatı öz qanadları ilə dünya səmasınadək əhatəyə alırlar. Elə həmin vaxt Rəbbi mələklərdən - (hər şeyi) onlardan daha yaxşı bildiyi halda - soruşur: “Qullarım nə deyirlər?” Mələklər: “Onlar Sənin şəninə

¹ əl-Buxari, 1077, 1145; Muslim, 1262, 1809.

təriflər deyir, Səni uca tutur, Səni həmd-səna ilə təqdis edir¹ və Səni tərifləyirlər"- deyə cavab verirlər. Allah soruşur: "Məgər onlar Məni görüblərimi?" Mələklər deyirlər: "Xeyr, vallahi ki, onlar Səni görməyiblər!" Allah soruşur: "Bəs Məni görsəydilər, necə (olardı)?" Mələklər deyirlər: "Əgər onlar Səni görsəydilər, Sənə bundan da çox ibadət edə, Səni tərifləyər, Səni həmd-səna ilə təqdis edə və Sənin şənini uca tutardılar". Allah soruşur: "Onlar Məndən nə istəyirlər?" Mələklər deyirlər: "Onlar Səndən Cənnəti istəyirlər". Allah soruşur: "Məgər onlar Cənnəti görüblərimi?" Mələklər deyirlər: "Xeyr, ya Rəbb! Vallahi ki, onlar Cənnəti görməyiblər". Allah soruşur: "Bəs onu görsəydilər, necə (olardı)?" Mələklər deyirlər: "Əgər onu görsəydilər, ona daha əzmlə can atar, onu daha inadla diləyər və onu daha çox rəğbətlə arzulayardılar". Allah soruşur: "Onlar (Mənə) nədən sığınurlar?" Mələklər deyirlər: "Cəhənnəm odundan". Allah soruşur: "Məgər onlar Cəhənnəmi görüblərimi?" Mələklər deyirlər: "Xeyr, ya Rəbb! Vallahi ki, onlar Cəhənnəmi görməyiblər". Allah soruşur: "Bəs onu görsəydilər necə (olardı)?" Mələklər deyirlər: "Əgər onu görsəydilər, ondan daha uzağa qaçmağa çalışar və ondan daha çox çəkinərdilər!" Allah buyurur: "Şahid olun ki, Mən onları bağışladım!" Bu vaxt mələklərdən biri deyir: "Bu camaatın arasında olan filankəs onlarla (yoldaşlıq edən kimsələrdən) deyil, sadəcə olaraq öz ehtiyacı üzündən ora gəlmişdir". Onda Allah buyurur: "Onlar elə insanlardır ki, onlarla oturub-duran adam bədbəxt olmaz".²

۶۳ - عَنْ عَائِشَةَ: أَنَّهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَوْحَى إِلَيَّ: أَنَّهُ مَنْ سَلَكَ مَسَلَكًا فِي طَلَبِ الْعِلْمِ سَهَّلْتُ لَهُ طَرِيقَ الْجَنَّةِ، وَمَنْ سَلَبْتُ كَرِيمَتِي: أَثْبَتَهُ عَلَيْهِمَا الْجَنَّةَ، وَفَضَّلُ فِي عِلْمٍ خَيْرٌ مِنْ فَضْلِ فِي عِبَادَةٍ، وَمِلَاكُ الدِّينِ الْوَرَعُ"

63. Rəvayət edilir ki, Aişə رضي الله عنها demişdir: "Mən Allah Elçisinin ﷺ belə buyurduğunu eşitdim: "Həqiqətən, Allah ﷻ mənə belə vəhy etdi: "Kim elm öyrənmək üçün yola çıxarsa, onun üçün Cənnətə gedən yolu

¹ Yəni "Səni müqəddəs tuturlar".

² əl-Buxari, 5929, 6045, 6408; Muslim, 2689, 4854, 7015.

asanlaşdıraram və kimin iki əzizini (gözlərini) əlindən alsam, bunlara görə onu Cənnətlə mükafatlandıraram. Əlavə elm öyrənmək əlavə ibadət etməkdən daha xeyirlidir, dinin əsası isə şübhəli işlərdən çəkinməkdir".¹

Tövbə və istiğfar etmək haqda

٦٤ - عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَرَّ رَجُلٌ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِجُمُحِمَةٍ , فَنَظَرَ إِلَيْهَا , فَحَدَّثَتْ نَفْسُهُ بِشَيْءٍ , ثُمَّ قَالَ: يَا رَبِّ , أَنْتَ أَنْتَ , وَأَنَا أَنَا , أَنْتَ الْعَوَادُ بِالْمَغْفِرَةِ , وَأَنَا الْعَوَادُ بِالذُّنُوبِ , وَخَرَّ اللَّهُ سَاحِدًا , فَقِيلَ لَهُ: ارْفَعْ رَأْسَكَ , فَأَنْتَ الْعَوَادُ بِالذُّنُوبِ , وَأَنَا الْعَوَادُ بِالْمَغْفِرَةِ , قَالَ: فَعُفِّرَ لَهُ " [فرغ رأسه، فغفر له].

64. Rəvayət edilir ki, Cabir ibn Abdullah ﷺ demişdir: "Allah Elçisi ﷺ belə dedi: "Sizdən öncə yaşamış bir kişi yol ilə gedəndə, qurumuş bir kəllənin yanından keçərkən ona baxaraq öz-özü ilə danışandan sonra belə dedi: "Ey Rəbbim! Sən Sənsən, mən də mənəm! Sən bağışlamağa öyrəşmişən, mən də günah etməyə öyrəşmişəm!" Sonra Allah üçün səcdəyə qapandı. Ona belə deyildi: "Başını qaldır! Sən günah etməyə öyrəşmişən! Mən də bağışlamağa öyrəşmişəm!" Həmin kişi başını qaldırdı və onun günahları bağışlandı".²

٦٥ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَّ رَجُلًا أَذْنَبَ ذَنْبًا ، فَقَالَ : رَبِّ ، إِنِّي أَذْنَبْتُ ذَنْبًا ، أَوْ قَالَ : عَمِلْتُ عَمَلًا ذَنْبًا - فَاعْفِرْهُ . فَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ : عَبْدِي عَمِلَ ذَنْبًا ، فَعَلِمَ أَنَّ لَهُ رَبًّا يَعْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِهِ ، قَدْ غَفَرْتُ لِعَبْدِي . ثُمَّ عَمِلَ ذَنْبًا آخَرَ ، أَوْ قَالَ : أَذْنَبَ ذَنْبًا آخَرَ - فَقَالَ : رَبِّ ، إِنِّي عَمِلْتُ ذَنْبًا ، فَعَلِمْتُ أَنَّ لَهُ رَبًّا يَعْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِهِ ، قَدْ غَفَرْتُ لِعَبْدِي . ثُمَّ عَمِلَ ذَنْبًا آخَرَ - فَقَالَ : رَبِّ إِنِّي عَمِلْتُ ذَنْبًا فَاعْفِرْهُ . فَقَالَ : عَمِلَ عَبْدِي أَنَّ لَهُ رَبًّا يَعْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِهِ ، قَدْ غَفَرْتُ لِعَبْدِي ، ثُمَّ عَمِلَ ذَنْبًا آخَرَ ، أَوْ قَالَ : أَذْنَبَ ذَنْبًا آخَرَ - فَقَالَ : رَبِّ إِنِّي عَمِلْتُ ذَنْبًا فَاعْفِرْهُ ، قَالَ : عَمِلَ عَبْدِي أَنَّ لَهُ رَبًّا يَعْفِرُ الذَّنْبَ وَيَأْخُذُ بِهِ : أُشْهِدُكُمْ أَنِّي قَدْ غَفَرْتُ لِعَبْدِي ، فَلْيَعْمَلْ مَا شَاءَ .

65. Əbu Hureyra ﷺ rəvayət etmişdir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu:

¹ əl-Beyhəqi "Şuabul-İman" 5367. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 1727.

² İbn Adiy, 2/147; əd-Deyləmi "Musnədi Firdovs" 3/67; İbn Asəkir "Tarixu Diməşq" 2/71. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 3231.

“Bir dəfə bir kişi günah iş gördü və: “Ey Rəbbim, mən günah iş gördüm, məni bağışla!” – dedi”. Allah buyurdu: “Qulum günah bir iş tutdu və bildi ki, onun günahları bağışlayan və onlara görə cəza verən Rəbbi vardır. Artıq onu bağışladım”. Sonra bu adam başqa bir günah işlətdi və dedi: “Ey Rəbbim, mən günah iş gördüm, məni bağışla!” Uca Allah buyurdu: “Qulum günah bir iş tutdu və bildi ki, onun günahları bağışlayan və onlara görə cəza verən Rəbbi vardır. Artıq onu bağışladım”. Sonra bu adam başqa bir günah işlətdi və dedi: “Ey Rəbbim, mən günah iş gördüm, məni bağışla!” Uca Allah buyurdu: “Qulum günah bir iş tutdu və bildi ki, onun günahları bağışlayan və onlara görə cəza verən Rəbbi vardır. Artıq onu bağışladım”. Sonra bu kişi başqa bir günah işlətdi və dedi: “Ey Rəbbim, mən günah iş gördüm, məni bağışla!” Uca Allah buyurdu: “Qulum günah bir iş tutdu və bildi ki, onun günahları bağışlayan və onlara görə cəza verən Rəbbi vardır. Mən sizi (mələkləri) şahid tuturam ki, artıq onu bağışladım və nə qədər ki, günah edib bağışlanma diləyəcək, Mən onu bağışlayacam”¹.

٦٦ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «إِنَّ إِبْلِيسَ قَالَ لِرَبِّهِ بَعْرَتِكَ وَجَلَالِكَ لَا أَبْرَحُ أُغْوِي بَنِي آدَمَ مَا دَامَتِ الْأَرْوَاحُ فِيهِمْ. فَقَالَ اللَّهُ فَبِعِزَّتِي وَجَلَالِي لَا أَبْرَحُ أُغْفِرُ لَهُمْ مَا اسْتَغْفَرُوا مِنِّي»

66. Əbu Səid əl-Xudri ﷺ demişdir: “Mən Allah Elçisinin ﷺ belə dediyini eşitdim: “İblis Rəbbinə dedi: “İzzətinə və Ucalığına and olsun! Nə qədər ki, Adəm övladlarının ruhları bədənlərindədir, mən onları azdırmaqdan əl çəkməyəcəyəm”. Allah buyurdu: “İzzətimə və Ucalığıma and olsun! Nə qədər ki, onlar Məndən bağışlanma diləyəcək, Mən onları bağışlayacağam!”²

¹ Əhməd, 7935, 7948; İbn Hibban, 622. Şueyb əl-Arnaut isnadının əl-Buxari və Muslimin şərtlərinə əsasən səhih olduğunu bildirmişdir. Axırncı cümlə olmadan buna oxşar rəvayəti əl-Buxari və Muslim ﷺ də rəvayət etmişlər: əl-Buxari, 6953, 7507; Muslim, 2758, 4953, 7162.

² Əhməd, 11240, 11262, 11548, 11677. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 104.

٦٧ - عَنْ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «قَالَ اللَّهُ يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ فِيكَ وَلَا أَبَالِي وَلَا أَبَالِي يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ لَوْ كَانَتْ أَرْضُ حَطَايَا تُمْ لَقَيْتَنِي لَا تُشْرِكُ بِي شَيْئًا لِأَتَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً»

67. Ənəs ibn Malik رضي الله عنه demişdir: “Mən Allah Elçisinin صلى الله عليه وسلم belə dediyini eşitmişəm: “Allah buyurur: “Ey Adəm övladı! Nə qədər ki, Mənə dua edirsən və Mənim (mərhəmətimə) ümid bağlayırsan, Mən sənin günahlarının hamısını bağışlayıram və (günahın çoxluğuna və böyüklüyünə) əhəmiyyət vermirəm. Ey Adəm övladı! Əgər sənin günahların (yerdən) göyədək olsa, sonra da Məndən bağışlanma diləsən, Mən səni bağışlayaram və (günahın çoxluğuna və böyüklüyünə) əhəmiyyət vermərəm. Ey Adəm övladı! Əgər sən yer dolusu günahla Mənə tərəf gəlsən və heç bir şeyi Mənə şərik qoşmadan Mənim hüzuruma çıxsan, Mən sənə yer dolusu məğfirət əta edərəm”.¹

٦٨ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: «مَنْ عَلِمَ أَنِّي ذُو قُدْرَةٍ عَلَى مَغْفِرَةِ الذُّنُوبِ، غَفَرْتُ لَهُ وَلَا أَبَالِي مَا لَمْ يُشْرِكْ بِي شَيْئًا»

68. İbn Abbas رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Allah عز وجل buyurur: “Kim Mənim günahları bağışlamağa qadir olduğumu bilsə, Mənə heç bir şeyi şərik qoşmadıqca, onu bağışlayaram. Bu Mənim üçün heç nədir”.²

Yüz adam öldürənin tövbəsi

٦٩ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ رَجُلٌ قَتَلَ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ إِنْسَانًا ثُمَّ خَرَجَ يَسْأَلُ، فَأَتَى رَاهِبًا فَسَأَلَهُ، فَقَالَ لَهُ هَلْ مِنْ تَوْبَةٍ قَالَ لَا. فَقَتَلَهُ، فَجَعَلَ يَسْأَلُ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ آتَتْ قَرْيَةً كَذًا وَكَذًا. فَأَذْرَكَهُ الْمَوْتُ فَنَاءَ بَصْدِرِهِ نَحْوَهَا، فَاحْتَصَمَتْ فِيهِ مَلَائِكَةُ الرَّحْمَةِ وَمَلَائِكَةُ الْعَذَابِ، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ هَذِهِ أَنْ تَقْرَبِي. وَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ هَذِهِ أَنْ تَبَاعَدِي. وَقَالَ قَيْسُوا مَا بَيْنَهُمَا. فَوَجَدَ إِلَيْهِ هَذِهِ أَقْرَبُ بِشَيْبٍ، فُغْفِرَ لَهُ»

¹ ət-Tirmizi, 3540, 3885. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 127.

² ət-Tabərani “Mucəmul-Kəbir” 11615; əl-Hakim, 7676. Hədis həsəndir. Bax: Səhih əl-Cami, 4330.

69. Əbu Səid رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “İsrail oğullarından bir kişi doxsan doqquz adam öldürmüşdü. Bundan sonra o, bir rahibin yanına gəlib (günahını etiraf etdi) və ondan: “Tövbə (etsəm, qəbul) olarmı?”- deyə soruşdu. Rahib: “Xeyr!”- dedikdə, bu adam onu da öldürdü. Sonra o, (sualına cavab tapmaq üçün) soruşmağına davam etdi. (Axırda elmlı) bir adam ona dedi: “Get filan kəndə!” Yolda ölüm onu haqladı və o, ölərkən sinəsini həmin kəndə doğru çevirdi. Bu vaxt rəhmət mələkləri ilə əzab mələkləri ona görə öz aralarında çəkişməyə başladılar. Allah yerin bu tərəfinə: “Yaxınlaş!” , o tərəfinə¹ isə: “Uzaqlaş”- deyə vəyh etdi. Sonra da (mələklərə): “Bunların² arasındakı məsafəni ölçün!”- deyə buyurdu. (Məsafə ölçüldükdən sonra) bu adamın o kəndə bir qarış daha yaxın olduğu bəlli oldu və Allah onu bağışladı”.³

Peyğəmbərə ﷺ edilən salavatın fəziləti

٧٠ - عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَكْثِرُوا الصَّلَاةَ عَلَيَّ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَإِنَّهُ أَتَانِي جِبْرِيلَ أَنْفَا عَنْ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ فَقَالَ مَا عَلَى الْأَرْضِ مِنْ مُسْلِمٍ يُصَلِّيْ عَلَيْكَ مَرَّةً وَاحِدَةً إِلَّا صَلَّيْتُ أَنَا وَمَلَائِكَتِي عَلَيْهِ عَشْرًا»

70. Rəvayət edilir ki, Ənəs رضي الله عنه demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Cümə günü mənə çoxlu salavat deyiniz! Həqiqətən, Cəbrail indicə

¹ Hədisdə “bu tərəf” deyildikdə onun getdiyi kənd - əməlisaleh insanların yaşadığı yer, “o tərəf” deyildikdə isə yaşadığı və günah işlətdiyi yer nəzərdə tutulur.

² Burada onun əməlisaleh insanların yaşadığı kənddən və günah işlətdiyi diyarından hansı birinə daha yaxın olduğunu ölçmək qəsd edilir.

³ əl-Buxari, 3211, 3283, 3470. Digər qüdsi olmayan rəvayətdə deyilir: “...Sonra dünyada ən çox bilən kim olduğunu soruşdu və ona bir alimi göstərdilər. Onun yanına gəlib dedi: “Mən yüz adam öldürmüşəm” və soruşdu ki, “buna tövbə varmı?” O dedi: “Bəli! Kim tövbə edənlə tövbəsi arasına girə (tövbə edənlə mane ola) bilər? İnsanların Uca Allaha ibadət etdikləri (filan) yerə get, onlarla birgə Allaha ibadət et və öz torpağına qayıtma, çünki ora pis yerdir”. O, yola düşüb yolun yarısına çatmışdı ki, ölüm onu haqladı. Onun üçün rəhmət və əzab mələkləri öz aralarında mübahisə etməli oldular. Rəhmət mələkləri dedilər: “O tövbə edərək qəlbi ilə Uca Allaha tərəf (doğru) gəlmişdir!” Əzab mələkləri isə dedilər: “O, həqiqətən, heç bir xeyir iş görməmişdir”. Onların yanına insan qiyafəsində bir mələk gəldi. Onu öz aralarında hakim təyin etdilər. O dedi: “Bu iki (gəldiyi yerdən bura və buradan gedəcəyi yerə qədər) məsafəni ölçün, hansına yaxın olarsa, ora da aiddir”. Ölçükdə gördülər ki, gedəcəyi yerə yaxındır və onu (onun ruhunu) rəhmət mələkləri aldılar”. (Muslim, 2766, 4967, 7184).

Rəbbinin ﷺ dərgahından yanına gəlib Allahın belə dediyini mənə çatdırdı: “Yer üzərində sənə bir dəfə salavat deyən elə bir müsəlman yoxdur ki, Mən və mələklərim ona on dəfə salavat etməyəm”.¹

٧١ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَ ذَاتَ يَوْمٍ وَالْبُشَيْرَى فِي وَجْهِهِ فَقُلْنَا إِنَّا لَنَرَى الْبُشَيْرَى فِي وَجْهِكَ. فَقَالَ «إِنَّهُ أَتَانِي الْمَلَكُ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّ رَبَّكَ يَقُولُ أَمَا يُرْضِيكَ أَنَّهُ لَا يُصَلِّي عَلَيْكَ أَحَدٌ إِلَّا صَلَّيْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا وَلَا يُسَلِّمُ عَلَيْكَ أَحَدٌ إِلَّا سَلَّمْتُ عَلَيْهِ عَشْرًا»

71. Abdullah ibn Əbu Talhə² atasından ﷺ rəvayət edir: “Bir gün Allah Elçisi ﷺ sevinərək yanımıza gəldi. Biz dedik: “Biz sənin üzündə sevinc görürük”. O buyurdu: “Həqiqətən, mələk yanına gəlib dedi: “Ey Muhəmməd! Rəbbin buyurur: “Sənə bir salavat göndərənə Mənim on salavat göndərməyim və sənə bir salam göndərənə də Mənim on salam göndərməyim səni məmnun edərmi?!“³

Məzlumun duası qəbuldur

٧٢ - سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ ، يَقُولُ : قُلْنَا : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنَّا إِذَا رَأَيْنَاكَ رَقَّتْ قُلُوبُنَا وَكُنَّا مِنْ أَهْلِ الْأَجْرَةِ ، وَإِذَا فَارَقْنَاكَ أَعْجَبْنَا الدُّنْيَا ، وَشَمَمْنَا النِّسَاءَ وَالْأَوْلَادَ قَالَ : لَوْ تَكُونُونَ ، أَوْ قَالَ : لَوْ أَنَّكُمْ تَكُونُونَ - عَلَى كُلِّ حَالٍ عَلَى الْحَالِ الَّتِي أَنْتُمْ عَلَيْهَا عِنْدِي ، لَصَافَحْتَكُمْ الْمَلَائِكَةُ بِأَكْفِهِمْ ، وَلَزَارَتْكُمْ فِي بُيُوتِكُمْ ، وَلَوْ لَمْ تُذْنِبُوا ، لَجَاءَ اللَّهُ بِقَوْمٍ يُذْنِبُونَ كَمَا يَغْفِرَ لَهُمْ قَالَ : قُلْنَا : يَا رَسُولَ اللَّهِ ، حَدِّثْنَا عَنِ الْجَنَّةِ ، مَا بِنَاؤُهَا ؟ قَالَ : لَبِنَةٌ ذَهَبٌ وَلَبِنَةٌ فِضَّةٌ ، وَمِلَاطُهَا الْمِسْكُ الْأَذْفَرُ ، وَحَصْبَاؤُهَا اللُّؤْلُؤُ وَالْيَاقُوتُ ، وَثُرَائِبُهَا الزَّرْعَرَانُ ، مَنْ يَدْخُلُهَا يَنْعَمُ وَلَا يَبْأَسُ ، وَيَخْلُدُ وَلَا يَمُوتُ ، لَا تَبْلَى ثِيَابُهُ وَلَا يَفْنَى شِبَابُهُ ثَلَاثَةَ لَأَلَّا تَرُدُّ دَعْوَتُهُمْ : الْإِمَامُ الْعَادِلُ ، وَالصَّائِمُ حَتَّى يُفْطِرَ ، وَدَعْوَةُ الْمَظْلُومِ تُحْمَلُ عَلَى الْعَمَامِ ، وَتُفْتَحُ لَهَا أَبْوَابُ السَّمَاوَاتِ ، وَيَقُولُ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ : وَعَزَّيْ لَأَنْصُرَنَّكَ وَلَوْ بَعْدَ حِينٍ .

72. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ﷺ demişdir: “Bir dəfə biz Peyğəmbərə ﷺ dedik: “Ey Allahın Elçisi! Səni gördükdə qəlblərimiz yumşalır və Axirət yurdunun sakinlərindən oluruq. Səndən ayrıldıqda isə, başımız

¹ əl-Munziri “Tərgib vət-Tərhib” 2568. Hədis həsən li-ğeyrihidir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 1662.

² Abdullah ibn Əbu Talhə Zeyd ibn Səhl əl-Ənsari ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhabəsidir. Hicrətin 93-cü ilində vəfat etmişdir.

³ ən-Nəsəi “Sunən” 1266, 1283, 1291. Hədis həsəndir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 829.

arvadlarımıza və övladlarımıza qarışır və dünyaya meyl edirik”. Peyğəmbər ﷺ dedi: “Əgər siz həmişə mənim yanımda olduğunuz halda olsaydınız, mələklər sizə əl tutaraq salam verərdilər və sizi evinizdə ziyarət edərdilər. Əgər siz günah etməsəydiniz, Allah (yerinizə) yeni məxluq gətirər, onlar günah edər, Allah da onları bağışlayardı”. Biz dedik: “Ey Allahın Elçisi! Bizə Cənnətdən danış! Orada olan evlər nədən düzəldilib?” O cavab verdi: “Bir kərpic qızıldan, bir kərpic gümüşdən. Onun (divarlarının) malası xoş ətirli müşkdəndir. Onun çınqılları mirvaridən və yaqutdan, torpağı isə zəfərandandır. Ora daxil olan nemət içində olar və əziyyət görməz, (orada) əbədi qalar və ölməz, libası köhnəlməz və qocalmaz”. Sonra dedi: “Üç adamın duası rədd olunmaz; ədalətli rəhbərin duası, oruc tutanın iftar edənə qədər etdiyi dua və zülmə məruz qalanın duası. Allah o duanı buludların üzərinə yüksəldir, səma qapıları onun üçün açılır və Rəbb ﷻ buyurur: “İzzətimə and olsun ki, bir müddət keçsə belə, Mən sənə mütləq kömək edəcəyəm”.¹

Xeyir öyrənən

۷۳ - عَنْ أَنَسٍ قَالَ: جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، عَلَّمَنِي خَيْرًا فَأَخَذَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ فَقَالَ: " قُلْ سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ قَالَ: فَعَقَدَ الْأَعْرَابِيُّ عَلَى يَدِهِ " وَمَضَى فَتَفَكَّرَ ثُمَّ رَجَعَ فَنَسِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: تَفَكَّرَ الْبَائِسُ فَجَاءَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ هَذَا لِلَّهِ فَمَا لِي ؟ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " يَا أَعْرَابِيُّ إِذَا قُلْتَ: سُبْحَانَ اللَّهِ قَالَ اللَّهُ: صَدَقْتَ وَإِذَا قُلْتَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ قَالَ اللَّهُ: صَدَقْتَ، وَإِذَا قُلْتَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَالَ اللَّهُ: صَدَقْتَ وَإِذَا قُلْتَ: اللَّهُ أَكْبَرُ قَالَ اللَّهُ: صَدَقْتَ وَإِذَا قُلْتَ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي قَالَ اللَّهُ: قَدْ فَعَلْتُ وَإِذَا قُلْتَ: اللَّهُمَّ ارْحَمْنِي قَالَ اللَّهُ: فَعَلْتُ وَإِذَا قُلْتَ: اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي قَالَ اللَّهُ: قَدْ فَعَلْتُ قَالَ: فَعَقَدَ الْأَعْرَابِيُّ عَلَى سَعْعٍ فِي يَدِهِ ثُمَّ وَلَّى "

73. Rəvayət edilir ki, Ənəs ؓ demişdir: “Bir bədəvi ərəb Peyğəmbərin ﷺ yanına gəlib dedi: “Ey Allahın Elçisi! Mənə xeyir öyrət”. Peyğəmbər ﷺ onun əlindən tutub dedi: “De: “Subhə:n-Allah vəlhəmdulilləh və lə:

¹ Əhməd, 8030; İbn Hibban, 7387; ət-Tabəranı “Mucəmul-Kəbir” 3630. Hədis səhih li-ğeyrihidir. Bax; Mişkətul-Məsabih, 5630; Səhih əl-Cami, 117.

ilə:hə illəllah və Alla:hu Əkbər". Bədəvi barmaqları ilə zikr edə-edə getdi. Sonra nəsə fikirləşib geri qayıtdı. Peyğəmbər ﷺ gülümsəyərək dedi: "Biçarə qul nəsə fikirləşib gəldi". Bədəvi dedi: "Ey Allahın Elçisi! Subhə:n-Allah vəlhəmdulilləh və lə: ilə:hə illəllah və Alla:hu Əkbər" Allah üçündür, bəs mənə nə çatacaq?" Peyğəmbər ﷺ ona dedi: "Ey bədəvi, sən: "Subhə:n-Allah"- dedikdə, Allah buyurur: "Doğru söylədin". Sən: "Əlhəmdulilləh"- dedikdə, Allah buyurur: "Doğru söylədin". Sən: "Lə: ilə:hə illəllah"- dedikdə, Allah buyurur: "Doğru söylədin". Sən: "Alla:hu Əkbər"- dedikdə, Allah buyurur: "Doğru söylədin". Sən: "Allahım, mənə bağışla! (Alla:hummə-ğfirli:)"- dedikdə, Allah buyurur: "Artıq (istədiyini) etdim!" Sən: "Allahım, mənə rəhm et! (Alla:hummə-rhəmni:)"- dedikdə, Allah buyurur: Artıq (istədiyini) etdim!" Sən: "Allahım, mənə ruziləndir! (Alla:hummə-rzuqni:)"- dedikdə, Allah buyurur: "Artıq (istədiyini) etdim!" Bədəvi yeddi barmağı ilə saydı, sonra getdi".¹

٧٤ - عَنْ سَلْمَى أُمِّ بَنِي أَبِي رَافِعٍ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهَا قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي بِكَلِمَاتٍ وَلَا تُكْثِرْ عَلَيَّ، فَقَالَ: قَوْلِي: اللَّهُ أَكْبَرُ عَشْرَ مَرَّاتٍ يَقُولُ اللَّهُ: هَذَا لِي، وَقَوْلِي سُبْحَانَ اللَّهِ عَشْرَ مَرَّاتٍ يَقُولُ اللَّهُ: هَذَا لِي، وَقَوْلِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي يَقُولُ: قَدْ فَعَلْتُ، فَتَقُولِينَ عَشْرَ مَرَّاتٍ وَيَقُولُ: قَدْ فَعَلْتُ.

74. Rəvayət edilir ki, Allah Elçisinin ﷺ köləlikdən azad etdiyi Səlmə Ummi Bəni Əbi Rafi رضي الله عنها demişdir: "Ey Allahın Elçisi! Mənə uzun olmayan kəlmələr öyrət". Allahın Elçisi ﷺ buyurdu: "On dəfə: "Allahu Əkbər"- de. Allah buyurur: "Bu Mənim üçündür". On dəfə: "Subhə:n-Allah"- de. Allah buyurur: "Bu Mənim üçündür". De: "Allahım, mənə bağışla!" Allah buyurur: "Artıq (istədiyini) etdim!" Bunu on dəfə desən, Allah da buyurur: "Artıq (istədiyini) etdim!"²

٧٥ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَبِي سَعِيدٍ أَنَّهُمَا شَهِدَا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «إِذَا قَالَ الْعَبْدُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ

¹ əl-Beyhəqi "Şuabul-İman" 610; əd-Diya əl-Məqdisi "Əhədisul-Muxtəra" 1613. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 3336.

² ət-Tabərani "Mucəmul-Kəbir" 766, 20222. Hədis səhih li-ğeyrihidir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhīb, 1566.

أَكْبَرُ. قَالَ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ صَدَقَ عَبْدِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَأَنَا أَكْبَرُ. وَإِذَا قَالَ الْعَبْدُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ. قَالَ صَدَقَ عَبْدِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَحْدِي. وَإِذَا قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَا شَرِيكَ لَهُ. قَالَ صَدَقَ عَبْدِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَلَا شَرِيكَ لِي. وَإِذَا قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ. قَالَ صَدَقَ عَبْدِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا لِي الْمُلْكُ وَلِيَ الْحَمْدُ. وَإِذَا قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ. قَالَ صَدَقَ عَبْدِي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِي». قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ ثُمَّ قَالَ الْأَعْرُ شَيْئًا لَمْ أَفْهَمُهُ. قَالَ فَقُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ مَا قَالَ فَقَالَ مَنْ رَزَقَهُنَّ عِنْدَ مَوْتِهِ لَمْ تَمْسَسْهُ النَّارُ.

75. Əbu Hureyra və Əbu Səid əl-Xudri رضي الله عنهما rəvayət edirlər ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Qul: “Lə: ilə:hə illəlla:hu valla:hu əkbər” (Allahdan başqa ibadətə layiq məbud yoxdur və Allah ən Böyükdür) - dedikdə, Allah ﷻ buyurur: “Qulum doğru söylədi, Məndən başqa haqq ilah yoxdur və Uca olan Mənəm”. Qul: “Lə: ilə:hə illəlla:hu vahdəh” (Allahdan başqa ibadətə layiq məbud yoxdur, O təkdir) - dedikdə, Allah buyurur: “Qulum doğru söylədi, tək olan Mənəm, Məndən başqa haqq ilah yoxdur”. Qul: “Lə: ilə:hə illəlla:hu lə: şəri:kə ləh” (Allahdan başqa ibadətə layiq məbud yoxdur, Onun şəriki də yoxdur) - dedikdə, Allah buyurur: “Qulum doğru söylədi, Məndən başqa haqq ilah yoxdur və Mənim şərikim də yoxdur”. Qul: “Lə: ilə:hə illəlla:hu ləhul-mulku va ləhul-həmd” (Allahdan başqa ibadətə layiq məbud yoxdur, mülk və həmd Ona məxsusdur) - dedikdə, Allah buyurur: “Məndən başqa haqq ilah yoxdur, mülk və həmd Mənə məxsusdur”. Qul: “Lə ilə:hə illəlla:hu va lə: həulə va lə: quvvətə illə: billəh” - (Allahdan başqa ibadətə layiq məbud yoxdur, qüdrət və güc yalnız Allaha məxsusdur) - dedikdə, Allah buyurur: “Qulum doğru söylədi, Məndən başqa haqq ilah yoxdur, qüdrət və güc yalnız Məndədir”. Əbu İshaq dedi: “Sonra Əğarr Əbu Muslim anlamadığım bəzi şeylər söylədi. Mən Əbu Cəfərə: “O nə dedi?”- deyə soruşdum. O dedi: “Ölüm anında bunları deməyə imkan verilən şəxsə Cəhənnəm odu toxunmaz”.¹

Miniyə oturarkən edilən zikr

٧٦ - عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ كُنْتُ رَدَفَ عَلِيٍّ فَلَمَّا وَضَعَ رِجْلَهُ فِي الرَّكَابِ قَالَ بِسْمِ اللَّهِ. فَلَمَّا اسْتَوَى قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ

¹ İbn Məcə, 3794, 3926. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 1390.

«سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ». وَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ مَوْلَى بَنِي هَاشِمٍ ثُمَّ حَمِدَ اللَّهَ ثَلَاثًا. وَاللَّهُ أَكْبَرُ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ سُبْحَانَ اللَّهِ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ. ثُمَّ رَجَعَ إِلَيَّ حَدِيثَ وَكَيْعِ سُبْحَانَكَ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي إِنَّهُ لَا يُغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ. ثُمَّ صَحَّحْتُ قُلْتُ مَا يُصْحِحُكَ قَالَ كُنْتُ رَدْفًا لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَفَعَلْتُ كَالَّذِي رَأَيْتَنِي فَعَلْتُ. ثُمَّ صَحَّحْتُ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يُصْحِحُكَ قَالَ «قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَجَبٌ لِعِبْدِي يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا يُغْفِرُ الذُّنُوبَ غَيْرِي». «...إِنَّ اللَّهَ لَيَعَجَبُ مِنَ الْعَبْدِ إِذَا قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ إِنِّي قَدْ ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي ذُنُوبِي إِنَّهُ لَا يُغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ قَالَ عَبْدِي عَرَفَ أَنَّ لَهُ رَبًّا يُغْفِرُ وَيُعَاقِبُ»

76. Rəvayət edilir ki, Əli ibn Rabiə رحمته demişdir: “Mən Əlinin ﷺ miniyinin tərkində yol getmişəm. O, ayağını miniyinin üzəngisinə qoyanda: “Allahın adı ilə!”- dedi. Oturanda isə dedi: “Allaha həmd olsun! **Bunu bizə ram edən Allah pakdır, müqəddəsdir. Yoxsa bizim ona gücümüz çatmazdı. Şübhəsiz ki, biz Rəbbimizə qayıdacağıq**” (əz-Zuxruf, 13-14). Sonra o, üç dəfə “Əlhəmdulillah”, üç dəfə “Allahu Əkbər”, üç dəfə “Subhə:n-Allah” və “Səndən başqa ibadət haqqına malik məbud yoxdur”- dedi. Bundan sonra: “Sən pak və müqəddəssən! Mən özümə zülm etdim. Məni bağışla! Şübhəsiz ki, günahları ancaq Sən bağışlayırsan?”- dedi və güldü. Mən soruşdum: “Səni güldürən nədir?” O

¹ Əbu Turab, yaxud Əbu Sibteyn, yaxud da Əbul-Həsən, Əli ibn Əbu Talib ibn Abdul-Müttəlib ﷺ fil ilindən otuz il sonra – yəni Muhəmmədə ﷺ peyğəmbərlik verilməmişdən on il əvvəl dünyaya gəlmiş, İslam dinini ilk əvvəl qəbul etmiş səhabələrdəndir. O, Peyğəmbərin ﷺ həm əmisi oğlu, həm kürəkəni, həm də ən əziz və reyhan qoxulu nəvələri – Həsən və Hüseyinin رضي الله عنهم atasıdır. Əli ibn Əbu Talib ﷺ Təbuk döyüşü istisna olmaqla, Peyğəmbərlə ﷺ birlikdə bütün döyüşlərdə iştirak etmiş, ələlxüsus da ağac altında ona beyət gətirənlərdən olmuşdur. Təbuk döyüşündə isə Peyğəmbər ﷺ onu öz yerinə – Mədinəyə xəlifə təyin etmişdir. Səd ibn Əbu Vəqqas رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ Təbuka yola düşərkən Əlini öz yerinə başçı təyin etdi. Onda Əli dedi: “Doğrudanmı, sən məni uşaqların və qadınların yanında qoyub getmək istəyirsən?!” Peyğəmbər ﷺ buyurdu: “İstəmirsənmi Harun Musaya yaxın olduğu kimi, sən də mənə yaxın olasan?! Fəqət məndən sonra peyğəmbər gəlməyəcək” (əl-Buxari, 4416). Əli ibn Əbu Talib ﷺ sağlığında ikən Cənnətlə müjdələnmiş on nəfərdən biridir. Əli ibn Əbu Talib ﷺ Rəsulullahın ﷺ dördüncü xəlifəsi olmuşdur. Hicrətin 35-ci ilində, zilhiccə ayının 18-i, cümə günü xilafətə gəlmiş, 4 il 9 ay möminlərə layiqincə əmirlik etmiş və hicrətin 40-cı ilində, ramazan ayının 17-si, cümə günü, Kufə şəhərində fars mənşəli Abdur-Rahmən ibn Mülcim əl-Muradi tərəfindən vurulmuş və üç gündən sonra altmış üç yaşında şəhid olmuşdur. Onu oğlanları Həsən və Hüseyin, habelə Cəfərin oğlu Abdullah yuyub kəfənləmiş, cənazə namazını Həsən qıldırmiş və bundan sonra dəfn etmişlər.

² Transkripsiyası: Bismillə:h, əlhəmdulillə:h. Subhə:nəlləzi: səxxara lənə: hə:zə: və mə: kunnə: ləhu: muqrini:n və innə: ilə: Rabbinə: ləmunqalibu:n. Əlhəmdulillə:h (üç dəfə), Alla:hu Əkbər

dedi: “Mən Allah Elçisinin ﷺ miniyinin tərkində yol getmişəm. O da mənə etdiyim kimi etdi və güldü”. Mən də: “Ey Allahın Elçisi! Səni güldürən nədir?” - deyə soruşdum. O dedi: “Uca Allah buyurur: “Məndən qeyrisinin günahları bağışlamayacağını bilən quluma təəccüblənirəm”.¹ Digər rəvayətdə isə belə deyilir: “Həqiqətən, Allah qulun belə deməsinə təəccüblənir: “Səndən başqa ibadət haqqına malik məbud yoxdur. Həqiqətən, mən özümə zülm etdim. Mənə günahlarımı bağışla! Şübhəsiz ki, günahları yalnız Sən bağışlayırsan”. (Bu zaman) Allah buyurur: “Qulum bilir ki, onun bağışlayan və cəzalandıran Rəbbi var”.²

Cənnət xəzinəsindən olan kəlmə

۷۷ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ «أَلَا أَعْلَمُكَ - قَالَ هَاشِمٌ أَفَلَا أَدُلُّكَ عَلَى - كَلِمَةٍ مِنْ كَنْزِ الْجَنَّةِ مِنْ تَحْتِ الْعَرْشِ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ يَقُولُ أَسْلَمَ عَبْدِي وَاسْتَسَلَّمَ»

77. Əbu Hureyra ر.ə. rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Sənə Cənnət xəzinəsindən olan və Ərşin altından gələn bir kəlmə öyrədimmi? Güc yalnız Allahdadır! (Lə: quvvətə illə: billəh)”. (Qul bu kəlməni dedikdə,) Allah buyurur: “Qulum boyun əydi və tabe oldu”.³

(üç dəfə), Subhə:n-Alla:h (üç dəfə), lə: ilə:hə illə: ənt, subhə:nəkə inni: zaləmtu nəfsi; fəğfirli; innəhu lə: yəğfiruz-zunu:bə illə: ənt.

¹ Əhməd, 1004, 1056, 1068. Şueyb əl-Arnəvut hədisin həsən li-ğeyrihi olduğunu bildirmişdir.

² əl-Hakim, 2482. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 1653.

³ Əhməd, 7953, 7966, 8166. Hədis səhih li-ğeyrihidir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 1580.

“Əlhəmdulillə:hi həmdən kəsi:ran”- kəlmələrinin fəziləti

٧٨ - عَنْ أَنَسٍ قَالَ جَاءَ رَجُلٌ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الصَّلَاةِ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَثِيرًا طَيِّبًا مُبَارَكًا فِيهِ. فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّلَاةَ قَالَ «أَيُّكُمْ الْقَائِلُ كَلِمَةً كَذَا وَكَذَا». قَالَ فَأَرَمَ الْقَوْمُ - قَالَ - فَأَعَادَهَا ثَلَاثَ مَرَارٍ فَقَالَ رَجُلٌ أَنَا فُلْتُهَا وَمَا أَرَدْتُ بِهَا إِلَّا الْخَيْرَ. قَالَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «لَقَدْ ابْتَدَرَهَا اثْنَا عَشَرَ مَلَكًا فَمَا دَرَوْا كَيْفَ يَكْتُبُونَهَا حَتَّى سَأَلُوا رَبَّهُمْ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ اكْتُبُوهَا كَمَا قَالَ عَبْدِي»

78. Rəvayət edilir ki, Ənəs رضي الله عنه demişdir: “Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم namaz qılarkən bir kişi gəlib dedi: “Allaha həmd olsun, (özü də) çoxlu, xoş, mübarək bir həmd!¹” Namazı bitirdikdən sonra Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم soruşdu: “Bu kəlməni deyən kimdir?” İnsanlar susdular və o, bunu üç dəfə təkrarladı. Həmin kişi dedi: “Onu mən dedim və onu deməkdə də istəyim yalnız xeyir idi”. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم dedi: “Artıq on iki mələk (onu yazmaq üçün bir-biriləri ilə) yarışdılar, lakin onu necə yazacaqlarını bilmədilər. Nəhayət, Rəblərindən رضي الله عنهم soruşdular, O da: “Qulumun söylədiyi kimi yazın!” - deyə buyurdu”.²

٧٩ - عَنْ سَلْمَانَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَ رَجُلٌ: الْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا، فَأَعْظَمَهَا الْمَلَكُ أَنْ يَكْتُبَهَا، وَرَاحَ فِيهَا رَبُّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَقِيلَ لَهُ: اكْتُبَهَا كَمَا قَالَ عَبْدِي كَثِيرًا”

79. Rəvayət edilir ki, Salman³ رضي الله عنه demişdir: “Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Bir nəfər: “Allaha çoxlu həmd olsun!⁴” – dedi. (Bu sözü eşidən) mələk bunun savabını necə yazacağına heyrət etdi və buna görə öz Rəbbinə رضي الله عنه müraciət etdi. Ona da: “Onu qulumun söylədiyi kimi “çoxlu” yaz” - deyə cavab verildi”.⁵

٨٠ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا قَالَ الْعَبْدُ سُبْحَانَ اللَّهِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ اكْتُبُوا

¹ Transkripsiyası: Əlhəmdulillə:hi həmdən kəsi:ran tayyibən mubə:rakən fi:h.

² Əhməd, 12988, 13341, 13843. Şueyb əl-Arnaut hədisin əl-Buxari və Muslimin şərtlərinə görə isnadının səhih olduğunu bildirmişdir.

³ Əbu Abdullah Salman əl-Farisi رضي الله عنه Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم məşhur səhəbələrindəndir. Hicrətin 35-ci ilində Mədaində vəfat etmişdir.

⁴ Transkripsiyası: Əlhəmdulillə:hi kəsi:ran!

⁵ ət-Tabərani “Mucəmul-Əvsat” 2061. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 3452.

لِعِبَادِي رَحْمَتِي كَثِيرًا وَإِذَا قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ اكْتُبُوا لِعِبَادِي رَحْمَتِي كَثِيرًا فَإِذَا قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَالَ اكْتُبُوا لِعِبَادِي مَحَبَّتِي كَثِيرًا

80. Əbu Səid əl-Xudri رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Bəndə “Subhə:n-Allah” dedikdə, Allah عز وجل buyurur: “Quluma rəhmətimini çox yazın!” O: “Əlhəmdulillah”- dedikdə, Allah عز وجل buyurur: “Quluma rəhmətini çox yazın!” O: “Lə: ilə:hə illəllah”- dedikdə, Allah عز وجل buyurur: “Quluma sevgimi çox yazın!”¹

Şükür etməyin əhəmiyyəti

٨١ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ - قَالَ عَفَّانُ - يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَا ابْنَ آدَمَ حَمَلْتَنِي عَلَى الْخَيْلِ وَالْإِبِلِ وَزَوَّجْتَنِي النِّسَاءَ وَجَعَلْتَنِي تَرْبِعٌ وَتَرَأْسٌ فَأَيْنَ شُكْرُ ذَلِكَ»

81. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Allah عز وجل Qiyamət günü buyuracaq: “Ey Adəm övladı! Mən səni at və dəvə üstündə gəzdirdim, səni qadınlarla evləndirdim, səni qənimətlərdən pay alan və itaət olunan başçı təyin etdim, bəs bunların şükrü hanı?”²

Allaha layiq olan şükür

٨٢ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ قَالَ: قَالَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا رَبِّ، مَا الشُّكْرُ الَّذِي يَتَّبِعُنِي لَكَ، قَالَ: يَا مُوسَى لَا يَزَالُ لِسَانَكَ رَطْبًا مِنْ ذِكْرِي

82. Rəvayət edilir ki, Abdullah ibn Səlam³ رضي الله عنه demişdir: “Musa عليه السلام dedi: “Ey Rəbb! Sənə layiq olan şükür nədir?” Allah buyurdu: “Ey Musa, dilin Məni zikir etməkdən qurumasın!”⁴

¹ Ət-Tabərani “Əd-Dua” 1685. Hədis həsən li-ğeyrihidir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 1578.

² Əhməd, 9983, 10379, 10383, 10650. Şueyb əl-Arnəvut Muslimin şərtlərinə əsasən isnadının səhih olduğunu bildirmişdir.

³ Əbu Yusuf Abdullah ibn Səlam ibn əl-Haris əl-İsraili əl-Ənsari رضي الله عنه Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم səhabələrindən olub, İsrail övladlarından olub. Hicrətin 43-cü ilində Mədinədə vəfat etmişdir.

⁴ İbn Əbid-Dunyə “əş-Şukur” 39; Əbu Yalə “Tabaqat əl-Hənəbilə” 1/194; İbn Mubərək “əz-Zuhd” 942. Hədis səhihdir.

۸۳ - سَمِعْتُ سُفْيَانَ بْنَ سَعِيدٍ، وَذَكَرَ دَاوُدَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: "الْحَمْدُ لِلَّهِ حَمْدًا كَمَا يَتَّبِعِي لِكَرَمِ وَجْهِ رَبِّي وَعَزَّ جَلَالُهُ"، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ: "يَا دَاوُدُ أَنْعَمْتَ الْمَلَائِكَةَ"

83. Sufyan ibn Səidin¹ رəvayətində görə Davud Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Rəbbimin Camalının kəramətində və Cəlalının izzətində layiq Allaha həmd olsun!” Allah ona belə vəhy etdi: “Ey Davud, mələkləri (savab yazmaqdan) yordun!”²

۸۴ - ثنا مُحَمَّدُ بْنُ النَّضْرِ الْحَارِثِيُّ قَالَ: بَلَّغَنِي أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَوْحَى إِلَى مُوسَى: أَنْ يَا مُوسَى بْنَ عِمْرَانَ، كُنْ يَقْظَانًا، مُرْتَادًا فَلَا أَخْدَانًا، وَكُلُّ حَدِيثٍ لَا تُؤْتِيكَ عَلَى مَسْرَتِي فَلَا تَصْحَبْهُ، فَإِنَّهُ لَكَ عَدُوٌّ، وَهُوَ يُقْسِي قَلْبَكَ، وَأَكْثَرُ مِنْ ذِكْرِي حَتَّى تَسْتَوْجِبَ الشُّكْرَ، وَتَسْتَكْمِلَ الْمَرْيَدَ.

84. Rəvayət edilir ki, Muhəmməd ibn ən-Nadr əl-Hərisi³ demişdir: “Mənə çatıb ki, Allah ﷻ Musaya: “Ey Musa ibn İmran, ayıq ol! Özünə dostlar tut! Mənim məhəbbətim üzrə dostluq etməyənlə yoldaşlıq etmə! Çünki o, sənin düşmənidir və qəlbinə sərtləşdirər. Şükür etməyin və nemətlərin artması üçün Məni çox xatırla!” - deyə vəhy etdi”.⁴

۸۵ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ إِنَّ عَبْدِي الْمُؤْمِنَ عِنْدِي بِمَنْزِلَةِ كُلِّ خَيْرٍ يَحْمَدُنِي وَأَنَا أَنْزَعُ نَفْسَهُ مِنْ بَيْنِ حَتِّيْبِهِ»

85. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Mən Allah Elçisinin ﷺ belə dediyini eşitdim: “Allah ﷻ buyurur: “Həqiqətən, Mənim mömin qulum dərgahımda daima xeyir içindədir. Mən onun canını alarkən də o, Mənə həmd edir”.⁵

¹ Əbu Abdullah Sufyan ibn Səid ibn Məsruk əl-Kufi əs-Səuri ؓ böyük alimlərdən olmuşdur. Hicrətin 95-ci ilində Kufədə anadan olmuş, hicrətin 161-ci ilində Bəsrədə vəfat etmişdir.

² İbn Əbid-Dunyə “əş-Şukur” 37; əl-Beyhəqi “Şuabul-İman” 4262. 4582. Hədis səhihdir.

³ Əbu Abdur-Rahmən Muhəmməd ibn ən-Nadr əl-Harisi ؓ böyük alimlərdən olmuşdur. Doğumu ilə ölümü barəsində dəqiq məlumat olmasa da, Kufədə anadan olub orada vəfat etdiyi məlumdur.

⁴ Əhməd “əz-Zuhd” səh. 108; İbn Əbid-Dunyə “əş-Şukur” 164. Hədis səhihdir.

⁵ Əhməd, 8136, 8473, 8492, 8716; İbn Əbid-Dunyə “əş-Şukur” 84. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 910, 4318.

FƏZİLƏTLƏR

Mələklərin mübahisəsi

۸۶ - عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِطَوْلِهِ وَقَالَ «إِنِّي نَعَسْتُ فَاسْتَنْقَلْتُ نَوْمًا فَرَأَيْتُ رَبِّي فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ فَقَالَ فِيهِمْ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى». حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هَانِئٍ أَبُو هَانِئٍ الْبِشْكْرِيُّ حَدَّثَنَا جَهْضَمُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ سَلَامٍ عَنْ أَبِي سَلَامٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَائِشٍ الْحَضْرَمِيِّ أَنَّهُ حَدَّثَهُ عَنْ مَالِكِ بْنِ يَخْضَمِ السَّكْسَكِيِّ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ احْتَبَسَ عَنَّا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ غَدَاةٍ عَنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ حَتَّى كَبَدْنَا نَتَرَأَى عَيْنَ الشَّمْسِ فَخَرَجَ سَرِيعًا فَنُوبَ بِالصَّلَاةِ فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَتَجَوَّزَ فِي صَلَاتِهِ فَلَمَّا سَلَّمَ دَعَا بِصَوْتِهِ قَالَ لَنَا «عَلَى مَصَافِكُمْ كَمَا أَنْتُمْ». ثُمَّ انْقَلَبَ إِلَيْنَا ثُمَّ قَالَ «أَمَا إِنِّي سَأَحْدِثُكُمْ مَا حَبَسَنِي عَنْكُمْ الْغَدَاةَ إِنِّي قُمْتُ مِنَ اللَّيْلِ فَتَوَضَّأْتُ وَصَلَّيْتُ مَا قُدِّرَ لِي فَانْعَسْتُ فِي صَلَاتِي حَتَّى اسْتَنْقَلْتُ فَإِذَا أَنَا بِرَبِّي تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ. قُلْتُ لَبَّيْكَ رَبِّ. قَالَ فِيهِمْ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى قُلْتُ لَا أَدْرِي. قَالَهَا ثَلَاثًا قَالَ فَرَأَيْتَهُ وَضَعَ كَفَّهُ بَيْنَ كَيْفَيْهِ حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَ أَنَامِلِهِ بَيْنَ ثَدْيَيْ فَتَحَلَّى لِي كُلُّ شَيْءٍ وَعَرَفْتُ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ. قُلْتُ لَبَّيْكَ رَبِّ قَالَ فِيهِمْ يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى قُلْتُ فِي الْكَفَّارَاتِ قَالَ مَا هُنَّ قُلْتُ مَنَى الْأَقْدَامِ إِلَى الْجَمَاعَاتِ وَالْجُلُوسُ فِي الْمَسَاجِدِ بَعْدَ الصَّلَوَاتِ وَإِسْبَاغُ الْوُضُوءِ فِي الْمَكْرُوهَاتِ. قَالَ فِيهِمْ قُلْتُ إِطْعَامُ الطَّعَامِ وَلَيْنُ الْكَلَامِ وَالصَّلَاةُ بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامًا. (فَقَالَ اللَّهُ مَنْ فَعَلَ ذَلِكَ يَعْشِرُ بِخَيْرٍ وَيَمْتُ بِخَيْرٍ وَيَكُونُ مِنْ خَطِيئَتِهِ كَيَوْمٍ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ). قَالَ سَلِّ. قُلْتُ اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَتَرْكَ الْمُنْكَرَاتِ وَحُبَّ الْمَسَاكِينِ وَأَنْ تُعْفِرَ لِي وَتَرْحَمَنِي وَإِذَا أَرَدْتَ فِتْنَةَ قَوْمٍ فَتَوَفَّنِي غَيْرَ مَفْتُونٍ أَسْأَلُكَ حُبَّكَ وَحُبَّ مَنْ يُحِبُّكَ وَحُبَّ عَمَلٍ يُقَرِّبُ إِلَى حُبِّكَ». قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «إِنَّهَا حَقٌّ فَادْرُسُوهَا ثُمَّ تَعَلَّمُوهَا»

86. Muaz ibn Cəbəl¹ ﷺ demişdir: “Bir dəfə Allah Elçisi ﷺ Sübh namazına gecikirdi, hətta az qala günəş çıxacaqdı. Birdən tələsik gəldi və namaza iqamə verildi. Allah Elçisi ﷺ namazı yüngül qıldırdı. Salam verdikdən sonra uca səslə dedi: “Sıralarda olduğunuz kimi qalın!” Sonra bizə tərəf dönərək buyurdu: “Sübhə gecikməyimin səbəbini sizə söyləyəcəyəm. Gecə qalxıb dəstəmaz aldım və mənə təqdir olunan qədər namaz qıldım. Birdən namazımda mürgülədim, hətta yuxum ağırlaşdı və mən bu arada Uca Rəbbimi ən gözəl surətdə gördüm. O buyurdu: “Ey Muhəmməd!” Mən dedim: “Əmrinə müntəzirəm, ey Rəbbim!” Allah buyurdu: “Mələklər nə haqda mübahisə edirlər?” Mən dedim: “Bilmirəm!” Bunu üç dəfə təkrarladı. Gördüm ki, ovucunu (əlini) kürəklərimin arasına qoydu, hətta barmaqlarının uclarının sərinliyini sinəmdə hiss etdim. Hər şey mənə göründü və hər şeyi

¹ Əbu Abdullah Muaz ibn Cəbəl ibn Amr əl-Ənsari ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhabəsidir. Miladi 605-ci ildə Mədinədə anadan olmuş, hicrətin 18-ci ilində Əmvasda vəfat etmişdir.

bildim. Allah buyurdu: “Ey Muhəmməd!” Mən dedim: “Əmrinə mün-təzirəm, ey Rəbbim!” Allah buyurdu: “Mələklər nə haqda mübahisə edirlər?” Mən dedim: “Kəffarələr¹ haqqında”. O buyurdu: “Nədir on-lar?” Mən dedim: “Camaat namazlarına piyada getmək, namazlardan sonra məscidlərdə oturub növbəti namazı gözləmək, soyuqda dəstə-mazı tam almaq”. Allah buyurdu: “Sonra nə haqda?” Mən dedim: “Yemək yedirtmək, mülayim söz söyləmək, insanlar yatdığı vaxt namaz qılmaq”. (Allah buyurdu: “Kim belə edərsə, xeyir içində yaşa-yar, xeyir içində ölər və anadan doğulduğu kimi günahsız olar”).² Allah buyurdu: “İstə!” Mən dedim: “Allahım! Səndən xeyir işlər görməyi, pis işlərdən uzaq olmağı, kasıbları sevməyi, məni bağışlamağını, mənə rəhm etməyini və hər hansı bir qövümü fitnəyə salmaq istədikdə, fitnəyə düşməmiş canımı almağını diləyirəm. Səndən Sənin və Səni sevənin məhəbbətini qazanmağımı və məhəbbətinə yaxınlaşdıracaq hər bir əməli sevməyi istəyirəm”.³ Allah Elçisi ﷺ dedi: “Bu yuxu haq-dır, bunları yaxşıca öyrənin”.⁴

Müsəlmanların salamlaşmaları

۸۷ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَطُولُهُ سِتُونَ ذِرَاعًا، ثُمَّ قَالَ أَذْهَبُ فَسَلِّمْ عَلَيَّ أَوْلِيَّكَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، فَاسْتَمِعْ مَا يُحْيُونَكَ، تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ ذُرِّيَّتِكَ. فَقَالَ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ. فَقَالُوا السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. فَزَادُوهُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. فَكُلُّ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ آدَمَ، فَلَمْ يَزَلِ الْخَلْقُ يُنْقِصُ حَتَّى الْآنَ»

87. Əbu Hureyra رəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Allah Adəmi boyu altmış dirsək uzunluğunda yaratdı. Sonra buyurdu: “Get, oradakı mələklərə salam ver və dinlə gör sənin salamını necə alacaqlar. Çünki bu həm sənin, həm də sənin zürriyyətinin salamıdır”. (Adəm) onlara: “əs-Sələ:mu aleykum! (Sizə salam olsun!)”- dedi. Onlar da: “əs-

¹ Kəffarə - günahın əvəzinə keçən, günahları yuyan əməllər mənasında işlədilir.

² İbn Xuzeymə “ət-Təuhid” 318. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 59.

³ Transkripsiyası: Alla:hummə inni: əs'əlukə fi'ləl-xayra:ti va tərəkəl-munkəra:ti va hubbəl-mə-səkini va ən təğfira li: və tərħəməni: va izə: əradətə fitnətə qaumin fətəvaffəni: ğayra məf-tu:nin. Əs'əlukə hubbəkə va hubbə mən yuhibbukə va hubbə əməlin yuqarribu ilə: hubbikə.

⁴ ət-Tirmizi, 3235, 3543. Hədis səhihdir. Bax: Mişkətul-Məsəbih, 748.

Sələ:mu aleykə və rahmətullah! (Sizə salam olsun və Allahın rəhməti yetişsin!)- deyib, buna “və rahmətullah” kəlməsini əlavə etdilər. Cənnətə girəcək hər kəs (ora) Adəmin surətində girəcəkdir. (Məlumu-nuz olsun ki,) indiyə qədər insanların xilqəti naqisləşməkdədir”.¹

Yoxsulların və mühacirlərin Cənnətə birinci daxil olması

۸۸ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِي عَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ «هَلْ تَدْرُونَ أَوَّلَ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ». قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «أَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ الْفُقَرَاءُ وَالْمُهَاجِرُونَ الَّذِينَ تُسَدُّ بِهِمُ الثُّغُورُ وَيَتَّقَى بِهِمُ الْمَكَارِهِ وَيَمُوتُ أَحَدُهُمْ وَحَاجَتُهُ فِي صَدْرِهِ لَا يَسْتَطِيعُ لَهَا قِضَاءً فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ مَلَائِكَيْهِ اثْبُوثُمْ فَحِيْوَهُمْ. فَتَقُولُ الْمَلَائِكَةُ نَحْنُ سُكَّانُ سَمَاوَاتِكُمْ وَخَيْرُكُمْ مِنْ خَلْقِكُمْ أَفْتَأْمُرْنَا أَنْ نَأْتِيَ هَؤُلَاءِ هَؤُلَاءِ فَنَسَلِمَ عَلَيْهِمْ قَالَ إِنَّهُمْ كَانُوا عِبَادًا يَعْبُدُونِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَتُسَدُّ بِهِمُ الثُّغُورُ وَيَتَّقَى بِهِمُ الْمَكَارِهِ وَيَمُوتُ أَحَدُهُمْ وَحَاجَتُهُ فِي صَدْرِهِ لَا يَسْتَطِيعُ لَهَا قِضَاءً. قَالَ فَتَأْتِيهِمُ الْمَلَائِكَةُ عِنْدَ ذَلِكَ فَيَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ «سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ»

88. Abdullah ibn Amr ibn əl-As رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Allahın yaratdıqlarından Cənnətə birinci kimin daxil olacağını bilirsinizmi?” Dedilər: “Allah və Onun Elçisi ﷺ daha yaxşı bilir!” O buyurdu: “Allahın yaratdıqlarından Cənnətə birinci daxil olan yoxsullar və bütün yolları bağlanmış biçarə hicrət edənlərdir. Onların düçar olduqları çətin vəziyyət insanları qorxuya salır, onlar istəkləri ürəklərində qaldıqları halda ölür və məqsədlərinə çatmırlar. Allah ﷻ mələklərdən istədiyinə buyuracaq: “Onların yanına gedin və onları salamlayın!” Mələklər deyəcəklər: “Biz səmanın sakinləri və yaratdıqlarından Sənin seçdiklərinik. Sən bizə əmr edirsən ki, biz bunların yanına gəlib onlara salam verək?” Allah buyuracaq: “Onlar Mənə ibadət edib Mənə heç bir şeyi şəriq qoşmayan və bütün yolları bağlanmış biçarə bəndələrdir. Onların düçar olduqları çətin vəziyyət insanları qorxuya salır, onlar istəkləri ürəklərində qaldıqları halda ölür və məqsədlərinə çatmırlar”. Bundan sonra mələklər onların yanına gəlib (Cənnətin) hər bir qapısından girərək (deyəcəklər): “**Səbir etdiyi-**

¹ əl-Buxari, 3148, 3326.

nizə görə sizə salam olsun! Axirət yurdunuz necə də gözəldir!" (ər-Rad, 24)".¹

۸۹ - سَمِعَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ أَوَّلَ ثَلَاثَةِ تَدْخُلُ الْجَنَّةَ الْفُقَرَاءُ الْمُهَاجِرُونَ، الَّذِينَ تَتَّقَى بِهِمُ الْمَكَارَهُ، إِذَا أُمِرُوا سَمِعُوا وَأَطَاعُوا، وَإِنْ كَانَتْ لِرَجُلٍ مِنْهُمْ حَاجَةٌ إِلَى السُّلْطَانِ، لَمْ تُقْضَ لَهُ حَتَّى يَمُوتَ وَهِيَ فِي صَدْرِهِ، وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَدْعُو يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْجَنَّةَ، فَتَأْتِي بِزُخْرُفِهَا وَرِيحِهَا فَيَقُولُ: أَيْنَ عِبَادِي الَّذِينَ قَاتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَقُتِلُوا فِي سَبِيلِي، وَأُودُوا فِي سَبِيلِي، وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِي، أَذْخَلُوا الْجَنَّةَ فَيَدْخُلُونَهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ، وَلَا عَذَابٍ فَتَأْتِي الْمَلَائِكَةُ فَيَقُولُونَ: رَبَّنَا نَحْنُ نُسَبِّحُ لَكَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ، وَنُقَدِّسُ لَكَ مَنْ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ آثَرْتَهُمْ عَلَيْنَا؟ فَيَقُولُ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: هَؤُلَاءِ الَّذِينَ قَاتَلُوا فِي سَبِيلِي، وَأُودُوا فِي سَبِيلِي، فَتَدْخُلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ﴾

89. Rəvayət edilir ki, Abdullah ibn Amr ibn əl-As رضي الله عنه demişdir: "Mən Allah Elçisinin ﷺ belə buyurduğunu eşitdim: "Cənnətə daxil olacaq birinci üç (qism insan) yoxsullar və mühacirlərdir.² O kəslər ki, bəyənilməyən əməllərdən çəkildilər. Onlara əmr edildikdə qulaq asar və itaət edərdilər. Əgər onlardan bir kişinin hakimə ehtiyacı olarsa, (məsələn) onun lehinə həll edilməzdi. Hətta onun (ehtiyacı) ürəyində qaldığı halda öldü. Allah ﷻ Qiyamət günü Cənnəti çağıracaq, o da (Allahın hüzuruna) öz zinəti ilə gələcək. Allah buyuracaq: "Mənim yolumda döyüşən, öldürülən, əziyyətə məruz qalan və yolumda cihad edənlər hardadır? Cənnətə daxil olun!" Onlar da sorğu-sualsız Cənnətə girəcəklər. (Sonra) mələklər gəlib səcdə edər və deyirlər: "Ey Rəbbimiz! Biz bunlardan fərqli olaraq Səni gecə-gündüz həmd-səna ilə tərifləyir və Səni müqəddəs tuturuq, Sən isə onları bizdən üstün tutdun". Rəbb ﷻ buyuracaq: "Bunlar Mənim yolumda döyüşən və Mənim yolumda əziyyətə məruz qalan qullarımdır". (Bundan sonra) mələklər onların yanına (Cənnətin) hər bir qapısından girərək (deyəcəklər): "**Səbir etdiyinizə görə sizə salam olsun! Axirət yurdunuz necə də gözəldir!"** (ər-Rad, 24)".³

¹ Əhməd, 6282, 6570, 6727. Hədis səhihdir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 3183.

² Mühacir - Məkkə fəth edilənə qədər, digər şəhərlərdən və vilayətlərdən Mədinəyə köçmüş (hicrət etmiş) səhabələrdir.

³ əl-Hakim, 2393. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 2559.

Allahdan qorxmaq haqda

۹۰ - عَنْ حُدَيْفَةَ فَقَالَ وَسَمِعْتُهُ يَقُولُ «إِنَّ رَجُلًا حَضَرَهُ الْمَوْتُ، فَلَمَّا نَيْسَ مِنَ الْحَيَاةِ أَوْصَىٰ أَهْلَهُ إِذَا أَنَا مُتُّ فَاجْمَعُوا لِي حَطْبًا كَثِيرًا وَأَوْقِدُوا فِيهِ نَارًا حَتَّىٰ إِذَا أَكَلْتُ لَحْمِي، وَخَلَصْتُ إِلَىٰ عَظْمِي، فَامْتَحَسَنْتُ، فَخُدُّوهَا فَاطْحُنُوهَا، ثُمَّ انظُرُوا يَوْمًا رَاحًا فَادْرُوهُ فِي الْيَمِّ. فَفَعَلُوا، فَجَمَعَهُ فَقَالَ لَهُ لِمَ فَعَلْتَ ذَلِكَ قَالَ مِنْ خَشْيَتِكَ. فَغَفَرَ اللَّهُ لَهُ». قَالَ عُقْبَةُ بْنُ عَمْرٍو، وَأَنَا سَمِعْتُهُ يَقُولُ ذَلِكَ، وَكَانَ تَبَاشًا

90. Rəvayət edilir ki, Huzeyfə¹ ؓ demişdir: “Mən Allah Elçisinin ﷺ belə dediyini eşitdim: “Bir adamın ölüm vaxtı gəlib çatmışdı. Adamın artıq yaşamaqdan ümidi kəsildikdə ailəsinə (belə bir) vəsiyyəət etdi: “Mən öldükdən sonra çoxlu odun yığıb od qalayarsınız, (sonra da məni bu odda yandırarsınız). Elə ki od mənim ətimi yandırıb sümüyümə çatdı və sümüyümü yandırıb-yaxdı, onları götürün və oxalayıb toza döndərin, sonra küləkli bir günü gözləyin və həmin tozu dənizə sovurun”. Onlar onun vəsiyyəətini yerinə yetirdilər. Lakin Allah onu əvvəlki görkəminə qaytardı və ondan: “Nə üçün belə etdin?”- deyə soruşdu. O: “Səndən qorxduğum üçün!”- deyə cavab verdi. Allah da onu bağışladı”.² Uqbə ibn Amr ؓ dedi: “Mən (Huzeyfədən): “O adam qəbirləri soyan oğru idi”- dediyini eşitmişəm”.³

۹۱ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «قَالَ رَجُلٌ لَمْ يَعْمَلْ حَسَنَةً فَطُ لَأَهْلِهِ: "إِذَا مَاتَ فَحَرَّقُوهُ ثُمَّ ادْرُوا نَصْفَهُ فِي الْبَرِّ وَنَصْفَهُ فِي الْبَحْرِ فَوَاللَّهِ لَئِنْ قَدَرَ اللَّهُ عَلَيْهِ لَيُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا لَا يُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ" فَلَمَّا مَاتَ الرَّجُلُ فَعَلُوا مَا أَمَرَهُمُ اللَّهُ الْبَرِّ فَجَمَعَ مَا فِيهِ وَأَمَرَ الْبَحْرَ فَجَمَعَ مَا فِيهِ ثُمَّ قَالَ: "لِمَ فَعَلْتَ هَذَا" قَالَ: "مِنْ خَشْيَتِكَ، يَا رَبِّ! وَأَنْتَ أَعْلَمُ". فَغَفَرَ اللَّهُ لَهُ».

91. Əbu Hureyra ؓ rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Heç bir savab iş görməyən bir adam ailəsinə belə vəsiyyəət etdi: “Mən öləndə məni yandırın, sonra (bədənimin) yarısını quruya, yarısını da dənizə səpələyin! Allaha and olsun ki, əgər Allah məni diriltməyə qadir olarsa,

¹ Huzeyfə ibn əl-Yəmən ibn Cabir əl-Absi ؓ Peyğəmbərin ﷺ məşhur səhabəsidir. Hicrətin 36-cı ilində, Osmanın ؓ vəfatından qısa müddət sonra vəfat etmişdir.

² əl-Buxari, 3194, 3452, 3479, 3481, 6481; Muslim, 2756, 2757.

³ əl-Buxari, 3194, 3266, 3452.

aləmlərdən heç bir kəsə vermədiyini əzabı mənə verər". Həmin adam öləndə, ailəsi onun əmr etdiyini yerinə yetirdi. (Qiyamət günü) Allah quruya əmr edir, o da içindəkilərini yığır, dənizə əmr edir, o da içindəkilərini yığır. (Həmin adam vücuda gəldikdən) sonra Allah buyurur: "Bunu nə üçün etdin?" O: "Sənin qorxundan, ey Rəbbim! Sən daha yaxşı bilirsən!" – deyir. Allah onu əfv edir".¹

Bədr əhlinin fəziləti²

۹۲ - عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَا وَالرُّبَيْرُ وَالْمِقْدَادُ فَقَالَ انْطَلِقُوا حَتَّى تَأْتُوا رَوْضَةَ خَاخَ فَإِنَّ بِهَا طَعِينَةً مَعَهَا كِتَابٌ فَخُذُوهُ مِنْهَا فَذَهَبْنَا تَعَادَى بَنَّا حَيْلَنَا حَتَّى أَتَيْنَا الرَّوْضَةَ فَإِذَا نَحْنُ بِالطَّعِينَةِ فَقُلْنَا أَخْرَجِي الْكِتَابَ فَقَالَتْ مَا مَعِيَ مِنْ كِتَابٍ فَقُلْنَا لَنُخْرِجَنَّ الْكِتَابَ أَوْ لَنُلْقِيَنَّ الثِّيَابَ فَأَخْرَجَتْهُ مِنْ عِقَاصِهَا فَأَتَيْنَا بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِذَا فِيهِ مِنْ حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ إِلَى أَنَسِ بْنِ الْمَشَرَكِيِّنَ مِمَّنْ بِمَكَّةَ يُخْبِرُهُمْ بِبَعْضِ أَمْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا هَذَا يَا حَاطِبُ قَالَ لَا تَعْجَلْ عَلَيَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّي كُنْتُ أَمْرًا مِنْ قُرَيْشٍ وَلَمْ أَكُنْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَكَانَ مِنْ مَعَكَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ لَهُمْ قَرَابَاتٌ يَحْمُونَ بِهَا أَهْلِيهِمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِمَكَّةَ فَأَحْبَبْتُ إِذْ فَاتَنِي مِنَ النَّسَبِ فِيهِمْ أَنْ أَصْطَنَعَ إِلَيْهِمْ يَدًا يَحْمُونَ قَرَابَتِي وَمَا فَعَلْتُ ذَلِكَ كُفْرًا وَلَا ارْتِدَادًا عَنْ دِينِي فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّهُ قَدْ صَدَقَكُمْ فَقَالَ عَمْرُ دَعْنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ فَأَضْرِبْ عُنُقَهُ فَقَالَ إِنَّهُ شَهِدَ بَدْرًا وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَطَّلَعَ عَلَيَّ أَهْلِي بَدْرٍ فَقَالَ ااعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ قَالَ عَمْرُو وَزَلَّتْ فِيهِ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَكُمْ﴾

92. Rəvayət edilir ki, Əli ؓ demişdir: "Bir dəfə Peyğəmbər ﷺ mənə, Zubeyrə və Miqdad (ibn əl-Əsvədə) dedi: "Ravdatu Xaxa³ gedin! Orada

¹ Muslim, 4949, 7156. Bu hədisin başqa bir ləfzi belədir: "Uzaq keçmişdə Allah bir adama çoxlu mal-dövlət və övlad vermişdi. Onun ölüm vaxtı gəlib çatanda övladlarını başına yığıb dedi: "Sizə necə ata olmuşam?" Onlar dedilər: "Ən yaxşı ata olmusan". O dedi: "Allaha and olsun ki, mən özüm üçün Allah dərgahında heç bir xeyir hazırlamadım. Əgər Rəbbim məni diriltsə, mənə əzab verəcək. Mən öldükdən sonra məni yandıran və (külümü) ovxalayıb toza döndərin, sonra onu güclü küləkdə (havaya) sovurun". (Qiyamət günü) Allah: "Ol!" - deyər buyuracaq. O da dərhal ayağa qalxacaq. Allah: "Bunu etməyə səni nə vadar etdi?" - deyər soruşacaq. O: "Səndən qorxduğum üçün!" - deyər cavab verəcək. Allah Elçisi ﷺ dedi: "Canım əlində olan Allaha and olsun! O, Allahla görüşdükdə, sözsüz ki, onu bağışlayacaqdı". (İbn Hibban, 649. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 3048).

² İslamda ilk böyük döyüş olan Bədr döyüşündə iştirak edənlər Bədr əhli deyilir. Bədr - Mədinədən 150 km cənubda yerləşən bir yerdir.

³ Mədinə ilə Məkkə arasında yerləşən bir yer.

kəcavənin¹ içində gedən, özü ilə məktub aparan bir qadına rast gələcəksiniz. Məktubu ondan götürərsiniz". Bundan sonra biz yola düşdük və atlarımızı dörd nala çapdıq. Nəhayət, gəlib Ravdaya çatdıq və orada kəcavəni gördük. Biz (onun içindəki qadına): "Məktubu çıxart!"- dedik. Qadın: "Məktub nədir?" Biz dedik: "Ya məktubu verəcəksən, ya da səni soyunduracağıq". Onda qadın saçlarının arasından məktubu çıxartdı və biz onu (Peyğəmbərə ﷺ) gətirdik. Məktubda yazılmışdı: "Hatib ibn Əbu Bəltəadan...". Məktubda (Hatib) Məkkə müşriklərindən olan bir dəstəyə Peyğəmbərin ﷺ işləri barədə xəbər verirdi. Peyğəmbər ﷺ dedi: "Bu nədir, ey Hatib?!" Hatib dedi: "Məni (qınamağa) tələsmə, ey Allahın Elçisi! Mən qureyşdən idim, lakin onların nəslindən deyildim. Səninlə birlikdə (hicrət etmiş) mühacirlərin qohum-əqrəbası onların Məkkədəki ailələrini və mallarını himayə edir. Onların arasında mənim qohumlarım yoxdur deyə, mən onları qorumaq üçün belə etmək istəyirdim. Mən bunu kafir olmaq və ya dindən dönmək məqsədilə etmədim". Peyğəmbər ﷺ buyurdu: "Həqiqətən, o, sizə düz deyib". Bu vaxt Ömər dedi: "Ey Allahın Elçisi, mənə izn ver onun boynunu vurum". Peyğəmbər ﷺ buyurdu: "Axı, o, Bədr döyüşündə iştirak edib. Məlumun olsun ki, Allah ﷻ Bədrdə döyüşənlərə baxıb demişdir: "İstədiyinizi edin, artıq Mən sizi bağışlamışam!" Amr demişdir: "(Hatibin) barəsində bu ayə nazil oldu: **"Ey iman gətirənlər! Mənim düşmənimizi də, öz düşməninizi də özünüzdə dost tutmayın!"** (əl-Mumtəhənə, 1)".²

Taundan ölmək şəhidlikdir

۹۳ - عَنِ الْعَرَبِيَّاتِ بْنِ سَارِيَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «يَخْتَصِمُ الشُّهَدَاءُ وَالْمُتَوَفَّوْنَ عَلَى فُرْشِهِمْ إِلَى رَبِّنَا فِي الَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنَ الطَّاعُونَ فَيَقُولُ الشُّهَدَاءُ إِخْوَانُنَا قُتِلُوا كَمَا قُتِلْنَا. وَيَقُولُ الْمُتَوَفَّوْنَ عَلَى فُرْشِهِمْ إِخْوَانُنَا مَا تَوَّأْنَا عَلَى فُرْشِهِمْ كَمَا مَتْنَا فَيَقُولُ رَبُّنَا انظُرُوا إِلَى جِرَاحِهِمْ فَإِنْ أَشْبَهَ جِرَاحَهُمْ جِرَاحَ الْمُقْتُولِينَ فَإِنَّهُمْ مِنْهُمْ وَمَعَهُمْ فَإِذَا جِرَاحُهُمْ قَدْ أَشْبَهَتْ جِرَاحَهُمْ»

¹ Kəcavə - keçmişdə səfərə çıxan adlı-sanlı adamlar üçün minik heyvanlarının, adətən, dəvənin üstündə düzəldilən örtülü yer.

² əl-Buxari, 4511, 4890.

93. İrbad ibn Səriyə¹ ﷺ rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Şəhidlərlə yataqlarında ölənlər, taundan ölənlər barəsində mübahisə edirlər və (mübahisəni) Rəbbimizə həvalə edirlər. Şəhidlər deyir: “Onlar bizim qardaşlarımızdır, bizim kimi öldürüldülər”. Yataqlarında ölənlər isə deyirlər: “Onlar bizim qardaşlarımızdır, bizim kimi yataqlarında öldülər”. Rəbbimiz buyurur: “Onların yaralarına baxın, əgər yaraları öldürülənlərin yaralarına bənzəsə, onlar şəhidlərlə bərabərdirlər”. (Onların yaralarına baxıldıqda, göründü ki,) yaraları şəhidlərin yaralarına bənzəyir”.²

Övladın valideynlər üçün bağışlanma diləməsinin fəziləti

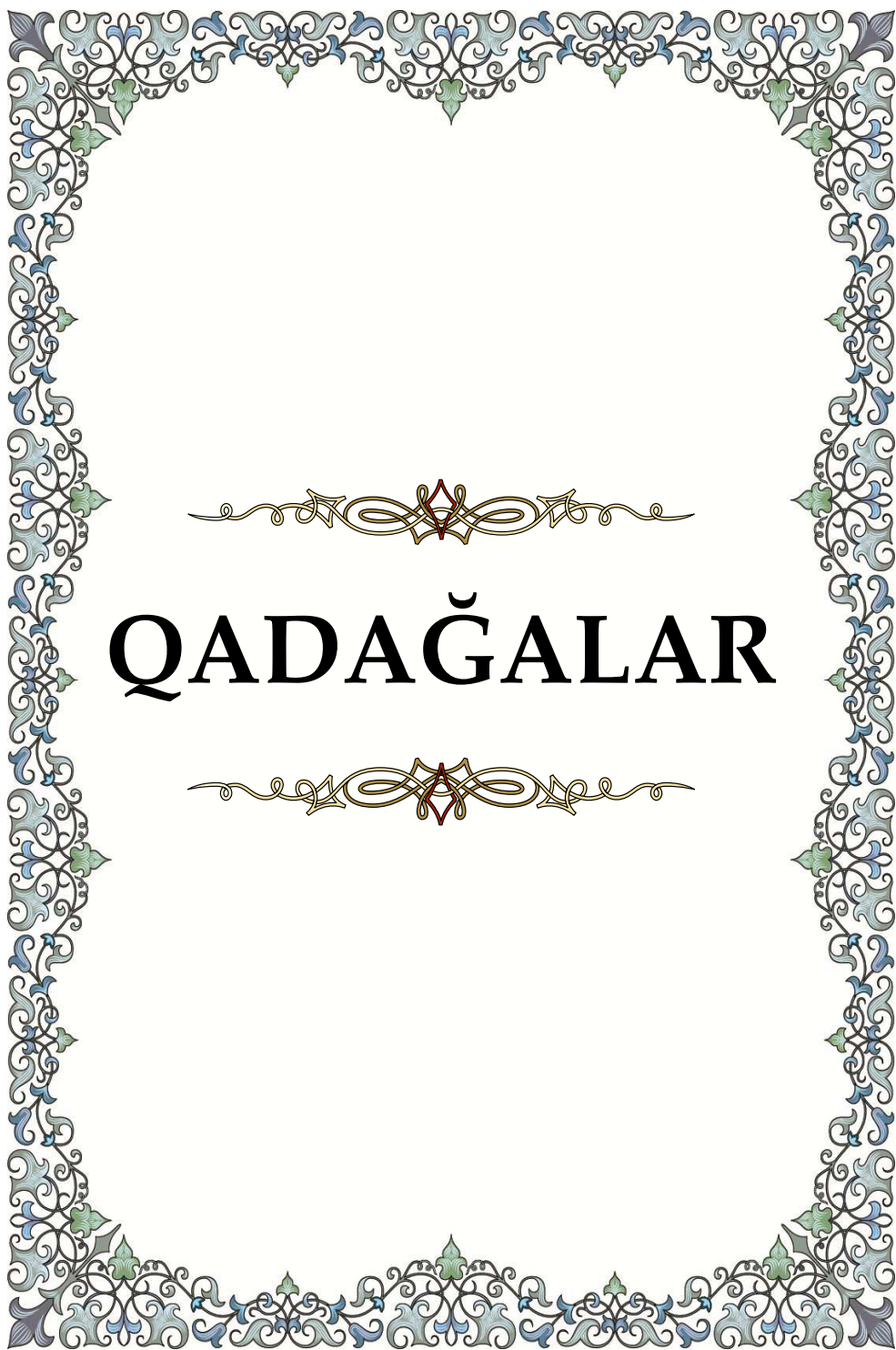
۹۴ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَيَرْفَعُ الدَّرَجَةَ لِلْعَبْدِ الصَّالِحِ فِي الْجَنَّةِ فَيَقُولُ يَا رَبِّ أَنْتَ لِي هَدِيهٍ؟ فَيَقُولُ بِاسْتِغْفَارٍ وَلَكَ لَكَ»

94. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ﷺ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Allah ﷻ Cənnətdə əməlisaleh qulunun dərəcəsinə artıracaq. O deyəcək: “Ey Rəbbim! Bu mənə hardandır?” Allah buyuracaq: “Övladının sənə üçün bağışlanma diləməsinə görədir”.³

¹ əl-İrbad ibn Səriyə əs-Suləmi ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhabəsidir. Hicrətin 75-ci ilində vəfat etmişdir.

² ən-Nəsəi “Sunən” 3164, 3113, 3177. Hədis həsəndir. Bax: Mişkətül-Məsəbih, 1596.

³ Əhməd, 10611, 10618, 10890. Şueyb əl-Arnəvut isnadının həsən olduğunu bildirmişdir.

QADAĞALAR

Əsil-nəsəb ilə öyünməyin qadağası

٩٥ - عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ قَالَ اتَّسَبَ رَجُلَانِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ أَحَدُهُمَا أَنَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ فَمَنْ أَنْتَ لَا أُمَّ لَكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «اتَّسَبَ رَجُلَانِ عَلَى عَهْدِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ أَحَدُهُمَا أَنَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ حَتَّى عَدَّ تِسْعَةَ فَمَنْ أَنْتَ لَا أُمَّ لَكَ قَالَ أَنَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ ابْنُ الْإِسْلَامِ. قَالَ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْ هَذَيْنِ الْمُتَنَسِّبِينَ أَمَا أَنْتَ أَيُّهَا الْمُتَنَسِّبُ إِلَى تِسْعَةٍ فِي النَّارِ فَأَنْتَ عَاشِرُهُمْ وَأَمَّا أَنْتَ يَا هَذَا الْمُتَنَسِّبُ إِلَى اثْنَيْنِ فِي الْجَنَّةِ فَأَنْتَ ثَالِثُهُمَا فِي الْجَنَّةِ»

95. Rəvayət edilir ki, Ubey ibn Kəb¹ ﷺ demişdir: “Allah Elçisinin ﷺ dövründə iki kişi əsli-nəsəbi ilə öyündü. Onlardan biri (digərinə) dedi: “Mən filankəsin oğlu filankəsəm, bəs sən kimsən, sənin heç bir kökün yoxdur”. Allah Elçisi ﷺ buyurdu: “Musanın ﷺ dövründə də iki kişi əsli-nəsəbi ilə öyündü. Onlardan biri (digərinə): “Mən filankəsin oğlu filankəsəm”- deyib doqquz (nəsəbinə qədər) sadaladı və dedi: “Bəs sən kimsən, sənın heç bir kökün yoxdur”. O da belə cavab verdi: “Mən İslam oğlu, filankəsin oğlu filankəsəm”. Allah Musaya ﷺ bu iki əsli-nəsəbi ilə öyünən (kişilər haqqında) belə vəhy etdi: “Sənə gəlincə, ey özünü doqquz (kişiyə) mənsub edən! Onuncusu sən olmaqla onların doqquzu da Cəhənnəmlkdir. Sənə gəlincə, ey özünü iki (kişiyə) mənsub edən, üçüncüsü sən olmaqla onların ikisi də Cənnətlkdir”.²

Lənət etməyin təhlükəsi haqda

٩٦ - عَنْ رَجُلٍ مِنْهُمْ يُكْنَى أَبُو عَمِيرٍ ، أَنَّهُ كَانَ صَدِيقًا لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ وَإِنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ زَارَهُ فِي أَهْلِهِ ، فَلَمْ يَجِدْهُ ، قَالَ : فَاسْتَأْذَنَ عَلَى أَهْلِهِ ، وَسَلَّمَ ، فَاسْتَسْقَى ، قَالَ : فَبَعَثَتِ الْجَارِيَةَ تَحِيَّهُ بِشَرَابٍ مِنَ الْجِرَانَ ، فَأَبْطَأَتْ ، فَلَعَنَتْهَا ، فَخَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ ، فَجَاءَ أَبُو عَمِيرٍ ، فَقَالَ : يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ ، لَيْسَ مِثْلَكَ يُعَارُ عَلَيْهِ ، هَلَّا سَلَّمْتَ عَلَى أَهْلِ أَخِيكَ ، وَجَلَسْتَ وَأَصَبْتَ مِنَ الشَّرَابِ ؟ قَالَ : قَدْ فَعَلْتُ ، فَأَرْسَلْتُ الْخَادِمَ ، فَأَبْطَأَتْ ، إِمَّا لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُمْ ، وَإِمَّا رَغِبُوا فِيمَا عِنْدَهُمْ ، فَأَبْطَأَتْ الْخَادِمُ ، فَلَعَنَتْهَا ، وَسَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : إِنَّ اللَّعْنَةَ إِذَا وُجِّهَتْ إِلَى مَنْ وُجِّهَتْ إِلَيْهِ ، فَإِنَّ أَصَابَتْ عَلَيْهِ

¹ Ubey ibn Kəb əl-Ənsari ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhəbəsidir. Hicrətin 35-ci ilində Mədinədə vəfat etmişdir.

² Əhməd, 20241, 21178, 21216, 21778. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 1270.

سَيِّلًا، أَوْ وَجَدَتْ فِيهِ مَسْلُكًا، وَإِلَّا قَالَتْ: يَا رَبِّ، وَجَّهْتُ إِلَى فُلَانٍ، فَلَمْ أَجِدْ عَلَيْهِ سَبِيلًا، وَلَمْ أَجِدْ فِيهِ مَسْلُكًا، فَيُقَالُ لَهَا: ارْجِعِي مِنْ حَيْثُ جِئْتِ، فَخَشِيتُ أَنْ تَكُونَ الْخَادِمُ مَعْدُورَةً، فَتَرْجِعَ اللَّعْنَةُ، فَأَكُونَ سَبِيهَا.

96. Abdullah ibn Məsudun ﷺ künyəsi¹ Əbu Umeyr olan bir dostu rəvayət edir ki, bir gün Abdullah ibn Məsud onu ziyarət etmək üçün evinə gəldi, lakin onu evində tapa bilmədi. Ev əhlinə salam verib evə daxil olmaq üçün izn istədi. Sonra o, ev əhlindən su istədi. (Onun zövcəsi) su gətirmək üçün cariyəni qonşuya göndərdi. Cariyə gecikdi və o, cariyəni lənətlədi. Abdullah ibn Məsud evdən çıxdı, bu vaxt Əbu Umeyr gəldi və dedi: “Ey Əbu Abdur-Rahmən, sənin kimisini qısqanmaq olmaz. Bəlkə qardaşının ailəsinə salam verib, oturub su içəsən!” İbn Məsud dedi: “Artıq belə etdim. Zövcən xadiməni (qonşuya) göndərdi, o da gecikdi. Ya onlarda su olmadı, ya da özlərində olan suya ehtiyacları var idi. Zövcən də gecikdiyinə görə xadiməni lənətlədi. Mən isə Allah Elçisinin ﷺ belə buyurduğunu eşitmişəm: “Həqiqətən, lənət bir kəsə yönəldildikdə, ona yol tapa bilərsə², onu tutar. Əgər ona yol tapa bilməsə, belə deyər: “Ey Rəbbim, filankəsə yönəldildim, lakin ona yol tapa bilmədim”. Ona deyilər: “Gəldiyin yerə qayıt!” Sonra Abdullah ibn Məsud dedi: “Qorxdum ki, (bu işdə) xadimə üzrlü olsun³, lənət geri qayıtsın, mən də buna səbəb olum”.⁴

Surət çəkənlərin aqibəti

٩٧ - سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذَهَبَ يَخْلُقُ كَخَلْقِي، فَلِيَخْلُقُوا ذَرَّةً، أَوْ لِيَخْلُقُوا حَبَّةً أَوْ شَعِيرَةً»

¹ Künyə - “Əbu” (ata), “Ummu” (ana), “İbn” (oğul) və “Bint” (qız) ilə başlayan adlara deyilir.

² Yəni lənətlənən adam buna layiqdirsə.

³ Yəni lənətə layiq olmasın. Səhih bir hədisdə Peyğəmbər ﷺ belə buyurur: “Həqiqətən, qul bir şeyə lənət oxuduqda, lənət səmaya qalxır. Səma qapıları ona bağlanır. Sonra yerə enir. Yer qapıları da ona bağlanır. Sonra lənət sağa-sola fırlanmağa başlayır. Yer tapmadıqda, lənət edilən insan lənətə layiqdirsə, ona istiqamət alır. Əks təqdirdə, lənət oxuyana qayıdır”. (Əbu Davud, 4905, 4907. Hədis həsəndir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 1269).

⁴ Əhməd, 3876. Hədis həsən li-ğeyrihidir. Bax: Səhih ət-Tərgib vət-Tərhib, 2793.

97. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Mən Peyğəmbərin ﷺ belə dediyini eşitmişəm: “Allah ﷻ buyurmuşdur: “Mənim yaratdığım kimi yaratmağa çalışan kimsədən daha zalım kim ola bilər?! (Bacarırlarsa,) qoy bir qarışqa yaratsınlar, yaxud bir dən yaratsınlar, yaxud bir arpa dənəsi yaratsınlar!”¹

“İnsanlar həlak oldular”- deməyin qadağan olması

۹۸ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا سَمِعْتُمْ رَجُلًا يَقُولُ: هَلَكَ النَّاسُ، فَهُوَ أَهْلِكُهُمْ، يَقُولُ اللَّهُ: إِنَّهُ هُوَ هَالِكٌ.

98. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Bir adamın: “İnsanlar həlak oldular!”- deməsini eşitsəniz, (bilin ki,) insanlardan daha çox o həlak olmuşdur. Allah buyurur: “Həqiqətən, o özü həlak oldu!”³

“Allaha and olsun ki, Allah səni bağışlamayacaq!”- deməkdən çəkinmək

۹۹ - قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «كَانَ رَجُلَانِ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ مُتَاخِبَيْنِ فَكَانَ أَحَدُهُمَا يُذْنِبُ وَالْآخَرُ مُجْتَنِدٌ فِي الْعِبَادَةِ فَكَانَ لَا يَزَالُ الْمُجْتَنِدُ يَرَى الْآخَرَ عَلَى الذَّنْبِ فَيَقُولُ أَقْصِرْ. فَوَجَدَهُ يَوْمًا عَلَى ذَنْبٍ فَقَالَ لَهُ أَقْصِرْ فَقَالَ خَلْنِي وَرَبِّي أَبْعَثَ عَلَيَّ رَقِيبًا فَقَالَ وَاللَّهِ لَا يَغْفِرُ اللَّهُ لَكَ أَوْ لَا يُدْخِلُكَ اللَّهُ الْجَنَّةَ. فَقَبِضَ أَرْوَاحَهُمَا فَاجْتَمَعَا عِنْدَ رَبِّ الْعَالَمِينَ فَقَالَ لِهَذَا الْمُجْتَنِدِ أَكُنْتَ بِي عَالِمًا أَوْ كُنْتَ عَلَيَّ مَا فِي يَدِي قَادِرًا وَقَالَ لِلْمُذْنِبِ اذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِي وَقَالَ لِلْآخَرَ اذْهَبُوا بِهِ إِلَى النَّارِ». قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَكَلِّمَ بِكَلِمَةٍ أَوْ نَقَتْ ذُنْبًا وَآخِرَتُهُ

99. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Mən Allah Elçisinin ﷺ belə buyurduğunu eşitdim: “İsrail oğullarının arasında bir-biri ilə qardaş olmuş iki nəfər var idi. Onlardan biri günah edərdi, digəri isə

¹ əl-Buxari, 5497, 5609, 5953.

² İslam alimləri ittifaq etmişlər ki, burada özünü bəyənən və özünü insanlardan üstün tutan bir kimsənin insanlara nifrət edərək və alçaq nəzərlə baxaraq onları həlak olmağa layiq görməsi nəzərdə tutulur. Ancaq, bu hədis insanların halına acıyaraq və təəssüflənərək bu cür sözlər deyən kimsəyə aid edilmir.

³ Əhməd, 7360, 7671. Şueyb əl-Arnəvut isnadını Muslimin şərtlərinə görə səhih adlandırmışdır.

ibadətdə çalışqan idi. İbadətdə çalışqan olan daim digərini günah edər-kən görər və (hər dəfə ona): "Tərk et!"- deyərdi. Bir gün onu yenidən günah edər-kən görüb ona: "Tərk et!"- dedi. O da: "Məni Rəbbimlə tək burax! Məgər sən mənim üzərimə gözətçi göndərilmişən?"- deyə cavab verdi. (İbadətdə çalışqan olan) dedi: "Allaha and olsun ki, Allah səni bağışlamayacaq!" və ya "Allah səni Cənnətə salmayacaq!". Bu zaman (mələk) onların ruhlarını alıb aləmlərin Rəbbinin hüzuruna gətirdi. Allah ibadətdə çalışqan olana buyurdu: "Sən Məni tanıyırdınmı?" və ya "sən Mənim Əlimdə olana sahib idinmi?" Allah günahkar olana buyurdu: "Rəhmətim sayəsində get və Cənnətə daxil ol", ibadətdə çalışqan olan haqqında isə buyurur: "Onu Cəhənnəmə aparın!" Əbu Hureyra dedi: "Canım əlində Olana and olsun ki, o bir söz söylədi, onunla dünyası da, Axirəti də məhv oldu".¹

۱۰۰ - عَنْ حُنْدَبِ بْنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَدَّثَ: "أَنَّ رَجُلًا قَالَ وَاللَّهِ لَا يُغْفِرُ اللَّهُ لِفُلَانٍ وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ مَنْ ذَا الَّذِي يَتَأَلَّى عَلَيَّ أَنْ لَا أَغْفِرَ لِفُلَانٍ فَإِنِّي قَدْ غَفَرْتُ لِفُلَانٍ وَأَحْطَطُ عَمَلِكَ". "...إِنَّهَا خَطِيئَةٌ فَلَيْسَتْ قَبِيلَ الْعَمَلِ"

100. Cundəb rəvayət edir ki, Allah Elçisi belə buyurdu: "Bir adam dedi: "Allaha and olsun ki, Allah filankəsi bağışlamayacaq!" Uca Allah belə buyurdu: "Mənim filankəsi bağışlamayacağıma and içən kimdir? Həqiqətən, Mən onu bağışladım və sənin əməlini də boşa çıxartdım!"² Digər rəvayətdə isə deyilir: "...Bu bir günahdır. Odur ki, yenidən əməl etməyə başlasın".³

Allaha yalandan and içməyin böyük günah olması

۱۰۱ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ أَذِنَ لِي أَنْ أَحَدِّثَ عَنْ دِيكَ قَدْ مَرَقَتْ رِجْلَاهُ الْأَرْضَ وَعُنُقُهُ مُنْتَنٍ تَحْتَ الْعَرْشِ وَهُوَ يَقُولُ: سُبْحَانَكَ مَا أَعْظَمَكَ رَبَّنَا، فَيُرَدُّ عَلَيْهِ: مَا يَعْلَمُ ذَلِكَ مَنْ حَلَفَ بِكَ كَذِبًا.

¹ Əbu Davud, 4901, 4255. Hədis səhihdir. Bax: Mişkətul-Məsəbih, 2347.

² Muslim, 2621, 4753, 6847.

³ ət-Tabərani "Mucəmul-Kəbir" 1658, 1680. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 4347.

101. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Həqiqətən, Allah mənə xoruz (surətində olan mələk) barəsində sizə danışmağıma izn verdi. O, ayaqları yerə batmış, boynu isə Ərşin altında əyilmiş halda: “Sən pak və müqəddəsən, Sən necə də Əzəmətlişən, ey Rəbbimiz!”- deyir. Allah da ona belə cavab verir: “Mənə yalandan and içən isə bunu bilmir”.¹

Qarışqa öldürməyin məzəmmət olunması

۱۰۲ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «فَرَصَتْ نَمْلَةٌ نَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ، فَأَمَرَ بِقَرِيَةِ النَّمْلِ فَأُحْرِقَتْ، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَنْ قَرَصَتْكَ نَمْلَةٌ أَحْرَقْتَ أُمَّةً مِنَ الْأُمَّمِ تُسَبِّحُ»

102. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Mən Allah Elçisinin ﷺ belə dediyini eşitmişəm: “(Bir dəfə) bir qarışqa peyğəmbərlərdən birini dişlədi və o, qarışqa yuvasının yandırılmasını əmr etdi”. Onda Allah ona belə vəhy etdi: “Səni qarışqa dişlədi deyə, Allahın şəninə təriflər deyən bir ümməti yandırdın!”²

Qohumluq əlaqələrini kəsməyin haram olması

۱۰۳ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ، فَلَمَّا فَرَغَ مِنْهُ قَامَتِ الرَّحِمُ فَأَخَذَتْ بِحَقْوِ الرَّحْمَنِ فَقَالَ لَهَا مَهْ. قَالَتْ هَذَا مَقَامُ الْعَائِذِ بِكَ مِنَ الْقَطِيعَةِ. قَالَ أَلَا تَرْضَيْنَ أَنْ أَصِلَ مِنْ وَصْلِكَ وَأَقْطَعَ مِنْ قَطْعِكَ. قَالَتْ بَلَى يَا رَبِّ. قَالَ فَذَاكَ لَكَ». قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ أَفْرَعُوا إِنْ شِئْتُمْ «فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقْطَعُوا أَرْحَامَكُمْ»

103. Əbu Hureyra ؓ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Allah məxluqatı yaratdı, yaradılışı başa çatdırdıqdan sonra qohumluq əlaqəsi ayağa qalxıb ər-Rahmənin ətəyindən yarışdı. Allah ondan: “Nə olub?”- deyə soruşdu. O dedi: “Bu, qohumluq əlaqələrini kəsməkdən Sənə

¹ ət-Tabərani “Mucəmul-Əvsat” 7324. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 1714.

² əl-Buxari, 2796, 2856, 3019; Muslim, 4157, 5986.

sığınanın məqamıdır¹". Allah buyurdu: "(Qohumluq) əlaqəsini saxlayan kimsə ilə əlaqə saxlamağım, habelə, səni kəsəni də kəsməyimə razı deyilsənmi?!" O dedi: "Əlbəttə (razıyam), ya Rəbb!" Allah buyurdu: "Sənin üçün məhz belə olacaq!" Sonra Əbu Hureyra ﷺ dedi: "İstəyirsinizsə, (bu ayəni) oxuyun: **"Əgər (haqdan) üz çevirsəniz, ola bilsin ki, yer üzündə fitnə-fəsad törədəsiniz və qohumluq əlaqələrini kəsəsiniz"** (Muhəmməd, 22)".²

۱۰۴ - عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «قَالَ اللَّهُ أَنَا اللَّهُ وَأَنَا الرَّحْمَنُ خَلَقْتُ الرَّحْمَ وَشَقَقْتُ لَهَا مِنْ اسْمِي فَمَنْ وَصَلَهَا وَصَلَتْهُ وَمَنْ فَطَعَهَا بَتَّتُهُ»

104. Rəvayət edilir ki, Abdur-Rahmən ibn Auf³ ﷺ Allah Elçisinin ﷺ belə dediyini eşitmişdir: "Allah buyurur: "Mən Allaham və Mən ər-Rahmənəm (Mərhəmətliyəm)! Mən rəhmi (qohumluq əlaqəsini) yaradım və Öz adımdan ona ad verdim. Kim onu möhkəmləndirsə, Mən onu rəhmətimə qovuşduraram. Kim onu kəssə, Mən də onu kəsərəm".⁴

¹ Burada qohumluq əlaqəsinin ayağa qalxması və Allahla danışması həqiqi mənada başa düşülür. Belə ki, hər şeyə Qadir olan Allah qohumluq əlaqəsini danışdırmağa qadirdir. Hədislərin birində Peyğəmbər ﷺ belə buyurmuşdur: "Qiyamət günü ölüm ağı-qaralı, buynuzlu qoç şəklində gətiriləcək. Sonra carçı: "Ey Cənnət əhli!" – deyə çağıracaq. Cənnət əhli başlarını qaldırıb ona tərəf baxacaqlar. Carçı: "Bunu tanıyırsınızmı?" – deyə soruşacaq. Onlar: "Bəli, bu ölümdür!" – deyə cavab verəcəklər. Çünki onların hamısı ölümü görmüşlər. Sonra carçı: "Ey Cəhənnəm əhli!" – deyə səsləyəcək. Cəhənnəm əhli başlarını qaldırıb ona tərəf baxacaqlar. Carçı: "Bunu tanıyırsınızmı?" – deyə soruşacaq. Onlar: "Bəli, bu ölümdür!" – deyə cavab verəcəklər. Çünki onların hamısı ölümü görmüşlər. Bundan sonra ölümün başını kəsəcəklər. Sonra onlara deyiləcək: "Ey Cənnət əhli, siz əbədi yaşayacaq və heç vaxt ölməyəcəksiniz! Ey Cəhənnəm əhli, siz də əbədi yaşayacaq və heç vaxt ölməyəcəksiniz!" (əl-Buxari, 4361, 4730). Həmçinin, qəbirə qoyulmuş insanın sorğu-sual edildikdən sonra yaxşı və ya pis əməllərinin insan şəklində onun yanına gəlməsi Allahın hər şeyə qadir olduğunu bir daha sübuta yetirir.

² əl-Buxari, 4455, 4552, 4830.

³ Əbu Muhəmməd Abdur-Rahmən ibn Auf ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhəbəsidir. Miladi 580-ci ildə anadan olmuş, hicrətin 31-ci ilində Mədinədə vəfat etmişdir.

⁴ əl-Buxari "Ədəbul-Mufrad" 53; ət-Tirmizi, 1907, 2031. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 520; Mişkətul-Məsəbih, 4930.

۱۰۵ - أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ الرَّجِمَ شُحْنَةٌ مِنَ الرَّحْمَنِ، تَقُولُ: يَا رَبِّ، إِنِّي ظَلِمْتُ، يَا رَبِّ، إِنِّي قُطِعْتُ، يَا رَبِّ، إِنِّي إِئْتِي، يَا رَبِّ، يَا رَبِّ. فَيَجِيبُهَا: أَلَا تَرْضَيْنَ أَنْ أَقْطَعَ مَنْ قَطَعَكَ، وَأَصِلَ مَنْ وَصَلَكَ؟

105. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Qo-humluq əlaqəsi ər-Rahməndan bir şəcnədir.¹ O deyir: “Ey Rəbbim! Mənə zülm edildi. Ey Rəbbim! Məni kəsdilər. Ey Rəbbim! Mənə, mənə...”. Rəbbi də ona: “Səni kəsəni kəsməyimə, birləşdirəni də birləş-dirməyimə razı deyilsənmi?!” - deyə cavab verir”.²

Təkəbbürlü olmağın haram olması

۱۰۶ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: الْإِعْزُّ إِزَارِي، وَالْكَبْرِيَاءُ رِدَائِي، فَمَنْ نَارَعَنِي بِشَيْءٍ مِنْهُمَا عَذَّبْتُهُ».

106. Əbu Səid əl-Xudri və Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edirlər ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم belə dedi: “(Uca Allah buyurur:) “İzzət Mənim izarım, təkəbbürlük isə Mənim ridamdır.³ Hər kim bunlardan birinə şərik olmaq istəsə, Mən ona əzab verərəm”.⁴

Zülm etməyin haram olması

۱۰۷ - عَنْ أَبِي ذَرٍّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا رَوَى عَنِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنَّهُ قَالَ: «يَا عِبَادِي إِنِّي حَرَمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلَا تَظَالَمُوا يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلَّا مَنْ هَدَيْتُهُ فَاسْتَهْدُونِي أَهْدِكُمْ يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ حَائِعٌ

¹ Allahın mərhəməti ilə bağlı olan rəhmət əlamətlərindəndir.

² əl-Buxari “Ədəbul-Mufrad” 65. Hədis həsəndir. Bax: Ğayətul-Məram, səh. 231.

³ İzar - qurşaقدan aşağı bədən əzalarını örtmək üçün belə bağlanan parçadır. Rida isə qurşaقدan yuxarı bədən əzalarını örtmək üçün çiyinə atılan parçadır. Lakin xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, Allaha xas olan bu sifətlərin necəliyi yalnız Allaha bəllidir. Burada “izzət” deyildikdə, qüdrət və qüvvət qəsd edilir. Kamil izzət isə yalnız Allaha məxsusdur. Bu xüsusda, Uca Allah buyurur: **“Həqiqətən də, qüvvət və əzəmət tamamilə Allaha məxsusdur”** (ən-Nisa, 139). Təkəbbürlük də həmçinin, ancaq Allaha məxsusdur. Odur ki, bu iki sifətdən birinin özündə olduğunu iddia edən hər kəsə Allah əzab verəcək.

⁴ əl-Buxari “Ədəbul-Mufrad” 552; Muslim, 2620, 4752, 6846; Əbu Davud, 4090, 3567. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 541.

إِلَّا مَنْ أَطْعَمْتَهُ فَاسْتَطْعَمُونِي أُطْعَمَكُمْ يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ عَارٍ إِلَّا مَنْ كَسَوْتُهُ فَاسْتَكْسُونِي أَكْسَكُمْ يَا عِبَادِي إِنَّكُمْ تُخْطِئُونَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَأَنَا أَعْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا فَاسْتَغْفِرُونِي أَعْفِرْ لَكُمْ يَا عِبَادِي إِنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوا صِرِّي فَتَضْرُوبَنِي وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِي فَتَنْفَعُونِي يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوْلَكُمْ وَأَخْرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجَنَّتْكُمْ كَانُوا عَلَى أَتَقَى قَلْبَ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ مَا زَادَ ذَلِكَ فِي مُلْكِي شَيْئًا يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوْلَكُمْ وَأَخْرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجَنَّتْكُمْ كَانُوا عَلَى أَفَجَرَ قَلْبَ رَجُلٍ وَاحِدٍ مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي شَيْئًا يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوْلَكُمْ وَأَخْرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجَنَّتْكُمْ قَامُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ فَسَأَلُونِي فَأَعْطَيْتُ كُلَّ إِنْسَانٍ مَسْأَلَتَهُ مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِمَّا عِنْدِي إِلَّا كَمَا يَنْقُصُ الْمَخِيطُ إِذَا أُدْخِلَ الْبَحْرَ يَا عِبَادِي إِنَّمَا هِيَ أَعْمَالُكُمْ أُحْصِيهَا لَكُمْ ثُمَّ أُوْفِيكُمْ بِهَا فَسَنَ وَحَدَّ خَيْرًا فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ وَمَنْ وَحَدَّ غَيْرَ ذَلِكَ فَلَا يَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ». قَالَ سَعِيدٌ: كَانَ أَبُو إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيُّ إِذَا حَدَّثَ بِهَذَا الْحَدِيثِ جَنَّا عَلَى رُكْبَتَيْهِ.

107. Əbu Zərr رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Uca Allah belə buyurur: “Ey Mənim qullarım! Mən zülm etməyi Özümə haram saydım və sizin aranızda da onu haram etdim. Elə isə bir-birinizə zülm etməyin! Ey Mənim qullarım! Mənim doğru yola yönəltdiyim kəslərdən başqa hamınız zəlalətdəsiniz. Elə isə Məndən doğru yol istəyin, Mən də sizi doğru yola yönəltdim. Ey Mənim qullarım! Mənim yedirdiyim kəslərdən başqa hamınız acsınız. Elə isə Məndən yemək istəyin, Mən də sizi yedirdim. Ey Mənim qullarım! Mənim geyindiriyim kəslərdən başqa hamınız çılpacsınız. Elə isə Məndən geyim istəyin, Mən də sizi geyindirim. Ey Mənim qullarım! Siz gecəgündüz günah işlər görürsünüz. Mən isə bu günahları bağışlayıram. Elə isə Məndən bağışlanma diləyin, Mən də sizi bağışlayım. Ey Mənim qullarım! Siz Mənə zərər yetirməyə qadir deyilsiniz ki, zərər yetirəsiniz. Eləcə də, Mənə fayda verməyə qadir deyilsiniz ki, fayda verəsiniz. Ey Mənim qullarım! Əgər sizdən əvvəlkilər və sonrakılar, insanların və cinləriniz¹ aranızdakı ən çox Allahdan qorxan adamın qəlbitək olsalar belə, bu, Mənim mülkümə heç bir şey artırmaz. Ey Mənim qullarım! Sizdən əvvəlkilər və sonrakılar, insanların və cinləriniz aranızdakı ən günahkar adamın qəlbitək olsalar belə, bu, Mənim mülkümdən heç bir şey əskilməz. Ey Mənim qullarım! Sizdən əvvəlkilər və sonrakılar, insanların və cinləriniz bir yerə toplanıb Məndən istəsələr, Mən də

¹ Cinlər - Allahın oddan yaratdığı məxluqlardır. İnsanlar kimi cinlər də yer üzündə sakin olmuş və indi də mövcuddurlar. Onlardan da müsəlman və ya kafir olanı vardır. Allahın qadağan etdiyinə baxmayaraq, bir sıra cadugərlər və baxıçılar onlarla əlaqəyə girirlər.

onların hər birinin istədiyini versəm, bu, Mənim mülkümdən yalnız dəryaya batırılan iynənin əskiltiyi qədər əskildər. Ey Mənim qullarım, bu sizin əməllərinizdir. Onları sizin üçün hesaba alıram, sonra əvəzini verəcəyəm. Odur ki, kim xeyir tapsa, Allaha həmd etsin. Kim də xeyirdən başqa bir şey tapsa, özündən başqa heç kəsi qınamasın". Hədisin rəvayətçilərindən olan Əbu İdris əl-Xauləni hər dəfə bu hədisi danışanda diz çökərdi¹".²

۱۰۸ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ الشَّيْطَانَ قَدْ يَيْسَ أَنْ تُعْبَدَ الْأَصْنَامُ فِي أَرْضِ الْعَرَبِ، وَلَكِنَّهُ سَيَرْضَى مِنْكُمْ بِدُونِ ذَلِكَ بِالْمُحَقَّرَاتِ، وَهِيَ: الْمُوَبَقَاتُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، اتَّقُوا الْمَظَالِمَ مَا اسْتَطَعْتُمْ، فَإِنَّ الْعَبْدَ يَجِيءُ بِالْحَسَنَاتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَرَى أَنَّهُ سُنَّحِيه، فَمَا زَالَ عَبْدٌ يَقُومُ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ ظَلَمْتَنِي عَبْدَكَ مَظْلَمَةً، فَيَقُولُ امْحُوا مِنِّي حَسَنَاتِي، مَا يَزَالُ كَذَلِكَ، حَتَّى مَا يَبْقَى لَهُ حَسَنَةٌ مِنَ الذُّنُوبِ، وَإِنْ مِثْلَ ذَلِكَ كَسَفَرٍ نَزَلُوا بِغَلَاةٍ مِنَ الْأَرْضِ، لَيْسَ مَعَهُمْ حَطْبٌ، فَتَفَرَّقَ الْقَوْمُ لِيَحْتَطِبُوا، فَلَمْ يَلْبَثُوا أَنْ حَطَبُوا، فَأَعْظَمُوا النَّارَ، وَطَبَخُوا مَا أَرَادُوا، وَكَذَلِكَ الذُّنُوبُ".

108. Abdullah ibn Məsud ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: "Şübhəsiz ki, şeytan (İblis) ərəb torpaqlarında³ (insanların) bütələrə ibadət edilməsindən ümidini üzmüşdür. Lakin o, Qiyamət günü sizin bundan aşağı olan mənfur əməllərinizdən - böyük günahlardan razı qalacaq. Bacardığınız qədər zülm etməkdən qorxun! Çünki, Qiyamət günü qul savablarla (Allahın hüzuruna) gələcək və elə güman edəcək ki, bunlar onu xilas edəcək. Bir qul ayağa qalxıb dayanmadan Allaha yalvararaq deyəcək: "Ey Rəbbim, sənin filan qulun mənə zülm etdi!" Allah buyuracaq: "Onun savablarından silin!" Beləcə günahlarına görə bir savabı qalmayanadək silinməyə davam ediləcək. Bunun misalı

¹ İbn Teymiyyə ﷺ bu hədis barədə demişdir: "Bilmək lazımdır ki, bu hədis olduqca dəyərli, dərəcəsi də çox yüksək olan bir hədisdir. Odur ki, İmam Əhməd ﷺ deyərmiş: "Bu, şamlılar üçün ən şərəfli hədis hesab edilir". Əbu İdris əl-Xauləni ﷺ hər dəfə bu hədisi danışarkən diz çökərmiş. Bu hədisi səma altında və yer üzündə ən doğru danışan kimsələrdən olmuş Əbu Zərr ﷺ rəvayət etmişdir. Bu, Allah Elçisinin ﷺ Öz Rəbbindən rəvayət etdiyi ilahi hədislərdəndir. Bu hədis Quran ayəsi sayılmasa da, Peyğəmbər ﷺ onun Uca Allahın Kəlamı olduğunu xəbər vermişdir... Bu hədis İslam dininin ayrı-ayrı elmlərə, əməllərə, əsaslara və ikinci dərəcəli işlərə aid əzəmətli qaydalarını özündə cəm etmişdir" (Məcmuul-Fətavə, 18/157).

² Muslim, 4674, 6737.

³ Ərəb torpaqları deyildikdə, ərəb yarımadası nəzərdə tutulur.

çöllükdə düşərgə salan və yaxınlıklarında odunu olmayan səyahətçilərin misalına bənzəyir. Həmin insanlar odun yığmaq üçün hər tərəfə dağılır, az keçmədən odun toplayıb böyük bir ocaq qalayır və istədiklərini bişirirlər. Günahlar da belədir”.¹

Küsülü qalmağın zərəri

۱۰۹ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «تُفْتَحُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ فِي كُلِّ آثِنِينَ وَخَمِيسٍ». قَالَ مَعْمَرٌ وَقَالَ غَيْرُ سُهَيْلٍ «وَتُعْرَضُ الْأَعْمَالُ فِي كُلِّ آثِنِينَ وَخَمِيسٍ فَيَغْفِرُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِكُلِّ عَبْدٍ لَأَ يُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا إِلَّا الْمُتَشَاحِثِينَ يَقُولُ اللَّهُ لِلْمَلَائِكَةِ ذَرُوهُمَا حَتَّى يَصْطَلِحَا»

109. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Hər bazar ertəsi və cümə axşamı Cənnətin qapıları açılır”, digər rəvayətdə isə deyilir: “Hər bazar ertəsi və cümə axşamı əməllər Allaha təqdim edilir və Allah ﷻ küsülü olanlardan başqa Ona şərik qoşmayan bütün qullarını bağışlayır. Allah mələklərinə buyurur: “Barışana qədər onları tərk edin!”²

۱۱۰ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: تُفْتَحُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْآثِنِينَ وَيَوْمَ الْخَمِيسِ، فَيَغْفِرُ لِكُلِّ عَبْدٍ لَأَ يُشْرِكَ بِاللَّهِ شَيْئًا، إِلَّا رَجُلٌ كَانَتْ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَخِيهِ شَحْنَاءُ، فَيَقَالُ: أَنْظِرُوا هَذَيْنِ حَتَّى يَصْطَلِحَا.

110. Əbu Hureyra ؓ rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Bazar ertəsi və cümə axşamı Cənnətin qapıları açılır və Allaha heç nəyi şərik qoşmayan hər kəsin günahları bağışlanır. Yalnız (mömin) qaradaşına nifrət bəsləyən kimsədən başqa. (Onlar barədə) deyilir: “Bu ikisi öz aralarındakı münasibəti düzəldənədək, onların (bağışlanmasını) yubadın”.³

¹ Əbu Yalə, 5122. Hədis li-ğeyrihidir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 2221.

² Əhməd, 7318, 7627, 7639, 7854. Şueyb əl-Arnəvət Muslimin şərtinə görə hədisin isnadının səhih olduğunu bildirmişdir.

³ Muslim, 2565, 4652, 6709.

Azad insanı qul kimi satanın günahı

۱۱۱ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «قَالَ اللَّهُ ثَلَاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ، وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ، وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ، وَلَمْ يُعْطِ أَجْرَهُ»

111. Əbu Hureyra ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə dedi: “Allah buyurur: “Qiyamət günü Mən üç adama qarşı iddiaçı olacağam; Mənim adımdan and içib sonra andını pozan adam; azad insanı satıb pulunu yeyən adam; işçi tutub ondan işini tamam-kamal yerinə yetirməyi tələb edib (axırda da) zəhmət haqqını verməyən adam”.¹

İntihar etməyin təhlükəsi haqda

۱۱۲ - عَنْ جُنْدَبِ بْنِ جُنَادَةَ كَذَبَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «كَانَ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ بِهِ جُرْحٌ، فَجَزِعَ فَأَخَذَ سِكِّينًا فَحَزَّ بِهَا يَدَهُ، فَمَا رَقَا الدَّمُ حَتَّى مَاتَ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى بَادِرْتَنِي عَبْدِي بِنَفْسِهِ، حَرَمْتُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ»

112. Cundəb ibn Cunədə (Əbu Zərr əl-Ğifari) ﷺ rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Sizdən əvvəl yaşamış insanlar arasında bir nəfər yaralandı. O, ağrıya dözə bilmədiyindən bıçaq götürüb əlini kəsdi və çoxlu qan itirib öldü. Uca Allah buyurdu: “Qulum canına qəsd etməklə Məni qabaqlamaq istədi, Mən də Cənnəti ona haram etdim!”²

İfrata varmaqdan çəkinmək haqda

۱۱۳ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَهْطٍ مِنْ أَصْحَابِهِ يَضْحَكُونَ وَيَتَحَدَّثُونَ، فَقَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا، وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا، ثُمَّ انصَرَفَ وَأَبْكَى الْقَوْمَ، وَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ: يَا مُحَمَّدُ، لِمَ تُنْقِطُ عِبَادِي؟، فَرَجَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: أَبْشِرُوا، وَسَدِّدُوا، وَقَارِبُوا.

113. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ﷺ demişdir: “Bir dəfə səhabələrdən bir qismi gülüb-danışarkən, Peyğəmbər ﷺ səhabələrinin yanına gəlib

¹ əl-Buxari, 2109, 2227, 2270.

² əl-Buxari, 3204, 3463.

dedi: “Canım Əlində olan Allaha and olsun ki, əgər siz mənim bildiklərimi¹ bilsəydiniz, az gülüb çox ağlayardınız”. O, çıxıb getdikdən sonra səhabələr ağladı. Allah ﷻ isə ona belə vəhy etdi: “Ey Muhəmməd! Nə üçün qullarımı ruhdan salırsan?”² Peyğəmbər ﷺ geri dönüb dedi: “(Qazandığınız savaba) sevinin, doğru yol tutun³ və (ən kamil olanı yerinə yetirə bilməsəniz, heç olmasa ona) yaxınlaşın”⁴.

Şeytanın vəsvəsələri haqda

۱۱۴ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّ أُمَّتَكَ لَا يَزَالُونَ يَقُولُونَ مَا كَذَبُوا حَتَّى يَقُولُوا هَذَا اللَّهُ خَلَقَ الْخَلْقَ فَمَنْ خَلَقَ اللَّهُ»

114. Ənəs رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə dedi: “Allah ﷻ buyurdu: “Ümmətin: “Bu nədir, o nədir?”- deyərək o qədər sual verəcəklər ki, nəhayət: “Allah məxluqatı yaratmışdır, bəs Allahı kim yaratmışdır?”- deyəcəklər”⁵

¹ Peyğəmbər ﷺ Qiyamət günü baş verəcək dəhşətləri və Cəhənnəmdəki əzabı qəsd edir. Bu xəbərdarlıq isə insanı Allaha daha çox ibadət etməyə təşviq edir. Digər hədisdə deyilir ki, Peyğəmbər ﷺ bunu deyəndə səhabələr üzlərini tutub inilti ilə ağlamağa başladılar. (əl-Buxari, 4255, 4621).

² İnsanları Allahın yoluna dəvət edən adam onları həm Allahın əzabı ilə qorxutmalı, həm də Onun mərhəməti ilə müjdələməlidir. Belə ki, mömin adam Allaha təkə qorxu ilə yox, həm də ümidlə ibadət etməlidir. Bu xüsusda, Uca Allah belə buyurur: “**Onlar gecə namazını qılmaq üçün böyürlərini yataqdan qaldırır, qorxu və ümid içində öz Rəbbinə yalvarır və onlara verdiyimiz ruzilərdən Allah yolunda xərcləyirlər**” (əs-Səcdə, 16). Bir çox alimlər ibadətdə olan qorxu və ümidi göydə uçan quşun qanadlarına bənzətmiş, ibadətin Sünnəyə müvafiq olması üçün bunların hər ikisinin eyni səviyyədə olmasını tövsiyə etmişlər. Belə ki, ümid qorxudan çox olduğu təqdirdə adam arxayınlaşır, Allahın əzabı yadına düşmür və bu da onu Allahın mərhəmətinə ümid edərək, günah işlər görməyə təhrik edir. Qorxu ümiddən çox olduqda isə adam Allahın mərhəmətindən ümidini kəsir. Bunların birinin digərindən çox olması böyük günahlara aid edilir. Demək, bunları cəm etmək vacibdir. Uca Allah buyurur: “**Qullarıma xəbər ver ki, Mən Bağışlayanam, Rəhmliyəm. Əzabım isə ağırılı-acılı əzabdır**” (əl-Hicr, 49-50).

³ Burada “doğru yol” deyildikdə, Peyğəmbərin ﷺ yolu – sünnəsi nəzərdə tutulur, yəni Muhəmməd peyğəmbərin ﷺ dediyi sözlər, etdiyi əməllər və təsdiq etdiyi sözlər və əməllər.

⁴ əl-Buxari “Ədəbul-Mufrad” 254. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 3194.

⁵ Muslim, 136, 195, 368.

İblisin ruzisi

۱۱۵ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "قَالَ إبليسُ: "يَا رَبِّ لَيْسَ أَحَدٌ مِنْ خَلْقِكَ إِلَّا جَعَلْتَ لَهُ رِزْقًا وَمَعِيشَةً فَمَا رِزْقِي؟" قَالَ: " مَا لَمْ يُذَكَّرْ عَلَيْهِ اسْمِي"

115. İbn Abbas رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “İblis dedi: “Ey Rəbbim! Yaratdıqlarından elə bir kəs yoxdur ki, Sən onun ruzisini və yaşayışını təmin etməmiş olasan. Bəs mənim ruzim nədir?” O buyurdu: “Üzərində Mənim adım zikr olunmayan (qidalər)”¹.

¹ Əbu Nueym “Hilyətul-Əuliyə” 8/126; əs-Suyuti “Cəmiul-Əhədis” 14911. Hədisin isnadı səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 708.

**BƏLALAR
VƏ
ZİYARƏT**

Allah rızası üçün ziyarət etməyin fəziləti

۱۱۶ - عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا مِنْ عَبْدٍ أَتَى أَخَاهُ لَهُ يَزُورُهُ فِي اللَّهِ، إِلَّا نَادَى مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ: أَنْ طِبْتَ، وَطَابَتْ لَكَ الْجَنَّةُ، وَإِلَّا قَالَ اللَّهُ فِي مَلَكُوتِ عَرْشِهِ: عَبْدِي زَارَ فِيَّ، وَعَلَيَّ قِرَاهُ، فَلَمْ أَرْضَ لَهُ بِقِرَى دُونَ الْجَنَّةِ»

116. Ənəs رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Hər hansı bir bəndə öz qardaşını Allah rızası üçün ziyarət etməyə getdiyi zaman səmadan bir carçı belə deyir: “Xoş gəldin! Sənin üçün Cənnət uğurlu oldu”. Allah isə Öz Ərşinin səltənətində belə buyurur: “Qulum Mənim üçün (qardaşını) ziyarət etdi, ona ziyafət vermək Mənə aiddir. Mən ona Cənnətdən başqa bir ziyafətə razı olmaram”.¹

۱۱۷ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا عَادَ الرَّجُلُ أَخَاهُ أَوْ زَارَهُ، قَالَ اللَّهُ لَهُ: طِبْتَ وَطَابَ مَمْسَاكَ، وَتَبَوَّأْتَ مَنَزِلًا فِي الْجَنَّةِ.

117. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Adam öz dostuna baş çəkəndə, yaxud onu ziyarət etdikdə², Allah ona belə buyurur: “Xoş gəldin, gəlişin də uğurlu oldu. Sən Cənnətdə özün üçün bir yer tutdun³”.⁴

¹ Əbu Yalə, 4140. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 2632.

² Əslində, “baş çəkmək” və “ziyarət etmək” kəlmələri eynimənalı kəlmələrdir. Lakin ərəbcə bir çox hallarda “baş çəkmək” xəstəyə, “ziyarət etmək” isə sağlam adama aid edilir, “xəstəyə baş çəkdi”, “dostunu ziyarət etdi” kimi ifadə edilir. Burada Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم “yaxud” deməklə, “baş çəkməyi” xəstəyə, “ziyarət etməyi” isə sağlam adama aid etmişdir.

³ Uca Allahın bu sözündən aydın olur ki, möminin Allah rızasını qazanmaq məqsədi ilə mömin qardaşını ziyarət etməsi ona həm bu dünyada, həm də Axirətdə uğur qazandırır. Bu xüsusda, Uca Allah Öz Kitabında belə buyurur: “**Rəbbindən qorxanlar dəstə-dəstə Cənnətə gətiriləcəklər. Nəhayət, ora çatdıqda onun qapıları açılacaq və onun gözətçiləri onlara deyəcəklər: “Sizə salam olsun! Xoş sizin halınıza! Əbədi qalmaq üçün buraya daxil olun!”** (əz-Zumər, 73).

⁴ ət-Tirmizi, 2008, 2139; İbn Məcə, 1443; əl-Buxari “Ədəbul-Mufrad” 345. Hədis həsəndir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 3474; Silsilə əs-Səhihə, 2632.

Xəstəliklərin günahlara kəffarə olması

۱۱۸ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَادَ رَجُلًا مِنْ وَعَكَ كَانَ بِهِ فَقَالَ «أَبَشِّرْ فَإِنَّ اللَّهَ يَقُولُ هِيَ نَارِي أُسْلَطُهَا عَلَى عَبْدِي الْمَذْنِبِ لِتَكُونَ حَظَّهُ مِنَ النَّارِ» «...هِيَ نَارِي أُسْلَطُهَا عَلَى عَبْدِي الْمُؤْمِنِ فِي الدُّنْيَا لِتَكُونَ حَظَّهُ مِنَ النَّارِ فِي الْآخِرَةِ»

118. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم qızdırma xəstəliyinə tutulmuş bir adamı ziyarət etdi və dedi: “Sevin, çünki Allah buyurur: “O (qızdırma) Mənim atəşimdir. Cəhənnəm atəşindən bir payı olsun deyə, onu günahkar quluma göndərirəm!”¹ Digər rəvayətdə belə deyilir: “...Allah buyurur: “O (qızdırma) Mənim atəşimdir. Axirətdə atəşdən bir payı olsun deyə, Mən onu mömin quluma dünyada göndərirəm”.²

۱۱۹ - عَنْ أَبِي أُمَامَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا مَرِضَ أَوْحَى اللَّهُ إِلَى مَلَائِكَتِهِ يَا مَلَائِكَتِي أَنَا قِيدْتُ عَبْدِي بِقَيْدٍ مِنْ فُيُودِي فَإِنْ أَقْبَضَهُ أَغْفِرْ لَهُ وَإِنْ أَعَافَاهُ فَجَسَدٌ مَغْفُورٌ لَهُ لَا ذَنْبَ لَهُ»

119. Rəvayət edilir ki, Əbu Umamə³ رضي الله عنه demişdir: “Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Həqiqətən, müsəlman qul xəstələndikdə Allah mələklərinə belə vəhy edir: “Ey mələklərim! Mən qulumu iplərimdən biri ilə bağladım. Əgər onun ruhunu alsam, bağışlayaram. Yox, əgər onu sağaltsam, günahlarından təmizlənmiş olar!”⁴

۱۲۰ - عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا ابْتَلَى اللَّهُ الْعَبْدَ الْمُسْلِمَ بِنَاءٍ فِي حَسَدِهِ قَالَ لِلْمَلَكِ اكْتُبْ لَهُ صَالِحَ عَمَلِهِ الَّذِي كَانَ يَعْمَلُ فَإِنْ شَفَاهُ عَسَلَهُ وَطَهَّرَهُ وَإِنْ قَبَضَهُ غَفَرَ لَهُ وَرَحِمَهُ

120. Ənəs ibn Malik رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Allah müsəlman bir qulunu bədənində olan bir bəla ilə sınağa çəkdik-

¹ Ət-Tirmizi, 2088, 2232. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 32.

² İbn Məcə, 3470, 3599. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 557.

³ Əbu Umamə Sudey ibn Əclan əl-Bəhili رضي الله عنه Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم səhabəsidir. Hicrətin 86-cı ilində 91 yaşında vəfat etmişdir.

⁴ əl-Beyhəqi “Şuabul-İman” 9923. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 1673.

də, mələyə belə buyurur: “Qulumun sağlam ikən etdiyi yaxşı əməlləri yaz!” Ona şəfa verərsə, bu bəla ilə günahlarını yuyar və onu təmizləyər. Canını aldıqda isə onu bağışlayar və rəhm edər”.¹

۱۲۱ - عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ «إِذَا ابْتَلَيْتُ عَبْدًا مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنًا فَحَمِيدَنِي وَصَبْرًا عَلَى مَا بَلَيْتُهُ فَإِنَّهُ يَقُومُ مِنْ مَضْجَعِهِ ذَلِكَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ مِنَ الْخَطَايَا وَيَقُولُ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ لِلْحَفِظَةِ إِنِّي أَنَا قَيْدْتُ عَبْدِي هَذَا وَابْتَلَيْتُهُ فَأَجْرُوا لَهُ مَا كُنْتُمْ تُجْرُونَ لَهُ قَبْلَ ذَلِكَ مِنَ الْأَجْرِ وَهُوَ صَاحِبٌ»

121. Şəddad ibn Aus² ﷺ rəvayət edir ki, mən Allah Elçisinin ﷺ belə buyurduğunu eşitdim: “Allah ﷻ buyurur: “Mömin bir qulumu bəlaya düşər etdikdə o, Məni həmd edərək düşər etdiyim bəlaya səbir etsə, yatağından anadan doğulduğu gündə olduğu kimi xətalardan (təmizlə-nərək) ayağa qalxar”. Rəbb ﷻ qoruyucu mələklərinə buyurur: “Həqiqətən, Mən bu qulumu əməl etməkdən saxlayıb bəlaya düşər etdim. Bundan əvvəl sağlam ikən (etdiyi əməllərə bərabər) yazdığınız əcr qədər onun üçün mükafat yazın!”³

۱۲۲ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: إِذَا ابْتَلَيْتُ عَبْدِي الْمُؤْمِنَ فَلَمْ يَشْكُنِي إِلَى عَوَادِهِ أَطْلَقْتُهُ مِنْ إِسَارِي ثُمَّ أَبْدَلْتُهُ لَحْمًا خَيْرًا مِنْ لَحْمِهِ وَدَمًا خَيْرًا مِنْ دَمِهِ ثُمَّ يَسْتَأْنِفُ الْعَمَلَ»

122. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ﷺ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə dedi: “Uca Allah buyurur: “Mömin bir qulumu bəlaya düşər etdikdə, onu ziyarət edənlərə Məndən şikayət etməzsə, onu əsarətimdən azad edərəm. Sonra onun ətini (əvvəlkidən) daha yaxşı ət ilə, qanını da daha yaxşı qan ilə dəyişdirərəm. Sonra o, (yenidən) əməl etməyə başlayar”.⁴

¹ Əhməd, 13712, 13738. Hədis həsən səhihdir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 3422.

² Şəddad ibn Əus əl-Ənsari ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhabəsidir. Hicrətin 58-ci ilində Qüdsdə vəfat etmişdir.

³ Ət-Tabərani “Mucəmul-Əvsat” 4709. Hədis həsəndir. Bax: Səhih əl-Cami, 4300.

⁴ əl-Beyhəqi “Sunənul-Kubra” 6340, 6786. Hədis səhihdir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 3424.

۱۲۳ - عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا مَرِضَ الْعَبْدُ بَعَثَ اللَّهُ تَعَالَى إِلَيْهِ مَلَكَيْنِ فَقَالَ انْظُرَا مَاذَا يَقُولُ لِعَوَادِهِ فَإِنْ هُوَ إِذَا جَاءَهُ حَمِيدَ اللَّهِ وَأَتَى عَلَيْهِ رَفَعَا ذَلِكَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ أَعْلَمُ فَيَقُولُ لِعَبْدِي عَلَيَّ إِنْ تَوَفَّيْتُهُ أَنْ أُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ وَإِنْ أَنَا شَفَّيْتُهُ أَنْ أُبَدِلَ لَهُ لَحْمًا خَيْرًا مِنْ لَحْمِهِ وَدَمًا خَيْرًا مِنْ دَمِهِ وَأَنْ أُكْفَرَ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ

123. Əta ibn Yəsar¹ رəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Bir qul xəstələndikdə Uca Allah onun yanına iki mələk göndərərək buyurur: “Onu ziyarət edənlərə nə söylədiyinə baxın!” (Ziyarət edənlər) onun yanına gəldikdə, o, Allaha həmd-səna etsə, mələklər - Allahın daha yaxşı bildiyi halda - bu (sözləri) Allaha yüksəldirlər. Allah buyurur: “Qulumu vəfat etdirəcəyim təqdirdə Cənnətə daxil edəcəyimi, sağaldacağım təqdirdə isə ətini daha yaxşı ət ilə, qanını da daha yaxşı qan ilə dəyişdirəcəyimi və günahlarını bağışlayacağımı Özümə vacib etdim”.²

۱۲۴ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُصَابُ فِي جَسَدِهِ إِلَّا أَمَرَ اللَّهُ تَعَالَى الْحَفَظَةَ اكْتُبُوا لِعَبْدِي فِي كُلِّ يَوْمٍ وَكَلِيلَةٍ مِنَ الْخَيْرِ مَا كَانَ يَعْمَلُ مَاذَامَ مُحْبُوسًا فِي وَثَاقِي

124. Rəvayət edilir ki, Abdullah ibn Amr رضي الله عنه demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Bədəninə xəstəlik üz vermiş elə bir müsəlman yoxdur ki, Uca Allah qoruyucu mələklərə belə buyurmasın: “Nə qədər ki, qulum Mənim qandalımdadır, ona hər gün - hər gecə (sağlam ikən) etdiyi xeyir əməlləri yazın!”³

۱۲۵ - عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ يُحَدِّثُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ «لَيْسَ مِنْ عَمَلٍ يَوْمٍ إِلَّا وَهُوَ يُخْتَمُ عَلَيْهِ فَإِذَا مَرِضَ الْمُؤْمِنُ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ رَبَّنَا عَبْدُكَ فَلَانٌ قَدْ حَبَسْتَهُ. فَيَقُولُ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ اخْتَمُوا لَهُ عَلَى مِثْلِ عَمَلِهِ حَتَّى يَبْرَأَ أَوْ يَمُوتَ»

125. Uqbə ibn Amir رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Elə bir günün əməli yoxdur ki, o möhürlənməsin, lakin mömin xəstələndiyi zaman mələklər: “Ey Rəbbimiz, filan qulunu əməldən saxladın!”-

¹ Əbu Muhəmməd Əta ibn Yəsar əl-Mədəni رضي الله عنه tanınmış tabiin olmuşdur. Hicrətin 39-cu ilində anadan olmuş, hicrətin 102-ci ilində vəfat etmişdir.

² Malik, 1475, 3465. Hədis həsən li-ğeyrihidir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 3431.

³ əl-Hakim, 1287. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 5761.

deyirlər. Rəbb ﷺ buyurur: “Sağalana və ya ölənə qədər (sağlam ikən etdiyi) əməlinin mislinin möhürünü vurun!”¹

۱۲۶ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا كَانَ عَلَى طَرِيقَةٍ حَسَنَةٍ مِنَ الْعِبَادَةِ ثُمَّ مَرِضَ قَبْلَ لِلْمَلِكِ الْمُوَكَّلِ بِهِ اِكْتَبَ لَهُ مِثْلَ عَمَلِهِ إِذَا كَانَ طَلِيقًا حَتَّى أُطْلِقَهُ أَوْ اُكْفَتْهُ إِلَيَّ

126. Rəvayət edilir ki, Abdullah ibn Amr رضي الله عنه demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Həqiqətən, Allaha gözəl bir tərzdə ibadət edən qul xəstələndikdə, Allah ona müvəkkil olan mələyə belə buyurur: “Onu (xəstəlikdən) azad edənə və ya ölənə qədər onun üçün (sağlam ikən) etdiyi əməllərə bərabər (savab) yaz!”²

۱۲۷ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: " إِذَا مَرِضَ الْعَبْدُ الْمُسْلِمُ نُودِيَ صَاحِبُ الْبَيْتِ: أَنْ أَجْرَ عَلَى عَبْدِي صَالِحَ مَا كَانَ يَعْمَلُ . وَيُقَالُ لِصَاحِبِ الشَّمَالِ: أَقْصِرْ عَنْ عَبْدِي مَا كَانَ فِي وَثَاقِي " . فَقَالَ رَجُلٌ عِنْدَ أَبِي هُرَيْرَةَ: يَا لَيْتَنِي لَأُزَالَ صَاحِبًا , فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: " كَرَهُ الْعَبْدُ الْخَطَايَا "

127. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra رضي الله عنه demişdir: “Müsəlman bir bəndə xəstə olduğu zaman sağındakı mələyə: “Qulum üçün sağlam ikən yazdığın yaxşı əməli yaz”- deyilir. Solundakı mələyə: “Xəstə olduğu müddətdə qulumun günahlarını yazma”- deyilir”. Əbu Hureyranın yanında olan bir kimsə: “Kaş mən də daim xəstə olaydım”- dedikdə, Əbu Hureyra dedi: “Qul günahları sevməz”.³

¹ Əhməd, 16678, 17316, 17779; ət-Tabərani “Mucəmul-Kəbir” 14201; əl-Bəğavi “Şərhus-Sunnə” 1428. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 5432; Silsilə əs-Səhihə, 2193.

² Əhməd, 6895. Hədis səhihdir. Bax: Səhih Təğrib vət-Tərhib, 3422; Mişkətul-Məsəbih, 37, 1559.

³ əl-Beyhəqi “Şuabul-İman” 9948; İbn Əbid-Dunyə “əl-Mərad vəl-Kəffərat” 14. Hədis səhihdir. Bu rəvayətlərə əlavə olaraq bu hədisi də qeyd etmək olar: “Əbu Musa رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurmuşdur: “(Mömin) bəndə xəstələndiyi və ya səfərdə olduğu zaman ona evində, həm də sağlam olarkən etdiyi əməllərin savabı qədər savab yazılır” (əl-Buxari, 2774, 2996).

Gözlərini itirən haqda

۱۲۸ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «إِنَّ اللَّهَ قَالَ: إِذَا ابْتَلَيْتُ عَبْدِي بِحَبِيئِيهِ فَصَبَرَ عَوَّضْتُهُ مِنْهُمَا الْجَنَّةَ». يُرِيدُ عَيْنَيْهِ.

128. Rəvayət edilir ki, Ənəs ibn Malik ؓ demişdir: “Mən Peyğəmbərin ؐ belə dediyini eşitmişəm: “Allah buyurur: “Əgər Mən Öz qulumu onun sevdiyi iki şeylə imtahana çəkdiyim zaman o buna səbir edərsə, bunun əvəzində ona Cənnət bəxş edərəm¹”. O, (“sevdiyi iki şeylə” deyəndə) gözləri qəsd edirdi”.²

۱۲۹ - عَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَقُولُ اللَّهُ يَا ابْنَ آدَمَ إِذَا أَخَذْتُ كَرِيمَتِكَ فَصَبَرْتَ عِنْدَ الصَّدْمَةِ وَاحْتَسَبْتَ لَمْ أَرْضَ لَكَ ثَوَابًا دُونَ الْجَنَّةِ»

129. Əbu Umamə ؓ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ؐ belə dedi: “Allah buyurur: “Ey Adəm övladı! Sənin iki əzizini (gözlərini) əlindən aldığı zaman ilk anda səbir edib əvəzini (Məndən) umsan, sənə mükafat olaraq Cənnətdən başqa bir şey verməyə razı olmaram”.³

Sarsıntının ilk anında səbir edənin mükafatı

۱۳۰ - عَنْ أَبِي أُمَامَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «يَقُولُ اللَّهُ سُبحَانَهُ ابْنَ آدَمَ إِنْ صَبَرْتَ وَاحْتَسَبْتَ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى لَمْ أَرْضَ لَكَ ثَوَابًا دُونَ الْجَنَّةِ»

130. Əbu Umamə ؓ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ؐ belə demişdir: “Allah

¹ Burada Allah möminlərə xəbər verir ki, onlardan birini sınağa çəkib gözünü əlindən alacağı təqdirdə əvəzinə ona Cənnəti bəxş edəcəkdir. Bu ən xeyirli əvəzdir. Belə ki, insanın gözü fanidir, Cənnət nemətləri isə tükənməzdir. Əbu Hureyra ؓ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ؐ belə demişdir: “Uca Allah buyurur: “Mən əməlisaleh qullarım üçün heç bir gözün görmədiyi, heç bir qulağın eşitmədiyi və heç bir bəşərin qəlbindən keçirmədiyi nemətlər hazırlamışam.” Sonra Əbu Hureyra dedi: “İstəyirsinizsə, bu ayəni oxuyun: “Etdikləri əməllərin mükafatı kimi, onlar üçün gözlərinə sevinc gətirəcək nələr saxlandığını heç kəs bilmir” (əl-Buxari, 4407, 4780).

² əl-Buxari, 5653, 5221; “Ədəbul-Mufrad” 534.

³ əl-Buxari “Ədəbul-Mufrad” 535. Hədis həsən səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 8143.

ﷺ buyurur: “Ey Adəm övladı! Əgər sən sarsıntının ilk anında səbir edib savab umarsansa, sənin üçün Cənnətdən başqa mükafata razı olma-ram”.¹

Yaxını ölən və buna səbir edənin savabı

۱۳۱ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى مَا لِعَبْدِي الْمُؤْمِنِ عِنْدِي حَزَاءٌ إِذَا قَبِضْتُ صَفِيَّهُ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا، ثُمَّ احْتَسَبَهُ إِلَّا الْحَنَّةَ»

131. Əbu Hureyra ﷺ rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə demişdir: “Uca Allah buyurur: “Mən mömin qulumun sevdiyi yaxın bir adamının canını aldıqdan sonra o buna (səbir edib Axirətdə əvəzini alacağına) ümid edərsə, Mənim ona verəcəyim mükafat ancaq Cənnət olar”.²

Övladı ölən və buna səbir edənin savabı

۱۳۲ - عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «إِذَا مَاتَ وَلَدُ الْعَبْدِ قَالَ اللَّهُ لِمَلَائِكَتِهِ قَبِضْتُمْ وَلَدَ عَبْدِي. فَيَقُولُونَ نَعَمْ. فَيَقُولُ قَبِضْتُمْ نَمْرَةً فُؤَادِهِ. فَيَقُولُونَ نَعَمْ. فَيَقُولُ مَاذَا قَالَ عَبْدِي فَيَقُولُونَ حَمْدًاكَ وَأَسْتَرْجِعَ. فَيَقُولُ اللَّهُ ابْنُوا لِعَبْدِي بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَسَمُّوهُ بَيْتَ الْحَمْدِ»

132. Əbu Musa əl-Əşari³ ﷺ rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Bir qulun uşağı öldükdə Allah mələklərindən soruşur: “Qulumun uşağını aldınız?” Onlar: “Bəli”- deyə cavab verirlər. Allah soruşur: “Qulumun ürəyinin meyvəsini aldınız?” Onlar: “Bəli”- deyə cavab verirlər. Sonra Allah buyurur: “Qulum nə dedi?” Onlar deyirlər: “Sənə həmd və istirca⁴ etdi”. Allah buyurur: “Quluma Cənnətdə bir ev tikin

¹ İbn Məcə, 1586, 1597. Hədis həsəndir. Bax: Mişkətul-Məsəbih, 1758.

² əl-Buxari, 5944, 6424.

³ Əbu Musa Abdullah ibn Qeys ibn Suleym əl-Əşari ət-Təmimi ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhabəsidir. Ömərən ﷺ dövründə Bəsrənin, Osmanın ﷺ dövründə isə Kufənin valisi olmuşdur. Əbu Musa ﷺ hicrətin 42-ci ilində vəfat etmişdir.

⁴ Yəni belə demək: “İnnə: lillə:hi və innə: ileyhi ra:ciun”- biz Allaha məxsusuq və Ona da qayıdacağıq!

və adını da “Həmd evi” qoyun!”¹

۱۳۳ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ بَيْنَهُمَا ثَلَاثَةٌ أَوْلَادٍ لَمْ يَتْلُوعُوا الْحِنْثَ إِلَّا أَدْخَلَهُمَا اللَّهُ بِفَضْلِ رَحْمَتِهِ إِيَّاهُمُ الْجَنَّةَ». قَالَ «يُقَالُ لَهُمْ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ فَيَقُولُونَ حَتَّى يَدْخُلَ آبَاؤُنَا فَيُقَالُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ»

133. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Həddi bülüğa çatmamış üç övladı vəfat edən elə bir müsəlman cütlük (valideynlər) yoxdur ki, Allah onları Öz mərhəməti sayəsində Cənnətə daxil etməsin. (Qiyamət günü) onların övladlarına deyiləcək: “Cənnətə girin!” Onlar deyəcəklər: “Valideynlərimiz daxil olmayınca (biz girmərik)”. Onlara deyiləcək: “Siz də, valideynləriniz də Cənnətə girin!”²

¹ Ət-Tirmizi, 1021, 1037. Hədis həsəndir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 1408.

² Ən-Nəsəi “Sunən” 1853, 1876, 1887. Hədis səhihdir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 1997.

MƏRHƏMƏT

Allahın rəhməti qəzəbini üstələmişdir

۱۳۴ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ كَتَبَ فِي كِتَابِهِ - هُوَ يَكْتُبُ عَلَى نَفْسِهِ، وَهُوَ وَضَعُ عِنْدَهُ عَلَى الْعَرْشِ - إِنَّ رَحْمَتِي تَغْلِبُ غَضَبِي»

134. Əbu Hureyra ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Allah məxluqatı yaratdıqda, Öz yanında Ərşin üzərində yerləşən Kitabında¹ Özünə aid belə yazmışdır: “Həqiqətən də, Mənim rəhmətim qəzəbimi üstələyir!”²

Allahın razılığı mərhəmətini qazanmağa səbəbdir

۱۳۵ - عَنْ ثَوْبَانَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «إِنَّ الْعَبْدَ لَيَلْتَمِسُ مَرْضَاةَ اللَّهِ وَلَا يَزَالُ بِذَلِكَ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِحَبْرَيْلَ إِنَّ فُلَانًا عَبْدِي يَلْتَمِسُ أَنْ يُرْضِيَنِي أَلَا وَإِنَّ رَحْمَتِي عَلَيْهِ. فَيَقُولُ حَبْرَيْلُ رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَى فُلَانٍ. وَيَقُولُهَا حَمَلَةُ الْعَرْشِ وَيَقُولُهَا مَنْ حَوْلَهُمْ حَتَّى يَقُولَهَا أَهْلُ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ ثُمَّ تَهْبِطُ لَهُ إِلَى الْأَرْضِ»

135. Səuban³ ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Həqiqətən, bəndə daim Allahın razılığını axtarır. Allah ﷻ Cəbrailə buyurur: “Filan qulum Məni razı salmaq istəyir. Sözsüz ki, Mən ona rəhm etdim”. Cəbrail: “Allah filankəsə rəhm etdi”- deyir. Ərşi daşıyan və onun ətrafında olanlar, hətta yeddi səma əhli də bunu söyləyirlər. Sonra bu onun üçün yer üzərinə enir”⁴.

¹ Burada “Kitab” deyildikdə, “Lövhü-Məhfuz” nəzərdə tutulur. “Lövhü-Məhfuz” ərəbcə, “qorunan lövhə” deməkdir. Olmuş və olacaq hər şeyin yazıldığı ilahi bir Kitabdır. “Lövhü-Məhfuz” Allahın elmi və sifətləri ilə bağlıdır. Onun qorunan, hiyf edilən kimi adlandırılmasının səbəbi, onda yazılmış ilahi məlumatlara hər hansı bir müdaxilənin mümkün olmaması, onların dəyişdirilməsinin imkansızlığı və mütləq mühafizə edilməsidir.

² əl-Buxari, 3194, 6986, 7404, 7554.

³ Əbu Abdullah Səuban əl-Yəməni ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhabələrindəndir. Hicrətin 54-cü ilində Xumsda vəfat etmişdir.

⁴ Əhməd, 21367, 22401, 22454. Şueyb əl-Arnəvut isnadının həsən olduğunu bildirmişdir.

Peyğəmbərin ﷺ mərhəmətli olması

۱۳۶ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَتْ قُرَيْشٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ أَنْ يَجْعَلَ لَنَا الصَّفَا ذَهَبًا وَنُؤْمِنَ بِكَ. قَالَ «وَتَفْعَلُونَ». قَالُوا نَعَمْ. قَالَ فَدَعَا فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ فَقَالَ إِنَّ رَبَّكَ عَزَّ وَجَلَّ يَفْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ وَيَقُولُ إِنَّ شَيْئًا أَصْبَحَ لَهُمُ الصَّفَا ذَهَبًا فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْهُمْ عَذَّبْتُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ وَإِنْ شِئْتَ فَتَحْتُ لَهُمْ بَابَ التَّوْبَةِ وَالرَّحْمَةَ. قَالَ «بَلْ بَابُ التَّوْبَةِ وَالرَّحْمَةِ»

136. Rəvayət edilir ki, İbn Abbas رضي الله عنه demişdir: “Qureyşlilər¹ Peyğəmbərin ﷺ yanına gəlib dedilər: “Bizim üçün Rəbbinə dua et ki, Səfa dağı² qızıla döndərsin, biz də sənə iman gətirək”. O dedi: “İman edəcəksinizmi?” Onlar: “Bəli!”- deyə cavab verdilər. O, (Rəbbinə) dua etdikdə Cəbrail onun yanına gəlib dedi: “Rəbbin ﷻ sənə salam göndərir və buyurur: “İstəyirsənsə, Səfa dağı onlar üçün qızıla çevirim, lakin bundan sonra aralarından kafir olanlara aləmlərdən heç bir kəsə vermədiyim bir əzabı verəcəyəm. Yaxud istəyirsənsə, onlar üçün tövbə və rəhmət qapısını açım”. Peyğəmbər ﷺ dedi: “Tövbə və rəhmət qapısını (onların üzünə aç!)”.³

¹ Qureyş - Məkkədə məskunlaşan, Muhəmməd Peyğəmbərin ﷺ mənsub olduğu ərəb tayfasıdır.

² Səfa - Məscidul-Həramın şərq hissəsində yerləşmiş iki təpəlikdən biridir.

³ Əhməd, 2058, 2166, 2203. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 3388; Səhih Tərgib vət-Tərhib, 3142. Başqa rəvayətdə deyilir: Rəvayət edilir ki, İbn Abbas رضي الله عنه demişdir: “Məkkə əhli Peyğəmbərdən ﷺ tələb etdi ki, Səfa dağı onlar üçün qızıla çevirsin və digər dağları da kənarlaşdırın ki, boş sahədə əkib-becərə bilsinlər. Peyğəmbərə ﷺ deyildi: “İstəyirsənsə, fikirləşib haqq yoluna qayıtmaq üçün onlara möhlət ver, istəyirsənsə də, onların tələblərini yerinə yetir. Hərgah bundan sonra küfr etsələr, əvvəlki həlak olmuş ümmətlər kimi onlar da həlak olacaqlar”. Peyğəmbər ﷺ buyurdu: “Xeyr! Əksinə, mən onlara möhlət vermək istəyirəm”. Allah ﷻ da bu ayəni nazil etdi: **“Bizim möcüzələr göndərməkdən vaz keçməyimizə səbəb ancaq əvvəlkilərin onları yalan hesab etmələri idi. Səməd tayfasına açıq-aydın möcüzə kimi bir dişi dəvə verdik, lakin onlar ona zülm etdilər. Biz möcüzələri yalnız qorxutmaq üçün göndəririk”** (əl-İsra, 59)”. (Əhməd, 2333; əl-Bəzzər, 5036; əl-Hakim, 3379; ən-Nəsəi “Sunənul-Kubra” 11226, 11290. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əs-Siratun-Nəbəviyyə” 1/152).

Günahların və savabların yazılması

۱۳۷ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا تَحَدَّثَ عَبْدِي بِأَنْ يَعْمَلَ حَسَنَةً فَأَنَا أَكْتُبُهَا لَهُ حَسَنَةً مَا لَمْ يَعْمَلْ فَإِذَا عَمَلَهَا فَأَنَا أَكْتُبُهَا بِعَشْرٍ أَمْثَالِهَا وَإِذَا تَحَدَّثَ بِأَنْ يَعْمَلَ سَيِّئَةً فَأَنَا أَغْفِرُهَا لَهُ مَا لَمْ يَعْمَلْهَا فَإِذَا عَمَلَهَا فَأَنَا أَكْتُبُهَا لَهُ بِمِثْلِهَا وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ رَبِّ ذَاكَ عَبْدُكَ يُرِيدُ أَنْ يَعْمَلَ سَيِّئَةً وَهُوَ أَبْصَرُ بِهِ فَقَالَ ارْقُبُوهُ فَإِنْ عَمَلَهَا فَارْتَبُوهَا لَهُ بِمِثْلِهَا وَإِنْ تَرَكَهَا فَارْتَبُوهَا لَهُ حَسَنَةً إِنَّمَا تَرَكَهَا مِنْ جَرَأِي وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَحْسَنَ أَحَدُكُمْ إِسْلَامَهُ فَكُلُّ حَسَنَةٍ يَعْمَلُهَا تُكْتَبُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِ مِائَةٍ ضِعْفٍ وَكُلُّ سَيِّئَةٍ يَعْمَلُهَا تُكْتَبُ بِمِثْلِهَا حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ

137. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi Muhəmməd صلى الله عليه وسلم belə dedi: “Allah تعالى buyurdu: “Əgər qulum bir yaxşılıq etmək qərarına gəlsə, onu yerinə yetirə bilmədikdə belə Mən ona bir savab yazaram. Hərgah yerinə yetirərsə, Mən (ona) bunun on mislində savab yazaram. Əgər o, bir günah etmək qərarına gələr, sonra da bundan vaz keçərsə, Mən onun (bu pis) niyyətini bağışlayaram. Hərgah bunu həyata keçirərsə, etdiyinin misli qədər ona günah yazaram”. Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم buyurdu: “Mələklər dedilər: “Ey Rəbbimiz! Sənin bu qulun günah iş etmək istəyir”. Allah onu hamıdan yaxşı gördüyü halda (mələklərə) buyurdu: “Ona nəzarət edin! Əgər bunu həyata keçirərsə, ona bunun misli qədər günah yazın. Yox, əgər bundan vaz keçərsə, ona bir savab yazın. Çünki o, bunu Mənim xatirimə tərk etmişdir”. Həmçinin, Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم buyurdu: “Sizdən (hansı) biriniz layiqli müsəlman olarsa, etdiyi hər yaxşılığa görə ona bunun on mislindən yeddi yüz mislinədək savab yazılar. Etdiyi hər bir pis əməlinə görə isə cəmi bir günah yazılar. Bu, ta Allaha qovuşanadək beləcə davam edər”.¹

۱۳۸ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا يَرُوى عَنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَالَ قَالَ «إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ الْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ، ثُمَّ بَيَّنَّ ذَلِكَ فَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِمِائَةٍ ضِعْفٍ إِلَى أَوْعَافٍ كَثِيرَةٍ، وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، فَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمَلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ هُوَ هَمَّ بِهَا فَعَمَلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِمِائَةٍ ضِعْفٍ إِلَى أَوْعَافٍ كَثِيرَةٍ، وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ عِنْدَهُ حَسَنَةً كَامِلَةً، فَإِنْ هَمَّ بِهَا فَعَمَلَهَا كَتَبَهَا اللَّهُ لَهُ سَبْعِمِائَةً وَاحِدَةً»

¹ Muslim, 129, 185, 336, 351.

138. İbn Abbas رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ Rəbbindən ﷻ rəvayət edərək belə buyurdu: “Allah savab və günah işləri yazmış, sonra da bunları bəyan etmişdir: “Kim bir savab iş görməyə niyyət etsə, sonra buna əməl etməzsə, Allah onun üçün Öz yanında tam bir savab yazar. Əgər o, savab iş görməyə niyyət edər və bunu yerinə yetirərsə, Allah onun üçün Öz yanında ondan yeddi yüzədək, hətta bundan qat-qat artıq savab yazar. Kim bir günah iş görməyə niyyət etsə, sonra buna əməl etməzsə, Allah onun üçün Öz yanında tam bir savab yazar. Əgər o, günah iş görməyə niyyət edər və bunu yerinə yetirərsə, Allah ona cəmi bir günah yazar”.¹

١٣٩ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ إِذَا أَرَادَ عَبْدِي أَنْ يَعْمَلَ سِنَةً فَلَا تَكْتُبُهَا عَلَيْهِ حَتَّى يَعْمَلَهَا فَإِنْ عَمَلَهَا فَامْتَلَأَ بِهَا مِنْ أَجْلِهَا فَامْتَلَأَ لَهَا حَسَنَةً وَإِنْ تَرَكَهَا مِنْ أَجْلِهَا فَامْتَلَأَ لَهَا حَسَنَةً فَإِنْ عَمَلَهَا فَامْتَلَأَ لَهَا حَسَنَةً فَإِنْ عَمَلَهَا فَامْتَلَأَ لَهَا بِعَشْرٍ أَمْثَالِهَا إِلَى سَبْعِ مِائَةٍ ضِعْفٍ.

139. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə dedi: “Allah buyurur: “Qulum günah iş görmək istəsə, o günahı edənədək bunu onun əleyhinə yazmayın. Əgər o günah etsə, ancaq onun mislində günah yazın, yox, əgər Məndən qorxaraq bu işdən əl çəkərsə, ona bir savab yazın. Və əgər bir yaxşılıq etmək istəsə və onu yerinə yetirməsə, buna görə ona bir savab yazın, əgər onu yerinə yetirərsə, ona bunun on mislindən yeddi yüz mislinədək savab yazın”.²

Müsəlmanlar arasında mərhəmətə təşviq

١٤٠ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يَقُولُ اللَّهُ: اسْتَطْعَمْتُكَ فَلَمْ تُطْعِمْنِي، قَالَ: فَيَقُولُ: يَا رَبِّ، وَكَيْفَ اسْتَطْعَمْتَنِي وَلَمْ أُطْعِمَكَ، وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ عَبْدِي فُلَانًا اسْتَطْعَمَكَ فَلَمْ تُطْعِمْهُ؟ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ كُنْتَ أَطْعَمْتَهُ لَوْجَدْتَ ذَلِكَ عِنْدِي؟ ابْنَ آدَمَ، اسْتَسْقَيْتَكَ فَلَمْ تَسْقِنِي، فَقَالَ: يَا رَبِّ، وَكَيْفَ اسْقَيْتَكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ فَيَقُولُ: إِنَّ عَبْدِي فُلَانًا اسْتَسْقَاكَ فَلَمْ تَسْقِهِ، أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ كُنْتَ سَقَيْتَهُ لَوْجَدْتَ ذَلِكَ عِنْدِي؟ يَا ابْنَ

¹ əl-Buxari, 6010, 6491.

² əl-Buxari, 6947, 7501.

آدَمَ، مَرَضْتُ فَلَمْ تُعْذِبْنِي، قَالَ: يَا رَبِّ، كَيْفَ أَعُوذُكَ، وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ عَبْدِي فَلَانًا مَرِيضٌ، فَلَوْ كُنْتُ عُدَّتُهُ لَوَجَدْتُ ذَلِكَ عِنْدِي أَوْ وَجَدْتَنِي عِنْدَهُ؟»

140. Əbu Hureyra ﷺ rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Qiyamət günü Allah Öz quluna belə buyuracaq: “Səndən yemək istədim, Mənə yemək vermədin”. O, deyəcək: “Ey Rəbbim! Necə ola bilər ki, Sən aləmlərin Rəbbi ola-ola məndən yemək istəyəsən, mən də Sənə yemək verməyim?” Allah buyuracaq: “Məgər bilmirsən ki, filan qulum səndən yemək istəmiş, sən də ona yemək verməmişdin?¹ Məgər bilmirdin ki, əgər onu yedirtsəydin, bunun mükafatını Mənim yanımda tapacaqdın?” Sonra Allah buyuracaq: “Ey Adəm oğlu, səndən su istədim, Mənə su vermədin”. O deyəcək: “Ey Rəbbim! Necə ola bilər ki, Sən aləmlərin Rəbbi ola-ola məndən su istəyəsən, mən də Sənə su verməyim?” Allah buyuracaq: “Filan qulum səndən su istəmişdi, sən isə ona su verməmişdin. Məgər bilmirdin ki, əgər ona su versəydin, bunun mükafatını Mənim yanımda tapacaqdın?” Sonra Allah buyuracaq: “Ey Adəm oğlu! Mən xəstələndim,² sən isə Mənə baş çəkmədin”. O deyəcək: “Ey Rəbbim! Sən aləmlərin Rəbbi olduğun halda, mən Sənə necə baş çəkə bilərdim?” Allah buyuracaq: “Filan qulumun xəstə-

¹ Əslində, Uca Allahın yemək-içməyə ehtiyacı yoxdur. Yemək və içmək ancaq naqis məxluqata aid olan xislətlərdəndir. Bu xüsusda, Uca Allah buyurur: “**Mən cinləri və insanları ancaq Mənə ibadət etmək üçün yaratdım. Mən onlardan ruzi istəmirəm. Mən onlardan Məni yedirtmələrini də istəmirəm. Həqiqətən, Allah ruzi verəndir, Qüvvət sahibidir, Mətidir**” (əz-Zariyat, 56-58); O, həmçinin, buyurur: “**Allah hamını yedirir, Özünü isə heç kəs yedirmir**” (əl-Ənam, 14). Qüdsi hədislərin birində Uca Allah buyurur: “**Ey qullarım! Siz Mənə zərər yetirməyə qadir deyilsiniz ki, zərər yetirəsiniz. Eləcə də, Mənə fayda verməyə qadir deyilsiniz ki, fayda verəsiniz**” (Muslim, 2577, 4674, 6737). Burada Allahın, yemək-içməyi, habelə, xəstəni ziyarət etməyi Özünə aid etməsi, mömin adamı sadəcə bu işə təşviq etməsi üçündür. Buna, Allahın bu ayəsini misal çəkmək olar: “**Kim Allaha gözəl bəqə versə, Allah onun üçün bunu qat-qat artırar**” (əl-Bəqərə, 245).

² Burada, “xəstələndim” deyildikdə, Allahın xəstələnməsi başa düşülməməlidir, çünki xəstələnmək naqis sifətlərdəndir, pak və müqəddəs Allah isə bütün nöqsanlardan uzaqdır. Bu hədisdəki “xəstələnmək” əməlisaleh qullardan və ya Allah dostlarından birinə aiddir. Bu xüsusda varid olmuş qüdsi səhih hədisdə Uca Allah buyurur: “**Kim Mənim dostumla düşmənçilik edərsə, Mən ona hər bəlanı edərəm**”, yəni kim Allahın dostu ilə düşmənçilik edərsə, Allahla düşmənçilik etmək fikri olmasa da, Allahla düşmənçilik etmiş hesab edilir (Şərh Riyadus-Salihin, 896-cı hədisin şərhli).

ləndiyini bilmirdinmi?! Əgər ona baş çəksəydin, bunun mükafatını Mənim yanımda tapardın - yaxud¹ - Məni onun yanında tapardın”.²

۱۴۱ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَلَا قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي إِبْرَاهِيمَ ﴿رَبِّ إِنِّي هُنَّ أَضَلُّنَّ كَثِيرًا مِنْ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي﴾ الْآيَةَ. وَقَالَ عَيْسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ ﴿إِنْ تُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ فَرَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ «اللَّهُمَّ أُمَّتِي أُمَّتِي». وَبَكَى فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ إِلَى مُحَمَّدٍ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ فَسَلِّمْهُ مَا يُبْكِيكَ فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ - عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ - فَسَأَلَهُ فَأَخْبَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَا قَالَ. وَهُوَ أَعْلَمُ. فَقَالَ اللَّهُ «يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ إِلَى مُحَمَّدٍ فَقُلْ إِنَّا سَنُرْضِيكَ فِي أُمَّتِكَ وَلَا نَسْؤُوكَ»

141. Abdullah ibn Amr ibn əl-As رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ Allahın ﷻ İbrahim haqqında: **“Ey Rəbbim! Həqiqətən də, onlar çox adamı azdırıblar. Kim mənə tabe olsa, o, məndəndir”** (İbrahim, 36) və İsa ﷺ haqqında: **“Əgər onlara əzab versən, sözsüz ki, onlar Sənin qullarıdır. Əgər onları bağışlasan, şübhəsiz ki, Sən Qüdrətlisən, Müdriksən!”** (əl-Maidə, 118) - ayələrini oxuyarkən əllərini (göyə) qaldırdı və: “Allahım! Ümmətim, ümmətim!”- deyərək ağladı. Allah ﷻ buyurdu: “Ey Cəbrail! - Rəbbin daha yaxşı bildiyi halda - Muhəmmədin yanına get və ondan soruş: “Səni ağladan nədir?” Cəbrail ﷺ da onun yanına gəlib soruşdu. Allah Elçisi ﷺ də söylədiklərini - Allahın daha yaxşı bildiyi halda - ona xəbər verdi. Allah buyurdu: “Ey Cəbrail! Muhəmmədin yanına get və de: “Şübhəsiz ki, Biz səni ümmətindən razı edəcəyik və səni məyus etməyəcəyik”.³

¹ Bu, ravinin şəkkidir. İmam Muslimin “Səhih”ində bu hədis şəksiz olaraq rəvayət edilmiş və həmin rəvayətdə: “Məni onun yanında tapardın”- deyilir. İbn əl-Useymin رضي الله عنه hədisin bu yerini izah edərkən demişdir: “Burada Uca Allah: yemək və içmək xüsusunda: “bunun mükafatını Mənim yanımda tapardın” yox, “Məni onun yanında tapardın” deyir. Bu da, xəstə adamın Allaha yaxın olduğuna dəlalət edir. Elə buna görə də alimlər demişlər: “Xəstə adam bir kimsənin lehinə və ya əleyhinə etdiyi duanın qəbul olunmasına həris olur”. Hədis, həmçinin xəstəni ziyarət etməyin müstəhəb əməl olmasına dəlalət edir. Hədisdən o da aydın olur ki, Allah ﷻ həm xəstəyə, həm də xəstəni ziyarət edən adama yaxın olur” (Şərh Riyadus-Salihin, 896-cı hədisin şərhli).

² əl-Buxari “Ədəbul-Mufrad” 517; Muslim, 2569, 4661, 6721.

³ Muslim, 301, 499, 520.

TƏFSİR

əl-Fatihə surəsinin fəziləti

۱۴۲ - عن أبي بن كعب قال: قال رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: مَا فِي التَّوْرَةِ وَلَا فِي الْإِنْجِيلِ مِثْلُ أَمِّ الْقُرْآنِ وَهِيَ السَّبْعُ الْمَثَانِي وَهِيَ مَقْسُومَةٌ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ»

142. Rəvayət edilir ki, Ubey ibn Kəb ؓ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə dedi: “(Uca Allah buyurur): “Nə Tövrətdə, nə də İncildə Ummul-Qurana (Quranın anasına) bənzər surə yoxdur. O, Səbul-Məsənidir (Yeddi təkrarlanan ayədir). O, Mənimlə qulum arasında bölünüb. Qulumla dilədiyi nə varsa veriləcəkdir”¹.

۱۴۳ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَسَمْتُ الصَّلَاةَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي شَطْرَيْنِ فَنَصَفْتُهَا لِي وَنَصَفْتُهَا لِعَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ». قَالَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «اقْرَءُوا يَقُولُ الْعَبْدُ ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ حَمِيدَنِي عَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ. فَيَقُولُ ﴿الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ فَيَقُولُ أَنْتَنِي عَلَيَّ عَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ. يَقُولُ ﴿مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾ فَيَقُولُ اللَّهُ مَجْدَنِي عَبْدِي فَهَذَا لِي وَهَذِهِ الْآيَةُ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي نَصْفَيْنِ يَقُولُ الْعَبْدُ ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾ يَعْنِي فَهَذِهِ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ وَأَخِرُ السُّورَةِ لِعَبْدِي يَقُولُ الْعَبْدُ ﴿اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾ فَهَذَا لِعَبْدِي وَلِعَبْدِي مَا سَأَلَ».

143. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Mən Allah Elçisinin ﷺ belə dediyini eşitdim: “Allah ﷻ buyurur: “Mən namazı Özümlə qulum arasında tən yarıya böldüm. Yarısı Mənim, yarısı isə qulumundur, qulumla dilədiyi veriləcək”. Qul: “**Həmd olsun aləmlərin Rəbbi Allaha!**”- dedikdə, Allah: “Qulum Mənə həmd-səna etdi, qulumla dilədiyi veriləcək”- deyir. O: “**Mərhəmətli və Rəhmliyə**”- dedikdə, Allah: “Qulum Məni təriflədi, qulumla dilədiyi veriləcək”- deyir. O: “**Haqq-hesab gününün Hökmdarına!**”- dedikdə, Allah: “Qulum Mənim şənimə təriflər söylədi. Bu, Mənim, bu ayə isə Mənimlə qulum arasında yarıya bölünüb”- deyir. O: “**Biz yalnız Sənə ibadət edirik və yalnız Səndən kömək diləyirik**”- dedikdə, Allah buyurur: “Bu, Mənimlə

¹ İbn Hibban, 775. Şueyb əl-Arnəvut hədisin isnadının Muslimin şərtlərinə görə səhih olduğunu bildirmişdir.

qulum arasındadır, qulumu dilədiyi veriləcək. Surənin axırı qulumundur". Qul: **"Bizi doğru yola, nemət bəxş etdiyən şəxslərin yoluna yönəlt, qəzəbə uğramışların və azmışların yoluna yox"**- dedikdə, Allah buyurur: **"Bu, qulumundur, qulumu dilədiyi veriləcək!"**¹

əl-Bəqərə surəsinin 138-ci ayəsi haqda

۱۴۴ - عن ابن عباس أن نبي الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال ان بني اسرائيل قالوا يا موسى هل يصبغ ربك قال اتقوا الله فناداه ربه يا موسى سألك هل يصبغ ربك فقل نعم أنا أصبغ الألوان الأحمر والأبيض والأسود والألوان كلها فمن صبغني فأنزله الله على نبيه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿صِبْغَةَ اللهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللهِ صِبْغَةً﴾

144. İbn Abbas رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allahın Peyğəmbəri ﷺ belə buyurdu: "İsrail oğulları Musa peyğəmbərə dedilər: "Ey Musa, Rəbbin boyayırmı?" O dedi: "Allahdan qorxun!" Rəbbi ona belə səsləndi: "Ey Musa, səndən "Rəbbin boyayırmı?" deyə soruşdular, sən de: "Bəli, Mən qırmızı, ağ, qara rənglərə boyayıram. Bütün rənglər Mənim boyalarım-dandır". Allah öz Peyğəmbərinə ﷺ bu ayəni nazil etdi: **"De: "Allahın boyasına (dininə) sarılın! Allahdan daha gözəl boyası olan kimdir? Biz yalnız Ona ibadət edənlerik!"** (əl-Bəqərə, 138)".²

əl-Bəqərə surəsinin 255-ci ayəsi (Kürsü ayəsi) haqda

۱۴۵ - عن ابن عباس : ان بني اسرائيل قالوا : يا موسى هل ينام ربك ؟ قال : اتقوا الله . فناداه ربه . يا موسى سألك هل ينام ربك ، فخذ رجاحتين بيديك ، فقم الليل ففعل موسى فلما ذهب من الليل ثلث ، نعس ، فوقع لركبته ، ثم انتعش ، فضبطهما حتى إذا كان اخر الليل ، نعس ؛ فسقطت الرجاحتان فانكسرتا فقال : يا موسى : لو كنت انام . لسقطت السماوات والأرض ؛ فهلكن كما هلكت الرجاحتان بيديك ، فأنزله الله على نبيه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آية الكرسي

145. Rəvayət edilir ki, İbn Abbas رضي الله عنه demişdir: "Bir dəfə İsrail övladları dedilər: "Ey Musa, Rəbbin yatırmı?" O dedi: "Allahdan qorxun!" Rəbbi də ona dedi: "Ey Musa, səndən "Rəbbin yatırmı?"- deyə soruşurlar.

¹ İbn Məcə, 3784, 3916. Hədis səhihdir. Bax: Səhih Sunən İbn Məcə, 3051.

² əd-Diya əl-Məqdisi "Əhədisil-Muxtəra" 107; İbn Əbu Hatim, 1323; İbn Mərdəveyh "Təfsir" 1/193. Hədis həsəndir.

Onda sən əllərinə iki şüşə qab götür və gecə ayaq üstə dur". Musa da ona deyiləni etdi. Gecənin üçdəbiri keçdikdə, o, yuxuya gedib dizləri üstünə yıxıldı, sonra yuxudan oyanıb əlindəkiləri düzəltdi. Nəhayət, gecənin axırı yuxuya getdi və şüşə qablar yerə düşüb qırıldı. Allah buyurdu: "Ey Musa, əgər Mən yatsaydım, göylər və yer dağılıb əllərindəki şüşə qablar kimi məhv olardı". Bu səbəblə Allah öz Peyğəmbərinə ﷺ Kürsü ayəsini nazil etdi".¹

əl-Bəqərə surəsinin 285-286-cı ayələri haqda

١٤٦ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبَدُّوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفَوهُ يُحَاسِبِكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ قَالَ فَاشْتَدَّ ذَلِكَ عَلَى أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ بَرَكَوا عَلَى الرُّكْبِ فَقَالُوا أَيْ رَسُولَ اللَّهِ كَلَّفْنَا مِنَ الْأَعْمَالِ مَا نَطِيقُ الصَّلَاةَ وَالصِّيَامَ وَالْجِهَادَ وَالصَّدَقَةَ وَقَدْ أَنْزَلْتَ عَلَيْكَ هَذِهِ الْآيَةَ وَلَا نَطِيقُهَا. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «أَتُرِيدُونَ أَنْ تَقُولُوا كَمَا قَالَ أَهْلُ الْكِتَابَيْنِ مِنْ قَبْلِكُمْ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا بَلْ قُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ». قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ. فَلَمَّا اقْتَرَأَهَا الْقَوْمُ ذَلَّتْ بِهَا أَلْسِنَتُهُمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِي آيَتِهَا ﴿أَمِنَ الرَّسُولُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾ فَلَمَّا فَعَلُوا ذَلِكَ نَسَخَهَا اللَّهُ تَعَالَى فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ﴿لَا يَكْفُرُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا﴾ قَالَ نَعَمْ ﴿رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا﴾ قَالَ نَعَمْ ﴿رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ﴾ قَالَ نَعَمْ ﴿وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾ قَالَ نَعَمْ

146. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ﷺ demişdir: "(Uca Allahın): "Göylərdə və yerdə nə varsa, Allahındır. Siz içərinizdə olanı üzə çıxarsanız da, gizlətsəniz də, Allah buna görə sizi hesaba çəkəcək. O, istədiyini bağışlayar, istədiyinə də əzab verir. Allah hər şeyə qadirdir" (əl-Bəqərə, 284) ayəsi Allah Elçisinə ﷺ nazil olduqdan sonra onu eşidən səhabələr böyük bir sıxıntı keçirərək Allah Elçisinin ﷺ yanına gəlib diz üstə oturdular və dedilər: "Ey Allahın Elçisi! Biz bacardığımızı – namaz

¹ İbn Əbu Hatim, 2580; əd-Diya əl-Məqdisi "Əhədisil-Muxtəra" 111. Ali-Nasr şahidləri ilə birlikdə isnadının həsən olduğunu bildirmişdir.

qılmaq, oruc tutmaq, cihad etmək və sədəqə vermək kimi əməlləri yerinə yetirməyə mükəlləf edildik, lakin sənə nazil olan bu ayəyə əməl etməyə gücümüz çatmır.¹ Allah Elçisi ﷺ (onlara) dedi: “Sizdən əvvəlki iki kitab əhli kimi: “Eşitdik və asi olduq!”– sözünü demək istəyirsiniz? Xeyr, deyin: “Eşitdik və itaət etdik! Ey Rəbbimiz! Səndən bağışlanma diləyirik, dönüş də yalnız Sənədir!” Onlar: “Eşitdik və itaət etdik! Ey Rəbbimiz! Səndən bağışlanma diləyirik, dönüş də yalnız Sənədir!”– dedilər. Camaat bunu oxuduqca dilləri bu sözlərə alışdı. Arxasınca da Allah bu ayəni nazil etdi: **“Peyğəmbər öz Rəbbindən ona nazil edilənə iman gətirdi, möminlər də iman gətirdilər. Hamısı Allaha, Onun mələklərinə, kitablarına və elçilərinə iman gətirdilər. Onlar dedilər: “Biz Onun elçiləri arasında fərq qoymuruq!” Onlar dedilər: “Eşitdik və itaət etdik! Ey Rəbbimiz! Səndən bağışlanma diləyirik, dönüş də yalnız Sənədir!”** (əl-Bəqərə, 285). Onlar bunu yerinə yetirdikləri zaman Uca Allah onu açıqlayaraq bu ayəni nazil etdi: **“Allah hər kəsi yalnız onun qüvvəsi çatdığı qədər mükəlləf edər. Hər kəsin qazandığı xeyir yalnız onun özünə, qazandığı şər də yalnız öz əleyhinədir. “Ey Rəbbimiz, unutsaq və ya xəta etsək, bizi cəzalandırma!” Ey Rəbbimiz, bizdən əvvəlkilərə yüklədiyin kimi, bizə də ağır yük yükləmə! Ey Rəbbimiz, gücümüz çatmayan şeyi daşımağa bizi vadar etmə! Bizi əfv et, bizi bağışla və bizə rəhm et! Sən bizim Himayədarımızsan! Kafirləri məğlub etməkdə bizə yardım et!”** (əl-Bəqərə, 286). (Möminlər bu ayəni oxuyub hər dəfə: “Ey Rəbbimiz!...”– deyə Allaha xitab etdikdə) Allah: “Bəli!”– deyə buyurdu”.²

١٤٧ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ ﴿وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبِكُمْ بِهِ اللَّهُ﴾ قَالَ دَخَلَ قُلُوبَهُمْ مِنْهَا شَيْءٌ لَمْ يَدْخُلْ قُلُوبَهُمْ مِنْ شَيْءٍ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَقَالَ فَالْقَى اللَّهُ الْإِيمَانَ فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى ﴿لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ

¹ Yəni heç birimiz nəfsi istəklərin və şeytani vəsvəsələrin qabağını biryolluq ala bilməz. Qoy hər kəs Allahın və Onun peyğəmbərinin ﷺ buyuruqlarını bacardığı qədər yerinə yetirsin, çünki Allah hər kəsi yalnız onun qüvvəsi çatdığı qədər mükəlləf edir.

² Muslim, 125, 179, 344; əl-Beyhəqi “Şuabul-İman” 322.

نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا» قَالَ قَدْ فَعَلْتُ «رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا» قَالَ قَدْ فَعَلْتُ «وَاعْفِرْ لَنَا
وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا» قَالَ قَدْ فَعَلْتُ

147. Rəvayət edilir ki, İbn Abbas رضي الله عنه demişdir: “(Allahın): **“Siz içərinizdə olanı üzə çıxarsanız da, gizlətsəniz də, Allah buna görə sizi hesaba çəkəcək”** (əl-Bəqərə, 284) ayəsi nazil olduqda, (hələ) səhabələrin qəlblərinə girməyən bir şey bu səbəbdən onların qəlbinə girdi.¹ Onda Peyğəmbər ﷺ buyurdu: “Deyin: “Eşitdik, itaət etdik və qəbul etdik!” (Beləliklə də) Allah imanını onların qəlbinə yerləşdirdi, sonra da bu ayəni nazil etdi: **“Allah hər kəsi yalnız onun qüvvəsi çatdığı qədər mükəlləf edər. Hər kəsin qazandığı xeyir yalnız onun özünə, qazandığı şər də yalnız öz əleyhinədir. “Ey Rəbbimiz, unutsaq və ya xəta etsək, bizi cəzalandırma!”** (əl-Bəqərə, 286), Allah: “İstədiyinizi yerinə yetirdim”– dedi. **“Ey Rəbbimiz, bizdən əvvəlkilərə yüklədiyini kimi, bizə də ağır yük yükləmə!”** (əl-Bəqərə, 286), Allah: “İstədiyinizi yerinə yetirdim”– dedi, **“...bizi bağışla və bizə rəhm et! Sən bizim Himayədarımızsan!”** (əl-Bəqərə, 286), Allah: “İstədiyinizi yerinə yetirdim”– dedi”.²

“Allah yolunda öldürülənləri əsla ölmüş sanma”- ayəsi haqda

١٤٨ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : «لَمَّا أُصِيبَ إِخْوَانُكُمْ بِأَحَدٍ جَعَلَ اللَّهُ أَرْوَاحَهُمْ فِي جَوْفِ طَيْرٍ خَضِرٍ تَرَدُّ أَنْهَارَ الْجَنَّةِ تَأْكُلُ مِنْ ثَمَارِهَا وَتَأْوِي إِلَى قَنَادِيلَ مِنْ ذَهَبٍ مُعَلَّقَةٍ فِي ظِلِّ الْعَرْشِ فَلَمَّا وَجَدُوا طَيْبَ مَا كَلِمَهُمْ وَمَشَرَبَهُمْ وَمَعْيِلَهُمْ قَالُوا: مَنْ يَبْلُغُ إِخْوَانَنَا عِنَّا أَنَا أَحْيَاءُ فِي الْجَنَّةِ تُرْزَقُ لِفُلَانٍ لِفُلَانٍ يَزْهَدُوا فِي الْجِهَادِ وَلَا يَنْكَلُوا عِنْدَ الْحَرْبِ فَقَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ: أَنَا أَبْلَغُهُمْ عَنْكُمْ. قَالَ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ «وَلَا تَحْسِبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتًا»

148. Rəvayət edilir ki, İbn Abbas رضي الله عنه demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Qardaşlarınız Uhud döyüşündə şəhid olduqda, Qüdrət və Qüvvət sahibi olan Allah onların ruhlarını yaşıl quşların içinə yer-

¹ Bu ayədən sonra səhabələrin qəlbləri təşvişə düşdü və onlar elə güman etdilər ki, qəlblərindən keçən hər bir şeyə görə haqq-hesaba çəkiləcəklər.

² Muslim, 126, 180, 345; ən-Nəsəi “Sunənul-Kubra” 10993, 11059; Əbu Avana, 167; əl-Beyhəqi “Sunənu-Suğra” 747; əl-Beyhəqi “Şuabul-İman” 2184; İbn Hibban, 5069.

ləşdirdi. Onlar Cənnət çaylarının yanına gəlir, Cənnət meyvələrindən yeyir və Ərşin kölgəsində yerləşdirilmiş qızıl çıraqların yanına qayıdırlar. Yemək-içməklərinin və qayıtdıqları yerin nə qədər gözəl olduğunu gördükləri zaman deyirlər: “Kaş ki, qardaşlarımız Allahın bizə bəxş etdiyi bu nemətlərdən xəbər tutaydılar və Allah yolunda olan cihaddan qorxub qaçmayaydılar”. Allah ﷺ da: “Mən sizin dediklərinizi onlara bildirərəm!” - dedi və bu ayələri Öz elçisinə nazil etdi: **“Allah yolunda öldürülənləri əsla ölmüş sanma. Əksinə, (onlar) diridirlər”** (Ali-İmran, 169).¹

١٤٩ - عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ سَأَلْنَا عَبْدَ اللَّهِ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ ﴿وَلَا تَحْسِنَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ﴾ قَالَ أَمَّا إِنَّا قَدْ سَأَلْنَا عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ «أَرَوَاهُمْ فِي حَوْفٍ طَيْرٌ خُضِرَ لَهَا قَنَادِيلٌ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ تَسْرُحُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ شَاءَتْ ثُمَّ تَأْوِي إِلَى تِلْكَ الْقَنَادِيلِ فَاطَّلَعَ إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ إِطْلَاعَةً فَقَالَ هَلْ تَسْتَهْتَهُونَ شَيْئًا قَالُوا أَىَّ شَيْءٍ نَسْتَهْتَهُ وَنَحْنُ نَسْرُحُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ شِئْنَا فَفَعَلَ ذَلِكَ بِهِمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَلَمَّا رَأَوْا أَنَّهُمْ لَنْ يُتْرَكُوا مِنْ أَنْ يُسْأَلُوا قَالُوا يَا رَبِّ نُرِيدُ أَنْ تُرَدَّ أَرَوَاهُمْ فِي أَحْسَادِنَا حَتَّى نُقْتَلَ فِي سَبِيلِكَ مَرَّةً أُخْرَى. فَلَمَّا رَأَى أَنْ لَيْسَ لَهُمْ حَاجَةٌ تُرْكُوا»

149. Rəvayət edilir ki, Məsruq² demişdir: “Abdullah ibn Məsuddan Allahın: **“Allah yolunda öldürülənləri əsla ölmüş sanma. Əksinə, (onlar) diridirlər; özlərinin Rəbbi yanında onlara ruzi verilir”** (Ali-İmran, 169) - ayəsi haqqında soruşduqda, o, belə cavab verdi: “Biz də bu haqda Peyğəmbərdən ﷺ soruşduq, o da belə buyurdu: “Onların (şəhidlərin) ruhları yaşıl quşların içindədir. Bu quşlar üçün Ərşdən qəndillər asılmışdır və onlar Cənnətdə istədikləri yerdə ruzilənilər, sonra həmin qəndillərə qayıdırlar. Rəbbləri onlara nəzər salıb buyurur: “Bir şey istəyirsiniz?” Onlar deyirlər: “(Artıq) nə istəyə bilərik ki, Cənnətdə istədiyimiz yerdə ruzilənirik”. Allah onlardan bunu üç dəfə soruşur. Onlar da buna cavab verməkdən boyun qaçırma bilməyəcəklərini görəndə: “Ey Rəbbimiz! Biz, ruhumuzu cəsədlərimizə qaytarmayın və Sənin yolunda yenidən öldürülməyimizi istəyirik” - deyər cavab

¹ Əbu Davud, 2158, 2520, 2522. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 5205.

² Əbu Aişə Məsruq ibn əl-Əcda ibn Malik əl-Kufi böyük tabiinlərdən olmuşdur. Hicrətin 63-cü ilində vəfat etmişdir.

verirlər. Allah onların ehtiyacı olmadığını görəndə, onları tərki edir”.¹

Allahın əməlisaleh qulları üçün nemətlər hazırlaması

۱۵۰ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «يَقُولُ اللَّهُ أَعَدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ وَأَقْرَعُوا إِنْ شِئْتُمْ» ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ وَفِي الْجَنَّةِ شَجَرَةٌ يَسِيرُ الرَّكَّابُ فِي ظِلِّهَا مِائَةَ عَامٍ لَا يَقْطَعُهَا وَأَقْرَعُوا إِنْ شِئْتُمْ ﴿وَظِلٌّ مَمْدُودٌ﴾ وَمَوْضِعٌ سَوَّطٍ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا وَأَقْرَعُوا إِنْ شِئْتُمْ ﴿فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعٌ الْغُرُورِ﴾

150. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə dedi: “Allah buyurur: “Əməlisaleh qullarım üçün heç bir gözün görmədiyini, heç bir qulağın eşitmədiyini və heç bir insanın ağına belə gəlmədiyini (nemətlər) hazırladım. İstəyirsinizsə, (bu ayəni) oxuyun: “**Etdikləri əməllərin mükafatı kimi onlar üçün gözlərinə sevinc gətirəcək nələr saxlandığını heç kəs bilmir**” (əs-Səcdə, 17). Cənnətdə bir ağac vardır ki, minikli birisi onun kölgəsində yüz il yol getsə də, onu qət edə bilmir. İstəyirsinizsə, (bu ayəni) oxuyun: “**Uzanmış kölgəliklərdə**” (əl-Vaqiə, 30). Cənnətdə bir qamçı qədər yer, dünya və onda olanlardan daha xeyirlidir. İstəyirsinizsə, (bu ayəni) oxuyun: “**Kim oddan uzaqlaşdırılıb, Cənnətə daxil edilərsə, o, uğur qazanmış olar. Dünya həyatı isə aldadıcı ləzzətdən başqa bir şey deyildir**” (Ali-İmran, 185)”.²

“Biz Axirət savabını istəyənin savabını artırır...”- ayəsi haqda

۱۵۱ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَرَأَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ». ثُمَّ قَالَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: ابْنُ آدَمَ، تَفَرَّغْ لِعِبَادَتِي أَمَلًا صَدْرَكَ عَنِّي، وَأَسَدَّ فَرْكَكَ، وَإِلَّا تَفَعَّلْ مَا لَأْتُ صَدْرَكَ شُغْلًا وَلَمْ أُسَدِّ فَرْكَكَ»

¹ Muslim, 1887, 3500, 4993.

² ət-Tirmizi, 3292, 3603. Hədis həsəndir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 1978.

151. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ Allahın: **“Biz axirət savabını istəyənin savabını artırır, dünya qazancını istəyənə də ondan verərik. Lakin onun axirətdə heç bir payı olmaz”** (əş-Şura, 20) - ayəsini oxuduqdan sonra dedi: “Allah ﷻ buyurur: “Ey Adəm övladı! Mənə ibadət etmək üçün vaxt ayır, Mən də sənin qəlbini zəngin edim, səni kasıbçılıqdan qurtarım. Yox, əgər belə etməsən, onda Mən sənin ürəyini dərd-sərlə doldurur, sənə üz vermiş kasıbçılığı aradan qaldırmaram”¹.

əl-Kövsər surəsi² haqda

۱۵۲ - عَنْ أَنَسٍ قَالَ بَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ بَيْنَ أَظْهُرِنَا إِذْ أَعْفَى إِغْفَاءَةً ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مُتَبَسِّمًا فَقُلْنَا مَا أَضْحَكَكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ «أُنزِلَتْ عَلَيَّ آيَةٌ مِنْ سُورَةِ». فَقَرَأَ «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» «إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرِ إِنَّ شَانِكَ هُوَ الْأَبْتَرُ»». ثُمَّ قَالَ «أَتَدْرُونَ مَا الْكَوْثَرُ». فَقُلْنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّهُ نَهْرٌ وَعَدَنِيهِ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِ خَيْرٌ كَثِيرٌ هُوَ حَوْضٌ تَرِدُ عَلَيْهِ أُمَّتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ آيَتُهُ عَدَدُ النُّجُومِ فَيَخْتَلِجُ الْعَبْدُ مِنْهُمْ فَأَقُولُ رَبِّ إِنَّهُ مِنْ أُمَّتِي. فَيَقُولُ مَا تَدْرِي مَا أَحَدَّثْتُ بَعْدَكَ».

152. Rəvayət edilir ki, Ənəs ibn Malik ؓ demişdir: “Bir gün Allah Elçisi ﷺ yanımızda ikən yuxuya getmişdi. Sonra gülümsəyərək başını qaldırdı. Biz dedik: “Səni güldürən nədir, ey Allahın Elçisi?” O: “İndicə mənə bir surə nazil oldu”- deyərək bu ayələri oxudu: **“Mərhəmətli, Rəhmlili Allahın adı ilə! Həqiqətən, Biz Kövsəri sənə bağışladıq. Sən də Rəbbin üçün namaz qıl və qurban kəs! Doğrusu, sənə ədavət bəsləyənin özü sonsuzdur”**. Sonra o buyurdu: “Kövsərin nə olduğunu bilirsiniz?” Biz dedik: “Allah və Onun Elçisi daha yaxşı bilir!” O dedi: “O, Rəbbimin ﷻ mənə vəd etdiyi, içində çoxlu xeyir olan və Qiyamət günü ümmətimin yanına toplanacağı hovuzdur. (Ətrafına düzülən) qədəhlər ulduzların sayı qədərdir. Onlardan (ümmətimdən) bəzi qullar çıxarılıb kənarlaşdırılacaqdır. Mən də: “Ey Rəbbim! Onlar mənim ümmətimdəndirlər”- deyəcəyəm. Allah buyuracaq: “Sən bilmirsən ki,

¹ əl-Hakim, 3657; İbn Məcə, 4107, 4246. Hədis həsəndir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 1359.

² Kövsər - bolluq çayı, suyu süddən ləzzətli və baldan şirin olan Cənnət çayıdır. Onun ətirli iyi müşkün xoş iyindən də gözəldir.

onlar səndən sonra nə yeniliklər etdilər!"¹

ən-Nəsr surəsi haqda

۱۵۳ - عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُكْثِرُ مِنْ قَوْلِ «سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ». قَالَتْ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْكَ تُكْثِرُ مِنْ قَوْلِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ. فَقَالَ «خَبَّرَنِي رَبِّي أَنِّي سَأَرَى عَلَامَةً فِي أُمَّتِي فَإِذَا رَأَيْتَهَا أَكْثَرْتُ مِنْ قَوْلِ سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ. فَقَدْ رَأَيْتَهَا ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ﴾ فَتَحُ مَكَّةَ ﴿وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا﴾».

153. Rəvayət edilir ki, Aişə رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا demişdir: “Allah Elçisi ﷺ bu sözləri “Allah pak və müqəddəsdir, Allaha həmd olsun! Allahdan bağışlanma diləyirəm və Ona tövbə edirəm!”² çox deyirdi. Mən soruşdum: “Ey Allahın Elçisi, mən sənənin bu sözləri “Allah pak və müqəddəsdir, Allaha həmd olsun! Allahdan bağışlanma diləyirəm və Ona tövbə edirəm”- çox söylədiyini görürəm”. O dedi: “Rəbbim mənə belə xəbər verdi: “Mən sənə ümmətindən bir əlamət göstərəcəyəm, sən onu gördükdə bu sözləri “Allah pak və müqəddəsdir, Allaha həmd olsun! Allahdan bağışlanma diləyirəm və Ona tövbə edirəm”- çox de!” Mən artıq onu gördüm: “Allahın köməyi və qələbə gəldiyi zaman”- yəni, Məkkənin fəthi, - “insanların dəstə-dəstə Allahın dininə girdiklərini gördükdə həmd ilə Rəbbini təriflə və Ondan bağışlanmağını dilə. Həqiqətən, O, tövbələri qəbul edəndir! (ən-Nəsr, 1-3)”³

¹ Muslim, 400, 607, 921.

² Transkripsiyası: Subhə:n-Alla:hi və bihəmdihi, əstəğfirulla:hə və ətu:bu ileyh!

³ Muslim, 749, 1116.

PEYĞƏMBƏRLƏR

Adəmin ﷺ zürriyyətinin salamu

۱۵۴ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَنَفَخَ فِيهِ الرُّوحَ عَطَسَ فَقَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ فَحَمِدَ اللَّهُ بِإِذْنِهِ فَقَالَ لَهُ رَبُّهُ يَرَحْمُكَ اللَّهُ يَا آدَمُ اذْهَبْ إِلَى أَوْلِيكَ الْمَلَائِكَةِ إِلَى مَا لِمَنْهُمْ جُلُوسٍ فَقُلِ السَّلَامُ عَلَيْهِمْ. قَالُوا وَعَلَيْكَ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. ثُمَّ رَجَعَ إِلَى رَبِّهِ فَقَالَ إِنَّ هَذِهِ تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ بَنِيكَ بَيْنَهُمْ. فَقَالَ اللَّهُ لَهُ وَيَدَاةُ مَقْبُوضَتَانِ اخْتَرْتُ أَيُّهُمَا شِئْتَ قَالَ اخْتَرْتُ يَمِينَ رَبِّي وَكِلْتَا يَدَيَّ رَبِّي يَمِينٌ مُبَارَكَةٌ. ثُمَّ بَسَطَهَا فِإِذَا فِيهَا آدَمُ وَذُرِّيَّتُهُ فَقَالَ أَيُّ رَبِّ مَا هَؤُلَاءِ فَقَالَ هَؤُلَاءِ ذُرِّيَّتُكَ فِإِذَا كُلُّ إِنْسَانٍ مَكْتُوبٌ عُمُرُهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ فِإِذَا فِيهِمْ رَجُلٌ أَضَوُّهُمْ أَوْ مِنْ أَضْوَائِهِمْ. قَالَ يَا رَبِّ مَنْ هَذَا قَالَ هَذَا ابْنُكَ دَاوُدُ قَدْ كَتَبْتُ لَهُ عُمُرَ أَرْبَعِينَ سَنَةً. قَالَ يَا رَبِّ زِدْهُ فِي عُمُرِهِ. قَالَ ذَلِكَ الَّذِي كَتَبْتُ لَهُ. قَالَ أَيُّ رَبِّ فِإِنِّي قَدْ جَعَلْتُ لَهُ مِنْ عُمُرِي سِتِّينَ سَنَةً قَالَ أَتَيْتَ وَذَلِكَ. قَالَ ثُمَّ أَسْكِنِ الْجَنَّةَ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ أَهْطِ مِنْهَا فَكَانَ آدَمُ يُعَدُّ لِنَفْسِهِ. قَالَ فَأَتَاهُ مَلَكُ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُ آدَمُ قَدْ عَجَلْتُ قَدْ كُتِبَ لِي أَلْفُ سَنَةٍ. قَالَ بَلَى وَلَكِنَّكَ جَعَلْتَ لِابْنِكَ دَاوُدَ سِتِّينَ سَنَةً فَجَحَدَ فَجَحَدَتْ ذُرِّيَّتُهُ وَنَسِيَ نَفْسِيَتْ ذُرِّيَّتُهُ. قَالَ فَمِنْ يَوْمِئِذٍ أَمْرٌ بِالْكِتَابِ وَالشُّهُودِ»

154. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Allah Adəmi yaratdığı¹ və ona ruh üfürdüyü zaman Adəm asqırdı və “əlhəmdulillah” deyərək, Allahın iznilə Allaha həmd etdi. Rəbbi ona dedi: “Allah sənə rəhm etsin, ey Adəm! O oturan mələklərin yanına get və “Sizə Allahın salamu olsun!”²- de!” O bunu etdikdə mələklər də: “Sənə də salam olsun və Allahın rəhməti yetişsin!”³- deyə cavab verdilər. Sonra Adəm Rəbbinin yanına qayıtdı. Rəbbi ona dedi: “Bu sənənin və zürriyyətinin arasında olan salamdır”. Allahın iki Əli yumulu olduğu halda ona dedi: “İkisindən hər hansını istəyirsən seç!” Adəm dedi: “Rəbbimin sağ Əlini seçdim, Rəbbimin hər iki Əli də sağ və mübarəkdir”. Sonra Allah Əlini açdı, bu zaman orada Adəm və onun

¹ Bəzi rəvayətlərdə deyilir: “Allah Adəmi öz surətində yaratdı, onun boyu altmış dirsək idi”. Hafiz ibn Məndəh ؓ bu haqda deyir: “Təfsir əhli bu hədisin (yəni “Allah Adəmi öz surətində yaratmışdır” hədisinin) mənasında ixtilaf etmiş və bir neçə söz demişlər. Bu sözlərin ən yaxşısı budur ki, Uca Allah Adəmi ﷺ öz surətində yaratmışdır, yəni onu ilk olaraq körpə, sonra uşaq, sonra cavan, sonra yaşlı, sonra da qoca olaraq yaratmamışdır. Bu da Peyğəmbərdən ﷺ sabit olan isnadla gələn ən səhih rəvayətdir”. (İbn Məndəh “Kitəbut-Təuhid” 1/222). Dəlil isə həmin hədisin özüdür: “Allah Adəmi öz surətində yaratdı, onun boyu altmış dirsək idi”. (əl-Buxari, 5759, 6227). Bu mənanın əksi bərəsində, “Allah onu Öz surətində”, yəni Allahın Öz surətində yaratmışdır” mənasına dair iddia isə sabit deyil. Necə ki, Şeyxul-İslam ibn Teymiyyənin ؓ özü “Məcmuul-Fətəva” əsərində (5/71) buna işarə etmişdir.

² Transkripsiyası: əs-Sələ:mu aleykum!

³ Transkripsiyası: Və aleykəs-Sələ:mu və rəhmətullah!

zürriyyəti vardı. Adəm dedi: “Ey Rəbb, bunlar nədir?” Allah dedi: “Bunlar sənin zürriyyətidir”. Adəm hər insanın gözlərinin arasında ömrünün yazıldığını və onların (insanların) arasında bir adamın ən çox işıq saçdığını gördü. Adəm dedi: “Ey Rəbb, bu kimdir?” Allah dedi: “Bu, oğlun Davuddur. Onun üçün qırx il ömür yazdım”. Adəm dedi: “Ey Rəbb, onun ömrünü artır!” Allah dedi: “Onun üçün yazdığım bu qədərdir!” Adəm dedi: “Ey Rəbb, ömrümdən ona altmış il ver!” Allah dedi: “Dilədiyini etdim!” Sonra Allah Adəmi istədiyi qədər Cənnətdə yerləşdirdi və sonra oradan endirdi. Adəm ömrünü hesablayırdı. Ölüm mələyi onun yanına gəldi. Adəm ona dedi: “Tələsmisən, mənə min il ömür yazılmışdır”. Ölüm mələyi dedi: “Bəli, lakin sən ömrünün altmış ilini oğlun Davuda vermişdin”. Adəm inkar etdi, zürriyyəti də inkar etdi. Adəm unatdı, zürriyyəti də unatdı”. Allah Elçisi ﷺ dedi: “O gündən etibarən (razılaşmaların) yazılması və şahid tutulması əmr edildi”.¹

Adəmin ﷺ vəsfi

۱۵۵ - عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَبَاكُمْ أَدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ كَالنَّخْلَةِ السَّحُوقِ سِتِينَ ذِرَاعًا كَثِيرَ الشَّعْرِ مَوَارِي الْعَوْرَةِ فَلَمَّا أَصَابَ الْخَطِيئَةَ فِي الْجَنَّةِ بَدَتْ لَهُ سُوءَاتُهُ فَخَرَجَ مِنَ الْجَنَّةِ قَالَ فَلَقِيْنَهُ شَجْرَةً فَأَخَذَتْ بِنَاصِيَتِهِ فَنَادَاهُ رَبُّهُ أَفْرَارًا مَنِي يَا أَدَمُ قَالَ بَلْ حَيَاءٌ مِنْكَ وَاللَّهِ يَا رَبِّ مَا جِئْتُ بِهِ

155. Rəvayət edilir ki, Ubey ibn Kəb ﷺ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Atanız Adəm ﷺ uca xurma ağacı kimi, boyu altmış dirsək, saçı uzun, övrəti bağlı idi. Cənnətdə xəta edəndə övrəti açıldı. Adəm Cənnətdən çıxıb getdikdə, qarşısına bir ağac çıxdı. Ağac onu tutub saxladı və Rəbbi ona: “Məndən qaçırısan, ey Adəm?”- deyərək xitab etdi. Adəm dedi: “Ey Rəbbim! Sənə and olsun ki, etdiyim əməllərimə görə Səndən həya edib qaçıram”.²

¹ ət-Tirmizi, 3368, 3694. Hədis həsən səhihdir. Bax: Mişkətul-Məsəbih, 4662.

² İbn Asəkir “Tarixu Diməşq” 7/405; İbn Səd “Tabaqatul-Kubra” 1/31; əl-Hakim, 3038. Hədis həsəndir.

Adəmin ﷺ tövbəsi

۱۵۶ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ **﴿فَتَلَقَىٰ آدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ﴾** قَالَ: أَيُّ رَبِّ أَلَمْ تَخْلُقْنِي بِيَدِكَ؟ قَالَ: بَلَىٰ. قَالَ: أَيُّ رَبِّ، أَلَمْ تَنْفُخْ فِيَّ مِنْ رُوحِكَ؟ قَالَ: بَلَىٰ. قَالَ: أَيُّ رَبِّ، أَلَمْ تُسَكِّنِي جَنَّتِكَ؟ قَالَ: بَلَىٰ. قَالَ: أَيُّ رَبِّ أَلَمْ تُسَبِّحْ رَحْمَتَكَ عَضْبِكَ؟ قَالَ: بَلَىٰ. قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ تُبْتُ وَأَصْلَحْتُ أَرَأَجِعِي أَنْتَ إِلَى الْجَنَّةِ؟ قَالَ: بَلَىٰ. قَالَ: فَهُوَ قَوْلُهُ **﴿فَتَلَقَىٰ آدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ﴾**.

156. Rəvayət edilir ki, İbn Abbas رضي الله عنه **“Adəm (tövbə etmək üçün) Rəbbindən kəlmələr öyrəndi, O da onun tövbəsini qəbul etdi. Doğrudan da O, tövbələri qəbul edəndir, Rəhmlidir”** (əl-Bəqərə, 37) ayəsi barəsində demişdir: “Adəm dedi: “Ey Rəbbim! Məgər Sən məni Öz əlinlə yaratmadınmı?” Allah: “Bəli”- dedi. Adəm dedi: “Ey Rəbbim! Məgər Sən məni Öz ruhundan¹ üfürmədinmi?” Allah: “Bəli”- dedi. Adəm dedi: “Ey Rəbbim! Məni Cənnətində sakin etmədinmi?” Allah: “Bəli”- dedi. Adəm dedi: “Ey Rəbbim! Məgər Sənin rəhmətin qəzəbini üstələməyibmi?” Allah: “Bəli”- dedi. Adəm dedi: “Əgər mən tövbə edib özümü islah etsəm, Sən məni Cənnətə qaytararsanmı?” Allah: “Bəli”- dedi”. İbn Abbas رضي الله عنه dedi: “Uca Allahın: **“Adəm (tövbə etmək üçün) Rəbbindən kəlmələr öyrəndi, O da onun tövbəsini qəbul etdi”** (əl-Bəqərə, 37) ayəsi də məhz budur”.²

۱۵۷ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ مِنْ تُرَابٍ، ثُمَّ جَعَلَهُ طِينًا، ثُمَّ تَرَكَهُ حَتَّىٰ إِذَا كَانَ حَمًّا مَسْتُونًا، خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ، ثُمَّ تَرَكَهُ حَتَّىٰ إِذَا كَانَ صَلْصَالًا كَالْفَخَّارِ، قَالَ: فَكَانَ إِبْلِيسُ يَمُرُّ بِهِ، فَيَقُولُ: لَقَدْ خُلِقْتَ لِأَمْرٍ عَظِيمٍ، ثُمَّ نَفَخَ اللَّهُ فِيهِ رُوحَهُ، فَكَانَ أَوَّلَ شَيْءٍ جَرَىٰ فِيهِ الرُّوحُ بَصْرَهُ وَحَيَاتِيْمُهُ، فَعَطَسَ فَلَقَاهُ اللَّهُ حَمْدَ رَبِّهِ، فَقَالَ الرَّبُّ: يَرِحْمَكَ رَبُّكَ، ثُمَّ قَالَ اللَّهُ: يَا آدَمُ اذْهَبْ إِلَىٰ أَوْلِيكَ النَّفْرِ، فَقُلْ لَهُمْ، وَأَنْظِرْ مَا يَقُولُونَ، فَجَاءَ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ فَقَالُوا: وَعَلَيْكَ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ، فَجَاءَ إِلَىٰ رَبِّهِ فَقَالَ: مَاذَا قَالُوا لَكَ؟، وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا قَالُوا لَهُ، قَالَ: يَا رَبِّ، لَمَّا سَلَّمْتُ عَلَيْهِمْ، قَالُوا: وَعَلَيْكَ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ، قَالَ: يَا آدَمُ، هَذَا تَحِيَّتِكَ وَتَحِيَّةُ ذُرِّيَّتِكَ، قَالَ: يَا رَبِّ وَمَا ذُرِّيَّتِي؟ قَالَ: اخْتَرْتُ يَدِي يَا آدَمُ، قَالَ: اخْتَرْتُ يَدِي يَا آدَمُ، فَسَطَّ اللَّهُ كَفَّهُ فَاذَا كُلُّ مَا هُوَ كَائِنٌ مِنْ ذُرِّيَّتِي فِي كَفِّ الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ، فَاذَا رَجُلٌ مِنْهُمْ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمُ الثُّورُ، وَإِذَا رَجُلٌ يَعَجَبُ آدَمَ مِنْ نُورِهِ، قَالَ: يَا رَبِّ مَنْ هَذَا؟ قَالَ: ابْنُكَ دَاوُدُ، قَالَ: يَا رَبِّ

¹ Burada “ruh” sözünün Uca Allaha nisbət olunması şəərəfləndirmək məqsədi daşıyır. Necə ki, “Allahın Kitabı” və “Allahın Evi” deyirik.

² əl-Hakim, 4002. Hədis səhih mərfudur. Bax: Təvəssul, 1/115.

فَكَمْ جَعَلَتْ لَهُ مِنَ الْعُمْرِ؟ قَالَ: جَعَلْتُ لَهُ سِتِّينَ، قَالَ: يَا رَبِّ فَأَتَمَّ لَهُ مِنْ عُمْرِي حَتَّى يَكُونَ عُمُرُهُ مِائَةَ سَنَةٍ، فَفَعَلَ اللَّهُ وَأَشْهَدَ عَلَى ذَلِكَ، فَلَمَّا نَفَدَ عُمُرُ آدَمَ بَعَثَ اللَّهُ إِلَيْهِ مَلَكَ الْمَوْتِ فَقَالَ آدَمُ: أَوْلَمَ يَبْقَى مِنْ عُمْرِي أَرْبَعُونَ سَنَةً؟ قَالَ الْمَلَكُ: أَلَمْ تُعْطِهَا ابْنَكَ دَاوُدَ؟ فَجَحَدَ ذَلِكَ، فَجَحَدَتْ ذُرِّيَّتُهُ، وَنَسِيَ فَنَسِيتُ ذُرِّيَّتَهُ".

157. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: "Həqiqətən, Allah Adəmi torpaqdan yaratdı, sonra onu palçığa çevirib bir müddət saxladı. O, başqa şəkilə düşmüş qara palçıq olduqda, onu yaradıb surət verdi. Sonra onu toxunduqda saxsı kimi səs çıxaran quru gilə çevrilənə qədər saxladı. İblis onun yanından keçər və deyərdi: "Həqiqətən, sən böyük bir iş üçün yaradılmışsan!" Sonra Allah ona Öz ruhunu üfördü. Ruhun ilk cərəyan etdiyi gözləri və burun deşikləri oldu. Bu vaxt Adəm asqırdı və Allah ona Rəbbinə həmd etməyi təlqin etdi. Rəbb dedi: "Rəbbin sənə rəhm etsin!" Sonra Allah buyurdu: "Ey Adəm! Gördüyün o kəslərin yanına get və onlara: "Sizə Allahın salamu olsun!"¹- de. Bax gör nə cavab verəcəklər". Adəm gəlib salam verdi, onlar isə cavabında: "Sənə də Allahın salamu və rəhməti olsun!"²- dedilər. Adəm Rəbbinin yanına qayıtdı. Allah ona nə deyildiyini yaxşı bildiyi halda buyurdu: "Onlar sənə nə dedilər?" Adəm dedi: "Ey Rəbbim! Mən onlara salam verdikdə, mənə "Sənə də Allahın salamu və rəhməti olsun!"- deyə cavab verdilər". Allah buyurdu: "Ey Adəm! Bu, sənənin və zürriyyətinin salamıdır". Adəm dedi: "Ey Rəbbim, "zürriyyətim" nə deməkdir?" Allah buyurdu: "Ey Adəm! İki Əlimdən birini seç". Adəm dedi: "Rəbbimin sağ Əlini seçirəm. Rəbbimin hər iki əli sağ əldir". Allah Əlini açdı, bu an Adəmin zürriyyətindən olanların hamısı Rahmənin رضي الله عنه ovcunda göründü. İnsanlar içərisində ağızlarında nur olanlar var idi. Onlardan biri nurunun çoxluğuna görə Adəmin diqqətini cəlb etdi və Adəm dedi: "Ey Rəbbim! Bu kimdir?" Allah buyurdu: "Sənənin oğlun Davuddur". Adəm dedi: "Ey Rəbbim! Onun ömrünü nə qədər etmişən?" Allah buyurdu: "Onun ömrünü altmış il etmişəm". Adəm dedi: "Mənim ömrümdən kəsib onun ömrünü yüz il et". Allah onun istədiyini etdi və etdiyinə şahid tutdu. Adəmin ömrü tükəndikdə,

¹ Transkripsiyası: əs-Sələ:mu aleykum!

² Transkripsiyası: Va aleykəs-Sələ:mu va rahmətullah!

Allah Mələkul-Məutu (Ölüm mələyini) onun yanına göndərdi. Adəm dedi: “Məgər ömrümün qırx ili qalmayıb?” Mələk dedi: “Sən ömrünün bir hissəsini oğlun Davuda vermədinmi?” Adəm bunu (unutduğu üçün) inkar etdi, zürriyyəti də (Adəmin davamçıları olduğu üçün) inkar edən oldu. Adəm unutduğu üçün, nəslə də unutqan oldu”.¹

Nuh عليه السلام haqqında

۱۵۸ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «يُدْعَى نُوحٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ لَيْتَكَ وَسَعْدَيْكَ يَا رَبِّ. فَيَقُولُ هَلْ بَلَغْتَ فَيَقُولُ نَعَمْ. فَيُقَالُ لِأُمَّتِهِ هَلْ بَلَغَكُمْ فَيَقُولُونَ مَا أَتَانَا مِنْ نَذِيرٍ. فَيَقُولُ مَنْ يَشْهَدُ لَكَ فَيَقُولُ مُحَمَّدٌ وَأُمَّتُهُ. فَتَشْهَدُونَ أَنَّهُ قَدْ بَلَغَ». «وَيَكُونُ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا» فَذَلِكَ قَوْلُهُ حَلَّ ذِكْرَهُ «وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا»

158. Rəvayət edilir ki, Əbu Səid əl-Xudri رضي الله عنه demişdir: “Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Qiyamət günü Allah Nuhu çağıracaq və Nuh: “Buyur, hüzurundayam və əmrinə müntəzirəm, ey Rəbbim!”- deyəcək. Allah buyuracaq: “Sən (dini) təbliğ etdinmi?” O: “Bəli!”- deyə cavab verəcək. Sonra onun qövmünə deyiləcək: “O sizə (dini) təbliğ etdimi?” Onlar: “Bizə xəbərdar edən bir peyğəmbər gəlməmişdir!”- deyə cavab verəcəklər. Allah (Nuha) buyuracaq: “Sənin dediyinə kim şahidlik edə bilər?” Nuh: “Muhəmməd və onun ümməti!”- deyə cavab verəcək. Siz də onun dini təbliğ etdiyinə şahidlik edəcəksiniz və **“Peyğəmbər də sizə şahid olacaq”**. Bu haqda Allahın صلى الله عليه وسلم ayəsində belə deyilir: **“Beləliklə, Biz sizi orta bir ümmət etdik ki, siz insanlara şahid olasınız, peyğəmbər də sizə şahid olsun”** (əl-Bəqərə, 143)”.²

İbrahim عليه السلام haqqında

۱۵۹ - عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيْبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: اخْتَنَنَ إِبْرَاهِيمُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ ابْنُ عِشْرِينَ وَمِئَةٍ، ثُمَّ عَاشَ بَعْدَ ذَلِكَ ثَمَانِينَ سَنَةً. قَالَ سَعِيدٌ: إِبْرَاهِيمُ أَوَّلُ مَنْ اخْتَنَنَ، وَأَوَّلُ مَنْ أَضَافَ، وَأَوَّلُ مَنْ قَصَّ الشَّارِبَ، وَأَوَّلُ مَنْ قَصَّ الظُّفْرَ، وَأَوَّلُ

¹ Əbu Yalə, 6580. Hədis səhihdir.

² əl-Buxari, 4127, 4217, 4487; İbn Məcə, 4284.

مَنْ شَابَ فَقَالَ: يَا رَبِّ، مَا هَذَا؟ قَالَ: وَقَارًا، قَالَ: يَا رَبِّ، زِدْنِي وَقَارًا.

159. Səid ibn Museyyib رضي الله عنه rəvayət edir ki, Əbu Hureyra رضي الله عنه demişdir: “İbrahim عليه السلام yüz iyirmi yaşında sünnət olundu. Bundan sonra səksən il də yaşadı”. Səid ibn Museyyib demişdir: “İbrahim عليه السلام ilk sünnət olunan,¹ ilk ziyafət verən, ilk bığını qısaltdan, ilk dırnağını tutan və ilk saçları ağaran kimsədir. Saçları ağardıqda o: “Ey Rəbbim, bu nədir?” – deyə soruşmuş, Rəbbi də ona: “Bu, bir vüqardır!” – deyə cavab vermişdir. Onda İbrahim عليه السلام demişdir: “Ey Rəbbim, mənim vüqarımı artır”.²

Qiyamət günü İbrahimin عليه السلام atası Azər ilə görüşməsi

١٦٠ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «يَلْقَى إِبْرَاهِيمُ أَبَاهُ آزَرَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَعَلَى وَجْهِ آزَرَ قَتْرَةٌ وَعَبْرَةٌ، فَيَقُولُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ لَا تَعْصِنِي فَيَقُولُ أَبُوهُ فَالْيَوْمَ لَا أَعْصِيكَ. فَيَقُولُ إِبْرَاهِيمُ يَا رَبِّ، إِنَّكَ وَعَدْتَنِي أَنْ لَا تُخْزِيَنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ، فَأَيُّ خِزْيٍ أَخْزَى مِنْ أَبِي الْأَبْعَدِ فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى إِنِّي حَرَمْتُ الْجَنَّةَ عَلَى الْكَافِرِينَ، ثُمَّ يُقَالُ يَا إِبْرَاهِيمُ مَا تَحْتِ رِحْلَتِكَ فَيَنْظُرُ فَإِذَا هُوَ بِذِيخٍ مُلْتَطِحٍ، فَيُؤْخَذُ بِقَوَائِمِهِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ... فَيَمْسَخُ اللَّهُ أَبَاهُ ضَبْعًا فَيَعْرِضُ عَنْهُ فَيَهْوِي فِي النَّارِ فَيَأْخُذُ بِأَنْفِهِ، فَيَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: يَا عَبْدِي أَبُوكَ هُوَ؟ فَيَقُولُ: لَا وَعَزَّتْكَ.

160. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Qiyamət günü İbrahim, sir-sifəti toz-torpağa bulaşmış və qaralmış atası Azərlə görüşəcək və İbrahim ona deyəcək: “Məgər mən sənə

¹ Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət etmişdir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “İlk dəfə qonağa ziyafət verən və ilk sünnət olunan kəs İbrahim عليه السلام olmuşdur. O, səksən yaşında Qədumda (yaxud Qəddumda) sünnət edilmişdir” (Tarix İbn Asəkir, 2/167/1. Hədis yaxşı hədisdir, səhih hədisə yaxındır. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 725). İbn Abdul-Bərr رضي الله عنه demişdir: “İslam alimləri yekdil rəydedirlər ki, ilk sünnət olunan kəs İbrahim عليه السلام olmuşdur. Onların əksəriyyəti sünnət edilməyin bütün peyğəmbərlərin təkid olunmuş Sünnəsinə, habelə, İslam fitrətinə aid olduğunu və kişilərin bunu tərk etməsinin doğru olmadığını söyləmişlər. Bəziləri də bunun vacib olduğunu demiş və Uca Allahın bu ayəsini əsas tutmuşlar: “**Sonra sənə belə vəhy etdik: “Hənif İbrahim dininə tabe ol”** (ən-Nəhl, 123). Qətadə رضي الله عنه demişdir: “Bu, sünnət edilməyə aiddir.” (ət-Təhmüd, 21/59; əl-Muğni, 1/116; əl-Məcmu, 1/229).

² İbn Əbu Şeybə, 34620; əl-Buxari “Ədəbul-Mufrad” 1250. Hədisin isnadı səhih, lakin “məvquf”, yəni səhabənin – Əbu Hureyranın رضي الله عنه sözü, ikinci cümlənin isə “məqtu”, yəni tabiinin – Səid ibn Museyyibin رضي الله عنه sözüdür. Bax: Səhih Ədəbul-Mufrad, 951.

deməmişdim ki, mənə asi olma?" Atası deyəcək: "Bu gün mən sənə asi olmayacağam!" Onda İbrahim deyəcək: "Ey Rəbbim! Sən mənə, onların diriləcəyi gün mənə rüsvay etməyəcəyinə söz vermişdin. (Sənin rəhmətindən) uzaq düşmüş atamdan daha böyük rüsvayçılıq ola bilərmisi?" Uca Allah buyuracaq: "Mən Cənnəti kafirlərə haram buyurmuşam". Sonra (ona) deyiləcək: "Ey İbrahim, ayağının altındakı nədir?" İbrahim (ayağının altına) baxdıqda qana bulanmış bir kaftar görəcək. Sonra bu kaftarı ayaqlarından tutub oda atacaqlar".¹ Digər rəvayətdə deyilir: "Allah onun atasını kaftara çevirəcək və o, atasından üz döndərəcək. O, burnunu (pis iyə görə) tutacaq. Uca Allah buyuracaq: "Ey Mənim qulum, budurmu sənin atan?" O deyəcək: "Xeyr, İzzətinə and olsun!"²

İbrahimin ﷺ şəfaəti

۱۶۱ - عَنْ حُدَيْفَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، قَالَ : يَقُولُ إِبْرَاهِيمُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ : يَا رَبِّاهُ ، فَيَقُولُ الرَّبُّ جَلَّ وَعَلَا : يَا لَبِيكَاهُ ، فَيَقُولُ إِبْرَاهِيمُ : يَا رَبَّ حَرَّقْتَ بَنِيَّ ، فَيَقُولُ : أَخْرَجُوا مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ ذَرَّةٌ أَوْ شَعِيرَةٌ مِنْ إِيْمَانٍ .

161. Huzeyfə ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: "Qiyamət günü İbrahim deyəcək: "Ya Rəbb!" Rəbb ﷻ buyuracaq: "Çağırışını eşitdim və qəbul etdim". İbrahim deyəcək: "Ya Rəbb, övladlarımı yandırdın!" Allah buyuracaq: "Qəlbində zərrə və ya arpa dənəsi qədər iman olan hər kəsi Cəhənnəmdən çıxarın!"³

Əyyub ﷺ haqqında

۱۶۲ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : إِنَّ أَيُّوبَ نَبِيَّ اللَّهِ كَانَ فِي بِلَادِهِ ثَمَانِي عَشْرَةَ سَنَةً فَرَفَضَهُ الْقَرِيبُ وَالْبَعِيدُ ، إِلَّا رَجُلَانِ مِنْ إِخْوَانِهِ كَانَا مِنْ أَحْصَى إِخْوَانِهِ إِلَيْهِ وَيُرْوَحَانِ إِلَيْهِ ، فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ : أَتَعْلَمُ ، وَاللَّهِ لَقَدْ أَذْنَبَ أَيُّوبُ ذَنْبًا مَا أَذْنَبُهُ أَحَدٌ ، قَالَ صَاحِبُهُ : وَمَا ذَاكَ ؟ قَالَ : مُنْذُ ثَمَانِي عَشْرَةَ سَنَةً لَمْ يَرِحْهُمُ اللَّهُ فَيَكْشِفُ عَنْهُ ، فَلَمَّا رَاحَا إِلَيْهِ لَمْ يَصْبِرِ الرَّجُلُ حَتَّى ذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ ، فَقَالَ أَيُّوبُ : لَا أَدْرِي مَا يَقُولُ غَيْرَ أَنَّ اللَّهَ

¹ əl-Buxari, 3301, 3350.

² əl-Hakim, 8750. Hədis səhihdir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 3631.

³ İbn Hibban, 7378. Hədis səhihdir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 3645.

يَعْلَمُ أَنِّي كُنْتُ أَمْرًا عَلَى الرَّحْلَيْنِ يَتَنَازَعَانِ فَيَذْكُرَانِ اللَّهَ فَأَرْجِعُ إِلَى بَيْتِي فَأَكْفُرُ عَنْهُمَا كَرَاهِيَةً أَنْ يُذَكَّرَ اللَّهُ إِلَّا فِي حَقٍّ ، قَالَ : وَكَانَ يَخْرُجُ إِلَى حَاجَتِهِ فَإِذَا قَضَى حَاجَتَهُ أَمْسَكَتْ أَمْرًا بِيَدِهِ حَتَّى يَبْلُغَ ، فَلَمَّا كَانَ ذَاتَ يَوْمٍ أَبْطَأَ عَلَيْهَا وَأُوجِي إِلَى أُيُوبَ فِي مَكَانِهِ أَنْ : «ارْكُضْ بِرِجْلِكَ ، هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ» فَاسْتَبْطَأَتْهُ فَلَقِيَتْهُ يَنْتَظِرُ ، وَأَقْبَلَ عَلَيْهَا قَدْ أَذْهَبَ اللَّهُ مَا بِهِ مِنَ الْبَلَاءِ ، وَهُوَ عَلَى أَحْسَنِ مَا كَانَ ، فَلَمَّا رَأَتْهُ قَالَتْ : أَيُّ بَارِكِ اللَّهُ فِيكَ ، هَلْ رَأَيْتَ نَبِيَّ اللَّهِ هَذَا الْمُتَبَتَّلِي ؟ وَاللَّهِ عَلَى ذَلِكَ مَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَشَبَّهَ بِهِ مِنْكَ إِذْ كَانَ صَحِيحًا ، قَالَ : فَإِنِّي أَنَا هُوَ ، وَكَانَ لَهُ أُندَرَانِ أُندَرٌ لِلْقَمْحِ وَأُندَرٌ لِلشَّعِيرِ ، فَبَعَثَ اللَّهُ سَحَابَتَيْنِ ، فَلَمَّا كَانَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى أُندَرِ الْقَمْحِ أَفْرَعَتْ فِيهِ الذَّهَبَ حَتَّى فَاضَ ، وَأَفْرَعَتْ الْأُخْرَى عَلَى أُندَرِ الشَّعِيرِ الْوَرِقَ حَتَّى فَاضَ

162. Ənəs ibn Malik ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Allahın peyğəmbəri Əyyubun imtahanı on səkkiz il davam etdi. Yaxın və uzaq adamlar, hamı ondan üz döndərdi, yalnız iki qardaşından başqa. Onlar ona çox yaxın idilər. Hər gün səhər-axşam ona baş çəkərdilər. Onlardan biri digərinə dedi: “Bilirsən nə var?! Allaha and olsun! Əyyub elə bir günah edib ki, yaradılmışlardan heç kəs belə bir günah etməyib”. Digəri ona dedi: “O nə günahdır elə?” O dedi: “On səkkiz ildir ki, Rəbbi ona mərhəmət etmir, başına gələn müsibəti qaldırmır”. Ertəsi gün Əyyubun yanına gedəndə onlardan biri səbir etməyib bunu ona dedi. Əyyub dedi: “Mən sənə nə dediyini anlamıram. Lakin Allah təala bilir ki, mən mübahisə edən iki nəfərin yanından keçirdim. Onlar (and içib) Allahın adını çəkirdilər. Mən evimə qayıdanda onların əvəzinə (and içməyə görə) kəffarə verirdim ki, qoy Allahın adı yalnız həqiqət olan yerdə çəkilsin”.¹ O öz ehtiyaclarını ödəmək üçün evindən çıxırdı. Ehtiyacını bitirdikdən sonra qayıdana qədər arvadı onun əlindən tutardı. Günlərin birində arvadı bir qədər gecikdi. Uca Allah Əyyuba dayandığı yerdə vəhy etdi ki: **“Ayağınla (yerə) vur! Bu, (yerdən çıxan bulaq) yuyunacaq və içiləcək sərin (sudur)!”** (Sad, 42). Qadın onu bir qədər gözlətməmişdi. Gələndə onun baxdığını gördü. Əyyub arvadına tərəf gəlməyə başladı. Artıq Allah onun başına gələn bəlanı qaldırmışdı. O ən yaxşı vəziyyətdə idi. Qadın onu görəndə dedi: “Allah sənə bərəkət versin! Allahın bəlaya düçar olmuş peyğəmbərini

¹ Andın pozulmasına görə kəffarə verildiyi üçün Əyyub ﷺ da Allahın adının necə əzəmətli olduğunu bildirsən deyər başqalarının əvəzinə kəffarə verərdi.

görmüsən? Allah hər şeyə qadirdir. Mən sənə kimi ona bənzəyən adam görməmişəm?!” Əyyub dedi: “Mən elə həmin adamam”. Onun iki anbarı var idi. Biri buğda, digəri isə arpa üçün idi. Uca Allah iki bulud göndərdi. Buludlardan biri buğda anbarının üzərində olanda anbar dolana qədər oraya qızıl yağdırdı. Digər bulud isə arpa anbarına, anbar dolana qədər gümüş yağdırdı”.¹

Allahın Əyyuba ﷺ olan lütfü

۱۶۳ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «بَيْنَا أَيُّوبُ يَغْتَسِلُ غُرْيَانًا فَخَرَّ عَلَيْهِ جَرَادٌ مِنْ ذَهَبٍ، فَجَعَلَ أَيُّوبُ يَحْتِثِي فِي نُوْبِهِ، فَنَادَاهُ رَبُّهُ يَا أَيُّوبُ، أَلَمْ أَكُنْ أَعْنَيْتَكَ عَمَّا تَرَى قَالَ بَلَى وَعِزَّتِكَ وَلَكِنْ لَا غِنَى بِي عَنْ بَرَكَتِكَ».

163. Əbu Hureyra ر.ə.ə. rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Əyyub çılpaq çimərkən onun üstünə qızıldan çəyirtkələr töküldü. Əyyub (onları) paltarının (cibinə) yığmağa başladı. (Bu vaxt) Rəbbi onu çağırır: “Ey Əyyub! Məgər Mən səni bu gördüyümdən (də artığı ilə) zəngin etmədimmi?”- deyər buyurdu. Əyyub: “Bəli, Sənin izzətinə and olsun ki, (elədir), lakin mən (hər zaman) Sənin bərəkətinə möhtacam”- deyər cavab verdi”.²

Musanın ﷺ Uca Allaha olan sualları

۱۶۴ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: سَأَلَ مُوسَى رَبَّهُ عَنْ سِتِّ حِصَالٍ، كَانَ يَطْنُ أَنَّهَا لَهُ خَالِصَةٌ، وَالسَّابِعَةُ لَمْ يَكُنْ مُوسَى يُحِثُّهَا. قَالَ: يَا رَبُّ أَيُّ عِبَادِكَ أَتَقَى؟ قَالَ: الَّذِي يَذْكُرُ وَلَا يَنْسَى. قَالَ: فَأَيُّ عِبَادِكَ أَهْدَى؟ قَالَ: الَّذِي يَتَّبِعُ الْهُدَى. قَالَ: فَأَيُّ عِبَادِكَ أَحْكَمُ؟ قَالَ: الَّذِي يَحْكُمُ لِلنَّاسِ كَمَا يَحْكُمُ لِنَفْسِهِ. قَالَ: فَأَيُّ عِبَادِكَ أَعْلَمُ؟ قَالَ: عَالِمٌ لَا يَشْبَعُ مِنَ الْعِلْمِ، يَجْمَعُ عِلْمَ النَّاسِ إِلَى عِلْمِهِ. قَالَ: فَأَيُّ عِبَادِكَ أَعَزُّ؟ قَالَ: الَّذِي إِذَا قَدَرَ غَفَرَ. قَالَ: فَأَيُّ عِبَادِكَ أَعْنَى؟ قَالَ: الَّذِي يَرْضَى بِمَا يُؤْتَى. قَالَ: فَأَيُّ عِبَادِكَ أَفْقَرُ؟ قَالَ: صَاحِبٌ مَنْقُوصٌ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَيْسَ الْغِنَى عَنْ ظَهْرٍ، إِنَّمَا الْغِنَى عَنِ النَّفْسِ، وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بَعْدَ خَيْرٍ جَعَلَ غِنَاهُ فِي نَفْسِهِ وَتَقَاهُ فِي قَلْبِهِ، وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بَعْدَ شَرٍّ جَعَلَ فَقْرَهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ.

¹ Əbu Yalə, 862, 3617; İbn Hibban, 2898. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 17.

² əl-Buxari, 275, 279.

164. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Musa Rəbbindən altı xislət barəsində soruşdu. O güman edirdi ki, bu xislətlər ona (Musaya) aiddir. Yeddinci xisləti isə o sevmirdi. Musa soruşdu: “Ya Rəbb! Hansı qulun ən təqvalıdır?” Allah buyurdu: “Məni zikr edən və Məni unutmayan”. Musa soruşdu: “Ya Rəbb! Hansı qulun ən doğru yoldadır?” Allah buyurdu: “Doğru yolla gedən”. Musa soruşdu: “Ya Rəbb! Hansı qulun ən ədalətli hökm verəndir?” Allah buyurdu: “İnsanlar arasında, özü üçün hökm verdiyi kimi hökm verən”. Musa soruşdu: “Ya Rəbb! Hansı qulun ən biliklidir?” Allah buyurdu: “İnsanların elmini öz elminə birləşdirərək elmdən doymayan alim”. Musa soruşdu: “Ya Rəbb! Hansı qulun ən izzətlidir?” Allah buyurdu: “Cəzalandırmağa qadir olduğu halda bağışlayan”. Musa soruşdu: “Ya Rəbb! Hansı qulun ən zəngindir?” Allah buyurdu: “Verilənə razı olan”. Musa soruşdu: “Ya Rəbb! Hansı qulun ən kasıbdır?” Allah buyurdu: “Verilənlə kifayətlənməyib, artıq istəyən”. Allah Elçisi ﷺ dedi: “Zənginlik çoxlu mal-dövlətə sahib olmaq demək deyil. Həqiqətən, zənginlik nəfsin zəngin olmasıdır. Allah bir qula xeyir istədikdə, onun nəfsini zəngin, qəlbini təqvalı edər. Allah bir qula şər istədikdə isə, kasıblığı onun alınına yazar¹”.²

Musa ilə Xıdırın عليه السلام görüşməsi

١٦٥ - عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «قَامَ مُوسَى النَّبِيُّ حَاطِبًا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَسُئِلَ أَىُّ النَّاسِ أَعْلَمُ فَقَالَ أَنَا أَعْلَمُ. فَعَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ، إِذْ لَمْ يَرُدَّ الْعِلْمَ إِلَيْهِ، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَنْ عَبْدًا مِنْ عِبَادِي بِمَجْمَعِ الْبَحْرَيْنِ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ. قَالَ يَا رَبِّ وَكَيْفَ بِهِ فَقِيلَ لَهُ أَحْمِلْ حُوْتًا فِي مِكْتَلٍ فَإِذَا فَقَدْتَهُ فَهُوَ تَمَّ، فَأَنْطَلِقْ وَأَنْطَلِقْ بِفَتَاهُ يُوشِعُ بَنِ نُونٍ، وَحَمَلًا حُوْتًا فِي مِكْتَلٍ، حَتَّى كَانَا عِنْدَ الصَّخْرَةِ وَضَعَا رُءُوسَهُمَا وَنَامَا فَانْسَلَّ الْحُوْتُ مِنَ الْمِكْتَلِ فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا، وَكَانَ لِمُوسَى وَفَتَاهُ عَجْبًا، فَأَنْطَلَقَا بِقِيَّةٍ لِيَلْتَمِهُمَا وَيَوْمَهُمَا فَلَمَّا أَصْبَحَ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ آتِنَا عَدَاءَنَا، لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا، وَلَمْ يَجِدْ مُوسَى مَسًّا مِنَ النَّصَبِ حَتَّى جَاوَزَ الْمَكَانَ الَّذِي أَمَرَ بِهِ. فَقَالَ لَهُ فَتَاهُ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوْتَ، قَالَ مُوسَى ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِي، فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا، فَلَمَّا انْتَهَيَا إِلَى الصَّخْرَةِ إِذَا رَجُلٌ مُسْحَجٌ

¹ “Kasıblığı onun alınına yazar”, yəni nə qədər var-dövləti olsa da, yenə az görər, gözü doymaz və özünü kasıb sayar.

² İbn Hibban, 6217. Hədis səhihdir. Bax: Sisilsilə əs-Səhihə, 3350.

بَثُوبٍ - أَوْ قَالَ تَسَجَّى بَثُوبِهِ - فَسَلَّمَ مُوسَى. فَقَالَ الْخَضِرُ وَأَنَّى بَارِضِكَ السَّلَامُ فَقَالَ أَنَا مُوسَى. فَقَالَ مُوسَى بَنِي إِسْرَائِيلَ قَالَ نَعَمْ. قَالَ هَلْ أَتْبَعُكَ عَلَى أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رَشْدًا قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا، يَا مُوسَى إِنِّي عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ عَلَّمَنِيهِ لَا تَعْلَمُهُ أَنتَ، وَأَنْتَ عَلَى عِلْمٍ عَلَّمَكُهُ لَا أَعْلَمُهُ. قَالَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا، وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا، فَأَنْطَلَقَا يَمْشِيَانِ عَلَى سَاحِلِ الْبَحْرِ لَيْسَ لَهُمَا سَفِينَةٌ، فَمَرَّتَ بِهِمَا سَفِينَةٌ، فَكَلَّمُوهُمَا أَنْ يَحْمِلُوهُمَا، فَعَرَفَ الْخَضِرُ، فَحَمَلُوهُمَا بِغَيْرِ نَوْلٍ، فَجَاءَ عُصْفُورٌ فَوَقَعَ عَلَى حَرْفِ السَّفِينَةِ، فَتَفَرَّقَتَا أَوْ تَفَرَّقَتَا فِي الْبَحْرِ. فَقَالَ الْخَضِرُ يَا مُوسَى، مَا نَقَصَ عَلَيَّ وَعِلْمُكَ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ إِلَّا كَتَفَرَّةِ هَذَا الْعُصْفُورِ فِي الْبَحْرِ. فَعَمَدَ الْخَضِرُ إِلَى لَوْحٍ مِنْ أَلْوَابِ السَّفِينَةِ فَزَنَعَهُ. فَقَالَ مُوسَى قَوْمٌ حَمَلُونَا بِغَيْرِ نَوْلٍ، عَمَدْتَ إِلَى سَفِينَتِهِمْ فَحَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ. فَكَانَتْ الْأُولَى مِنْ مُوسَى نَسِيَانًا. فَأَنْطَلَقَا فَيَاذَا غُلَامٌ يَلْعَبُ مَعَ الْغُلَمَانِ، فَأَخَذَ الْخَضِرُ بِرَأْسِهِ مِنْ أَغَاذِهِ فَاقْتَلَعَ رَأْسَهُ بِيَدِهِ. فَقَالَ مُوسَى أَقْتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا - قَالَ ابْنُ عُيَيْنَةَ وَهَذَا أَوْ كَذ - فَأَنْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطَعَمَا أَهْلَهَا، فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّقُوهُمَا، فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقُضَ فَاقَامَهُ. قَالَ الْخَضِرُ بِيَدِهِ فَاقَامَهُ. فَقَالَ لَهُ مُوسَى لَوْ شِئْتَ لَأَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا. قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ». قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «يُرْحَمُ اللَّهُ مُوسَى، لَوَدِدْنَا لَوْ صَبَرَ حَتَّى يُقْصَ عَلَيْنَا مِنْ أَمْرِهِمَا»

165. Ubey ibn Kəb ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurmuşdur: “Bir dəfə Musa İsrail oğullarına xütbə verərkən ondan: “İnsanların ən elmlisi kimdir?”- deyə soruşdular. Musa: “Ən elmlilə adam mənəm!”- dedi. Allah da buna görə onu qınadı, çünki Musa bu haqda bilginin yalnız Allaha məxsus olduğunu demədi. Sonra Allah ona belə vəhy etdi: “İki dənizin qovuşduğu yerdə Mənim səndən çox bilən bir qulum vardır”. Musa dedi: “Ey Rəbbim! Mən onu necə tapa bilərəm?” Allah buyurdu: “Zənbilə bir balıq qoy (və yola düş), balığı harada itirəsən, həmin adamı orada tapacaqsan”. Musa xidmətçisi Yuşə ibn Nunla birgə yola düşdü və özləri ilə zənbildə bir balıq götürdülər. Nəhayət, gəlib bir qayanın yanına çatdıqda, başlarını yerə qoyub yatdılar. Bu əsnada balıq sakitcə zənbildən çıxıb dənizə düşdü və suyun altı ilə yol alıb getdi. (Balığın suyun altı ilə yol alıb getməsi) Musaya və onun xidmətçisinə qəribə gəlmişdi. (Sonra qalxıb) gecənin qalan hissəsini və bütün günü yol getdilər. Nəhayət, ertəsi gün səhər Musa öz xidmətçisinə: “Nahar yeməyimizi gətir. Biz bu səfərimizdə lap əldən düşdük”- dedi. Musa Allahın buyurduğu yerdən gəlib keçincəyə qədər yorğunluq hiss etməmişdi. Xidmətçisi ona dedi: “Qayanın yanında gizləndiyimiz vaxt yadına gəlirmi? (O zaman) mən balığı unuttum”. Musa dedi: “Elə

istədiyimiz də bu idi!" Sonra onlar öz ləpirlərinin izinə düşüb geri qayıtdılar". Nəhayət, qayanın yanına gəlib çatdıqda, orada əbasına bürünmüş bir adama rast gəldilər. Musa ona salam verdi. Xıdır soruşdu: "Sənin məmləkətidə belə salam verməyi haradan öyrəniblər?" O: "Mən Musayam!"- dedi. Xıdır: "İsrail oğullarından olan Musa?"- deyə soruşdu. Musa: "Bəli!"- deyə cavab verdi, sonra da (əlavə edib) dedi: "Sənə öyrədilmiş doğru yolu (göstərən elmdən) mənə öyrətmək şərt ilə sən arxanca gələ bilərəmmi?" Xıdır dedi: "Doğrusu, sən mənim yanımda səbir edə bilməzsən. Ey Musa! Mən Allahın mənə öyrətdiyi və sən bilmədiyən bir elmi bilirəm. Sən də Allahın sənə öyrətdiyi və mənim bilmədiyim bir elmi bilirsən". Musa dedi: "İn şəə Allah, səbirli olduğumu görəcəksən. Sənin heç bir əmrindən çıxmayacağam". Sonra gəmiləri olmadığından hər ikisi dənizin sahili ilə piyada getməyə başladılar. Bu əsnada bir gəmiyə rast gəldilər və onun ziyələrindən onları da gəmiyə götürməyi xahiş etdilər. Gəmidəkilər Xıdırı tanıdıqlarına görə, onlardan mizd almadan hər ikisini gəmiyə götürdülər. Bu ərafədə balaca bir sərçə gəlib gəminin yan tərəfinə qondu və dənizdən bir-iki damla su içdi. Xıdır dedi: "Ey Musa! Mənim və sən elmin bu sərçənin dənizdən götürdüyü bir-iki damla su qədər belə Allahın elmini əksilməz". Sonra Xıdır gəminin lövhələrindən birini sındırdı. Musa dedi: "Bu adamlar təmənnəsiz bizi gəmiyə götürdükləri halda sən onları suya qər q etmək üçün mü onların gəmilərini deşdin?!" Xıdır dedi: "Mən demədimmi ki, sən mənim yanımda səbir edə bilməzsən?" Musa dedi: "Unutduğum bir şeydən ötrü məni qınama". Birinci dəfə Musa unutduğundan belə dedi. Sonra ikisi də yenə yola düzəldilər. Nəhayət, gəlib uşaqlarla bir yerdə oynayan bir oğlan uşağı ilə rastlaşdıqda, Xıdır tutub əli ilə onun başını qopartdı. Musa dedi: "Heç kəsi öldürməyən günahsız bir canamı qəsd etdin?" Xıdır dedi: "Sənə demədimmi ki, mənim yanımda səbir edə bilməzsən?" Sonra yenə yola düzəldilər. Nəhayət, bir kənd əhlinin yanına gəlib camaatdan yeməyə bir şey istədilər. Lakin camaat onları yeməyə qonaq etmək istəmədi. Onlar orada dağılmaq istəyən bir divar gördülər və Xıdır öz əli ilə onu düzəltdi. Musa dedi: "Əgər istəsəydin,

bunun müqabilində zəhmət haqqı alardın". Xıdır dedi: "Bu, mənimlə sənin aranda ayrılıqdır". Peyğəmbər ﷺ dedi: "Allah Musaya rəhm etsin! Kaş ki, səbir edəydi, onda onların bərəsində bizə daha çox xəbər verilərdi".¹

Eşitmək gözlə görmək kimi deyil

۱۶۶ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَيْسَ الْخَبِيرُ كَالْمُعَايِنَةِ. قَالَ اللَّهُ لِمُوسَى: إِنَّ قَوْمَكَ صَعَوْا كَذًا وَكَذَا، فَلَمَّا يُبَالِ، فَلَمَّا عَايَنَ أَلْقَى الْأَلْوَابَ.

166. İbn Abbas رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: "Eşitmək gözlə görmək kimi deyil. Allah Musaya "Qövmün belə-belə etdi...²"- dedikdə, fərqiñə varmadı. Gözü ilə gördükdə isə, lövhələri yerə atdı".³

Musanın عليه السلام Misirdən çıxması

۱۶۷ - عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: أَتَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَعْرَابِيًّا فَأَكْرَمَهُ، فَقَالَ لَهُ: اثْبَتْنَا، فَأَتَاهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَلْ حَاجَتَكَ، فَقَالَ: نَاقَةٌ تَرْكِبُهَا، وَأَعْنَزَا يَحْلُبُهَا أَهْلِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: عَجَزْتُمْ أَنْ تَكُونُوا

¹ əl-Buxari, 119, 122. Qurani-Kərimdə bu haqda belə buyurulur: "(Xıdır) dedi: "Bu, mənimlə sənin aranda ayrılıqdır. Səbir edə bilmədiyən şeylərin yozumunu sənə xəbər verəcəyəm. Gəmiyə gəlincə, o, dənizdə çalışan kasıb adamlara məxsus idi. Mənim onu korlamağımın səbəbi, onların önündə hər bir (yararlı) gəmini zorla ələ keçirən hökmdarın olması idi. Oğlan uşağına gəldikdə, onun ata-anası mömin idilər. Biz (uşağın böyüyəndə) onları azgınlığa və küfrə sürükləməsindən qorxduq. Biz istədik ki, onların Rəbbi onun əvəzində onlara ondan daha təmiz və daha mərhəmətli olan (başqa bir övlad) versin. Divara gəldikdə isə, o, şəhərdəki iki yetim oğlanın idi. Altında onlara məxsus bir xəzinə vardı. Onların atası əməlisaleh adam olmuşdur. Rəbbin onların həddi-buluğa çatmalarını və Rəbbindən bir mərhəmət olaraq öz xəzinələrini (tapıb) çıxarmalarını istədi. Mən bunları öz ixtiyarımla etmədim. Sənin səbir edə bilmədiyən şeylərin yozumu budur!" (əl-Kəhf, 78-82).

² "belə-belə etdi..."- dedikdə, qövmünün onun ardından buzovı özlərinə məbud seçmələri nəzərdə tutulur. Başqa bir hədisdə İbn Abbasdan رضي الله عنه rəvayət edilir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: "Allah Musaya rəhmət etsin. Bir şeyi gözləri ilə görə, əlbəttə, onu eşidən kimi deyil. Rəbbi qövmünün ondan sonra fitnəyə düşdüyünü xəbər verdikdə, o, lövhələri atmadı. Onları gözləri ilə görüb şahidi olduqda isə, (qəzəblənib) lövhələri atdı". (əl-Hakim, 3435; Əhməd, 2447; İbn Hibban, 6214. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 5374).

³ İbn Hibban, 6213. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 5250.

مِثْلَ عَجُوزِ بَنِي إِسْرَائِيلَ؟ قَالَ: إِنَّ مُوسَى لَمَّا سَارَ بَيْنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ مِصْرَ ضَلُّوا الطَّرِيقَ، فَقَالَ: مَا هَذَا؟ فَقَالَ عُلَمَاؤُهُمْ: إِنَّ يُوسُفَ لَمَّا حَضَرَهُ الْمَوْتُ أَخَذَ عَلَيْنَا مَوْتًا مِنَ اللَّهِ أَنْ لَا نَخْرُجَ مِنْ مِصْرَ حَتَّى تَنْقُلَ عِظَامَهُ مَعَنَا، قَالَ: فَمَنْ يَعْلَمُ مَوْضِعَ قَبْرِهِ، قَالَ: عَجُوزٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَبَعَثَ إِلَيْهَا فَأَتَتْهُ، فَقَالَ: ذَلِّبِي عَلَيَّ قَبْرَ يُوسُفَ، قَالَتْ: حَتَّى تُعْطِيَنِي حُكْمِي، قَالَ: مَا حُكْمُكَ؟ قَالَتْ: أَكُونُ مَعَكَ فِي الْجَنَّةِ، فَكَّرَهُ أَنْ يُعْطِيَهَا ذَلِكَ، فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ: أَنْ أَعْطِيَهَا حُكْمَهَا، فَأَنْطَلَقْتُ بِهِمْ إِلَى بَحِيرَةٍ: مَوْضِعٍ مُسْتَنْقَعٍ مَاءٍ، فَقَالَتْ: أَنْضِبُوا هَذَا الْمَاءَ، فَأَنْضَبُوا، قَالَتْ: احْتَفِرُوا وَاسْتَخْرِجُوا عِظَامَ يُوسُفَ، فَلَمَّا أَقْلَوْهَا إِلَى الْأَرْضِ إِذَا الطَّرِيقُ مِثْلُ ضَوْءِ النَّهَارِ.

167. Rəvayət edilir ki, Əbu Musa رضي الله عنه demişdir: “Bir gün Peyğəmbər ﷺ bir bədəvi ərəbin yanına gəlib ona ehtiram göstərdikdən sonra dedi: “Yanımıza gəl!” O da Peyğəmbərin ﷺ yanına gəldi. Allah Elçisi ﷺ buyurdu: “Ehtiyacını istə!” O dedi: “Minik vasitəsi kimi istifadə etmək üçün bir dişi dəvəyə və ailəm üçün bir sağmal keçiyə ehtiyacım var”. Allah Elçisi ﷺ dedi: “İsrail oğullarından olan bir qoca qarı qədər olmaqda acizsiniz? Həqiqətən, Musa İsrail oğullarını Misirdən aparanda, onlar yolu azdılar”. Musa soruşdu: “Görəsən, nə üçün belə oldu?” İsrail oğullarının alimləri dedilər: “Həqiqətən, Yusuf öləndə bizi Allaha and içdirmişdir ki, onun cəsədini özümüzə aparmayınca Misirdən çıxmayaq”. Musa soruşdu: “Onun qəbrinin yerini kim bilir?” Onlar: “İsrail oğullarından bir qoca qarı”- deyə cavab verdilər. Musa onun dalınca adam göndərdi və o, Musanın yanına gəldi. Musa dedi: “Yusufun qəbrini mənə göstər!” O dedi: “İstəyimi mənə verməyincə (göstərən deyiləm)”. Musa soruşdu: “Sənin istəyin nədir?” O da belə cavab verdi: “Cənnətdə sənin yanında olmaq”. Musa bunu ona vermək istəmədi. Allah Musaya belə vəhy etdi: “Onun istəyini ver!” Beləliklə qadın onları bir gölün yanına - durğun suyun yerinə - gətirib çıxartdı və dedi: “Buradakı suyu qurudun!” Onlar da suyu qurutdular. Qadın dedi: “Qazın və Yusufun cəsədini çıxardın!” Onlar Yusufun bədənini qaldırıb yerə qoyanda, yol gündüz işığı kimi aydınlaşdı”.¹

¹ Əbu Yalə, 7254; əl-Hakim 3523. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 313.

Musanın ﷺ ölüm mələyi ilə qarşılaşması

۱۶۸ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ «أُرْسِلَ مَلَكَ الْمَوْتِ إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فَلَمَّا جَاءَهُ صَكَهُ فَرَجَعَ إِلَى رَبِّهِ فَقَالَ أُرْسَلْتَنِي إِلَى عَبْدٍ لَا يُرِيدُ الْمَوْتَ. فَرَدَّ اللَّهُ عَلَيْهِ عَيْنَهُ وَقَالَ ارْجِعْ فَقُلْ لَهُ يَضَعُ يَدَهُ عَلَى مَنْ نُورٍ، فَلَهُ بِكُلِّ مَا عَطَتْ بِهِ يَدُهُ بِكُلِّ شَعْرَةٍ سَنَةً. قَالَ أَيْ رَبِّ، ثُمَّ مَاذَا قَالَ ثُمَّ الْمَوْتُ. قَالَ فَالآنَ. فَسَأَلَ اللَّهُ أَنْ يُدْنِيَهُ مِنَ الْأَرْضِ الْمُقَدَّسَةِ رَمِيَةً بِحَجَرٍ». قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «فَلَوْ كُنْتُ نَمَّ لَأَرَيْتُكُمْ قَبْرَهُ إِلَى جَانِبِ الطَّرِيقِ عِنْدَ الْكُتَيْبِ الْأَحْمَرِ»

168. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ﷺ demişdir: “Ölüm mələyi Musanın yanına göndərildi. Mələk Musanın yanına gəldikdə, Musa onu vurdu (və onun gözü çıxdı). Mələk Rəbbinin yanına qayıdıb dedi: “Sən məni ölmək istəməyən bir bəndənin yanına göndərdin”. Allah onun gözünü yerinə qaytardı və buyurdu: “Qayıt ona de ki: “Əlini öküzün belinə qoysun. Əlinə gələn tüklərin sayı qədər hər bir tükün müqabilində ömrü bir il artacaq”. Musa dedi: “Ey Rəbbim! Sonra nə olacaq?” Allah buyurdu: “Sonra öləcəksən”. Musa dedi: “Elə isə indi (ölmək istəyirəm)”. Sonra da Allahdan onu atılmış bir daşın uçub düşdüyü məsafə qədər müqəddəs torpağa yaxınlaşdırmasını dilədi”. Əbu Hureyra ﷺ rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ dedi: “Əgər orada olsaydım, sizə onun yolun kənarında, qırmızı qum təpəsinin yanında (yerləşən) qəbrini göstərərdim”.¹

“Ümmətin üçün üç şeydən birini seç” - hədisi

۱۶۹ - عَنْ صُهَيْبٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ أَيَّامَ حُنَيْنٍ يُحْرِكُ شَفْتَيْهِ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ بِشَيْءٍ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ يَفْعَلُهُ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَرَاكَ تَفْعَلُ شَيْئًا لَمْ تَكُنْ تَفْعَلُهُ فَمَا هَذَا الَّذِي تُحْرِكُ شَفْتَيْكَ قَالَ «إِنَّ نَبِيًّا فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ أَعْجَبْتَهُ كَثْرَةُ أُمَّتِهِ فَقَالَ لَنْ يَرُومَ هَوْلَاءُ شَيْءٌ. فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَنْ حَيْرَ أُمَّتِكَ بَيْنَ إِحْدَى ثَلَاثٍ إِمَّا أَنْ تُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ غَيْرِهِمْ فَيَسْتَبِيحَهُمْ أَوْ الْجُوعَ وَإِمَّا أَنْ أُرْسَلَ عَلَيْهِمُ الْمَوْتُ. فَشَاوَرَهُمْ فَقَالُوا أَمَّا الْعَدُوُّ فَلَا طَاقَةَ لَنَا بِهِمْ وَأَمَّا الْجُوعُ فَلَا صَبْرَ لَنَا عَلَيْهِ وَلَكِنْ الْمَوْتُ. فَأَرْسَلَ عَلَيْهِمُ الْمَوْتَ فَمَاتَ مِنْهُمْ فِي ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ سَبْعُونَ أَلْفًا». قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «فَأَنَا أَقُولُ الْآنَ حَيْثُ رَأَى كَثَرَتَهُمُ اللَّهُمَّ بِكَ أَحَاوِلْ وَبِكَ أَصَاوِلْ وَبِكَ أَقَاتِلْ»

¹ əl-Buxari, 1253, 1274, 1339; Muslim, 4375, 6292, 6298.

169. Suheyb¹ ﷺ rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ Huneyn günləri Fəcr namazından sonra dodaqlarını nə isə (deyərək) tərpadirdi. Biz onun əvvəllər belə etdiyini görmədik. Biz dedik: "Ey Allahın Elçisi! Biz sənə əvvəllər belə etdiyini görmədik. Dodaqlarını tərpadərək bu dediklərin nədir?" O, belə cavab verdi: "Sizdən öncə yaşamış bir peyğəmbərin ümmətinin çoxluğu onu heyran etdi və o, belə dedi: "Heç vaxt, heç bir şey bunları məhv edə bilməz". Allah ona belə vəhy etdi: "Ümmətin üçün üç şeydən birini seç; ya onların üstünə özlərindən başqa düşmən salacağıq ki, onları ayaq altına salsın; ya onlara aclıq; ya da ölüm göndərəcəyik". O, (ümmətilə) məşvərət etdi və onlar dedilər: "Düşməyə gəlincə, bizim onlara gücümüz çatmaz. Aclığa gəlincə isə, biz ona dözə bilmərik. Lakin biz ölümü seçirik". Allah da onlara ölüm göndərdi və üç gün ərzində yetmiş min nəfər öldü. Allah Elçisi ﷺ buyurdu: "(Həmin peyğəmbər) onların çoxluğunu görəndə (deyə bilmədiyini) mən indi belə deyirəm: "Allahım! Səninlə (düşməyə) hiylə qururam, Səninlə hücum edirəm və Sənin sayəndə döyüşürəm".²

Yəhya peyğəmbərə ﷺ əmr edilənlər

۱۷۰ - عَنِ الْحَارِثِ الْأَشْعَرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "إِنَّ اللَّهَ أَمَرَ يَحْيَى بْنَ زَكَرِيَّا بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أَنْ يَعْمَلَ بِهِنَّ وَأَنْ يَأْمُرَ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يَعْمَلُوا بِهِنَّ فَكَأَنَّهُ أُبْطَأَ بِهِنَّ فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى عِيسَى: "إِمَّا أَنْ يُبَلِّغَهُنَّ أَوْ يُبَلِّغَهُنَّ". فَأَتَاهُ عِيسَى فَقَالَ لَهُ: "إِنَّكَ أَمَرْتَ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أَنْ تَعْمَلَ بِهِنَّ وَتَأْمُرَ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يَعْمَلُوا بِهِنَّ فَأَمَّا أَنْ يُبَلِّغَهُنَّ وَإِمَّا أَنْ أُبَلِّغَهُنَّ". فَقَالَ لَهُ: "يَا رُوحَ اللَّهِ إِنِّي أَحْسَنِي إِنْ سَبَقْتَنِي أَنْ أَعْدَبَ أَوْ يُحْسَفَ بِي". فَجَمَعَ يَحْيَى بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ حَتَّى امْتَلَأَ الْمَسْجِدَ فَقَعَدَ عَلَى الشُّرُفَاتِ فَحَمَدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أَنْ أَعْمَلَ بِهِنَّ وَأَمُرَّكُمْ أَنْ تَعْمَلُوا بِهِنَّ وَأُولَهُنَّ أَنْ تَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا فَإِنْ مَثَلَ مِنْ أَشْرَكَ بِاللَّهِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اشْتَرَى عَبْدًا مِنْ خَالِصِ مَالِهِ بِذَهَبٍ أَوْ وَرَقٍ ثُمَّ أَسْكَنَهُ دَارًا فَقَالَ اعْمَلْ وَاذْهَبْ إِلَيَّ فَجَعَلَ الْعَبْدُ يَعْمَلُ وَيَرْفَعُ إِلَى غَيْرِ سَيِّدِهِ فَأَيُّكُمْ يَرْضَى أَنْ يَكُونَ عَبْدُهُ كَذَلِكَ وَإِنَّ اللَّهَ خَلَقَكُمْ وَرَزَقَكُمْ فَاعْبُدُوهُ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَأَمُرَّكُمْ بِالصَّلَاةِ وَإِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَلَا تَلْتَفِتُوا فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُقْبِلُ بَوَاجِهِهِ عَلَى عَبْدِهِ مَا لَمْ يَلْتَفِتْ وَأَمُرَّكُمْ بِالصِّيَامِ وَمَثَلُ ذَلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ مَعَهُ صُرَّةٌ مِسْكَ فِي عِصَابَةٍ كُلُّهُمْ يَجِدُ رِيحَ الْمِسْكِ وَإِنْ خُلُوفَ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ وَأَمُرَّكُمْ بِالصَّدَقَةِ وَمَثَلُ ذَلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ أَسْرَهُ الْعَدُوُّ

¹ Əbu Yəhya Suheyb ibn Sinan ər-Rumi ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhabələrindən olmuşdur. Hicrətin 38-ci ilində Mədinədə vəfat etmişdir.

² Əhməd, 18176, 19454. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 1061, 2459.

فَشَدُّوا يَدَيْهِ إِلَى عُنُقِهِ وَقَدَّمُوهُ لِيَضْرِبُوهُ عُنُقَهُ فَقَالَ لَهُمْ هَلْ لَكُمْ أَنْ أَقْتَدِيَ نَفْسِي مِنْكُمْ فَجَعَلَ يَفْتَدِي نَفْسَهُ مِنْهُمْ بِالْقَلِيلِ وَالكَثِيرِ حَتَّى فَكَّ نَفْسَهُ وَأَمَرَكُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ كَثِيرًا وَمَثَلُ ذَلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ طَلَبَهُ الْعَدُوُّ سِرَاعًا فِي أَثَرِهِ فَأَتَى حِصْنًا حَصِينًا فَأَحْرَزَ نَفْسَهُ فِيهِ وَإِنَّ الْعَبْدَ أَحْصَنُ مَا يَكُونُ مِنَ الشَّيْطَانِ إِذَا كَانَ فِي ذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى". وَأَنَا أَمُرُّكُمْ بِخَمْسٍ أَمَرَنِي اللَّهُ بِهِنَّ الْجَمَاعَةُ وَالسَّمْعَ وَالطَّاعَةَ وَالْهَجْرَةَ وَالْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ قِيدَ شِبْرٍ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَةَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ إِلَّا أَنْ يُرَاجَعَ وَمَنْ دَعَا بِدَعْوَةِ الْجَاهِلِيَّةِ فَهُوَ مِنْ جُنَاءِ جَهَنَّمَ وَإِنْ صَامَ وَصَلَّى وَزَعَمَ أَنَّهُ مُسْلِمٌ فَادْعُوا بِدَعْوَةِ اللَّهِ الَّتِي سَمَّاكُمْ بِهَا الْمُسْلِمِينَ الْمُؤْمِنِينَ عِبَادَ اللَّهِ".

170. əl-Həris əl-Əşari ﷺ rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: "Həqiqətən, Allah Yəhya ibn Zəkəriyyəyə beş kəlməni əmr etdi. O, özü bunlara əməl etməli, İsrail oğullarına da bunlara riayət etməyi əmr etməli idi. O, bu işi görməkdə tələsmirdi. Allah İsayə belə vəhy etdi: "Bu əmrləri ya o, ya da sən çatdır!" İsa Yəhyanın yanına gəlib dedi: "Sənə beş əmr verilmişdir. Onlara həm özün əməl etməli, həm də İsrail oğullarına əmr etməlisən. Bunları ya sən özün, ya da mən onlara çatdırıram". Yəhya ona dedi: "Ey Ruhullah! Əgər sən bu işdə məni qabaqlasan, əzaba düşər olmağımdan, yaxud da yerə batırılmağımdan qorxuram". Yəhya İsrail oğullarını Beytul-Məqdisdə topladı. Məscid adam ilə dolmuşdu. O, hündür yerdə əyləşib Allaha həmd-səna etdikdən sonra dedi: "Allah mənə beş kəlməni əmr etmişdir. Mənə bu əmrlərə əməl etmək və sizə də əmr etmək tapşırığı verildi. Birincisi, Allaha heç bir şeyi şərik qoşmadan ibadət edəcəksiniz. Allaha şərik qoşanın misalı halal malından qızıl və ya gümüş ödəyib özünə bir kölə alan, sonra onu bir evə yerləşdirən adamın misalına bənzəyir. Adam köləsinə: "İşlə və qazancını mənə ver!"- deyər tapşırıq verir. Köləsi işləyib qazancını öz ağasına deyil, başqasına verir. Sizin hansınız öz köləsinin belə etməsindən razı qalar?! Allah sizi yaradıb və sizə ruzi verib. Elə isə siz də Ona ibadət edin və heç bir şeyi Ona şərik qoşmayın! Həmçinin, Allah sizə namaz qılmağı əmr edir. Namaza durduqda üzünüzü çevirməyin, çünki, bəndə üzünü çevirmədikcə Allah ﷻ üzünü bəndəsinə tərəf tutur. Həmçinin, Allah sizə oruc tutmağı əmr edir. Bunun misalı bir dəstə adamın yanında olan kisəciyin içindəki müşk ətirinin misalına bənzəyir. Belə ki, onların hamısı ətirin iyini hiss edir. Oruc tutanın ağızından gələn qoxu, Allah dərgahında müşk-ənbərdən

daha xoşdur. Həmçinin, Allah sizə sədəqə verməyi əmr edir. Bunun misalı düşməyə əsir düşmüş bir adamın misalına bənzəyir. Onlar onun əllərini boğazına bağlayıb boynunu vurmaq üçün apararkən o, belə deyir: “İstəyirsiniz mən öz canımın müqabilində sizə mal-dövlət verim? O, canını xilas etmək üçün malından keçir və sonda özünü xilas edir. Həmçinin, Allah sizə Onu çox zikr etməyi əmr edir. Bunun misalı isə düşməninin sürətlə izinə düşüb axtardığı adamın misalına bənzəyir. O gəlib bir qalada sığınacaq tapır və orada qorunur. Bəndə də Uca Allahı zikr etdikcə, şeytandan qorunmuş olar”. Allah Elçisi ﷺ dedi: “Mən də Allahın əmr etdiyi beş şeyi; camaatla birlikdə olmağı, eşitməyi, itaət etməyi, hicrət və Allah yolunda cihad etməyi sizə əmr edirəm. Kim camaatdan bir qarış ayrılırsa, geri dönənə qədər İslam əhdini boynundan çıxarmış olar. Kim cahiliyyət dövrünün fikirlərinə çağırırsa, oruc tutub, namaz qılıb, özünün müsəlman olduğunu iddia edərsə belə, o, Cəhənnəmin odunu olacaqdır. Bir-birinizi Allahın qullarını adlandırdığı “müsəlman”, “mömin” (adları ilə) çağırın!”¹

Allahın Muhəmməd peyğəmbərə ﷺ olan nemətləri

۱۷۱ - عَنْ بِن عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَأَلْتُ رَبِّي مَسْأَلَةً، وَوَدِدْتُ أَنِّي لَمْ أَسْأَلْهُ، قُلْتُ: يَا رَبِّ كَأَنْتَ قَبْلِي رَسَلْتَ مِنْهُمْ مَنْ سَحَرَتْ لَهُ الرِّيَّاحُ، وَمِنْهُمْ مَنْ كَانَ يُحْيِي الْمَوْتَى (وَكَلَّمْتُ مُوسَى) قَالَ: أَلَمْ أَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَيْتُكَ؟ أَلَمْ أَجِدْكَ ضَالًّا فَهَدَيْتُكَ؟ أَلَمْ أَجِدْكَ عَابِلًا فَأَعْتَبْتُكَ؟ أَلَمْ أَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ وَوَضَعْتُ عَنَّا وَزْرَكَ؟، قَالَ فَقُلْتُ: بَلَى يَا رَبِّ (فَوَدِدْتُ أَنْ لَمْ أَسْأَلْهُ)

171. Rəvayət edilir ki, İbn Abbas رضي الله عنه demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Rəbbimdən soruşmaq istəmədiyim bir şey haqda soruşdum. Mən dedim: “Ey Rəbbim! Məndən əvvəl elçilər olmuşdur, onlardan kimisinə küləkləri ram etdin, kimisi ölümləri diriltdi və Sən Musa ilə danışdın”. Allah buyurdu: “Məgər Mən səni yetim çağında qoruyub sığınacaq vermədimmi? Səni çaşqın olduğun halda doğru yola yönəltmədimmi? Kasıb olduğun zaman səni varlandırmadım mı? Məgər mən

¹ əs-Suyuti “Cəmiul-Əhədis” 37187; ət-Tayəlisi, 1161, 1257; əl-Beyhəqi “Dəvətül-Kəbir” 12. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 1724.

sənin üçün köksünü açmadımı? Yükünü səndən götürmədimmi?" Mən dedim: "Bəli, ey Rəbbim!" İstərdim ki, bu haqda heç soruşmayım".¹

Peyğəmbərin ﷺ Tövratdakı bəzi vəsfləri

۱۷۲ - عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: لَقِيْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ فَقُلْتُ: أَخْبِرْنِي عَنْ صِفَةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي التَّوْرَةِ، قَالَ: فَقَالَ: أَجَلٌ وَاللَّهِ، إِنَّهُ لَمَوْصُوفٌ فِي التَّوْرَةِ بِبَعْضِ صِفَتِهِ فِي الْقُرْآنِ: ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا﴾، وَحِرْزًا لِلْأُمِّيِّينَ، أَنْتَ عَبْدِي وَرَسُولِي، سَمَّيْتِكَ الْمُتَوَكَّلَ، لَيْسَ بَفِظٍ وَلَا غَلِيظٍ، وَلَا صَحَابٍ فِي الْأَسْوَاقِ، وَلَا يَدْفَعُ بِالسَّيِّئَةِ السَّيِّئَةَ، وَلَكِنْ يَعْفُو وَيَعْفِرُ، وَلَنْ يَقْبِضَهُ اللَّهُ تَعَالَى حَتَّى يُقِيمَ بِهِ الْمِلَّةَ الْعُوجَاءَ، بَأَنْ يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَيَفْتَحُ بِهَا أَعْيُنًا عُمِيًّا، وَأَذَانًا صُمًّا، وَقَلُوبًا غُلْفًا.

172. Rəvayət edilir ki, Əta ibn Yəsar رضي الله عنه demişdir: "Bir dəfə mən Abdullah ibn Amr ibn əl-As ilə rastlaşdım və ona: "Mənə Allah Elçisinin ﷺ Tövratda olan vəsfi barədə xəbər ver"- dedim. O, dedi: "Bəli, Allaha and olsun ki, onun Quranda vəsf edilən (bəzi) sifətləri Tövratda da vəsf edilmişdir: "Ey Peyğəmbər! Həqiqətən, Biz səni şahid, müjdəçi və xəbərdar edən olaraq göndərdik" (əl-Əhzab, 45).² Həmçinin, səni ümmiləri³ qoruyan olaraq (göndərdik). Sən Mənim qulum və rəsulum-san. Mən sənə Mütəvəkkil (təvəkkül edən) adını verdim. O (Peyğəmbər) nə kobud, nə daş qəlbli, nə də bazarda qışqır-bağır salan birisidir; pisliliyi pisliliklə dəf etməz. Əksinə, əfv edər və bağışlayar. Uca Allah onun vasitəsilə əyri yolda olan milləti düzəltməyincə – onlar "Lə: ilə:hə illəllah" deməyincə,⁴ Uca Allah onu Öz yanına aparmaz; həm də bu

¹ ət-Tabərani "Mucəmul-Əvsat" 3651. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 2538.

² Bu ayədə "şahid, müjdəçi və xəbərdar edən" deyildikdə, Peyğəmbərin ﷺ Allahın təkliyinə və insanların əməllərinə şahid olması, habelə, insanları tövhidə dəvət edib, Cənnətlə müjdələməsi və onları şirkdən çəkendirib Cəhənnəmlə qorxutması nəzərdə tutulur.

³ Ümmi - yazıb-oxumağı bacarmayanlar qəsd edilir.

⁴ Burada təkcə bu kəlməni tələffüz etmək yox, tələffüz etməklə yanaşı, həm də mənasını dərk etmək nəzərdə tutulur. Hədislərin birində Peyğəmbər ﷺ demişdir: "Lə: ilə:hə illəllah" deyən və qəlbən bunu təsdiqləyərək ölən hər bir bəndə mütləq Cənnətə girəcəkdir". (Muslim, 38, 273, 283).

tövhid kəlməsi sayəsində kor gözləri, kar qulaqları və bağlı qəlbləri açar".¹

Peyğəmbərin ﷺ dövründə olan yalançı peyğəmbərlər

۱۷۳ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ أُتِيتُ بِخَزَائِنِ الْأَرْضِ، فَوُضِعَ فِي يَدَيَّ سِوَارَانِ مِنْ ذَهَبٍ، فَكَبَّرًا عَلَيَّ وَ أَهْمَانِي فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيَّ أَنْ ائْفَحْهُمَا، فَتَفَحْتُهُمَا فَدَهَبَا فَأَوْلَتْهُمَا الْكَذَّابِينَ اللَّذِينَ أَنَا بَيْنَهُمَا صَاحِبٌ صَنْعَاءَ، وَصَاحِبٌ الْيَمَامَةَ».

173. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ﷺ demişdir: "Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: "(Bir dəfə) yuxumda mənə dünya xəzinələri verildiyini, üstəlik əlimə qızıldan iki bilərzik qoyulduğunu gördüm. Bunları (geymək) mənə ağır gəldi və məni narahat etdi.² Sonra Allah mənə: "Onlara üfür!"- deyə vəhy etdi. Mən bilərziklərə üfürdükdə, onlar yox oldular. Mən bu bilərzikləri aralarında olduğum³ biri Səna⁴, digəri Yəməmədən olan⁵ iki yalançının meydana gəlməsinə yozdum".⁶

Muhəmməd peyğəmbərin ﷺ ümmətinin fəziləti

۱۷۴ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «إِنَّمَا بَقَاؤُكُمْ فِيمَا سَلَفَ قَبْلَكُمْ مِنَ الْأُمَّمِ كَمَا بَيْنَ صَلَاةِ الْعَصْرِ إِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ، أُوتِيَ أَهْلُ التَّوْرَةِ التَّوْرَةَ فَعَمِلُوا حَتَّى إِذَا اتَّصَفَ النَّهَارُ عَجَزُوا، فَأَعْطُوا قِيرَاطًا قِيرَاطًا، ثُمَّ أُوتِيَ أَهْلُ الْإِنْجِيلِ الْإِنْجِيلَ فَعَمِلُوا إِلَى صَلَاةِ الْعَصْرِ، ثُمَّ عَجَزُوا، فَأَعْطُوا قِيرَاطًا قِيرَاطًا، ثُمَّ أُوتِينَا الْقُرْآنَ فَعَمَلْنَا إِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ، فَأَعْطَيْنَا قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ، فَقَالَ أَهْلُ الْكِتَابَيْنِ أَيْ رَبَّنَا أَعْطَيْتَ هَؤُلَاءِ قِيرَاطَيْنِ قِيرَاطَيْنِ، وَأَعْطَيْتَنَا قِيرَاطًا قِيرَاطًا، وَنَحْنُ كُنَّا أَكْثَرَ عَمَلًا، قَالَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَلْ ظَلَمْتُمْ مَنْ أَجْرِكُمْ مِنْ شَيْءٍ قَالُوا لَا، قَالَ فَهَوَ فَضْلِي أُوتِيَهُ مَنْ أَشَاءُ»

¹ əl-Buxari, 1981, 2125, 4838.

² Kişiyə qızıl taxmaq qadağan olunduğuna görə Peyğəmbər ﷺ belə demişdir.

³ Burada "aralarında" deyildikdə, ya Yəməmə ilə Yəmən arasında yerləşən Mədinə şəhəri, ya da bu iki yalançıdan birinin Peyğəmbərdən ﷺ əvvəl, digərinin isə sonra vəfat edəcəyi qəsd edilir.

⁴ Yəməmədə şəhər.

⁵ Söhbət Əsvəd əl-Ənsidən və Museylimədən gedir.

⁶ Əhməd, 8232. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 2858. Oxsar rəvayəti əl-Buxari də (№ 4375) rəvayət etmişdir.

174. Rəvayət edilir ki, Abdullah ibn Ömər رضي الله عنه Allah Elçisinin ﷺ belə dediyini eşitmişdir: “Sizdən öncə gəlib-getmiş ümmətlərin (dünyada qaldığı müddətlə) müqayisədə sizin qaldığınız müddət əsr namazından günbatana qədər olan vaxt kimidir. Tövrat əhlinə Tövrat verilmişdi və onlar (Allahın hökmlərinə) riayət edirdilər. Nəhayət, günortaya yetişdikdə, yorulub əldən düşdülər və buna görə də onlara bir qirat¹ (mükafat) verildi. İncil əhlinə də İncil verilmişdi; onlar əsr namazınadək (Allahın hökmlərinə) riayət etdilər və axırda yorulub əldən düşdülər, buna görə də onlara bir qirat (mükafat) verildi. Daha sonra bizə Quran verildi və biz gün batınadək (Allahın hökmlərinə) riayət etdik, buna görə də bizə iki qirat (mükafat) verildi. Belə olduqda, hər iki Kitab əhli deyəcək: “Ey Rəbbimiz! Sən onlara iki qirat, bizə isə bir qirat verdin. Halbuki biz onlardan daha çox əməl etmişik”. Allah ﷻ buyuracaq: “Məgər Mən sizə mükafat verdikdə, sizə qarşı haqsızlıq etmişəm?” Onlar: “Xeyr!”- deyə cavab verəcəklər. Onda Allah buyuracaq: “Bu, Mənim lütfümdür, onu istədiyimə verirəm”.²

١٧٥ - عَنْ ثَوْبَانَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ زَوَى لِي الْأَرْضَ فَرَأَيْتُ مَشَارِقَهَا وَمَغَارِبَهَا وَإِنَّ أُمَّتِي سَيَلُّغُ مَلِكُهَا مَا زُوِيَ لِي مِنْهَا وَأُعْطِيَتْ الْكَنْزَيْنِ الْأَحْمَرَ وَالْأَبْيَضَ وَإِنِّي سَأَلْتُ رَبِّي الْأُمَّتِي أَنْ لَا يُهْلِكَهَا بَسَنَةَ بَعَامَةٍ وَأَنْ لَا يُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ سِوَى أَنْفُسِهِمْ فَيَسْتَبِيحَ بَيْضَتَهُمْ وَإِنْ رَبِّي قَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنِّي إِذَا قَضَيْتُ قَضَاءً فَإِنَّهُ لَا يُرَدُّ وَإِنِّي أَعْطَيْتُكَ لَأُمَّتِكَ أَنْ لَا أُهْلِكَهُمْ بَسَنَةَ بَعَامَةٍ وَأَنْ لَا أُسَلِّطَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ سِوَى أَنْفُسِهِمْ يَسْتَبِيحَ بَيْضَتَهُمْ وَلَوْ اجْتَمَعَ عَلَيْهِمْ مَنْ بَاقِطَرِهَا - أَوْ قَالَ مَنْ بَيْنَ أَقْطَارِهَا - حَتَّى يَكُونَ بَعْضُهُمْ يُهْلِكُ بَعْضًا وَيَسْبِي بَعْضُهُمْ بَعْضًا»

175. Rəvayət edilir ki, Səuban رضي الله عنه demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Həqiqətən, Allah yer üzünü mənim üçün бүkdü, mən onun məşriqini də, məğribini də gördüm. Ümmətimin hökmranlığı mənə göstərilən yerlərə qədər çatacaqdır. Mənə qırmızı və ağ iki xəzinə³ verildi. Rəbbimdən ümmətimi kütləvi qıtlıqla həlak etməməsini və onların

¹ Burada “qirat” deyildikdə, Qiyamət günü əməlisaleh mömin insanların payına düşən mükafat nəzərdə tutulur.

² əl-Buxari, 532, 2269, 5021, 7467.

³ Qırmızı xəzinə dedikdə, İran hökmdarı Kəsranın əsasən qızıldan olan xəzinəsi, ağ xəzinə dedikdə isə, Bizans hökmdarı Qeysərin əsasən gümüşdən olan xəzinəsi nəzərdə tutulur.

üstünə özlərindən başqa heç bir düşmən salmamasını dilədim. Həqiqətən, mənim Rəbbim belə buyurdu: “Ey Muhəmməd! Mənim verdiyim hökm əsla dəyişməz. Mən ümmətini kütləvi qıtlıqla həlak etməyəcəyəm və onların üstünə özlərindən başqa heç bir düşmən salmayacağam. (Düşmən) hər tərəfdən onlara qarşı birləşsə belə, (müsəlmanlar) bir-birilərini öldürməyincə və bir-birilərini əsir etməyincə, (onlara zərər verə bilməz)”¹.

¹ Muslim, 2889, 5144, 7440. Digər rəvayətdə isə belə deyilir: “...Ümmətimin arasına ədavət düşsə, bu, Qiyamət gününədək davam edəcək. Heç şübhəsiz, ümmətim üçün azdıran rəhbərlərin meydana gəlməsindən qorxuram. Ümmətimdən dəstə-dəstə adamlar bütələrə ibadət edəcək və ümmətimdən dəstə-dəstə adamlar müşriklərə qatılacaqlar. Qiyamət saatından əvvəl otuza yaxın yalançı dəccal peyda olacaq. Onların hər biri özünün peyğəmbər olduğunu iddia edəcək. Ümmətimdən bir tayfa daima haqq üzərində olaraq qalib çıxacaq, müxalif olanların da Allahın ﷻ əmri yetişənədək onlara bir zərəri toxunmayacaqdır”. (İbn Məcə, 3952, 4087. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 1957).

QIYAMƏT

Yəcuc və Məcuc haqda

۱۷۶ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى يَا آدَمُ، فَيَقُولُ لَكِنَّكَ وَسَعْدُكَ وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ. فَيَقُولُ أَخْرِجْ بَعَثَ النَّارَ. قَالَ وَمَا بَعَثَ النَّارَ قَالَ مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعِمِائَةٍ وَتِسْعَةَ وَتِسْعِينَ، فَعِنْدَهُ يَشِيبُ الصَّغِيرُ، وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمَلٍ حَمْلَهَا، وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى، وَمَا هُمْ بِسُكَارَى، وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ»^۱. قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَأَيْنَا ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَالَ «أُبَشِّرُوا فَإِنَّ مِنْكُمْ رَجُلٌ، وَمِنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ أَلْفٌ». ثُمَّ قَالَ «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنِّي أَرَجُو أَنْ تَكُونُوا رُبْعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ». فَكَبَّرْنَا. فَقَالَ «أَرَجُو أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ». فَكَبَّرْنَا. فَقَالَ «أَرَجُو أَنْ تَكُونُوا نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ». فَكَبَّرْنَا. فَقَالَ «مَا أَنْتُمْ فِي النَّاسِ إِلَّا كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ فِي جِلْدِ نَوْرٍ أَبْيَضَ، أَوْ كَالشَّعْرَةِ بَيْضَاءَ فِي جِلْدِ نَوْرٍ أَسْوَدَ»

176. Əbu Səid əl-Xudri ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: "Qiyamət günü Uca Allah: "Ey Adəm!"- deyə buyuracaq. Adəm deyəcək: "Buyur, hüsurundayam və əmrinə müntəzirəm. Xeyir yalnız Sənin Əlindədir!" Allah buyuracaq: "Cəhənnəmə vasil olacaq kimsələri ayır!" Adəm deyəcək: "Cəhənnəmə vasil olanların (sayı) nə qədərdir?" Allah buyuracaq: "Hər min nəfərdən doqquz yüz doxsan doqquzu (Cəhənnəmə gedəcək)". **"O zaman uşaqların saçları ağaracaq, hamilə qadın bətnindəkini salacaq, insanları sərxoş görəcəksən, halbuki onlar sərxoş olmayacaqlar. Ancaq Allahın əzabı çox şiddətlidir"** (əl-Həcc, 2). Səhabələr dedilər: "Ey Allahın Elçisi, hansımız o bir nəfərlərdən olacaq?" Peyğəmbər ﷺ buyurdu: "Sevinin! Heç şübhəsiz ki, bir nəfər sizdən, doqquz yüz doxsan doqquz nəfər isə Yəcuc və Məcuc¹ tayfalarından olacaq". Sonra davam edib dedi: "Canım Əlində olan Allaha and olsun ki, mən sizin Cənnət əhlinin dördüdə birini təşkil edəcəyinizə ümid edirəm". Biz: "Allahu Əkbər"- dedik. Peyğəmbər ﷺ dedi: "Mən sizin Cənnət əhlinin üçdəbirini təşkil edəcəyinizə ümid edirəm". Biz (yenə): "Allahu Əkbər"- dedik. Peyğəmbər ﷺ dedi: "Mən sizin Cənnət əhlinin yarısını təşkil edəcəyinizə ümid edirəm". Biz (yenə): "Allahu Əkbər"- dedik. Peyğəmbər ﷺ dedi: "(O gün) siz (say etibarilə) insanlar arasında, ağ öküzün dərisindəki qara tük və ya qara öküzün dərisindəki ağ tük kimi olacaqsınız"².

¹ Yəcuc və Məcuc - yer üzündə fəsad yayan, yerin altından çıxan, Quranda adları çəkilən iki tayfadır.

² əl-Buxari, 3099, 3170, 3348; ət-Tirmizi, 3169, 3467.

Günəşin məğribdən çıxması

۱۷۷ - عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى حِمَارٍ وَعَلَيْهِ بَرْدَعَةٌ أَوْ قَطِيفَةٌ - قَالَ - فَذَاكَ عِنْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ فَقَالَ لِي «يَا أَبَا ذَرٍّ هَلْ تَدْرِي أَيْنَ تَغِيْبُ هَذِهِ». قَالَ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنِّهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنِ حَامِئَةٍ تَنْطَلِقُ حَتَّى تَخْرُجَ لِرَبِّهَا عَزًّا وَحَلًّا سَاجِدَةً تَحْتَ الْعَرْشِ فَإِذَا حَانَ خُرُوجُهَا أَذِنَ اللَّهُ لَهَا فَتَخْرُجُ فَتَطْلُعُ فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يُطْلِعَهَا مِنْ حَيْثُ تَغْرُبُ حَبَسَهَا فَتَقُولُ يَا رَبِّ إِنَّ مَسِيرِي بَعِيدٌ. فَيَقُولُ لَهَا اطْلُعِي مِنْ حَيْثُ غَبْتُ فَذَلِكَ حِينَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا»

177. Rəvayət edilir ki, Əbu Zərr رضي الله عنه demişdir: “Bir dəfə günəşin qürub çağı mən Peyğəmbərlə صلى الله عليه وسلم uzunqulağın tərkində gedirdim. O, mənə dedi: “Ey Əbu Zərr! Günəşin harada batdığını bilirsən?” Mən: “Allah və Onun Elçisi daha yaxşı bilir!”- dedim. O dedi: “O, qara pəlçıqlı çeşmədə batır. Sonra o, Ərşin altında öz Rəbbinə səcdə edir. Onun çıxmaq vaxtı gəldikdə Allah ona izn verir, o da çıxır. (Qiyamət günü) Allah onu batdığı yerdən çıxarmaq istədikdə, o, belə deyəcək: “Ey Rəbbim! Mənim yolum uzandı”. Allah ona deyəcək: “Batdığın yerdən çıx! Bu, imanın heç bir kəsə fayda vermədiyi bir vaxtdır”.¹

Dəccalın fitnəsi

۱۷۸ - عَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ قَالَ ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الدَّجَالَ ذَاتَ غَدَاةٍ فَخَفَضَ فِيهِ وَرَفَعَ حَتَّى ظَنَّنَاهُ فِي طَائِفَةِ النَّحْلِ فَلَمَّا رُحْنَا إِلَيْهِ عَرَفَ ذَلِكَ فِينَا فَقَالَ «مَا شَأْنُكُمْ». قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ ذَكَرْتَ الدَّجَالَ غَدَاةً فَخَفَضْتَ فِيهِ وَرَفَعْتَ حَتَّى ظَنَّنَاهُ فِي طَائِفَةِ النَّحْلِ. فَقَالَ «غَيْرُ الدَّجَالَ أَحْوَفُنِي عَلَيْكُمْ إِنْ يَخْرُجُ وَأَنَا فِيكُمْ فَأَنَا حَاجِبُهُ دُونَكُمْ وَإِنْ يَخْرُجُ وَلَسْتُ فِيكُمْ فَاْمُرُّوْا حَاجِبِ نَفْسِهِ وَاللَّهُ خَلِيفَتِي عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ إِنَّهُ شَابٌّ قَطَطٌ عَيْنُهُ طَائِفَةٌ كَأَنِّي أُشَبَّهُهُ بِعَبْدِ الْعَزَى بْنِ قَطَنِ فَمَنْ أَدْرَكَهُ مِنْكُمْ فَلْيَقْرَأْ عَلَيْهِ فَوَاتِحَ سُورَةِ الْكَهْفِ إِنَّهُ خَارِجٌ خَلَّةً بَيْنَ الشَّامِ وَالْعِرَاقِ فَعَاتَ يَمِينًا وَعَاتَ شِمَالًا يَا عِبَادَ اللَّهِ فَابْتُئُوا». قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا لُبُّهُ فِي الْأَرْضِ قَالَ «أَرْبَعُونَ يَوْمًا يَوْمًا كَسَنَةٍ وَيَوْمًا كَشْهَرٍ وَيَوْمًا كَجَمْعَةٍ وَسَائِرِ أَيَّامِهِ كَأَيَّامِكُمْ». قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ فَذَلِكَ الْيَوْمَ الَّذِي كَسَنَةَ أَتَكْفِينَا فِيهِ صَلَاةَ يَوْمٍ قَالَ «لَا أَقْدِرُوا لَهُ قَدْرَهُ». قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا إِسْرَاعُهُ فِي الْأَرْضِ قَالَ «كَالْعَيْثِ اسْتَدْبَرْتَهُ الرِّيحُ فَيَأْتِي عَلَى الْقَوْمِ فَيَدْعُوهُمْ فَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَجِيبُونَ لَهُ فَيَأْمُرُ السَّمَاءَ فَيُمْطِرُ وَالْأَرْضَ فَتَنْبِتُ فَتَرْوِحُ عَلَيْهِمْ سَارِحَتَهُمْ أَطْوَلَ مَا كَانَتْ ذُرًّا وَأَسْبَعَهُ ضُرُوعًا وَأَمَدَّهُ خَوَاصِرَ ثُمَّ يَأْتِي الْقَوْمَ فَيَدْعُوهُمْ فَيَرُدُّونَ عَلَيْهِ قَوْلَهُ فَيَنْصَرِفُ عَنْهُمْ فَيُضِجُونَ مُمَجِّلِينَ لَيْسَ بِأَيْدِيهِمْ شَيْءٌ مِنْ أَمْوَالِهِمْ وَيَمُرُّ بِالْخَرَابَةِ فَيَقُولُ لَهَا أَخْرِجِي كُنُوزَكَ. فَتَتَّبِعُهُ كُنُوزُهَا كَيْعَاسِيبِ النَّحْلِ ثُمَّ يَدْعُو رَجُلًا مُمْتَلِفًا شَبَابًا فَيَضْرِبُهُ بِالسِّيفِ فَيَقْطَعُهُ حَزَلَتَيْنِ رَمِيَةَ الْغُرْضِ ثُمَّ يَدْعُوهُ

¹ Əhməd, 20486, 21459, 21497, 22076. Şueyb əl-Arnautv isnadının səhih olduğunu bildirmişdir.

فَيَقْبَلُ وَيَتَهَلَّلُ وَجْهُهُ يَضْحَكُ فَيَبِينَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ بَعَثَ اللَّهُ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ فَيَنْزِلُ عِنْدَ الْمَنَارَةِ الْبَيْضَاءِ شَرْقِيَّ دِمَشْقَ بَيْنَ مَهْرُودَتَيْنِ وَاضِعًا كَفْيِهِ عَلَى أَجْنِحَةِ مَلَكَئِينَ إِذَا طَاطَأَ رَأْسُهُ قَطَرَ وَإِذَا رَفَعَهُ تَحَدَّرَ مِنْهُ حُمَانٌ كَالثُّوْلُوِّ فَلَا يَجِلُّ لِكَاثِرٍ يَجِدُ رِيحَ نَفْسِهِ إِلَّا مَاتَ وَنَفْسُهُ يَنْتَهِي حَيْثُ طَرَفُهُ فَيَطْلُبُهُ حَتَّى يَدْرِكَهُ بِبَابٍ لُدٍّ فَيَقْتُلُهُ ثُمَّ يَأْتِي عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ قَوْمٌ قَدْ عَصَمَهُمُ اللَّهُ مِنْهُ فَيَمْسَحُ عَنْ وُجُوهِهِمْ وَيُحَدِّثُهُمْ بِدَرَجَاتِهِمْ فِي الْجَنَّةِ فَيَبِينَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ أَوْحَى اللَّهُ إِلَى عِيسَى إِنِّي قَدْ أَخْرَجْتُ عِبَادًا لِي لَا يَدَانِ لِأَحَدٍ بِقَتَالِهِمْ فَحَرَزَ عِبَادِي إِلَى الطُّورِ. وَيَبْعَثُ اللَّهُ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ فَيَمُرُّ أَوْلَائِهِمْ عَلَى بَحِيرَةٍ طَبْرِيَّةٍ فَيَسْرُبُونَ مَا فِيهَا وَيَمُرُّ آخِرُهُمْ فَيَقُولُونَ لَقَدْ كَانَ بِهِدِهِ مَرَّةً مَاءً. وَيُحْضِرُ نَبِيُّ اللَّهِ عِيسَى وَأَصْحَابَهُ حَتَّى يَكُونَ رَأْسُ الثُّورِ لِأَحَدِهِمْ خَيْرًا مِنْ مِائَةِ دِينَارٍ لِأَحَدِكُمْ الْيَوْمَ فَيَرْغَبُ نَبِيُّ اللَّهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ فَيُرْسِلُ اللَّهُ عَلَيْهِمُ النَّعْفَ فِي رِقَابِهِمْ فَيَصْبِحُونَ فَرَسَى كَمَوْتِ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ يَهْبِطُ نَبِيُّ اللَّهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ إِلَى الْأَرْضِ فَلَا يَجِدُونَ فِي الْأَرْضِ مَوْضِعَ شَيْءٍ إِلَّا مَلَأَهُ زَهْمُهُمْ وَتَنَبُّهُمُ فَيَرْغَبُ نَبِيُّ اللَّهِ عِيسَى وَأَصْحَابُهُ إِلَى اللَّهِ فَيُرْسِلُ اللَّهُ طَيْرًا كَأَعْنَاقِ الْبُنْتِ فَتَنْحَلُّهُمْ فَتَطْرُقُهُمْ حَيْثُ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ يُرْسِلُ اللَّهُ مَطَرًا لَا يَكُنُّ مِنْهُ بَيْتٌ مَدْرٍ وَلَا وَبَرٍ فَيَغْسِلُ الْأَرْضَ حَتَّى يَبْرُسَ كَمَا كَالرَّلْفَةِ ثُمَّ يُقَالُ لِلْأَرْضِ أَنْبِيءُ تَمَرْتِكَ وَرُدِّي بَرَسَتِكَ. فَيَوْمَئِذٍ تَأْكُلُ الْعِصَابَةُ مِنَ الرُّمَامَةِ وَيَسْتَنْظِلُونَ بِقِحْفِهَا وَيُبَارِكُ فِي الرَّسْلِ حَتَّى أَنْ اللَّقْحَةَ مِنَ الْإِبِلِ لَتَكْفِي الْفَتَامَ مِنَ النَّاسِ وَاللَّقْحَةَ مِنَ الْبَقَرِ لَتَكْفِي الْقَبِيلَةَ مِنَ النَّاسِ وَاللَّقْحَةَ مِنَ الْغَنَمِ لَتَكْفِي الْفُخْدَ مِنَ النَّاسِ فَيَبِينَا هُمْ كَذَلِكَ إِذْ بَعَثَ اللَّهُ رِيحًا طَيِّبَةً فَتَأْخُذُهُمْ تَحْتَ آبَائِهِمْ فَتَقْبِضُ رُوحَ كُلِّ مُؤْمِنٍ وَكُلِّ مُسْلِمٍ وَيَبْقَى شِرَارُ النَّاسِ يَتَهَارَجُونَ فِيهَا تَهَارَجَ الْحُمُرِ فَعَلَيْهِمْ تَقَوْمُ السَّاعَةِ»

178. Rəvayət edilir ki, ən-Nəvvas ibn Səman ؓ demişdir: “Bir gün Allah Elçisi ﷺ Dəccal haqqında danışdı. Onun haqqında gah yavaş, gah da yüksək səslə (elə bir tərzdə) danışdı ki, biz onun xurmalılarda olduğunu güman etdik. (Təkrarən) onun yanına gəldiyimiz zaman o, bizim halımızı görüb soruşdu: “Sizə nə olub?” Biz dedik: “Ey Allahın Elçisi! Bu gün səhər sən Dəccal haqqında gah yavaş, gah da yüksək səslə (elə bir tərzdə) danışdın ki, biz onun xurmalılarda olduğunu güman etdik”. O dedi: “Sizin üçün başqa şeylərdən Dəccala nisbətən daha çox qorxuram. Əgər o, mən sizin aranızda ikən peyda olarsa, mən sizə görə onunla mücadilə edəcəyəm. Yox, əgər mən aranızda olmayanda peyda olarsa, onda hər kəs özü (onunla) mücadilə etməlidir. Allah hər bir müsəlman üçün məni əvəz edəcək. Həqiqətən, o, qıvrım saçlı, bir gözü əyri, Abduluzza ibn Qatana bənzəyən bir gəncdir. Sizdən kim onu görərsə, ona qarşı “əl-Kəhf” surəsinin ilk ayələrini oxusun. Həqiqətən, o, Şamla İraq arasında olan bir yolda peyda olacaq və sağa-sola (hər yana) fitnə-fəsad yayacaq. Ey Allahın qulları, (dininizdə) sabit olun!” Biz soruşduq: “Ey Allahın Elçisi! O, yer üzərində nə qədər qalacaq?” O

dedi: "Qırx gün (qalacaq, onlardan) bir günü bir il, bir günü bir ay, bir günü cümə (bir həftə) kimi, digər günləri isə sizin günləriniz kimi olacaqdır". Biz soruşduq: "Ey Allahın Elçisi! İl kimi olan o gündə bizə bir günün namazını qılmaq kifayət edərmi?" O dedi: "Xeyr, (özünüz) onun üçün vaxt təyin edin!" Biz soruşduq: "Ey Allahın Elçisi! Onun yer üzərində sürətlə hərəkət etməsi necə olacaq?" O dedi: "Küləyin qovduğu yağış buludlarının (sürəti) kimi. O, bir qövmün yanına gəlib onları çağıracaq, onlar da ona iman gətirəcək və ona boyun əyəcəklər. O zaman o, göyə əmr edəcək və (göy dərhal) yağış yağdıracaq, yer də onun əmri ilə bitkilər bitirəcəkdir. (O qövmün) otlığa çıxmış heyvanları axşam otlaqdan hörgücləri (əvvəl) heç vaxt olmadığı kimi hündür, məmələri südlə dolu və böyürləri uzadılmış (qarnı dolu) vəziyyətdə geri qayıdacaqlar. Sonra o, (digər) bir qövmün yanına gəlib onları da çağıracaq. (Lakin həmin qövm) onun sözünü rədd edəcəkdir. O, (qövmdən) üz çevirib getdikdən sonra onları quraqlıq basacaq, əllərində olan bütün mal-dövlətləri tələf olacaqdır. O, bir xarabalığın yanından keçəndə ona: "Öz xəzinələrini üzə çıxart!"- deyəcək və (bal arılarının) başçı arının ardınca düşdükləri kimi oranın xəzinələri də onun ardınca düşəcək. Sonra o, gəncliyinin bahar çağında olan bir cavan oğlanı çağıracaq və onu qılıncla vurub iki hissəyə böləcəkdir. Onun bədəninin hissələri oxun hədəfə çatdığı məsafə qədər bir-birindən ayrılacaq. Sonra o, (cavan oğlanı) çağıracaq, o da (həmin anda dirilib) sevincək onun yanına gələcəkdir. Elə o vaxt Allah Məryəm oğlu Məsihi göndərəcək. O, iki sarı paltarda, əllərini iki mələyin qanadlarına qoyaraq Dəməşqin şərqindəki ağ minarəyə enəcəkdir. O, başını aşağı saldıqda (saçından) su damcıları, (başını) qaldırdıqda isə inci tək mirvarilər düşəcəkdir. Onun nəfəsinin qoxusunu hiss edən hər bir kafir mütləq öləcək. Onun nəfəsi gözünün gördüyü məsafəyə qədər çatacaqdır. (İsa Dəccalı) axtaracaq və onu Ludd qapısının yanında yaxalayaraq öldürəcək. Sonra Məryəm oğlu İsa, Allahın (Dəccalın şərinədən) qoruduğu bir qövmün yanına gəlib əlini onların üzünə sürəcəkdir və onların Cənnətdəki dərəcələrini söyləyəcəkdir. Elə o vaxt Allah İsayə belə vəhy edəcək: "Mən öz qullarımı çıxardıram. Onlarla vuruşmağa

heç kəsin gücü çatmaz. Qullarıma Tur (dağında) sığınacaq ver!" Allah Yəcuc və Məcuc (tayfalarını) göndərəcək və onlar tərələrdən axışib gələcəklər. Onların birinciləri Tabəriyyə¹ gölündən keçərək onun suyunu içəcək, axırıncıları isə oradan keçərək belə deyəcəklər: "Nə vaxtsa burada su var idi". Allahın peyğəmbəri İsa və onun səhabələri mühasirədə o qədər qalacaqlar ki, hətta onlardan biri üçün öküz başı bu gün sizdən biriniz üçün yüz dinardan daha xeyirli olacaqdır. Bundan sonra Allahın Peyğəmbəri İsa və onun səhabələri dua edəcəklər. Allah (Yəcuc və Məcuc tayfalarının) boyunlarına qurdlar göndərəcək və səhəri gün hamısı bir nəfər kimi öləcəklər. Bundan sonra Allahın peyğəmbəri İsa və onun səhabələri yerə enəcəklər. Onlar yer üzündə (Yəcuc və Məcuc tayfalarının cəsədlərinin) piylərindən və çürüntülərinin qoxusundan bir qarış da olsun yer tapa bilməyəcəklər. Belə olduğu halda Allahın Peyğəmbəri İsa və onun səhabələri dua edəcəklər və Allah onların üzərinə dəvələrin boyunlarına bənzər (uzun boylu) quşlar göndərəcək. (Quşlar cəsədləri) götürüb Allahın istədiyi yerə aparacaqlar. Sonra Allah elə bir yağış göndərəcək ki, gildən düzəldilən heç bir ev ondan qoruna bilməyəcək. O, yer üzündə (nə varsa) yuyub aparacaq, hətta onu güzgüyə bənzər bir hala salacaq. Sonra yer üzünə: "Meyvələrini bitir və bərəkətini ver!"- deyiləcək. Elə o gün bir dəstə insan bir dənə narı yeyib doyacaq və onun qabığının altında kölgələnəcək. Süd isə (o qədər) bərəkətli olacaqdır ki, bir dəvənin südü bir dəstə insana kifayət edəcəkdir. Bir inəyin südü bir qəbiləyə, bir qoyunun südü isə bir neçə ailəyə kifayət edəcəkdir. Belə olduqda Allah xoş bir külək göndərəcək, o da (möminləri) qoltuqlarının altından yaxalayacaq və hər bir möminin və müsəlmanın ruhunu (özü ilə) aparacaqdır. (Yer üzündə) insanların ən şər olanları qalaraq orada eşşəklər kimi cinsi əlaqədə olacaqlar. Qiyamət saati da onların üzərində qopacaqdır".²

۱۷۹ - عَبْدَ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو... قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «يَخْرُجُ الدَّجَالُ فِي أُمَّتِي فَيَمُكْتُ أَرَبَعِينَ - لَا أَدْرِي أَرَبَعِينَ يَوْمًا أَوْ أَرَبَعِينَ شَهْرًا أَوْ أَرَبَعِينَ عَامًا - فَيَبْعَثُ اللَّهُ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ كَأَنَّهُ عُرْوَةٌ بِنُ مَسْعُودٍ فَيَطْلُبُهُ فَيَهْلِكُهُ ثُمَّ يَمُكْتُ

¹ Xəritələrdə Tiberiya kimi yazılmışdır.

² Muslim, 5228, 7560.

النَّاسُ سَبْعَ سِنِينَ لَيْسَ بَيْنَ اثْنَيْنِ عِدَاوَةٌ ثُمَّ يُرْسِلُ اللَّهُ رِيحًا بَارِدَةً مِنْ قِبَلِ الشَّامِ فَلَا يَبْقَى عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ أَحَدٌ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ خَيْرٍ أَوْ إِيمَانٍ إِلَّا قَبَضَتْهُ حَتَّىٰ لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ دَخَلَ فِي كَبِدِ جَبَلٍ لَدَخَلَتْهُ عَلَيْهِ حَتَّىٰ تَقْبِضَهُ». قَالَ سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «فَيَبْقَى شِرَارُ النَّاسِ فِي حَيْفَةِ الطَّيْرِ وَأَحْلَامِ السَّبَّاحِ لَا يَعْرِفُونَ مَعْرُوفًا وَلَا يُنْكِرُونَ مُنْكَرًا فَيَتَمَثَّلُ لَهُمُ الشَّيْطَانُ فَيَقُولُ أَلَا تَسْتَجِيبُونَ فَيَقُولُونَ فَمَا تَأْمُرُنَا فَيَأْمُرُهُمْ بِعِبَادَةِ الْأَوْثَانِ وَهُمْ فِي ذَلِكَ دَارٌ رَزَقَهُمْ حَسَنٌ عَيْشُهُمْ ثُمَّ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَلَا يَسْمَعُهُ أَحَدٌ إِلَّا أَصْعَى لَيْتًا وَرَفَعَ لَيْتًا - قَالَ - وَأَوَّلُ مَنْ يَسْمَعُهُ رَجُلٌ يُلُوطُ حَوْضَ إِبِلِهِ - قَالَ - فَيَصْعَقُ وَيَصْعَقُ النَّاسُ ثُمَّ يُرْسِلُ اللَّهُ - أَوْ قَالَ يُنْزِلُ اللَّهُ - مَطَرًا كَأَنَّهُ الطَّلُّ أَوْ الظَّلُّ - نُعْمَانُ الشَّامِيُّ - فَتَنْبِتُ مِنْهُ أَجْسَادُ النَّاسِ ثُمَّ يُنْفَخُ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ ثُمَّ يُقَالُ يَا أَيُّهَا النَّاسُ هَلُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ. وَيَفْوَهُمْ إِيَّاهُمْ مَسْتَوْلُونَ - قَالَ - ثُمَّ يُقَالُ أَخْرَجُوا بَعَثَ النَّارَ فَيُقَالُ مِنْ كَمْ فَيُقَالُ مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تَسْعِمَائَةٍ وَتِسْعِينَ - قَالَ - فَذَلِكَ يَوْمٌ يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا وَذَلِكَ يَوْمٌ يَكْشِفُ عَنْ سَاقٍ».

179. Rəvayət edilir ki, Abdullah ibn Amr رضي الله عنه demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Dəccal ümmətimin arasında peyda olacaq və mən bil-mirəm ki, o (yer üzərində) qırx gün, qırx ay, yoxsa qırx il qalacaq. Sonra Allah İsa ibn Məryəmi – sanki o, Urva ibn Məsuddur - (yer üzərinə) göndərəcək, o da (Dəccalı) axtarıb onu öldürəcək. Bundan sonra insanlar aralarında heç bir düşmənçilik olmadan yeddi il yaşayacaqlar. Daha sonra Allah Şam tərəfdən sərin bir külək göndərəcək və yer üzərində qəlbində zərrə qədər xeyir və ya iman olan hər bir kəsin (ruhunu) alıb aparacaq. Hətta biriniz dağın içinə girsə belə, (külək) mütləq ora girib onun (ruhunu) alacaq. (Bundan sonra yer üzərində ancaq) quş yüngüllüyündə, vəhşi heyvanlar kimi ən şər insanlar qalacaq. Onlar nə bir yaxşılıq anlayacaq, nə də bir pisliyi inkar edəcəklər. Şeytan da (insan qiyafəsində) onlara görünəcək və deyəcək: “Mənə tabe olacaqsınızmı?” Onlar: “Bizə nə əmr edirsən?”- deyə soruşacaqlar. (Şeytan) onlara bütələrə ibadət etməyi əmr edəcək, onlar da buna tabe olacaqlar və (bir müddət) ruziləri bəl olacaq, güzəranları xoş keçəcəkdir. Sonra Sur üfürüləcək, onu eşidən hər kəs boynunu dikəldib və əyərək onu dinləyəcək. Onu birinci eşidən dəvəsinin (su içməsi üçün) ovdanına¹ gil ilə suvaq vuran bir kişi olacaqdır. (Bu səs) onu və bütün insanları öldürəcək. Sonra Allah çiskin bir yağış göndərəcək və onunla insanların bədənləri bitəcək. Sonra bir daha (Sur)

¹ Ovdan - suyu yığıb saxlamaq üçün üstü tikili yeraltı hovuz, nohuz.

üfürülən kimi onlar qalxıb baxacaqlar. Sonra deyiləcək: “Ey insanlar, Rəbbinizə doğru gedin! Onları dayandırın, çünki onlar sorğu-sual olunacaqlar!” Sonra belə deyiləcək: “Cəhənnəm əhlini çıxardın!” və “nə qədər?”- deyə soruşulacaq. “Hər min (nəfərdən) doqquz yüz doxsan doqquzu!”- deyə cavab veriləcək. Məhz, o gün uşaqların saçlarının ağaracağı və baldırın açılacağı gündür!”¹

Ruh bədəndən könülsüz çıxar

۱۸۰ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِلنَّفْسِ: اخْرُجِي، قَالَتْ: لَا أَخْرُجُ إِلَّا وَأَنَا كَارِهَةٌ، قَالَ: اخْرُجِي وَإِنْ كَرِهْتِ"

180. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə demişdir: “Uca Allah nəfsə: “Çıx!”- deyə buyurdu. O isə: “Mən ancaq könülsüz olaraq çıxacağam²”- deyə cavab verdi. Allah buyurdu: “Könülsüz olsan da, çıx!”³

Möminin və kafirin ölümü

۱۸۱ - عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حَنَازَةِ رَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَانْتَهَيْنَا إِلَى الْقَبْرِ وَمَا يُلْحَدُ فَجَلَسَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَلَسْنَا حَوْلَهُ كَأَنَّ عَلَيَّ رُءُوسِنَا الطَّيْرِ وَفِي يَدَيْهِ عَوْدٌ يَنْكُتُ بِهِ فِي الْأَرْضِ فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ «اسْتَعِيدُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ». مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ «إِنَّ الْعَبْدَ الْمُؤْمِنَ إِذَا كَانَ فِي انْقِطَاعِ مِنَ الدُّنْيَا وَإِقْبَالِ مِنَ الْآخِرَةِ نَزَلَ إِلَيْهِ مَلَائِكَةٌ مِنَ السَّمَاءِ بِيضُ الْوُجُوهِ كَأَنَّ وُجُوهُهُمْ الشَّمْسُ مَعَهُمْ كَفَنٌ مِنْ أَكْفَانِ الْجَنَّةِ وَحَنُوطٌ مِنْ حَنُوطِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَجْلِسُوا مِنْهُ مَدَّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَجِيءُ مَلَكُ الْمَوْتِ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَتَّى يَجْلِسَ عِنْدَ رَأْسِهِ فَيَقُولُ آيْتَهَا النَّفْسُ الطَّيْبَةُ اخْرُجِي إِلَى مَغْفَرَةٍ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ - قَالَ - فَتَخْرُجُ تَسِيلُ كَمَا تَسِيلُ الْقَطْرَةُ مِنْ فِي السَّقَاءِ فَيَأْخُذُهَا فَإِذَا أَخَذَهَا لَمْ يَدْعُوهَا فِي يَدِهِ طَرَفَةً عَيْنٍ حَتَّى يَأْخُذُوهَا فَيَجْعَلُوهَا فِي ذَلِكَ الْكَفَنِ وَفِي ذَلِكَ الْحَنُوطِ وَيَخْرُجُ مِنْهَا كَأَطْيَبِ نَفْحَةٍ مِسْكِ وَجِدَتْ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ - قَالَ - فَيَصْعَدُونَ بِهَا فَلَا يَمْرُونَ - يَعْنِي بِهَا - عَلَى مَلَأَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا قَالُوا مَا هَذَا الرُّوحُ

¹ Muslim, 5233, 7568.

² əl-Munavi ؓ bu hədisi izah edərkən belə demişdir: “Burada: “nəfs” deyildikdə, mütləq şəkil-də bütün nəfslər (yəni ruhlar) nəzərdə tutulur. Nəfs uzun illər içində olduğu bədənə öyrəş-diyinə, meylini ona saldığına və ona bağlandığına görə: “Mən ancaq könülsüz olaraq çıxacağam”- deyir”. (əl-Munavi “Feydul-Qadir Şərh Camius-Sağir” 2/372-373).

³ əl-Buxari “Ədəbul-Mufrad” 219. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 2013.

الطَّيِّبُ فَيَقُولُونَ فَلَانُ بْنُ فُلَانٍ بِأَحْسَنِ أَسْمَائِهِ الَّتِي كَانُوا يُسَمُّونَهُ بِهَا فِي الدُّنْيَا حَتَّى يَنْتَهُوا بِهَا إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيَسْتَفْتِحُونَ لَهُ فَيُفْتَحُ لَهُمْ فَيَشِيعُهُ مِنْ كُلِّ سَمَاءٍ مُقَرَّبًا بِهَا إِلَى السَّمَاءِ الَّتِي تَلِيهَا حَتَّى يَنْتَهَى بِهِ إِلَى السَّمَاءِ السَّابِعَةِ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ اكْتُبُوا كِتَابَ عَبْدِي فِي عِلِّيِّينَ وَأَعِيدُوهُ إِلَى الْأَرْضِ فَإِنِّي مِنْهَا خَلَقْتُهُمْ وَفِيهَا أَعِيدُهُمْ وَمِنْهَا أُخْرِجُهُمْ تَارَةً أُخْرَى - قَالَ - فَتَعَادُ رُوحُهُ فِي حَسَدِهِ فَيَأْتِيهِ مَلَكَانِ فَيَجْلِسَانِهِ فَيَقُولَانِ لَهُ مَنْ رَبُّكَ فَيَقُولُ رَبِّي اللَّهُ. فَيَقُولَانِ لَهُ مَا دِينُكَ فَيَقُولُ دِينِي الْإِسْلَامُ. فَيَقُولَانِ لَهُ مَا هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بُعِثَ فِيكُمْ فَيَقُولُ هُوَ رَسُولُ اللَّهِ . فَيَقُولَانِ لَهُ وَمَا عَلِمُكَ فَيَقُولُ قَرَأْتُ كِتَابَ اللَّهِ فَأَمَّنْتُ بِهِ وَصَدَّقْتُ . فَيُنَادِي مُنَادٍ فِي السَّمَاءِ أَنْ صَدَّقَ عَبْدِي فَأَفْرِشُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَالْبَسُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَافْتَحُوا لَهُ أَبَا إِلَى الْجَنَّةِ - قَالَ - فَيَأْتِيهِ مِنْ رُوحِهَا وَطَيِّبِهَا وَيُنْفَسِحُ لَهُ فِي قَبْرِهِ مَدَّ بَصَرِهِ - قَالَ - وَيَأْتِيهِ رَجُلٌ حَسَنُ الْوَجْهِ حَسَنُ الثِّيَابِ طَيِّبُ الرِّيحِ فَيَقُولُ أَبَشِّرْ بِالَّذِي يَسُرُّكَ هَذَا يَوْمُكَ الَّذِي كُنْتَ تُوعَدُ فَيَقُولُ لَهُ مَنْ أَنْتَ فَوَجْهُكَ الْوَجْهُ يَجِيءُ بِالْخَيْرِ فَيَقُولُ أَنَا عَمَلُكَ الصَّالِحِ. فَيَقُولُ رَبِّ أَقِمِ السَّاعَةَ حَتَّى أَرْجِعَ إِلَى أَهْلِي وَمَالِي. قَالَ وَإِنَّ الْعَبْدَ الْكَافِرَ إِذَا كَانَ فِي انْقِطَاعٍ مِنَ الدُّنْيَا وَاقْبَالَ مِنَ الْآخِرَةِ نَزَلَ إِلَيْهِ مِنَ السَّمَاءِ مَلَائِكَةٌ سَوْدُ الْوَجْهِ مَعَهُمُ الْمُسُوحُ فَيَجْلِسُونَ مِنْهُ مَدَّ الْبَصَرِ ثُمَّ يَجِيءُ مَلَكُ الْمَوْتِ حَتَّى يَجْلِسَ عِنْدَ رَأْسِهِ فَيَقُولُ أَيَّتَها النَّفْسُ الْخَبِيثَةُ اخْرُجِي إِلَى سَخَطٍ مِنَ اللَّهِ وَغَضَبٍ - قَالَ - فَتَفْرُقُ فِي حَسَدِهِ فَيَنْتَزِعُهَا كَمَا يَنْتَزِعُ السَّفُودُ مِنَ الصُّوفِ الْمَبْلُوطِ فَيَأْخُذُهَا فَإِذَا أَحَدَهَا لَمْ يَدْعُوهَا فِي يَدِهِ طَرْفَةً عَيْنٍ حَتَّى يَجْعَلُوهَا فِي تِلْكَ الْمُسُوحِ وَيَخْرُجُ مِنْهَا كَأَنَّ رِيحَ حَيْفَةٍ وَجِدَتْ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ فَيَصْعَدُونَ بِهَا فَلَا يَمُرُونَ بِهَا عَلَى مَلَأَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا قَالُوا مَا هَذَا الرُّوحُ الْخَبِيثُ فَيَقُولُونَ فَلَانُ بْنُ فُلَانٍ بِأَفْجَحِ أَسْمَائِهِ الَّتِي كَانَ يُسَمِّي بِهَا فِي الدُّنْيَا حَتَّى يَنْتَهَى بِهِ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَيَسْتَفْتِحُ لَهُ فَلَا يُفْتَحُ لَهُ». ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿لَا تُفْتَحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ﴾ «فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ اكْتُبُوا كِتَابَهُ فِي سِجِّينَ فِي الْأَرْضِ السُّفْلَى فَتَطْرَحُ رُوحُهُ طَرَحًا». ثُمَّ قَرَأَ ﴿وَمَنْ يَشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ﴾ «فَتَعَادُ رُوحُهُ فِي حَسَدِهِ وَيَأْتِيهِ مَلَكَانِ فَيَجْلِسَانِهِ فَيَقُولَانِ لَهُ مَنْ رَبُّكَ فَيَقُولُ هَاهُ هَاهُ لَا أَدْرِي. فَيَقُولَانِ لَهُ مَا دِينُكَ فَيَقُولُ هَاهُ هَاهُ لَا أَدْرِي. فَيَقُولَانِ لَهُ مَا هَذَا الرَّجُلُ الَّذِي بُعِثَ فِيكُمْ فَيَقُولُ هَاهُ هَاهُ لَا أَدْرِي. فَيُنَادِي مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ أَنْ كَذَبَ فَأَفْرِشُوا لَهُ مِنَ النَّارِ وَافْتَحُوا لَهُ أَبَا إِلَى النَّارِ فَيَأْتِيهِ مِنْ حَرِّهَا وَسَمُومِهَا وَيُضَيِّقُ عَلَيْهِ قَبْرُهُ حَتَّى تَخْتَلِفَ فِيهِ أَضْلَاعُهُ وَيَأْتِيهِ رَجُلٌ قَبِيحُ الْوَجْهِ قَبِيحُ الثِّيَابِ مُتْنُ الرِّيحِ فَيَقُولُ أَبَشِّرْ بِالَّذِي يَسُوءُكَ هَذَا يَوْمُكَ الَّذِي كُنْتَ تُوعَدُ. فَيَقُولُ مَنْ أَنْتَ فَوَجْهُكَ الْوَجْهُ يَجِيءُ بِالشَّرِّ فَيَقُولُ أَنَا عَمَلُكَ الْخَبِيثِ فَيَقُولُ رَبِّ لَا تُقِمِ السَّاعَةَ»

181. Rəvayət edilir ki, Bəra ibn Azib¹ demişdir: “Biz Peyğəmbər ﷺ ilə birgə ənsardan olan bir kişinin cənazəsini dəfn edirdik. Allah Elçisi ﷺ qəbrin yanında oturdu, biz də sakitcə onun ətrafında oturduq. O, əlindəki çubuğu yerə vururdu. Sonra başını qaldıraraq buyurdu: “Qəbir əzabından Allaha sığın!” O bunu üç dəfə təkrar etdikdən sonra dedi: “Mömin bəndə dünyadan köçüb axirətə qovuşduqda, göydən onun

¹ Əbu Umarə Bəra ibn Azib ibn Haris əl-Ənsari əl-Harisi əl-Mədəni ﷺ Peyğəmbərin ﷺ məşhur səhəbələrindəndir. Hicrətin 72-ci ilində vəfat etmişdir.

yanına üzləri günəş kimi parlaq mələklər enir. Onlar özləri ilə Cənnətdən kəfən və ətir gətirir, (onun) gözünün gördüyü son məsafədə oturub gözləyirlər. Sonra ölüm mələyi gəlib onun başının üstündə oturub deyir: “Ey gözəl ruh! Allahın mərhəmətinə və xeyir-duasına qovuşmaq üçün (oradan) çıx!” Nəhayət, mömin bəndənin ruhu bədənindən, su damcısı qabın ağzından axıb töküldüyü kimi çıxır. Ölüm mələyi ruhu götürdükdən sonra onu bir göz qırpımında, (oturub gözləyən) mələklərə təhvil verir, onlar da onu kəfənə büküb ətirləyirlər. Bundan sonra ondan yer üzündə mövcud olan ən gözəl ətirin qoxusuna bənzər gözəl bir qoxu gəlir. Sonra mələklər onu götürüb göyə qaldırırlar. Göyə qalxarkən mələklərdən ibarət hansı toplumun yanından keçirlərsə, onlar: “Görəsən bu gözəl ruh kimin ruhudur?”- deyə soruşurlar. Onlar: “Bu, filankəsin oğlu filankəsdir”- deyə bu bəndəni, (camaatın) onu həyatda ikən çağırdığı ən gözəl adla çağırırlar. Nəhayət, onlar birinci göyə gəlib yetişdikdə, göy qapılarının açılmasını xahiş edirlər və onun qapıları taybatay açılır. Hər bir göyün mələkləri o ruhu növbəti göyə qədər beləcə yola salır. Nəhayət, yeddinci göyə gəlib çatdıqda, Allah ﷻ buyurur: “Mənim qulum barədə olan qeydləri İlliyyuna¹ yazın, sonra da onu yerə qaytarın. Çünki Mən söz vermişəm ki, onları torpaqdan yaradıb, öləndən sonra ora qaytaracaq və (Qiyamət günü) bir daha oradan (dirildib) çıxardacağam”. Mələklər onu bədəninə qaytardıqdan sonra iki mələk gəlib onu otuzdurur və: “Rəbbin kimdir?”- deyə soruşurlar. O: “Rəbbim Allahdır!”- deyə cavab verir. Onlar: “Dinin nədir?”- deyə soruşurlar. O: “Dinim İslamdır!”- deyə cavab verir. Onlar: “Sizə göndərilmiş o kişi kim idi?”- deyə soruşurlar. O: “Bu, Allahın Elçisi ﷺ idi!”- deyə cavab verir. Onlar: “Həyatda ikən sən nə öyrəndin?”- deyə soruşurlar. O: “Mən Allahın Kitabını oxuyub ona iman gətirdim və ona sadıq oldum”- deyə cavab verir. Bu vaxt göydən belə bir səda gəlir: “Mənim qulum doğru danışır. Cənnət nemətlərini onun önünə sərin və onun üçün Cənnətdən bir qapı açın!” Beləliklə, Cənnətin gözəl iyi və havası ona gəlir, qəbri də gözlərinin gördüyü son məsafəyə qədər genişlənir. Sonra gözəl görkəmli, əynində yaraşlıq paltarı olan və üst

¹ İlliyyun - möminlərin əməllərinin yazıldığı kitab; yeddinci göy.

başından ətir iyi gələn bir kişi onun yanına gəlib deyir: “Səni sevirəcək bir xəbərə sevin! Bu, sənə vəd olunan gündür!” Mömin: “Sən kimsən? Sənin üzündən xeyirxahlıq yağır!” - deyə soruşur. O da: “Mən sənin yaxşı əməlinəm!” - deyə cavab verir. Onda mömin dua edib deyir: “Allahım! Qoy Qiyamət günü tez gəlsin ki, mən öz ailəmə qayıdıb vətənlərimə sahib olum”. Kafir bəndə dünyadan köçüb axirətə qovuşduqda, göydən onun yanına zəhmli və qara simalı mələklər enir. Onlar özü ilə Cəhənnəmdən giş (cod parça) gətirir və gözünün gördüyü son məsafədə oturub gözləyirlər. Sonra ölüm mələyi gəlib onun başının üstündə oturub deyir: “Ey yaramaz nəfs! Allahın qəzəbi və qeyzində düşər olmaq üçün (oradan) çıx!” Nəhayət, onun ruhu bədənindən tikanlı məftil yaş yunun arasından keçdiyi kimi çıxır. Ölüm mələyi ruhu götürdükdən sonra onu bir göz qırpımında (oturub gözləyənlər) mələklərə təhvil verir, onlar da onu gişə bükürlər. Bundan sonra ondan yer üzündə mövcud olan ən pis iyə bənzər bir iy gəlir. Sonra mələklər onu götürüb göyə qaldırırlar. Göyə qalxarkən mələklərdən ibarət hansı toplumun yanından keçirlərsə, onlar: “Görəsən bu iyəncə ruh kimin ruhudur?” - deyə soruşurlar. Onlar: “Bu, filankəsin oğlu filankəsidir” - deyə bu bəndəni, (camaatın) onu həyatda ikən çağırdığı ən pis adla çağırırlar. Nəhayət, onlar birinci göyə gəlib yetişdikdə göy qapılarının açılmasını xahiş edirlər, lakin onun qapıları açılmır. Sonra Peyğəmbər ﷺ bu ayəni oxudu: **“...Onlara göyün qapıları açılmayacaq və dəvə iynənin gözündən keçməyincə onlar Cənnətə girməyəcəklər”** (əl-Əraf, 40). Sonra o, rəvayətinə davam edib dedi: “(Allah buyurur): “Mənim qulum barədə olan qeydləri yerin alt təbəqəsində yerləşən Siccin¹ yazın. Çünki Mən söz vermişəm ki, onları torpaqdan yaradıb, öləndən sonra ora qaytaracaq və (Qiyamət günü) bir daha oradan (dirildib) çıxardacağam”. Mələklər onun ruhunu göydən aşağı atırlar. Sonra Peyğəmbər ﷺ bu ayəni oxudu: **“Kim Allaha şərik qoşsa, sanki o, göydən yerə düşər, quşlar onu alıb aparar, yaxud külək onu sovurub uzaq bir yerə atar”** (əl-Həcc, 31). Sonra o (rəvayətinə davam edib) dedi: “Onun ruhu bədənində qayıtdıqdan sonra iki mələk gəlib onu otuzdurur və: “Rəbbin

¹ Siccin - günahkarların əməllərinin yazıldığı kitab, yer kürəsinin ən aşağı təbəqəsi.

kimdir?"- deyə soruşurlar. O mızıldanıb deyir: "M-mm... Bilmirəm!" Mələklər: "Dinin nədir?"- deyə soruşurlar. O deyir: "M-mm... Bilmirəm!" Onlar: "Sizə göndərilmiş o kişi kim idi?"- deyə soruşurlar. O, yenə mızıldanıb deyir: "M-mm... Bilmirəm!" Bu vaxt göydən belə bir səda gəlir: "O, yalan danışır. Onun yolunu alovlandırın və onun üçün Cəhənnəmdən bir qapı açın". Beləliklə, Cəhənnəm atəşi və alovlu külək ona dəyir, qəbri də o qədər sıxılır ki, qabırğaları bir-birinə keçir. Sonra eybəcər sifətli, əynində nimdaş paltarı olan və üst-başından pis qoxu gələn bir kişi onun yanına gəlib deyir: "Mən səni kədərli bir xəbərlə müjdələyirəm. Bu, sənə vəd olunan gündür!" Kafir: "Sən kimsən? Sənin üzündən şər yağır!"- deyə soruşur. O da: "Mən sənin yaramaz əməllərinə!"- deyə cavab verir. Onda kafir yalvarıb deyir: "Allahım! Qoyma Qiyamət qopsun".¹

Quran möminin dərəcəsini artırır

۱۸۲ - عَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ ، وَتَمِيمِ الدَّارِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ قَرَأَ عَشْرَ آيَاتٍ فِي لَيْلَةٍ، كُتِبَ لَهُ فَنُطَارٌ، وَالْقَنْطَارُ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا، فَإِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَقُولُ رَبُّكَ عَزَّ وَجَلَّ: اقْرَأْ وَأَرْقَ لِكُلِّ آيَةٍ دَرَجَةٌ، حَتَّى يَنْتَهِيَ إِلَى آخِرِ آيَةٍ مَعَهُ، يَقُولُ رَبُّكَ عَزَّ وَجَلَّ لِلْعَبْدِ: اقْبِضْ، فَيَقُولُ الْعَبْدُ بِيَدِهِ يَا رَبُّ أَنْتَ أَعْلَمُ، فَيَقُولُ بِهِدِهِ الْخُلْدُ، وَيَهْدِيهِ التَّعِيمَ.

182. Fədalə ibn Ubeyd² və Təميم əd-Dari³ رəvayət edirlər ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: "Kim bir gecədə on ayə oxuyarsa, ona bir qintar (savab) yazılır. Qintar dünya və onun içindəkilərindən daha xeyirlidir. Qiyamət günü gəldikdə, Rəbbin ﷻ buyuracaq: "Oxu və yüksəl! Hər bir ayəyə görə bir dərəcə vardır". O da oxuduğu ayələrin sonuncusuna çatanda, Rəbbin həmin qula buyuracaq: "Götür!" Qul da əli ilə işarə edərək deyəcək: "Ey Rəbbim, (nəyi götürəcəyimi) Sən daha

¹ Əhməd, 18557, 19038. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 1676.

² Fədalə ibn Ubeyd ibn Nəfiz ibn Qeys əl-Ənsari ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhabəsidir. Hicrətin 53-cü ilində vəfat etmişdir.

³ Təميم ibn Əus ibn Xaricə əd-Dari ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhabəsidir. Hicrətin 40-cı ilində vəfat etmişdir.

yaxşı bilirsən". O da: "Bu əlinlə Əbədiyyət bağını, bu əlinlə isə Nəim bağını (götür!)"- deyər buyuracaq".¹

Allah qarşısında üzrlü sayılanlar

۱۸۳ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يُؤْتَى بِأَرْبَعَةِ يَوْمٍ الْقِيَامَةِ: بِالْمَوْلُودِ، وَالْمَعْتُودِ، وَمَنْ مَاتَ فِي الْفِتْرَةِ، وَالشَّيْخِ الْفَانِي، كُلُّهُمْ يَتَكَلَّمُ بِحُجَّتِهِ، فَيَقُولُ الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ لِعُنُقِ مِنَ النَّارِ: ابْرُزْ، فَيَقُولُ لَهُمْ: إِنِّي كُنْتُ بَعَثْتُ إِلَى عِبَادِي رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ، وَإِنِّي رَسُولُ نَفْسِي إِلَيْكُمْ ادْخُلُوا هَلْدِهِ، قَالَ: فَيَقُولُ مَنْ كُتِبَ عَلَيْهِ الشَّقَاءُ: يَا رَبِّ، أَنِّي نَدَخُلُهَا وَمِنْهَا كُنَّا نَفِرُّ، قَالَ: قَالَ: وَمَنْ كُتِبَ عَلَيْهِ السَّعَادَةُ يَمْضِي يَتَفَحَّمُ فِيهَا مُسْرِعًا قَالَ: فَيَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: أَنتُمْ لِرُسُلِي أَشَدُّ تَكْدِيرًا وَمَعْصِيَةً، فَيَدْخُلُ هَؤُلَاءِ الْجَنَّةَ، وَهَؤُلَاءِ النَّارَ.

183. Rəvayət edilir ki, Ənəs ibn Malik ؓ demişdir: "Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: "Qiyamət günü dörd (qisim insan Allahın hüzuruna) gətiriləcək; uşaq, ağılı itirmiş, Fətra əhli² və əldən düşmüş qoca. Onların hamısı özlərinə haqq qazandıracaqlar. Bu zaman Uca Allah oddan olan bir boyuna deyəcək: "Çıx!" Onlara isə buyuracaq: "Həqiqətən, Mən qullarıma öz aralarından bir elçi göndərmişdim və həqiqətən, Mən Özüm Özümün elçisiyəm, bura (oda) daxil olun!" Sonra kimə bədbəxtlik yazılmışsa, belə deyəcək: "Ey Rəbbim! Biz ondan qaçdığımız halda ora necə girək?!" Kimə xoşbəxtlik yazılmışsa, gedib qorxmadan tələsik ora atılacaq. Uca Allah buyuracaq: "Siz Mənim elçilərimi daha çox yalayan və onlara asi olanlarsınız". Beləliklə, bunları Cəhənnəmə, o birilərini isə Cənnətə daxil edəcək".³

¹ Ət-Tabərani "Mucəmul-Kəbir" 1239, 1253, 8451. Hədis həsəndir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 638.

² Fətra əhli – özlərinə heç bir peyğəmbərin dəvəti çatmamış və Kitab gəlməmiş bir dövrdə yaşayanlardır. Məsələn, İsa ﷺ və Muhəmməd Peyğəmbər ﷺ arasında yaşayanlar kimi. Uca Allah buyurur: "Ey Kitab əhli! Artıq sizə elçilərin ardı-arası kəsildiyi bir dövrdə: "Bizə müjdələyən və qorxudan kəs gəlmədi"- deməyəsiniz deyər haqqı bəyan edən Elçimiz gəldi...". (əl-Maidə, 19). Həmçinin, İslamdan xəbəri olmayanlar və müsəlmanlardan uzaq yaşayanlar da fətra əhlinə, yəni onun hökmünə aid edilir.

³ Əbu Yalə, 4224. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 2468. Bu hədisi başqa bir hədis aydınlaşdırır. Belə ki, həmin hədisdə Peyğəmbər ﷺ belə buyurmuşdur: "Qiyamət günü heç nə eşitməyən kar kişi, dəli, düşkünlük çağına çatmış qoca kişi və fətra dövründə yaşayan bir kişi

Allahın qarşılaşmaq istədiyi şəxslər

۱۸۴ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «قَالَ اللَّهُ إِذَا أَحَبَّ عَبْدِي لِقَائِي أَحْبَبْتُ لِقَاءَهُ، وَإِذَا كَرِهَ لِقَائِي كَرِهْتُ لِقَاءَهُ»

184. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم belə demişdir: “Allah buyurur: “Qulum Mənimlə qarşılaşmaq istəsə, Mən də onunla qarşılaşmaq istəyəyəm. O, Mənimlə qarşılaşmaq istəməsə, Mən də onunla qarşılaşmaq istəməyəm”.¹

Ölən müsəlman haqda şahidliklər

۱۸۵ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَمُوتُ فَيَشْهَدُ لَهُ أَرْبَعَةٌ مِنْ أَهْلِ أَتْيَاتٍ مِنْ حَيْرَانِهِ الْأَدْنِيِّينَ أَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ إِلَّا خَيْرًا إِلَّا قَالَ اللَّهُ قَدْ قَبِلْتُ عِلْمَكُمْ وَغَفَرْتُ لَهُ مَا لَا تَعْلَمُونَ...» «إِذَا صَلَّوْا عَلَيَّ حَتَّازَةً فَأَثَوْتُ خَيْرًا، يَقُولُ الرَّبُّ: أَحْزَتْ شَهَادَتُهُمْ فِيمَا يَعْلَمُونَ، وَأَغْفِرُ لَهُ مَا لَا يَعْلَمُونَ».

olacaq. Kar kişi deyəcək: “Ey Rəbbim, İslam gələndə mən heç nə eşitmirdim”. Dəli deyəcək: “İslam gəldiyi zaman uşaqlar mənə dəvənin peyini atırdılar”. Qoca deyəcək: “Ey Rəbbim, İslam gələndə mən heç nə dərk etmirdim”. Peyğəmbərlərin ardı-arası kəsilmədən dövrdə yaşayan kişi deyəcək: “Sənin Rəsulün mənə gəlmədi”. Allah onlardan Allaha itaət edəcəkləri barəsində əhdi-peyman alacaq. Onlara elçi göndərəcək və deyiləcək ki, “Oda daxil olun!” Peyğəmbər ﷺ dedi: “Mühəmmədin nəfsi əlində Olana and olsun ki, əgər onlar itaət edərək oda girsələr, od onlara sər in və salamat olacaq”. (Əhməd, 16301, 16344, 16410; İbn Hibban, 7357. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 881).

¹ əl-Buxari, 6950, 7065, 7504. Bu hədisdə deyilənlərin nə mənə kəsb etməsi haqda başqa hədisdə belə deyilir: Ubadə ibn Samit رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurmuşdur: “Kim Allahla qarşılaşmaq istəsə, Allah da onunla qarşılaşmaq istəyər, kim də Allahla qarşılaşmaq istəməzsə, Allah da onunla qarşılaşmaq istəməz”. Aişə (və ya zövcələrindən biri) dedi: “Axı biz ölmək istəmirik?!” Peyğəmbər ﷺ buyurdu: “Söhbət bundan getmir. İş orasıdır ki, möminə ölüm yetişdiyi zaman ona müjdə verilir ki, Allah (ondan) razı qalmış və ona ehtiram göstərmişdir. Həmin an onun üçün qarşıda onu gözləyən (nemətdən) daha sevimli bir şey ola bilməz. Odur ki, o, Allahla qarşılaşmaq istəyir, Allah da onunla qarşılaşmaq istəyir. O ki qaldı kafirə, (ölüm) onu haqladığı zaman ona müjdə verilir ki, Allah onu əzaba düçar edəcək və onu cəzalandıracaqdır. Həmin an onun üçün qarşıda onu gözləyən (bəladan) daha pis bir şey ola bilməz. Odur ki, o Allahla qarşılaşmaq istəmir. Allah da onunla qarşılaşmaq istəmir”. (əl-Buxari, 6026, 6507).

185. Rəvayət edilir ki, Ənəs ibn Malik رضي الله عنه demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Bir müsəlman öldükdə, ən yaxın qonşularından dörd nəfər onun xeyirli (insan olduğunu) bildiklərinə şahidlik edərlərsə, Allah belə buyurar: “Mən sizin bildiklərinizi qəbul etdim və sizin bilmədiklərinizi də ona bağışladım”.¹ Digər rəvayətdə deyilir: “Bir cənazə xeyirlə yad edilirsə, Allah buyurur: “Onların bilib şahidlik etdiklərini qəbul etdim, bilmədiklərini isə ona bağışladım”.²

Dünyada və Axirətdə möminin günahlarının gizlədilməsi

١٨٦ - عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «إِنَّ اللَّهَ يُدْنِي الْمُؤْمِنَ فَيَضَعُ عَلَيْهِ كَتْفَهُ، وَيَسْتَرُهُ فَيَقُولُ أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا أَتَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا فَيَقُولُ نَعَمْ أَيْ رَبِّ. حَتَّى إِذَا قَرَّرَهُ بِذُنُوبِهِ وَرَأَى فِي نَفْسِهِ أَنَّهُ هَلَكَ قَالَ سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا، وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ. فَيُعْطَى كِتَابَ حَسَنَاتِهِ، وَأَمَّا الْكَافِرُ وَالْمُنَافِقُونَ فَيَقُولُ ﴿الْأَشْهَادُ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ، أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾»

186. Rəvayət edilir ki, İbn Ömər رضي الله عنه demişdir: “Mən Allah Elçisinin ﷺ belə dediyini eşitdim: “Allah mömini Özünə tərəf yaxınlaşdıracaq, onu əhatə edib qoruyaraq soruşacaq: “Filan günahı (etdiyini) bilirsənmi? Filan günahı (etdiyini) bilirsənmi?” Mömin: “Bəli, ey Rəbbim!”- deyə cavab verəcək. Nəhayət, Allah ona günahlarını etiraf etdirdikdə və o, öz-özlüyündə həlak olduğunu güman etdikdə, Allah buyuracaq: “Dünyada sənin günahlarını ört-basdır etdim və bu gün də Mən sənin günahlarını bağışlayıram”. Sonra ona (içində) yaxşı əməlləri yazılmış bir kitab veriləcək. Kafirə və münafıqlərə gəldikdə isə (onların əməllərinə) şahid olanlar deyəcəklər: “**Bunlar Rəbbinə iftira yaxanlardır**”- deyəcəklər. **Allahın lənəti olsun zalımlara!**” (Hud, 18)”.³

¹ Əhməd, 13052, 13541, 13565, 13889; Əbu Yalə, 3481; İbn Hibban, 3026; əl-Hakim, 1398. Hədis həsən li-ğeyrihidir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 3515.

² əl-Buxari “Tarixul-Kəbir” 574. Hədis həsəndir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 1364.

³ əl-Buxari, 2261, 2441, 6960, 7514.

Borclu olana güzəşt edənin fəziləti

۱۸۷ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «إِنَّ رَجُلًا لَمْ يَعْمَلْ خَيْرًا قَطُّ وَكَانَ يُدَايِنُ النَّاسَ فَيَقُولُ لِرَسُولِهِ خُذْ مَا تَيَسَّرَ وَاتْرُكْ مَا عَسَرَ وَتَجَاوَزْ لَعَلَّ اللَّهَ تَعَالَى أَنْ يَتَجَاوَزَ عَنَّا فَلَمَّا هَلَكَ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ هَلْ عَمِلْتَ خَيْرًا قَطُّ قَالَ لَا إِلَّا أَنَّهُ كَانَ لِي غُلَامٌ وَكُنْتُ أُدَايِنُ النَّاسَ فَإِذَا بَعَثْتُهُ لِيَتَفَاضَى قُلْتُ لَهُ خُذْ مَا تَيَسَّرَ وَاتْرُكْ مَا عَسَرَ وَتَجَاوَزْ لَعَلَّ اللَّهَ يَتَجَاوَزَ عَنَّا. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى قَدْ تَجَاوَزْتُ عَنْكَ»... حُوسِبَ رَجُلٌ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، فَلَمْ يُوجَدْ لَهُ مِنَ الْخَيْرِ إِلَّا أَنَّهُ كَانَ رَجُلًا يُخَالِطُ النَّاسَ وَكَانَ مُوسِرًا، فَكَانَ يَأْمُرُ غُلَمَانَهُ أَنْ يَتَجَاوَزُوا عَنِ الْمُعْسِرِ، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: فَتَحْنُ أَحَقُّ بِذَلِكَ مِنْهُ، فَتَجَاوَزَ عَنْهُ.

187. Əbu Hureyra ﷺ rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Heç bir xeyir əməl etməyən bir kişi insanlara borc verərdi və (borcu almaq üçün göndərdiyi) elçisinə belə deyərdi: “Borcu qaytara biləndən al, qaytarmaqda çətinlik çəkəni isə burax və (onun borcundan) keç! Ola bilsin ki, Uca Allah da bizim (günahlarımızdan) keçsin”. O, öləndən sonra Allah ﷻ ondan soruşur: “Xeyir bir əməl etdinmi?” O deyir: “Xeyr! Ancaq mənim bir xidmətçim vardı və mən insanlara borc verərdim. Borcu almağa göndərəndə ona belə buyurardım: “Borcu qaytara biləndən al, qaytarmaqda çətinlik çəkəni burax və (onun borcundan) keç! Ola bilsin ki, Uca Allah da bizim (günahlarımızdan) keçsin”. Uca Allah buyurur: “Sənin (günahlarından) keçdim!”¹ Digər rəvayətdə isə deyilir: “Sizdən əvvəl yaşayan insanlardan biri haqq-hesaba çəkildi, amma xeyirli bir iş gördüyü aşkar olunmadı.² O, sadəcə insanlarla ünsiyyətdə olan zəngin bir adam olmuşdu. Bu adam öz xidmətçilərinə borcunu ödəyə bilməyən kimsəni bağışlamağı buyurarmış. Allah ﷻ da: “Biz bu adamı bağışlamağa ondan daha çox layiqlik”– deyib onu bağışladı³”.¹

¹ ən-Nəsəi “Sunən” 4615, 4711. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 2078.

² Burada “xeyirli iş” deyildikdə, tövhid istisna olmaqla digər xeyirli işlər nəzərdə tutulur. Belə ki, Allahın təklyini qəbul etməyən kimsənin digər əməlləri də puç olur. Əgər bu adam tövhid əhli olmasaydı, onun borcunu ödəyə bilməyən kimsəyə borcu bağışlamasının ona heç bir faydası olmazdı.

³ Bu, dəlildir ki, gözəl əxlaqlı olmaq günahların bağışlanması üçün bir səbəbdir. Bu xüsusda Uca Allah buyurur: “Əgər borclu olan adam ağır şərait içindədirsə, onun vəziyyəti düzəlməyə qədər ona möhlət verin. Bilin ki, borcu bağışlamaq sizin üçün daha xeyirlidir. Allahın

Heç kəsin haqqı yerdə qalmaz

۱۸۸ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يَقْضِي اللَّهُ بَيْنَ خَلْقِهِ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالْبَهَائِمِ، فَإِنَّهُ لَيَقْبِدُ يَوْمَئِذٍ لِلْحَمَاءِ مِنَ الْقِرْنَاءِ، حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ تَبِعَةٌ عِنْدَ وَاحِدَةٍ لِأُخْرَى قَالَ اللَّهُ: كُونُوا تُرَابًا، فَعِنْدَ ذَلِكَ يَقُولُ الْكَافِرُ: ﴿يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا﴾

188. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “(Qiyamət günü) Allah yaratdığı cinlər, insanlar və heyvanlar arasında hökm verəcək və o gün, hətta buynuzlu ilə buynuzsuz heyvanlar arasında da hökm verəcək. Birinin digəri üzərində haqqı qalmadıqda, Allah deyəcək: “Torpaq olun!”² Elə bu zaman kafir deyəcək: “**Kaş mən torpaq olaydım!**” (ən-Nəbə, 40)”³

۱۸۹ - عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: بَلَغَنِي حَدِيثٌ عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، سَمِعَهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْقِصَاصِ لَمْ أَسْمَعْهُ، فَأَتَيْتُ بَعْضَ بَعْضًا، فَشَدَّدْتُ عَلَيْهِ رَحْلِي، ثُمَّ سِرْتُ إِلَيْهِ شَهْرًا حَتَّى قَدِمْتُ مِصْرَ، فَأَتَيْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أُتَيْسٍ، فَقُلْتُ لِلْبُؤُوبِ قُلْ لَهُ: جَابِرٌ عَلَى الْبَابِ فَقَالَ: ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، فَأَتَاهُ فَأَحْبَرَهُ، فَقَامَ يَطَأُ نُوْبَهُ حَتَّى خَرَجَ إِلَيَّ، فَأَعْتَنَنْتِي وَأَعْتَنَنْتُهُ، فَقُلْتُ لَهُ: حَدِيثٌ بَلَغَنِي عَنْكَ سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ أَسْمَعْهُ فِي الْقِصَاصِ، فَخَشَيْتُ أَنْ أَمُوتَ أَوْ تَمُوتَ قَبْلَ أَنْ أَسْمَعْهُ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: يَحْشُرُ اللَّهُ تَعَالَى الْعِبَادَ، أَوْ قَالَ النَّاسَ، عُرَاةً بَعْضًا قَال: قُلْنَا مَا بَعْضُهُمَا؟، قَالَ: لَيْسَ مَعَهُمْ شَيْءٌ، ثُمَّ يُنَادِيهِمْ، فَذَكَرَ كَلِمَةً أَرَادَ بِهَا نِدَاءَ يَسْمَعُهُ مَنْ بَعْدَ كَمَا يَسْمَعُهُ مَنْ قُرْبَ: أَنَا الْمَلِكُ، أَخْبَرَنَا (أَنَا) الدَّيَّانُ لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ أَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ، وَلَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ مِنْ أَهْلِ النَّارِ أَنْ يَدْخُلَ النَّارَ وَعِنْدَهُ مَظْلَمَةٌ حَتَّى أَقْصَهُ مِنْهُ حَتَّى اللَّطْمَةَ وَقَالَ: قُلْنَا: كَيْفَ وَإِنَّمَا نَأْتِي اللَّهُ تَعَالَى غُرًّا بَعْضًا؟ قَالَ: بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ، قَالَ: وَتَلَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿الْيَوْمَ

hüzuruna qaytarılacağınız gündən qorxun! Sonra hər kəsə qazandığının əvəzi büsbütün veriləcək və onlara zülm olunmayacaqdır” (əl-Bəqərə, 280-281). Bu hədisdən o da aydın olur ki, insan başqalarına necə münasibət göstərirsə, Allah da ona o cür münasibət göstərir. Bu xüsusda Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم belə buyurmuşdur: “Müsəlman müsəlmanın qardaşdır; ona zülm etməz və onu ələ verməz. Kim qardaşının ehtiyacını ödəyərsə, Allah da onun ehtiyacını ödəyər. Kim bir müsəlmanı bir sıxıntıdan qurtararsa, Allah da onu Qiyamət gününün sıxıntılarının birindən qurtarar. Kim bir müsəlmanın eyiblərini örtərsə, Allah da Qiyamət günü onun eyiblərini örtər”. (əl-Buxari, 2262, 2442).

¹ Muslim, 1562, 2922, 4081; əl-Buxari “Ədəbul-Mufrad” 293.

² Burada heyvanlara olan müraciət qəsd olunur, çünki Qiyamət, artıq ölümdən sonra gələn haldır. Cinlər və insanlar Qiyamət günü aralarında hökm bitəndən sonra Cənnətə və Cəhənnəmə yerləşdiriləcəklər.

³ ət-Tabəri, 36498. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 1966.

تُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمِ ﴿١٩٠﴾

189. Rəvayət edilir ki, Cabir ibn Abdullah رضي الله عنه demişdir: “Mən Allah Elçisinin ﷺ səhabələrindən birinin ondan qisas barədə mənim eşitmədiyim bir hədisi eşitdiyini biləndə, bir dəvə aldım və yola götürəcəyim azuqəmi ona yüklədim. Sonra (ona minib) bir ay yol getdim. Nəhayət, gəlib Misirə çatdım. Mən Abdullah ibn Uneysin رضي الله عنه evinə gəlib qapıda duran gözətçiyə dedim: “Abdullaha de ki, Cabir qapıda gözləyir!” Gözətçi: “Abdullahın oğlu (Cabir)?”- deyə soruşdu. Mən: “Bəli!”- dedim. O, gedib Uneysə رضي الله عنه xəbər verdi. Uneys رضي الله عنه libasını geyinib bayıra çıxdı və biz qucaqlaşib görüşdük. Mən ona dedim: “Sənin Peyğəmbərdən ﷺ qisas barədə mənim eşitmədiyim bir hədisi eşitdiyini mənə xəbər verdilər və mən qorxdum ki, bu hədisi eşitməzdən əvvəl ikimizdən birimiz ölək”. Abdullah رضي الله عنه dedi: “Mən Peyğəmbərin ﷺ belə dediyini eşitdim: “Allah insanları lüt-üryan, sünnət olunmamış halda və buhm vəziyyətində məhşərə toplayacaq”. Biz: “Buhm nədir?”- deyə soruşduq. O buyurdu: “Onların heç nəyi olmayacaq. Sonra onları, yaxında və uzaqda olan hər kəsin eşidə biləcəyi uca bir səslə çağırub deyəcək: “Mənəm Hökmdar! Mənəm haqq-hesab çəkən! Cənnət əhlindən haqsızlıq etmiş heç bir kimsə (əməllərinə görə) hesablaşmayınca Cənnətə girə bilməz. Həmçinin Cəhənnəm əhlindən haqsızlıq etmiş heç bir kimsə (əməllərinə görə) hesablaşmayınca Cəhənnəmə girə bilməz. (Onlar) bir şillənin (belə qisasını alacaqlar)”. Biz dedik: “Bu necə ola bilər? Axı biz Allahın hüzuruna sünnət olunmamış halda, heç nəsiz gələcəyik”. Allah Elçisi ﷺ: “Savablar və günahlarla”- deyib, bu ayəni oxudu: **“Bu gün hər kəsə qazandığının əvəzi veriləcəkdir. Bu gün haqsızlıq olmaz”** (Ğafir, 17)”¹

Haqsız yerə adam öldürməyin günahı

۱۹۰ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «يَجِيءُ الرَّجُلُ آخِذًا بِيَدِ الرَّجُلِ فَيَقُولُ يَا رَبِّ هَذَا

¹ əl-Hakim, 3638; əl-Buxari “Ədəbul-Mufrad” 970. Hədis həsəndir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 3068.

فَقَتَلَنِي. فَيَقُولُ اللَّهُ لَهُ لِمَ قَتَلْتَهُ فَيَقُولُ قَتَلْتُهُ لِتَكُونَ الْعِزَّةُ لَكَ. فَيَقُولُ فَإِنَّهَا لِي. وَيَجِيءُ الرَّجُلُ آخِذًا بِيَدِ الرَّجُلِ فَيَقُولُ إِنَّ هَذَا قَتَلَنِي. فَيَقُولُ اللَّهُ لَهُ لِمَ قَتَلْتَهُ فَيَقُولُ لِتَكُونَ الْعِزَّةُ لِفُلَانٍ فَيَقُولُ إِنَّهَا لَيْسَتْ لِفُلَانٍ فَيُبْءُ بِأَثْمِهِ»

190. Abdullah ibn Məsud ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Öldürülən Qiyamət günü əli ilə qatildən yapışmış halda Allahın hüzuruna gələcək və deyəcək: “Ey Rəbbim, bu məni öldürdü”. Allah ona deyəcək: “Onu nə üçün öldürdün?” Qatil deyəcək: “Onu izzət Sənin olsun deyə öldürdüm”. Allah deyəcək: “Həqiqətən, (izzət) Mənə məxsusdur”. Başqa bir öldürülmüş insan qatildən yapışaraq gələrək deyəcək: “Bu məni öldürdü”. Allah ona deyəcək: “Onu nə üçün öldürdün?” Qatil deyəcək: “İzzət filankəsə məxsus olsun deyə öldürdüm”. Allah: “İzzət ona məxsus deyil. Öldürülənin günahlarını ona yükləyin!”¹

Mizan tərəzi haqda

١٩١ - عَنْ سَلْمَانَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يُوضَعُ الْمِيزَانُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَوْ وُزِنَ فِيهِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ لَوَسِعَتْ، فَتَقُولُ الْمَلَائِكَةُ: يَا رَبِّ لِمَنْ يَزِنُ هَذَا؟ فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: لِمَنْ شِئْتَ مِنْ خَلْقِي، فَتَقُولُ الْمَلَائِكَةُ سُبْحَانَكَ مَا عَبَدْنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ، وَيُوضَعُ الصِّرَاطُ مِثْلَ حَدِّ الْمَوْسَى فَتَقُولُ الْمَلَائِكَةُ: مَنْ نُجِيزُ عَلَى هَذَا؟ فَيَقُولُ مَنْ شِئْتَ مِنْ خَلْقِي فَيَقُولُ: سُبْحَانَكَ مَا عَبَدْنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ»

191. Salman ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Qiyamət günü mizan-tərəzi qoyulacaq, əgər göylərlə yer onda çəkilsəydi, onlar mütləq genişlənərdi. Mələklər deyəcəklər: “Ey Rəbb! Bu tərəzi kimin üçündür?” Uca Allah buyuracaq: “Yaratdıqlarımdan istədiyim kimsə üçün”. Mələklər deyəcəklər: “Sən pak və müqəddəsən! Biz Sənə layiqincə ibadət etmədik”. Sirat körpüsü² ülgücün tiyəsi kimi qoyulacaq və mələklər deyəcəklər: “Sən bunun üzərindən (keçməyə) kimə icazə verəcəksən?” Allah buyuracaq: “Yaratdıqlarımdan istədiyimə”. Mələklər

¹ ən-Nəsəi “Sunən” 3932, 3997, 4011. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 2698.

² Sirat körpüsü - Cəhənnəmin üstündən salınmış körpünün adıdır. Qiyamət günü adamlar onun üstündən keçməlidir. Bu körpü tükədən nazik, qılıncın tiyəsindən itidir. Onun üstündə günahkar insanları qamarlayıb Cəhənnəmə atmaq üçün qarmaqlar sallanır.

deyəcəklər: “Sən pak və müqəddəsən! Biz Sənə layiqincə ibadət etmədik”.¹

Dünyada nemət içində yaşayan kafirin Axirətdəki əzabı

۱۹۲ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «يُؤْتَى بِأَهْلِ الدُّنْيَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُصْبَغُ فِي النَّارِ صَبْغَةً ثُمَّ يُقَالُ يَا ابْنَ آدَمَ هَلْ رَأَيْتَ خَيْرًا قَطُّ هَلْ مَرَّ بِكَ نَعِيمٌ قَطُّ فَيَقُولُ لَا وَاللَّهِ يَا رَبِّ. وَيُؤْتَى بِأَشَدِّ النَّاسِ بُؤْسًا فِي الدُّنْيَا مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُصْبَغُ صَبْغَةً فِي الْجَنَّةِ فَيُقَالُ لَهُ يَا ابْنَ آدَمَ هَلْ رَأَيْتَ بُؤْسًا قَطُّ هَلْ مَرَّ بِكَ شِدَّةٌ قَطُّ فَيَقُولُ لَا وَاللَّهِ يَا رَبِّ مَا مَرَّ بِي بُؤْسٌ قَطُّ وَلَا رَأَيْتُ شِدَّةً قَطُّ»

192. Rəvayət edilir ki, Ənəs ibn Malik ؓ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Qiyamət günü Cəhənnəm əhlindən olan, dünyada ən çox nemət verilən (bir adam) gətiriləcək və bir dəfə oda salınacaq. Sonra ona deyiləcək: “Ey Adəm övladı! Bir xeyir gördünmü? Sənə bir nemət gəldimi?” O da: “Xeyr! Vallahi, ya Rəbb!”- deyəcək. Sonra Cənnət əhlindən olan, dünyada insanlar arasında ən çox müsibət görən (bir adam) gətiriləcək və bir dəfə Cənnətə salınacaq. Ona deyiləcək: “Ey Adəm övladı! Bir müsibət gördünmü? Sənə bir sıxıntı üz verdimi?” O da: “Xeyr! Vallahi, ya Rəbb! Mənə bir müsibət gəlmədi və bir sıxıntı da görmədim”- deyəcək”.²

Qiyamət günü insanın orqanlarının şahidlik etməsi

۱۹۳ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ تَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ «هَلْ تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ الشَّمْسِ فِي الظَّهِيرَةِ لَيْسَتْ فِي سَحَابَةٍ». قَالُوا لَا. قَالَ «فَهَلْ تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَيْسَ فِي سَحَابَةٍ». قَالُوا لَا. قَالَ «فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ رَبِّكُمْ إِلَّا كَمَا تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ أَحَدِهِمَا - قَالَ - فَيَلْقَى الْعَبْدَ فَيَقُولُ أَيُّ فُلٍ أَلَمَّ أُكْرِمَكَ وَأُسَوِّدَكَ وَأَزَوَّجَكَ وَأَسَحَّرَكَ الْخَيْلَ وَالْإِبِلَ وَأَدْرَكَ تَرَأْسُ وَتَرَبُّعٌ فَيَقُولُ بَلَى. قَالَ فَيَقُولُ أَطَفَنْتَ أَتَكَ مَلَاقِي فَيَقُولُ لَا. فَيَقُولُ فَإِنِّي أَنْسَاكَ كَمَا نَسَيْتَنِي. ثُمَّ يَلْقَى الثَّانِي فَيَقُولُ أَيُّ فُلٍ أَلَمَّ أُكْرِمَكَ وَأُسَوِّدَكَ وَأَزَوَّجَكَ وَأَسَحَّرَكَ الْخَيْلَ وَالْإِبِلَ وَأَدْرَكَ تَرَأْسُ وَتَرَبُّعٌ فَيَقُولُ بَلَى أَيُّ رَبِّ. فَيَقُولُ أَطَفَنْتَ أَتَكَ مَلَاقِي فَيَقُولُ لَا. فَيَقُولُ فَإِنِّي أَنْسَاكَ كَمَا نَسَيْتَنِي. ثُمَّ يَلْقَى الثَّلَاثَ فَيَقُولُ لَهُ مِثْلَ ذَلِكَ فَيَقُولُ يَا رَبِّ آمَنْتُ بِكَ وَبِكِتَابِكَ وَبِرُسُلِكَ وَصَلَّيْتُ وَصَمْتُ وَتَصَدَّقْتُ. وَيُثْنِي بِخَيْرٍ مَا اسْتَطَاعَ فَيَقُولُ هَا هُنَا إِذَا

¹ əl-Hakim, 8739. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 941.

² Muslim, 2807, 5021, 7266.

- قَالَ - ثُمَّ يُقَالُ لَهُ الْآنَ نَبَعْتُ شَاهِدَنَا عَلَيْكَ. وَيَتَفَكَّرُ فِي نَفْسِهِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْهَدُ عَلَيَّ فَيُحْتَمُّ عَلَيَّ فِيهِ وَيُقَالُ لِفَخْرِهِ
وَلَحْمِهِ وَعِظَامِهِ انْطَلِقْ فَجِدْهُ وَلَحْمُهُ وَعِظَامُهُ بِعَمَلِهِ وَذَلِكَ لِيُعَذِّبَ مَنْ نَفْسِهِ. وَذَلِكَ الْمُنَافِقُ الَّذِي يَسْخَطُ اللَّهُ
عَلَيْهِ»

193. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ﷺ demişdir: “Soruşdular: “Ey Allahın Elçisi, Qiyamət günü Rəbbimizi görə biləcəyikmi?” Allah Elçisi ﷺ soruşdu: “Məgər günorta, (günün qabağını) bulud örtmədiyi bir vaxtda günəşi görməyinizə nə isə mane olurmu?” Onlar: “Xeyr”- dedilər. O soruşdu: “Məgər sizə on dördüncü gecədə, (ayın qabağını) bulud örtmədiyi bir vaxtda ayı görməyinizə nə isə mane olurmu?” Onlar: “Xeyr”- dedilər. O buyurdu: “Canım Əlində olan Allaha and olsun ki, onlardan birini görməyə sizə heç bir şey mane olmadığı kimi Rəbbinizi də görməyə heç bir şey mane olmayacaq. Qiyamət günü Allah bir qul ilə görüşəcək və ondan soruşacaq: “Ey filankəs, Mən səni (başqalarından) üstün etmədimmi? Sənə hakimiyyət vermədimmi? Sənə evlilik nəsis etmədimmi? At və dəvəni sənin ixtiyarına vermədimmi? Səni başqaları tərəfindən itaət olunan və qənimətin dördü birini alan¹ başçı təyin etmədimmi?” Qul: “Bəli”- deyə cavab verəcək. Allah soruşacaq: “Mənimlə görüşəcəyini bilirdin?” Qul: “Xeyr”- deyə cavab verəcək. Allah buyuracaq: “Məni unutduğun kimi, Mən də səni unuduram”.² Sonra ikinci bir qul ilə görüşəcək və ondan soruşacaq: “Ey filankəs, Mən səni (başqalarından) üstün etmədim? Sənə hakimiyyət vermədim? Sənə evlilik nəsis etmədim? At və dəvəni sənin ixtiyarına vermədim? Səni başqaları tərəfindən itaət olunan və qənimətin dördü birini alan başçı təyin etmədimmi?” Qul: “Bəli”- deyə cavab verəcək. Allah soruşacaq: “Mənimlə görüşəcəyini bilirdin?” Qul: “Xeyr”- deyə cavab verəcək. Allah buyuracaq: “Məni unutduğun kimi, Mən də səni unuduram”. Sonra Allah üçüncü bir qul ilə görüşəcək və əvvəlkilərə dediklərini ona da söyləyəcəkdir. Qul: “Ey Rəbbim! Mən Sənə, Kitabına və Peyğəmbərlərinə iman etdim, namaz qıldım, oruc tutdum, sədəqə (zəkat) verdim”- deyəcək və bacardığı qədər yaxşılıqlarını sadalaya-

¹ Cahiliyyət dövründə hökmdarlar qənimətin dördü birini alardılar.

² Yəni “sən Mənə itaət etmədiyən kimi Mən də sənə Öz rəhmətimi qadağan edirəm”.

caqdır. Allah ona deyəcək: "Elə isə sən dur!" Sonra ona deyiləcək: "İndi sənın əleyhinə şahidimizi göndəririk". O, öz-özlüyündə fikirləşəcək: "Görəsən mənım əleyhimə kim şahidlik edəcək?!" Bu zaman onun ağzına möhür vurulacaq. Buduna, ətinə və sümüklərinə: "Danışın!"- deyiləcək. Budu, əti və sümükləri də onun əməlləri haqqında danışacaq. Bu söylədikləri özünə üzrxahlıq qazanması üçündür. Bu, münafıqdır, bu, Allahın qəzəbinə düşər olan kimsədir!"¹

۱۹۴ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ كُنَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصَحَّحَكَ فَقَالَ «هَلْ تَدْرُونَ مِمَّ أَصْحَكُ». قَالَ قُلْنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «مِنْ مُخَاطَبَةِ الْعَبْدِ رَبَّهُ يَقُولُ يَا رَبَّ أَلَمْ تُجِرْنِي مِنَ الظُّلْمِ قَالَ يَقُولُ بَلَى. قَالَ فَيَقُولُ فَإِنِّي لَا أُجِيرُ عَلَى نَفْسِي إِلَّا شَاهِدًا مِنِّي قَالَ فَيَقُولُ كَفَى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيَّكَ شَهِيدًا وَبِالْكَرَامِ الْكَاتِبِينَ شُهُودًا - قَالَ - فَيُخْتَمُ عَلَى فِيهِ فَيَقَالُ لَأَرْكَانِهِ الطُّغْيَى. قَالَ فَتَنْطِقُ بِأَعْمَالِهِ - قَالَ - ثُمَّ يُخَلِّي بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْكَلَامِ - قَالَ - فَيَقُولُ بُعْدًا لَكُنَّ وَسُخْرًا. فَعَنْكَنَّ كُنْتُ أَنَا ضِلُّ»

194. Rəvayət edilir ki, Ənəs ibn Malik ؓ demişdir: "Bir dəfə Allah Elçisinin ﷺ yanında olarkən o güldü və dedi: "Nəyə güldüyümü bilirsinizmi?" Biz: "Allah və Onun Elçisi daha yaxşı bilir!" - dedik. Allah Elçisi ﷺ buyurdu: "Bir qulun Rəbbinə belə müraciət etməsinə (gülürəm). Qul deyəcək: "Ey Rəbbim, Məni zülmədən qorumadınmı?" Allah buyuracaq: "Bəli". Qul deyəcək: "Bu gün mən əleyhimə özümdən başqa² şahid qəbul etmirəm". Allah buyuracaq: "Bu gün sənın öz əleyhinə şahidliyin və əməlləri yazan mələklərin də sənın əleyhinə şahidlik etmələri yetər". Allah Elçisi ﷺ buyurdu: "Bundan sonra onun ağzı möhürlənəcək və əzalarına: "Danışın!"- deyiləcək. Əzaları da onun əməlləri haqqında danışacaqlar. Sonra ona (əzaları ilə) danışmasına

¹ Muslim, 2968, 5270, 7628.

² "Özümdən başqa", yəni "insanlardan başqa", çünki bundan əvvəl mələklər Adəm övladının əleyhinə şahidlik etmişlər. Uca Allah buyurur: "Sənın Rəbbin mələklərə: "Mən yer üzündə bir canişin bərqərar edəcəyəm!"- dedikdə, onlar: "Biz Səni həmd-səna ilə təriflədiyimiz və Səni müqəddəs tutduğumuz halda, Sən orada fəsad törədib qan salacaq bir kəsmi yerləşdirəcəksən?"- söylədilər. O dedi: "Şübhəsiz ki, Mən sizin bilmədiklərinizi bilirəm!" Allah Adəmə bütün şeylərin adlarını öyrətdi. Sonra onları mələklərə göstərüb dedi: "Doğru danışanlarsınızsa, bunların adlarını Mənə deyin!" Onlar dedilər: "Sən pak və müqəddəssən! Sənın bizə öyrətdiklərinədən başqa bizdə heç bir bilik yoxdur! Həqiqətən, Sən Bilənsən, Müdriksən!" (əl-Bəqərə, 30-32).

icazə veriləcək və o, əzalarına deyəcək: “Rədd olun! Mən sizi müdafiə edirdim!”¹

“Göylər isə Onun Əli ilə büküləcəkdir”- ayəsi haqda

۱۹۵ - عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ هَذِهِ آيَةَ ذَاتِ يَوْمٍ عَلَى الْمِنْبَرِ ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ هَكَذَا بِيَدِهِ وَيُحَرِّكُهَا يُقْبَلُ بِهَا وَيُدْبِرُ يُمَجِّدُ الرَّبَّ نَفْسَهُ أَنَا الْجَبَّارُ أَنَا الْمُتَكَبِّرُ أَنَا الْمَلِكُ أَنَا الْعَزِيزُ أَنَا الْكَرِيمُ فَرَجَفَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمِنْبَرُ حَتَّى قُلْنَا لَيَحْرَنَنَّ بِهِ

195. İbn Ömər رضي الله عنه rəvayət edir ki, bir gün Allah Elçisi ﷺ minbərin üzərində bu ayəni oxudu: **“Onlar Allahı layiqincə qiymətləndirmədilər. Halbuki Qiyamət günü yer bütünlüklə Onun Ovcunda olacaq, göylər isə Onun Əli ilə büküləcəkdir. O, pakdır, müqəddəsdir və onların (Ona) qoşduqları şəriklərdən ucadır”** (əz-Zumər, 67). Allah Elçisi ﷺ bu ayəni oxuyarkən əlini (yumruğunu) silkələyərək dedi: “Rəbb Özünü öyərək buyurur: “Mənəm Qadir (əl-Cəbbar), Mənəm Məğrur (əl-Mutəkəbbir), Mənəm Hökmdar (əl-Məlik), Mənəm Qüdrətli (əl-Əziz), Mənəm Səxavətli (əl-Kərim)”. Bu sözləri deyərək minbər elə silkələndi ki, biz onun yıxılacağını güman etdik”.²

۱۹۶ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: جَاءَ حَبْرٌ مِنَ الْأَحْبَابِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ إِنَّا نَجِدُ أَنَّ اللَّهَ يَجْعَلُ السَّمَوَاتِ عَلَى إصْبَعٍ وَالْأَرْضِينَ عَلَى إصْبَعٍ وَالشَّجَرَ عَلَى إصْبَعٍ وَالْمَاءَ وَالْثَرَى عَلَى إصْبَعٍ وَسَائِرَ الْخَلَائِقِ عَلَى إصْبَعٍ فَيَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ فَضَحِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ تُصَدِّقًا لِقَوْلِ الْحَبْرِ ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾

196. Rəvayət edilir ki, Abdullah ibn Məsud رضي الله عنه demişdir: “Bir dəfə Kitab əhlinin baş keşişlərindən biri Peyğəmbərin ﷺ yanına gəlib dedi: “Ey Muhəmməd! Bizim bildiyimizə görə, Allah göyləri bir Barmağına,

¹ Muslim, 5271, 7629.

² Əhməd, 5157, 5414, 5542. Hədisin isnadı səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 3196.

yerləri o biri Barmağına, ağacları digər bir Barmağına, suyu və torpağı bir başqa Barmağına, yerdə qalan məxluqatı da (yenə) başqa bir Barmağına yerləşdirmiş və: “Hökmdar Mənəm!” – deyə buyurmuşdur”. (Bunu eşidəndə) Peyğəmbər ﷺ (bu alimin) sözünü təsdiqləmək məqsədilə dişləri görünənədək güldü. Sonra da bu ayəni oxudu: **“Onlar Allahı layiqincə qiymətləndirmədilər. Halbuki Qiyamət günü yer bütünlüklə Onun Ovcunda olacaq, göylər isə Onun sağ Əli ilə büküləcəkdir. O, pakdır, müqəddəsdir və onların (Ona) qoşduqları şəriklərdən ucadır”** (əz-Zumər, 67)”¹

۱۹۷ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «يَقْبِضُ اللَّهُ الْأَرْضَ، وَيَطْوِي السَّمَوَاتِ بِيَمِينِهِ، ثُمَّ يَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ، أَتَيْنَ مُلُوكَ الْأَرْضِ»

197. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Mən Allah Elçisinin ﷺ belə dediyini eşitmişəm: “Allah yeri (bütünlüklə) Ovcuna alacaq, göyləri də sağ Əli ilə bükəcək, sonra da belə buyuracaq: “Mənəm Hökmdar! Hanı yer üzünün hökmdarları?!”²

۱۹۸ - أَخْبَرَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «يَطْوِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ السَّمَوَاتِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ يَأْخُذُهُنَّ بِيَدِهِ الْيَمْنَى ثُمَّ يَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ أَيْنَ الْجَبَّارُونَ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ ثُمَّ يَطْوِي الْأَرْضِينَ بِشِمَالِهِ ثُمَّ يَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ أَيْنَ الْجَبَّارُونَ أَيْنَ الْمُتَكَبِّرُونَ»

198. Rəvayət edilir ki, Abdullah ibn Ömər ؓ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Qiyamət günü Allah ﷻ göyləri bükəcək, sonra onları sağ Əlinə götürəcək və deyəcək: “Mənəm Hökmdar! Hardadır lovğalar, hardadır təkəbbürlülər?!” Sonra sol Əli ilə yerləri bükəcək və deyəcək: “Mənəm Hökmdar! Hardadır lovğalar, hardadır təkəbbürlülər?!”³

¹ əl-Buxari, 4437, 4811.

² əl-Buxari, 4812, 6519, 6834, 7382.

³ Muslim, 2788, 4995, 7228.

Qiyamət günü bəndənin nemətlər barəsində sorğu-sual edilməsi

۱۹۹ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «إِنَّ أَوَّلَ مَا يُسْأَلُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَعْنِي الْعَبْدَ مِنَ التَّعِيمِ أَنْ يُقَالَ لَهُ أَلَمْ نُصِحَّ لَكَ جِسْمَكَ وَتُرْوَبِكَ مِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ».

199. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra رضي الله عنه demişdir: “Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Şübhəsiz ki, Qiyamət günü Allahın bəndədən nemətlər barəsində ilk olaraq soruşacağı: “Sənin bədənini sağlam etmədimmi və səni sərin su ilə bəsləmədimmi?” - deməsidir”.¹

۲۰۰ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَا قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «يُؤْتَى بِالْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ اللَّهُ لَهُ أَلَمْ أَجْعَلْ لَكَ سَمْعًا وَبَصَرًا وَمَالًا وَوَلَدًا وَسَخَّرْتُ لَكَ الْأَنْعَامَ وَالْحَرْثَ وَتَرَكَتُكَ تَرَأْسُ وَتَرَبِعُ فَكُنْتَ تَطُنُّ أُنْكَ مُلَاقِيَّ يَوْمَكَ هَذَا قَالَ فَيَقُولُ لَا. فَيَقُولُ لَهُ الْيَوْمَ أُنْسَاكَ كَمَا نَسَيْتَنِي»

200. Əbu Hureyra və Əbu Səid رضي الله عنهما rəvayət edirlər ki, Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Qiyamət günü bir qul (Allahın hüzuruna) gətiriləcək və Allah ona deyəcək: “Sənə qulaq, göz, mal və övlad vermədim? Həmçinin heyvanları və əkin yerlərini sənin ixtiyarına vermədim? Səni başqaları tərəfindən itaət olunan və qənimətin dördüdə birini alan başçı təyin etmədim? Bu gün Mənimlə görüşəcəyini bilirdin?” O: “Xeyr!” - deyə cavab verəcək. Allah ona deyəcək: “Məni unutduğun kimi, bu gün Mən də səni unuduram”.²

۲۰۱ - عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنِّي مُمَسِّكٌ بِحُجْرِكُمْ عَنِ النَّارِ هَلُمَّ عَنِ النَّارِ، وَتَعْلُبُونَنِي تَفَاحِمُونَ فِيهِ تَفَاحِمَ الْفَرَانِشِ أَوْ الْحَنَادِبِ، فَأَوْشِكُ أَنْ أُرْسِلَ بِحُجْرِكُمْ وَأَنَا فَرَطِكُمْ عَلَى الْحَوْضِ فَتَرْدُونَ عَلَيَّ مَعًا وَأَشْتَاتًا فَأَعْرِفُكُمْ بِسِيمَاكُمْ وَأَسْمَائِكُمْ كَمَا يَعْرِفُ الرَّجُلُ الْغَرِيْبَةَ مِنَ الْإِبِلِ فِي إِبِلِهِ، وَيَذْهَبُ بِكُمْ ذَاتَ الشَّمَالِ وَأَنَا شَيْدُ فِيكُمْ رَبُّ الْعَالِمِينَ فَأَقُولُ: أَيُّ رَبِّ أُمَّتِي، فَيَقُولُ: يَا مُحَمَّدُ! إِنَّكَ لَا تَذَرِي مَا أَحَدْتُوا بَعْدَكَ إِهْمَ كَانُوا يَمْسُحُونَ بَعْدَكَ الْقَهْقَرَى عَلَى أَعْقَابِهِمْ، فَلَا أَعْرِفَنَّ أَحَدَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَحْمِلُ شَاةَ لَهَا نَعَاءٌ فِينَادِي: يَا مُحَمَّدُ يَا مُحَمَّدُ! فَأَقُولُ: لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا، قَدْ بَلَّغْتُكَ، فَلَا أَعْرِفَنَّ أَحَدَكُمْ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَحْمِلُ بَعِيرًا لَهُ رُغَاءٌ فِينَادِي: يَا مُحَمَّدُ يَا مُحَمَّدُ! فَأَقُولُ: لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا، قَدْ بَلَّغْتُكَ، فَلَا أَعْرِفَنَّ أَحَدَكُمْ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَحْمِلُ فَرَسًا لَهُ حَمْحَمَةٌ ينادي: يَا مُحَمَّدُ يَا مُحَمَّدُ، فَأَقُولُ: لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا

¹ ət-Tirmizi, 3358, 3683. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 539; Mişkətul-Məsəbih, 5169.

² ət-Tirmizi, 2428, 2615. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 7997.

قَدْ بَلَّغْتِكَ. فَلَا أَعْرِفَنَّ أَحَدَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَحْمِلُ سِقَاءً مِنْ أَدَمٍ يُنَادِي: يَا مُحَمَّدُ يَا مُحَمَّدُ! فَأَقُولُ: لَا أَمْلِكُ لَكَ شَيْئًا، قَدْ بَلَّغْتِكَ".

201. Rəvayət edilir ki, Ömər ibn əl-Xattab رضي الله عنه demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “(Qiyamət günü) mən sizin qurşağınızdan tutub Cəhənnəm odundan saxlayaraq belə deyəcəyəm: “Oddan bəri gəlin!” Siz də mənə məhəl qoymayıb kəpənəklər və ya şala cırcıramaları kimi odun içinə elə cumacaqsınız ki, mən də az qala qurşaqlarınızı buraxmış olacağam. Mən sizi hovuzun üzərində buraxacağam. Siz birlikdə və ayrı-ayrı mənə yanına gətiriləcəksiniz. Bir insan dəvələrinin arasında yad dəvəni tanıdığı kimi mən də sizi simalarınızdan və adlarınızdan tanıyacağam. Siz sol tərəfə aparılacaqsınız. Mən sizdən ötrü aləmlərin Rəbbinə: “Ey Rəbbim, ümmətim!”- deyə yalvaracağam. O buyuracaq: “Ey Muhəmməd! Həqiqətən, sən bilmirsən ki, onlar səndən sonra nə yeniliklər etdilər. Onlar səndən sonra geriyyə dönərək dal-dala getdilər”. Qiyamət günü mən sizdən (qoyunlarının zəkətını verməyərək boynunda) mələyən bir qoyunla gələn kimsəni tanımayacağam. O car çəkərək deyəcək: “(Kömək et,) ey Muhəmməd, ey Muhəmməd!” Mən deyəcəyəm: “Sənə heç bir şeylə kömək edə bilmərəm. Mən (Allahın hökmünü sənə) təbliğ etmişdim”. Habelə Qiyamət günü mən sizdən (dəvələrinin zəkətını verməyərək boynunda) nərildəyən bir dəvəsi ilə gələn kimsəni də tanımayacağam. O car çəkərək deyəcək: “(Kömək et,) ey Muhəmməd, ey Muhəmməd!” Mən də belə deyəcəyəm: “Sənə heç bir şeylə kömək edə bilmərəm. Mən (Allahın hökmünü sənə) təbliğ etmişdim”. Habelə Qiyamət günü mən sizdən (atlarının zəkətını verməyərək boynunda) kişnəyən bir atı ilə gələn kimsəni də tanımayacağam. O car çəkərək deyəcək: “(Kömək et,) ey Muhəmməd, ey Muhəmməd!” Mən də belə deyəcəyəm: “Sənə heç bir şeylə kömək edə bilmərəm. Mən (Allahın hökmünü sənə) təbliğ etmişdim”. Habelə Qiyamət günü mən sizdən dəridən tuluq gəzdirən kimsəni də tanımayacağam. O car çəkərək deyəcək: “Ey Muhəmməd, ey Muhəmməd!” Mən də belə deyəcəyəm: “Sənə heç bir şeylə kömək edə bilmərəm. Mən (Allahın

hökmünü sənə) təbliğ etmişdim".¹

Allah Qiyamət günü üç sinif insanı danışdırmayacaq

۲۰۲ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «ثَلَاثَةٌ لَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ رَجُلٌ حَلَفَ عَلَى سِلْعَةٍ لَقَدْ أَعْطَى بِهَا أَكْثَرَ مِمَّا أَعْطَى وَهُوَ كَاذِبٌ، وَرَجُلٌ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ كَاذِبَةٍ بَعْدَ الْعَصْرِ لِيَقْتَطِعَ بِهَا مَالَ رَجُلٍ مُسْلِمٍ، وَرَجُلٌ مَنَعَ فَضْلَ مَاءٍ، فَيَقُولُ اللَّهُ الْيَوْمَ أَمْنَعَكَ فَضْلِي، كَمَا مَنَعْتَ فَضْلَ مَا لَمْ تَعْمَلْ يَدَاكَ»

202. Əbu Hureyra ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Üç sinif insan vardır ki, Qiyamət günü Allah onları danışdırmayacaq və üzlərinə baxmayacaqdır; (müştəriyə) yalandan and içib, (guya) satdığı mala onun verdiyi puldan daha çox pul verildiyini deyən kimsə; axşamçağı (bayıra çıxıb) bir müsəlmanın malını mənimsəmək məqsədilə yalandan and içən kimsə; (cürdəyində qalmış) artıq sudan başqalarına verməyən kimsə. (Beləsinə) Allah buyuracaq: “Sən əllərinlə yaratmadığın bir şeyin artığını (başqasından) əsirgədiyin kimi, bu gün də Mən Öz mərhəmətimi səndən əsirgəyəcəyəm!”²

¹ əl-Qadai “Musnəduş-Şihəb” 1050; İbn Həcər əl-Asqaləni “əl-Mətəlibul-Aliyə” 2080. Hədis həsən səhihdir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 784; Silsilə əs-Səhihə, 2865. Əbu Hureyra ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “(Qiyamət günü) dəvələr öz sahibinin yanına (dünyada) olduğundan daha gözəl görkəmdə gələcək. Əgər sahibi onlardan zəkat verməmişdisə, onu ayaqlarının altına alıb tapdalayacaqlar. Həmçinin qoyunlar da öz sahibinin yanına (dünyada) olduğundan daha gözəl görkəmdə gələcək. Əgər sahibi onlardan zəkat verməmişdisə, dırnaqları ilə onu tapdalayacaq və buynuzları ilə onu buynuzlayacaqlar. Bu heyvanların üzərindəki haqlardan biri də suvarılıqları yerdə südünü sağmaq (və fağır-füqərəyə verməkdir). Sizdən (qoyunlarının zəkatını) verməyən kimsə Qiyamət günü boynunda mələyən bir qoyunla gəlib deməsin: “(Kömək et), ey Muhəmməd!” Çünki mən deyəcəyəm: “Sənə heç bir şeylə kömək edə bilmərəm. Mən (Allahın hökmünü sənə) təbliğ etmişdim.” Habelə boynunda nəriləyən bir dəvə ilə gəlib deməsin: “(Yardım et), ey Muhəmməd!” Çünki mən deyəcəyəm: “Sənə heç bir şeylə yardım edə bilmərəm. Mən (Allahın hökmünü sənə) təbliğ etmişdim”. (əl-Buxari, 1314, 1402). Digər rəvayətdə bu əlavə vardır: “...Yaxud boynunda qızıl və gümüşlə gəlib deməsin ki: “Ey Allahın Elçisi, mənə yardım et!” Mən (cavabımda ona): “Sənə heç bir şeylə yardım edə bilmərəm. Mən sənə təbliğ etmişdim”- deyəcəyəm. Yaxud boynunda parıldayan bir paltarla gəlib deməsin ki: “Ey Allahın Elçisi, mənə yardım et!” Mən (cavabımda ona): “Sənə heç bir şeylə yardım edə bilmərəm. Mən sənə təbliğ etmişdim”- deyəcəyəm”. (əl-Buxari, 2844, 3073).

² əl-Buxari, 2369, 6892, 7446.

Qiyamət gününün bəzilərinə bir saat qədər qısa olması

۲۰۳ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَجْتَمِعُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، فَيَقَالُ: أَيْنَ فُرَاءُ هَذِهِ الْأُمَّةِ وَمَسَاكِينِهَا، قَالَ: فَيَقُومُونَ ، فَيَقَالُ لَهُمْ: مَاذَا عَمِلْتُمْ؟ فَيَقُولُونَ: رَبَّنَا ابْتَلَيْتَنَا فَصَبَرْنَا، وَآتَيْتَ الْأَمْوَالَ وَالسُّلْطَانَ غَيْرَنَا، فَيَقُولُ اللَّهُ: صَدَقْتُمْ، قَالَ: فَيَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ قَبْلَ النَّاسِ وَيَبْقَى شِدَّةُ الْحِسَابِ عَلَى ذَوِي الْأَمْوَالَ وَالسُّلْطَانَ». قَالُوا: فَأَيْنَ الْمُؤْمِنُونَ يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: «يُوضَعُ لَهُمْ كُرْسِيٌّ مِنْ نُورٍ وَتُظَلَّلُ عَلَيْهِمُ الْعِمَامُ يَكُونُ ذَلِكَ الْيَوْمَ أَقْصَرَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ مِنْ سَاعَةٍ مِنْ نَهَارٍ»

203. Abdullah ibn Amr رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Siz Qiyamət günü bir yerə toplanacaqsınız. Belə deyiləcək: “Bu ümmətin kasıb və miskinləri hardadır?” Onlar ayağa qalxacaqlar və onlara deyiləcək: “Nə etdiniz?” Onlar deyəcəklər: “Ey Rəbbimiz! Sən bizi sınağa çəkdin, biz də səbir etdik. Sən var-dövləti və hakimiyyəti başqalarına verdin”. Allah deyəcək: “Doğru dediniz!” Onlar (bütün) insanlardan qabaq Cənnətə daxil olacaqlar. Var-dövlət və hakimiyyət sahibi olub şiddətli sorğu-sual olunanlar isə qalacaqlar”. Səhabələr Peyğəmbərdən صلى الله عليه وسلم soruşdular: “O gün möminlər harada olacaqlar?” O buyurdu: “Onlar üçün nurdan kürsülər qoyulacaq və buludlar onların üstünə kölgə salacaq. O gün möminlərə günün bir saati qədər qısa olacaq”.¹

“Hər kəs dünyada qulluq etdiyinə tabe olsun” hədisi

۲۰۴ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ أَنَسًا فِي زَمَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «نَعَمْ، هَلْ تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ الشَّمْسِ بِالظَّهِيرَةِ، ضَوْءٌ لَيْسَ فِيهَا سَحَابٌ». قَالُوا لَا. قَالَ «وَهَلْ تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، ضَوْءٌ لَيْسَ فِيهَا سَحَابٌ». قَالُوا لَا. قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «مَا تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ اللَّهِ ﷻ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، إِلَّا كَمَا تُضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ أَحَدِهِمَا، إِذَا كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَذْنٌ مُؤَدَّنٌ تَتَّبِعُ كُلُّ أُمَّةٍ مَا كَانَتْ تَعْبُدُ. فَلَا يَبْقَى مِنْ كَانَ يَعْبُدُ غَيْرَ اللَّهِ مِنَ الْأَصْنَامِ وَالْأَنْصَابِ إِلَّا يَتَسَاقَطُونَ فِي النَّارِ، حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ إِلَّا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ، بَرٌّ أَوْ فَاجِرٌ وَعُجْبَرَاتُ أَهْلِ الْكِتَابِ، فَيُدْعَى الْيَهُودُ فَيَقَالُ لَهُمْ مَنْ كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ قَالُوا كُنَّا نَعْبُدُ عَزِيرَ ابْنِ اللَّهِ. فَيَقَالُ لَهُمْ كَذَّبْتُمْ، مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ صَاحِبَةٍ وَلَا وَلَدٍ، فَمَاذَا تَبْعُونَ فَقَالُوا عَطِشْنَا رَبَّنَا فَاسْقِنَا. فَيَسْأَلُ أَلَا تَرُدُونَ، فَيَحْشَرُونَ إِلَى النَّارِ كَأَنَّهَا سَرَابٌ، يَحْطِمُ بَعْضُهَا بَعْضًا فَيَتَسَاقَطُونَ فِي النَّارِ، ثُمَّ يُدْعَى النَّصَارَى، فَيَقَالُ لَهُمْ مَنْ كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ قَالُوا كُنَّا نَعْبُدُ

¹ İbn Hibban, 7419; əl-Heysəmi “Məcməuz-Zəvaid” 18350. Şueyb əl-Arnəvut isnadının həsən olduğunu bildirmişdir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 3187, 3590.

الْمَسِيحِ ابْنِ اللَّهِ. فَيَقَالُ لَهُمْ كَذَبْتُمْ، مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ صَاحِبَةٍ وَلَا وَدٍ. فَيَقَالُ لَهُمْ مَاذَا تَبْعُونَ فَكَذَلِكَ مِثْلَ الْأَوَّلِ، حَتَّى إِذَا لَمْ يَبْقَ إِلَّا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ مِنْ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ، أَنَاهُمْ رَبُّ الْعَالَمِينَ فِي أَدْنَى صُورَةٍ مِنَ الَّتِي رَأَوْهُ فِيهَا، فَيَقَالُ مَاذَا تَنْتَظِرُونَ تَتَّبِعُ كُلُّ أُمَّةٍ مَا كَانَتْ تَعْبُدُ. قَالُوا فَارْقَنَّا النَّاسَ فِي الدُّنْيَا عَلَى أَفْقَرِ مَا كُنَّا إِلَيْهِمْ، وَلَمْ نَصَاحِبْهُمْ، وَنَحْنُ نَنْتَظِرُ رَبَّنَا الَّذِي كُنَّا نَعْبُدُ. فَيَقُولُ أَنَا رَبُّكُمْ، فَيَقُولُونَ لَا نُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا. مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا»... فَيَقُولُونَ فَارْقَنَاهُمْ وَنَحْنُ أَحْوَجُ مِنَّا إِلَيْهِ الْيَوْمَ وَإِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْحَقِّ كُلِّ قَوْمٍ بِمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ. وَإِنَّمَا نَنْتَظِرُ رَبَّنَا - قَالَ - فَيَأْتِيهِمُ الْجَبَّارُ. فَيَقُولُ أَنَا رَبُّكُمْ. فَيَقُولُونَ أَنْتَ رَبُّنَا. فَلَا يُكَلِّمُهُ إِلَّا الْأَنْبِيَاءُ فَيَقُولُ هَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ آيَةٌ تَعْرِفُونَهُ فَيَقُولُونَ السَّاقُ. فَيَكْشِفُ عَنْ سَاقِهِ فَيَسْجُدُ لَهُ كُلُّ مُؤْمِنٍ، وَيَبْقَى مَنْ كَانَ يَسْجُدُ لِلَّهِ رِيَاءً وَسُمْعَةً، فَيَذْهَبُ كَيْمَا يَسْجُدُ فَيَعُودُ ظَهْرُهُ طَبَقًا وَاحِدًا، ثُمَّ يُؤْتَى بِالْحَسْرِ فَيَجْعَلُ بَيْنَ ظَهْرِي جَهَنَّمَ». قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الْحَسْرُ قَالَ «مُدْحَضَةٌ مَرَلَةٌ، عَلَيْهِ خَطَاطِيفٌ وَكَلايِبٌ وَحَسَكَةٌ مُفْلَطَحَةٌ، لَهَا شَوْكَةٌ عَقْفَاءٌ تَكُونُ بِنَحْدِ بَيْتِهَا السَّعْدَانُ، الْمُؤْمِنُ عَلَيْهَا كَالطَّرْفِ وَكَالْبَرْقِ وَكَالرَّيْحِ وَكَأَجَاوِيدِ الْخَيْلِ وَالرَّكَّابِ، فَتَاجٌ مُسَلَّمٌ وَتَاجٌ مَخْدُوشٌ وَمَكْدُوسٌ فِي نَارِ جَهَنَّمَ، حَتَّى يَمُرَّ آخِرُهُمْ يُسْحَبُ سَحْبًا، فَمَا أَنْتُمْ بِأَشَدَّ لِي مُنَاشِدَةً فِي الْحَقِّ، قَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِ يَوْمَئِذٍ لِلْجَبَّارِ، وَإِذَا رَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ نَجَوْا فِي إِخْوَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِخْوَانُنَا كَانُوا يُصَلُّونَ مَعَنَا وَيَصُومُونَ مَعَنَا وَيَعْمَلُونَ مَعَنَا. فَيَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى اذْهَبُوا فَمَنْ وَحَدَّثْتُمْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ دِينَارٍ مِنْ إِيمَانٍ فَأَخْرَجُوهُ. وَيَحْرِمُ اللَّهُ صَوْرَهُمْ عَلَى النَّارِ، فَيَأْتُونَهُمْ وَبَعْضُهُمْ قَدْ غَابَ فِي النَّارِ إِلَى قَدَمِهِ وَإِلَى أَنْصَافِ سَاقِيهِ، فَيُخْرِجُونَ مَنْ عَرَفُوا، ثُمَّ يَعُودُونَ فَيَقُولُ اذْهَبُوا فَمَنْ وَحَدَّثْتُمْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ دِينَارٍ فَخَرَجُوهُ. فَيُخْرِجُونَ مَنْ عَرَفُوا، ثُمَّ يَعُودُونَ فَيَقُولُ اذْهَبُوا فَمَنْ وَحَدَّثْتُمْ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ مِنْ إِيمَانٍ فَأَخْرَجُوهُ. فَيُخْرِجُونَ مَنْ عَرَفُوا». قَالَ أَبُو سَعِيدٍ فَإِنْ لَمْ تُصَدِّقُونِي فَأَقْرَعُوا ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكَ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا﴾ «فَيَسْمَعُ النَّبِيُّونَ وَالْمَلَائِكَةُ وَالْمُؤْمِنُونَ فَيَقُولُ الْجَبَّارُ بَقِيَتْ شَفَاعَتِي. فَيَقْبِضُ قَبْضَةً مِنَ النَّارِ فَيُخْرِجُ أَقْوَامًا قَدْ ائْتَحِشُوا، فَيُلْقَوْنَ فِي نَهْرٍ بِأَفْوَاهِ الْحِنَّةِ يُقَالُ لَهُ مَاءُ الْحَيَاةِ، فَيَنْبُتُونَ فِي حَافَتَيْهِ كَمَا تَنْبُتُ الْحَبَّةُ فِي حَمِيلِ السَّيْلِ، قَدْ رَأَيْتُمُوهَا إِلَى جَانِبِ الصَّخْرَةِ إِلَى جَانِبِ الشَّجَرَةِ، فَمَا كَانَ إِلَى الشَّمْسِ مِنْهَا كَانَ أَخْضَرَ، وَمَا كَانَ مِنْهَا إِلَى الظِّلِّ كَانَ أَيْضًا، فَيُخْرِجُونَ كَأَنَّهُمُ اللُّؤْلُؤُ، فَيَجْعَلُ فِي رِقَابِهِمُ الْخَوَاتِيمَ فَيُدْخِلُونَ الْحِنَّةَ فَيَقُولُ أَهْلُ الْحِنَّةِ هَؤُلَاءِ عَتَقَاءُ الرَّحْمَنِ أَدْخَلَهُمُ الْحِنَّةَ بَعِيرٍ عَمَلِ عَمَلُوهُ وَلَا خَيْرَ قَدَمُوهُ. فَيَقَالُ لَهُمْ لَكُمْ مَا رَأَيْتُمْ وَمِثْلَهُ مَعَهُ»

204. Əbu Səid əl-Xudri رəvayət edir ki, Peyğəmbərin ﷺ dövründə bir dəstə adam Peyğəmbərə ﷺ dedilər: “Ey Allahın Elçisi, Qiyamət günü Rəbbimizi görə biləcəyikmi?” Peyğəmbər ﷺ dedi: “Bəli, məgər sizə günortaüstü gün işığının qabağını bulud örtmədiyi bir vaxtda günəşi görməyinizə nəşə mane olurmu?” Onlar: “Xeyr!”- dedilər. Peyğəmbər ﷺ soruşdu: “Məgər sizə on dördüncü gecədə ay işığının qabağını bulud örtmədiyi bir vaxtda ayı görməyinizə nəşə mane olurmu?” Onlar: “Xeyr!”- dedilər. Peyğəmbər ﷺ buyurdu: “Bu ikisini görməyə sizə heç bir şey mane olmadığı kimi Allahı ﷻ da Qiyamət günü beləcə görə-cəksiniz. Qiyamət günü yetişdiyi zaman carçı səsləyib deyəcək: “Hər

bir ümmət nəyə ibadət edirdisə, qoy onun ardınca getsin!" Bundan sonra Allahdan qeyrisinə - bütlərə və dikinə qoyulmuş daşlara ibadət edən elə bir kimsə qalmayacaq ki, Cəhənnəm oduna düşməsin. Axırda isə ancaq Allaha ibadət edənlər, - xeyirxah, yaxud günahkar adamlar, - habelə Kitab əhlindən (peyğəmbərlərinə sadıq qalmış kimsələr) qalacaqdır. (O, vaxt) yəhudiləri çağıraraq onlardan soruşacaqlar: "Siz nəyə ibadət edirdiniz?" Onlar deyəcəklər: "Biz Allahın oğlu Üzeyirə ibadət edirdik". Onlara deyiləcək: "Yalan danışsınız, Allah Özünə nə zövcə, nə də övlad götürmüşdür. (Bir deyin görək) siz nə istəyirsiniz?" Onlar deyəcəklər: "Susamışıq, ey Rəbbimiz, bizə su ver". (Onda onlara Cəhənnəm) göstəriləcək (və deyiləcək): "(Bundan) içmək istəmirsinizmi?" Onlar ilğıma bənzər, alovlanan atəşin (kənarına) toplanacaq və Cəhənnəmə düşəcəklər. Sonra xristianları çağıraraq onlardan soruşacaqlar: "Siz nəyə ibadət edirdiniz?" Onlar deyəcəklər: "Biz Allahın oğlu Məsih¹ə ibadət edirdik". Onlara deyiləcək: "Yalan danışsınız, Allah Özünə nə zövcə, nə də övlad götürmüşdür". Sonra onlardan: "Siz nə istəyirsiniz?"- deyərək soruşulacaq və beləliklə də, əvvəlkilərin başına gələnələr onların da başına gələcəkdir. Nəhayət, ancaq Allaha ibadət edən kimsələr - xeyirxah, yaxud günahkar adamlar qaldıqda, aləmlərin Rəbbi onların yanına bildikləri ən yaxın surətdə² gələcək. Sonra onlara deyiləcək: "Nə gözləyirsiniz?! Qoy hər bir ümmət ibadət etdiyi (məbudun) ardınca getsin!" Onlar deyəcəklər: "Biz dünyada ikən insanlara ehtiyacımız ola-ola onlardan ayrıldıq, əsla onlarla birlikdə olmadıq. İndi isə biz ibadət etdiyimiz Rəbbimizi gözləyirik". Onda Allah buyuracaq: "Mən sizin Rəbbinizəm!" Onlar iki və ya üç dəfə: "Biz heç nəyi Allaha şərik qoşmurduq!"- deyəcəklər".³ Digər rəvayətdə isə belə deyilir: "...Biz bir carçının: "Hər qövmlə vaxtı ilə ibadət etdiyi nə idisə, ona qovuşsun!"- səsləndiyini eşitdik. Ona görə biz Rəbbimizi gözləyirik"- deyirlər. Cabbar olan Allah meydanda qalan möminlərə ilk dəfə gördükləri, tanıdıqları surətdən başqa bir surətdə gələrək deyir: "Mən

¹ Burada Məryəm oğlu İsa ﷺ nəzərdə tutulur.

² Yəni Allahın ad və sifətlərinə dair Quran və Sünnədə varid olan dəlillərdən bilinən vəsflərə uyğun surətdə gələcək.

³ əl-Buxari, 4215, 4305, 4581.

sizin Rəbbinizəm!" Onlar da: "Sən bizim Rəbbimizsən!"- deyirlər. Onunla peyğəmbərlərdən başqası danışmaz. Uca Allah buyurur: "Rəbbinizi tanımaq üçün aranızda bir əlamət vardırmi?" Deyirlər: "Baldır". (Allah) baldırını açır¹ və hər mömin Ona səcdə edir. Allaha riya və şöhrət üçün səcdə edənlər isə olduqları kimi qalırlar. Bunlar səcdə etmək istəyəcəklər, ancaq onurğa sümüklərinin oynaq yerləri bitişdiyi üçün səcdə edə bilməyəcəklər. Sonra Sırat körpüsü Cəhənnəmin üstündən qurulacaq". Ravi deyir: "Ey Allahın Elçisi, körpü nədir?"- deyə soruşduq. Belə buyurdu: "Ayaqların sürüşdüyü bir yerdir ki, üzərində başları əyri dəmirdən çəngəllər, tikanlar, sərt, kəskin enli şeylər vardır. Bunların Nəcdə olan və sədan deyilən tikanlar kimi ucları qıvrıq, əyri tikanları vardır. Möminlərdən kimisi onun üzərindən göz qırpımı qədər zaman anında, kimisi şimşək kimi, kimisi külək kimi, kimisi yaxşı cins at və dəvələr kimi sürətlə keçərlər. Bunların kimisi salamat olaraq qurtular. Kimisi dırmaqlar içində pərişan olaraq qalır. Kimisi də Cəhənnəm alovu içinə düşür. Nəhayət, sonuncuları sürünə-sürünə keçib qurtulurlar. Siz haqqı məndən çox axtaran deyilsiniz. O gün kimin Cabbar olan Allaha həqiqətən inandığını görəcəksiniz. Cənnətə girən möminlər saraylarında məskunlaşdıqdan sonra, müsəlman qardaşlarının bir qismini görmədikdə: "Ey Rəbbimiz! Onlar bizimlə birlikdə namaz qılır, oruc tutur, bizimlə birlikdə (hər cür yaxşı) işlər görürdülər"- deyəcəklər. Uca Allah: "Gedin, qəlbində dinar ağırlığında iman olanları Cəhənnəmdən çıxarın!"- buyuracaq. Allah bu möminlərin vücudlarını Cəhənnəmə haram edir. Möminlər Cəhənnəmdə yanan qardaşlarının yanına gəlirlər. Baxırlar ki, bunların kimisi topuqlarına qədər, kimisi ayaqlarına qədər Cəhənnəm alovuna batmışlar. Onlardan tanıdıqlarını tutub çıxararaq geri qayıdırlar. Uca Allah buyurur: "Gedin, qəlbində yarım dinar ağırlığında iman olanları çıxarın!" Cənnətdəki möminlər gəlib tanıdıqlarını çıxarıb qayıdırlar. Uca Allah yenə buyurur: "Gedin, qəlbində zərrə qədər imanı olanları çıxarın!" Onlar da gəlib tanıdıqlarını çıxaracaqlar". Ravi Əbu Səid əl-Xudri

¹ Qurani-Kərimin: "Baldırın açılacağı və onlar səcdəyə çağırılacaqları, lakin buna qadir ola bilməyəcəkləri gün" (əl-Qələm, 42) - ayəsi buna dəlalət edir.

deyir: “Mənə inanmırsınızsa, bu ayəni oxuyun: **“Həqiqətən, Allah zərrə qədər də olsa zülm etməz. Əgər (qulun gördüyü iş) yaxşı əməl olarsa, (Allah) bunu artırar”**. (ən-Nisa, 40). Peyğəmbərlər, mələklər, möminlər şəfaət edirlər. Bundan sonra Cabbar olan Allah: “İndi növbə Mənim şəfaətimədir”- deyir və Cəhənnəmdən bir ovuc çıxarır. Buradan vücudları tamamilə yanmış insanları çıxarır. Sonra bunlar Cənnətin çölündə bir çaya salınırlar. Bu çaya “Həyat suyu” deyilir. Onlar selin gətirdiyi yığınlar arasında qalan yabanı reyhan toxumları necə sürətlə bitərsə, elə bitəcəklər. Bu yabanı reyhan otlarını bir qaya ilə ağac arasında görmüsünüz. Bu otun günəşə baxan tərəfi yaşıl, kölgəyə baxan tərəfi isə ağdır. Çaya salınan bu kimsələr çıxarılkən ağılıq və parlaqlıq baxımından sanki mərcan kimi parıldamaqdadırlar. Onların boyunlarına boyunbağlar taxılır. Beləliklə, Cənnətə girirlər. Cənnətliklər bunlar haqqında deyirlər: “Bunlar ər-Rahmən olan Uca Allahın azad etdiyi qullarıdır. Bunların etdikləri bir əməl, göndərdikləri bir xeyir olmadan Allah onları Cənnətə qoymuşdur”. Bunlara: “Gördükləriniz və bir o qədəri sizindir”- deyilir”¹

۲۰۵ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «يَجْمَعُ اللَّهُ النَّاسَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ ثُمَّ يَطَّلِعُ عَلَيْهِمْ رَبُّ الْعَالَمِينَ فَيَقُولُ أَلَا يَتَّبِعُ كُلُّ إِنْسَانٍ مَا كَانُوا يَعْبُدُونَ. فَيَمْتَلُ لِصَاحِبِ الصَّلِيبِ صَلْبِيهِ وَلِصَاحِبِ التَّصَاوِيرِ تَصَاوِيرُهُ وَلِصَاحِبِ النَّارِ نَارُهُ فَيَتَّبِعُونَ مَا كَانُوا يَعْبُدُونَ وَيَبْقَى الْمُسْلِمُونَ فَيَطَّلِعُ عَلَيْهِمْ رَبُّ الْعَالَمِينَ فَيَقُولُ أَلَا تَتَّبِعُونَ النَّاسَ تَتَّبِعُونَ النَّاسَ فَيَقُولُونَ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ اللَّهُ رَبُّنَا هَذَا مَكَانُنَا حَتَّى تَرَى رَبَّنَا. وَهُوَ يَأْمُرُهُمْ وَيَنْهَاهُمْ ثُمَّ يَتَوَارَى ثُمَّ يَطَّلِعُ فَيَقُولُ أَلَا تَتَّبِعُونَ النَّاسَ فَيَقُولُونَ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْكَ اللَّهُ رَبُّنَا وَهَذَا مَكَانُنَا حَتَّى تَرَى رَبَّنَا. وَهُوَ يَأْمُرُهُمْ وَيَنْهَاهُمْ». قَالُوا وَهَلْ تَرَاهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ «وَهَلْ تَضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ». قَالُوا لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ «فَإِنَّكُمْ لَا تَضَارُونَ فِي رُؤْيَةِ تِلْكَ السَّاعَةِ ثُمَّ يَتَوَارَى ثُمَّ يَطَّلِعُ فَيَعْرِفُهُمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَقُولُ أَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّبِعُونِي. فَيَقُومُ الْمُسْلِمُونَ وَيُوضَعُ الصِّرَاطُ فَيَمْرُونَ عَلَيْهِ مِثْلَ حِيَادِ الْخَيْلِ وَالرِّكَابِ وَقَوْلُهُمْ عَلَيْهِ سَلَّمَ. وَيَبْقَى أَهْلُ النَّارِ فَيَطْرَحُ مِنْهُمْ فِيهَا فَوْجٌ ثُمَّ يُقَالُ هَلْ امْتَلَأَتْ فَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ. ثُمَّ يَطْرَحُ فِيهَا فَوْجٌ فَيُقَالُ هَلْ امْتَلَأَتْ. فَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ. حَتَّى إِذَا أَوْعِبُوا فِيهَا وَضَعَ الرَّحْمَنُ قَدَمَهُ فِيهَا وَأَرَوَى بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ ثُمَّ قَالَ قَطُّ قَطُّ فَإِذَا أَدْخَلَ اللَّهُ أَهْلَ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ وَأَهْلَ النَّارِ النَّارَ قَالَ أُنَى بِالْمَوْتِ مَلْبِيَا فَيُوقَفُ عَلَى السُّورِ الَّذِي بَيْنَ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَهْلِ النَّارِ ثُمَّ يُقَالُ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ. فَيَطَّلِعُونَ خَائِفِينَ ثُمَّ يُقَالُ يَا أَهْلَ النَّارِ. فَيَطَّلِعُونَ مُسْتَبْشِرِينَ يَرْجُونَ الشَّفَاعَةَ فَيُقَالُ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَهْلِ النَّارِ هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا فَيَقُولُونَ هُوَ لَاءِ وَهُوَ لَاءِ قَدْ عَرَفْنَاهُ هُوَ الْمَوْتُ الَّذِي

¹ əl-Buxari, 6886, 7439.

وَمُكَلِّبًا بَنًا. فَيَضْجَعُ فَيُدْبِحُ ذَبْحًا عَلَى السُّورِ الَّذِي بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ ثُمَّ يُقَالُ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ خُلُودٌ لَا مَوْتَ وَيَا أَهْلَ النَّارِ خُلُودٌ لَا مَوْتَ»

205. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Qiyamət günü Allah insanları böyük bir meydanda toplayacaq və aləmlərin Rəbbi olan Allah onlara belə deyəcək: “Hər kəs dünyada qulluq etdiyi şeyə tabe olsun”. Bundan sonra xaça ibadət edənlər xaçı, bütə ibadət edənlər bütləri, oda ibadət edənlər də odu təmsil edəcək, beləcə onlar ibadət etdikləri bu şeylərə tabe olacaqlar. Geridə sadəcə müsəlmanlar qalacaq və aləmlərin Rəbbi olan Allah onlara belə buyuracaq: “Siz bu insanlara tabe olmayacaqsınız mı?” Onlar deyəcəklər: “Səndən Allaha sığınırıq, Səndən Allaha sığınırıq. Bizim Rəbbimiz Allahdır. Rəbbimizi görə nə qədər bizim yerimiz bu yerdir”. Allah onlara əmr edərək onları sabitqədəm edəcək. Səhabələr: “Ey Allahın Elçisi, Allahı görə cəyikmi?” Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم soruşdu: “Aylı gecədə bədrələnmiş ayı görməkdə əziyyət çəkirsiniz mi?” Səhabələr: “Xeyr”- dedilər. (Bundan sonra) Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم belə davam etdi: “Siz o gün Onu görməkdə heç bir çətinlik çəkməyəcəksiniz”. Sonra Allah o qullarının qarşısına çıxıb Özünü tanıdacaq və buyuracaq: “Mən sizin Rəbbinizəm, Mənə tabe olun!” Müsəlmanlar qalxaraq qurulan Sıratın üzərindən sürətlə gedən at və dəvələr kimi keçəcək və: “Salamat et, salamat et!”- deyər dua edəcəklər. Axıra Cəhənnəm əhli qalacaq. Onlardan bir qrup Cəhənnəmə atıldıqdan sonra (Cəhənnəm) belə deyiləcək: “Doldunmu?” Cəhənnəm də deyəcək: “Yenə varmı?” Sonra bir qrup da atılacaq və yenə: “Doldunmu?”- deyiləcək. Cəhənnəm: “Yenə varmı?”- deyəcək. Cəhənnəm əhlinin hamısı Cəhənnəmə dolduqda, ər-Rahmən (Allah) ayağını Cəhənnəmə qoyacaq və ondakılar bir-birlərinə sıxılacaq, sonra Allah: “Yetərmi?”- buyuracaq. Cəhənnəm də: “Yetər, yetər!”- deyəcək. Allah Cənnət əhlini Cənnətə, Cəhənnəm əhlini də Cəhənnəmə qoyduqda, ölüm (boynundan) dartılaraq gətiriləcək və Cənnət əhli ilə Cəhənnəm əhli arasında olan bir sədd üzərində qoyulacaq. Sonra: “Ey Cənnət əhli, (artıq) əbədilik var, ölüm yoxdur!”- deyiləcək. Sonra: “Ey

Cəhənnəm əhli, (artıq) əbədilik var, ölüm yoxdur!"- deyiləcək".¹

Pis işlərdən çəkəndirməməyin qınanması

۲۰۶ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «إِنَّ اللَّهَ لَيَسْأَلُ الْعَبْدَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَقُولَ مَا مَتَعَكَ إِذْ رَأَيْتَ الْمُتَكَبِّرَ أَنْ تُنْكِرَهُ فَإِذَا لَقِيَ اللَّهَ عَبْدًا حَجَّتَهُ قَالَ يَا رَبِّ رَجَوْتُكَ وَفَرَّقْتُ مِنَ النَّاسِ»

206. Rəvayət edilir ki, Əbu Səid əl-Xudri رضي الله عنه demişdir: "Mən Allah Elçisinin صلى الله عليه وسلم belə dediyini eşitdim: "Qiyamət günü Allah qulu sorğu-sual edəcək, hətta belə buyuracaq: "Günah gördükdə, onu inkar etməyə sənə nə mane oldu?" Allah qula dəlilini təlqin etdikdə, o deyəcək: "Ey Rəbbim! İnsanlardan qorxub, ümidimi Sənə bağladım!"²

Allah bir bəndədə iki qorxu və iki arxayınlığı cəm etməz

۲۰۷ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرَوِي ذَلِكَ عَنْ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنَّهُ يَقُولُ: وَعِزَّتِي لَا أَجْمَعُ عَلَى عَبْدِي خَوْفَيْنِ وَأَمْنَيْنِ إِذَا خَافَنِي فِي الدُّنْيَا أَمَّنْتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَإِذَا أَمَّنَنِي فِي الدُّنْيَا أَخَفَّتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

207. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم Rəbbindən صلى الله عليه وسلم rəvayət edərək belə buyurur: "İzzətimə and olsun ki, quluma eyni zamanda iki qorxu və iki arxayınlıq vermərəm. Əgər bu dünyada Məndən qorxsa, Qiyamət günü ona arxayınlıq bəxş edərəm. Yox, əgər bu dünyada Məndən qorxmayıb arxayın yaşasa, Qiyamət günü onun canına vəlvələ salaram".³

Şəfaət haqda

۲۰۸ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلَحْمٍ، فَرُفِعَ إِلَيْهِ الذَّرَاعُ، وَكَأَنَّتُ تُعْجِبُهُ، فَهَسَّ مِنْهَا نَهْسَةً ثُمَّ قَالَ «أَنَا سَيِّدُ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَهَلْ تَدْرُونَ مِمَّ ذَلِكَ يُجْمَعُ النَّاسُ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ، يُسْمِعُهُمُ الدَّاعِي، وَيَنْفُذُهُمُ الْبَصْرُ، وَتَدْتُو الشَّمْسُ، فَيَبْلُغُ النَّاسَ مِنَ الْعَمِّ وَالْكَرْبِ مَا لَا يُطِيقُونَ وَلَا يَحْتَمِلُونَ فَيَقُولُ النَّاسُ أَلَا تَرَوْنَ مَا قَدْ

¹ Ət-Tirmizi, 2557, 2755. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 8025.

² İbn Məcə, 4017, 4153. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 929.

³ İbn Hibban, 640. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 2666.

بَلَعَكُمْ أَلَّا تَنْظُرُونَ مَنْ يَشْفَعُ لَكُمْ إِلَى رَبِّكُمْ فَيَقُولُ بَعْضُ النَّاسِ لِبَعْضٍ عَلَيْكُمْ بَادِمٌ فَيَأْتُونَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَيَقُولُونَ لَهُ أَنْتَ أَبُو الْبَشَرِ خَلَقَكَ اللَّهُ بِيَدِهِ. وَنَفَخَ فِيكَ مِنْ رُوحِهِ، وَأَمَرَ الْمَلَائِكَةَ فَسَجَدُوا لَكَ، اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ، أَلَا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ أَلَا تَرَى إِلَى مَا قَدْ بَلَعْنَا فَيَقُولُ آدَمُ إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَإِنَّهُ نَهَانِي عَنِ الشَّجَرَةِ فَعَصَيْتُهُ، نَفْسِي نَفْسِي نَفْسِي، اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي، اذْهَبُوا إِلَى نُوحٍ، فَيَأْتُونَ نُوحًا فَيَقُولُونَ يَا نُوحُ إِنَّكَ أَنْتَ أَوَّلُ الرُّسُلِ إِلَى أَهْلِ الْأَرْضِ، وَقَدْ سَمَّاكَ اللَّهُ عَبْدًا شَكُورًا اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ، أَلَا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ فَيَقُولُ إِنَّ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَإِنَّهُ قَدْ كَانَتْ لِي دَعْوَةٌ دَعَوْتُهَا عَلَى قَوْمِي نَفْسِي نَفْسِي اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي، اذْهَبُوا إِلَى إِبْرَاهِيمَ، فَيَأْتُونَ إِبْرَاهِيمَ، فَيَقُولُونَ يَا إِبْرَاهِيمَ، أَنْتَ نَبِيُّ اللَّهِ وَخَلِيلُهُ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلَا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ فَيَقُولُ لَهُمْ إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَإِنَّهُ قَدْ قَتَلْتُ نَفْسًا وَإِنِّي قَدْ كُنْتُ كَذِبْتُ ثَلَاثَ كَذَبَاتٍ - فَذَكَرَهُنَّ أَبُو حَيَّانَ فِي الْحَدِيثِ - نَفْسِي نَفْسِي نَفْسِي، اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي اذْهَبُوا إِلَى مُوسَى، فَيَأْتُونَ مُوسَى، فَيَقُولُونَ يَا مُوسَى أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ، فَضَلَّكَ اللَّهُ بِرِسَالَتِهِ وَبِكَلامِهِ عَلَى النَّاسِ، اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلَا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ فَيَقُولُ إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَإِنَّهُ قَدْ قَتَلْتُ نَفْسًا لَمْ أُوْمَرْ بِقَتْلِهَا، نَفْسِي نَفْسِي نَفْسِي، اذْهَبُوا إِلَى غَيْرِي، اذْهَبُوا إِلَى عِيسَى، فَيَأْتُونَ عِيسَى فَيَقُولُونَ يَا عِيسَى أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ، وَكَلَّمْتَ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا اشْفَعْ لَنَا أَلَا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ فَيَقُولُ عِيسَى إِنَّ رَبِّي قَدْ غَضِبَ الْيَوْمَ غَضَبًا لَمْ يَغْضَبْ قَبْلَهُ مِثْلَهُ، وَإِنَّهُ قَدْ قَتَلْتُ نَفْسًا غَيْرِي اذْهَبُوا إِلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَأْتُونَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَقُولُونَ يَا مُحَمَّدُ أَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ وَخَاتَمُ الْأَنْبِيَاءِ، وَقَدْ غَفَرَ اللَّهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ، اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ أَلَا تَرَى إِلَى مَا نَحْنُ فِيهِ فَأَنْطَلِقُ فَأَتِي تَحْتَ الْعَرْشِ، فَأَقْعُ سَاجِدًا لِرَبِّي عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ يَفْتَحُ اللَّهُ عَلَيَّ مِنْ مَحَامِدِهِ وَحُسْنِ الثَّنَاءِ عَلَيْهِ شَيْئًا لَمْ يَفْتَحْهُ عَلَى أَحَدٍ قَبْلِي ثُمَّ يَقَالُ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ، سَلْ تُعْطَهُ، وَاشْفَعْ تُشْفَعْ، فَأَرْفَعُ رَأْسِي، فَأَقُولُ أُمَّتِي يَا رَبِّ، أُمَّتِي يَا رَبِّ يَقَالُ يَا مُحَمَّدُ ادْخُلْ مِنْ أُمَّتِكَ مَنْ لَا حِسَابَ عَلَيْهِمْ مِنَ الْبَابِ الْأَيْمَنِ مِنَ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ وَهُمْ شُرَكَاءُ النَّاسِ فِيمَا سِوَى ذَلِكَ مِنَ الْأَبْوَابِ، ثُمَّ قَالَ وَاللَّيْلِ نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّ مَا بَيْنَ الْمَصْرَاعَيْنِ مِنْ مَصَارِعِ الْجَنَّةِ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَحَمِيرَ، أَوْ كَمَا بَيْنَ مَكَّةَ وَبُصْرَى» ... يَقَالُ انْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِنْقَالٌ شَعِيرَةٍ مِنْ إِيْمَانٍ. فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ ثُمَّ أَعُوذُ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ، ثُمَّ أَخْرِجُ لَهُ سَاجِدًا يَقَالُ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ، وَقُلْ يُسْمَعُ لَكَ، وَسَلْ تُعْطَ، وَاشْفَعْ تُشْفَعْ، فَأَقُولُ يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي. يَقَالُ انْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مِنْهَا مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِنْقَالٌ ذَرَّةٍ أَوْ خَرْدَلَةٍ مِنْ إِيْمَانٍ. فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ ثُمَّ أَعُوذُ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ الْمَحَامِدِ، ثُمَّ أَخْرِجُ لَهُ سَاجِدًا يَقَالُ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ، وَقُلْ يُسْمَعُ لَكَ، وَسَلْ تُعْطَ، وَاشْفَعْ تُشْفَعْ. فَأَقُولُ يَا رَبِّ أُمَّتِي أُمَّتِي. فَيَقُولُ انْطَلِقْ فَأَخْرِجْ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ أَدْنَى أَدْنَى مِنْقَالِ حَبَّةٍ خَرْدَلٍ مِنْ إِيْمَانٍ، فَأَخْرِجْهُ مِنَ النَّارِ. فَأَنْطَلِقُ فَأَفْعَلُ». فَلَمَّا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِ أَنْسٍ قُلْتُ لِبَعْضِ أَصْحَابِنَا لَوْ مَرَرْنَا بِالْحَسَنِ وَهُوَ مُتَوَارٍ فِي مَنْزِلِ أَبِي خَلِيفَةَ فَحَدَّثْنَا بِمَا حَدَّثَنَا أَنْسُ بْنُ مَالِكٍ، فَأَتَيْنَاهُ فَسَلَّمْنَا عَلَيْهِ فَأَذِنَ لَنَا فَقُلْنَا لَهُ يَا أَبَا سَعِيدٍ جِئْنَاكَ مِنْ عِنْدِ أَحْيَبَ بْنِ مَالِكٍ فَلَمْ نَرِ مِثْلَ مَا حَدَّثْنَا فِي الشَّفَاعَةِ، فَقَالَ هَيْه، فَحَدَّثَنَا بِالْحَدِيثِ فَاتَّهَى إِلَى هَذَا الْمَوْضِعِ فَقَالَ هَيْه، فَقُلْنَا لَمْ يَزِدْ لَنَا عَلَى هَذَا. فَقَالَ لَقَدْ حَدَّثَنِي وَهُوَ جَمِيعٌ مِنْذُ عَشْرِينَ سَنَةً فَلَا أُدْرِي أَنَسِي أَمْ كَرِهَ أَنْ تُتَكَلَّمُوا. قُلْنَا يَا أَبَا سَعِيدٍ فَحَدَّثْنَا، فَضَحِكَ وَقَالَ خُلِقَ الْإِنْسَانُ عَجُولًا مَا ذَكَرْتُهُ إِلَّا وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أُحَدِّثَكُمْ حَدَّثَنِي كَمَا حَدَّثْتُكُمْ بِهِ قَالَ «ثُمَّ أَعُوذُ الرَّابِعَةَ فَأَحْمَدُهُ بِتِلْكَ، ثُمَّ أَخْرِجُ لَهُ سَاجِدًا يَقَالُ يَا مُحَمَّدُ ارْفَعْ رَأْسَكَ وَقُلْ يُسْمَعُ، وَسَلْ

تُعْطُهُ، وَاشْفَعْ تُشَفِّعُ. فَأَقُولُ يَا رَبِّ ائْذَنْ لِي فِيمَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. فَيَقُولُ وَعِزَّتِي وَجَلَالِي وَكِبْرِيَائِي وَعَظَمَتِي لِأُخْرِجَنَّ مِنْهَا مَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ... قَالَ فَتَادُهُ وَقَدْ سَمِعْتَهُ يَقُولُ فَأُخْرِجُ فَأُخْرِجُهُمْ مِنَ النَّارِ وَأُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ، حَتَّى مَا يَبْقَى فِي النَّارِ إِلَّا مَنْ حَبَسَهُ الْقُرْآنُ أَيْ وَجَبَ عَلَيْهِ الْخُلُودُ - قَالَ - ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ «عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا» قَالَ وَهَذَا الْمَقَامُ الْمَحْمُودُ الَّذِي وَعَدَهُ نَبِيُّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

208. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ﷺ demişdir: “Bir gün Allah Elçisinə ﷺ cəmdək gətirdilər. Sonra bu cəmdəyin bel tərəfini (bişirib) ona verdilər. Ətin bu yeri onun xoşuna gəlirdi. O, ətdən bir tikə dişlədikdən sonra dedi: “Qiyamət günü mən insanların ən hörmətli olacağam. Bunun nə səbəbdən belə olduğunu bilirsinizmi? Allah (bütün) insanları - əvvəlkiləri və sonrakıları - elə bir yerə yığacaq ki, carçı onları çağıra bilsin, gözlər də onları əhatə etsin. Günəş insanlara yaxınlaşdıqdan sonra onları elə bir dərd və kədər bürüyəcək ki, onların buna tab gətirməyə və dözməyə gücü çatmayacaq. Onda onlar bir-birlərinə deyəcəklər: “Başınıza gələnləri görmürsünüzümü? Bəlkə, Rəbbinizin yanında sizin tərəfinizi saxlayan bir adam tapasınız?” Bəziləri deyəcək: “Gərək Adəmdən xahiş edəsiniz!” Onlar Adəmin ﷺ yanına gəlib deyəcəklər: “Sən bəşəriyyətin atasısan! Özünü də Allah Öz Əlləri ilə yaratmış, Öz Ruhundan sənə üfürmüş və mələklər Onun əmri ilə sənə səcdə etmişlər. Odur ki, Rəbbinin yanında bizdən ötrü şəfaət et (şəfaətçi ol)! Məgər sən bizim nə vəziyyətdə olduğumuzu, başımıza nələr gəldiyini görmürsənmi?!” Adəm deyəcək: “Bu gün Rəbbim elə qəzəblənmişdir ki, O, bundan əvvəl heç vaxt belə qəzəblənməmiş və bundan sonra əsla belə qəzəblənməyəcəkdir. Çünki O, mənə ağaca yaxınlaşmağı qadağan etdi, lakin mən Ona asi oldum. Ah nəfsim, nəfsim, nəfsim! Gedin başqasının yanına, gedin Nuhun yanına!” Onda onlar Nuhun yanına gəlib deyəcəklər: “Sən yer üzünə göndərilmiş ilk elçisən. Özünü də Allah şükür edən bəndə adlandırmışdır. Odur ki, Rəbbinin yanında bizdən ötrü şəfaət et! Məgər sən bizim nə vəziyyətdə olduğumuzu görmürsənmi?!” Nuh deyəcək: “Bu gün Rəbbim ﷺ elə qəzəblənmişdir ki, O, bundan əvvəl heç vaxt belə qəzəblənməmiş və bundan sonra əsla belə qəzəblənməyəcəkdir. Mənim dua etməyə imkanım var idi, lakin mən qövmümün əleyhinə bəddua etdim. Ah nəfsim, nəfsim, nəfsim!”

Gedin başqasının yanına, gedin İbrahimin yanına!" Onda onlar İbrahimin yanına gəlib deyəcəklər: "Ey İbrahim! Sən həm Allahın peyğəmbəri, həm də yer əhli arasında Allahın ən sevimli dostusan. Elə isə Rəbbinin yanında bizdən ötrü şəfaət et! Məgər sən bizim nə vəziyyətdə olduğumuzu görmürsənmi?!" İbrahim deyəcək: "Bu gün Rəbbim elə qəzəblənmişdir ki, O, bundan əvvəl heç vaxt belə qəzəblənməmiş və bundan sonra əsla belə qəzəblənməyəcəkdir. Mən üç dəfə yalan danışmışam.¹ Ah nəfsim, nəfsim, nəfsim! Gedin başqasının yanına, gedin Musanın yanına!" Onda onlar Musanın yanına gəlib deyəcəklər: "Ey Musa! Sən Allahın elçisisən, Allah Öz risalətilə², üstəlik sənənlə bilavasitə danışmaqla səni digər insanlardan üstün etmişdir. Elə isə Rəbbinin yanında bizdən ötrü şəfaət et! Məgər sən bizim nə vəziyyətdə olduğumuzu görmürsənmi?!" Musa deyəcək: "Bu gün Allah elə qəzəblənmişdir ki, O, bundan əvvəl heç vaxt belə qəzəblənməmiş və bundan sonra əsla belə qəzəblənməyəcəkdir. Mən adam öldürmüşəm. Halbuki, onu öldürmək mənə əmr edilməmişdi.³ Ah nəfsim, nəfsim, nəfsim! Gedin başqasının yanına, gedin İsanın yanına!" Onda onlar İsanın yanına gəlib deyəcəklər: "Ey İsa! Sən həm Allahın Elçisi, həm Onun Məryəmə göndərdiyi Kəlməsi, həm də Onun Ruhundansan. Sən hələ körpə ikən, beşikdə insanlarla danışırдың. Elə isə Rəbbinin yanında bizdən ötrü şəfaət et! Məgər sən bizim nə vəziyyətdə olduğumuzu görmürsənmi?!" İsa deyəcək: "Bu gün Rəbbim elə qəzəblənmişdir ki, O, bundan əvvəl heç vaxt belə qəzəblənməmiş və bundan sonra əsla belə qəzəblənməyəcəkdir". İsa öz xətasını onlara bildirməyəcək, sadəcə belə deyəcək: "Ah nəfsim, nəfsim, nəfsim! Gedin başqasının yanına, gedin

¹ Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ buyurdu: "İbrahim عليه السلام bu üç hal müstəsna olmaqla əsla yalan danışmamışdır. Bu yalanlardan ikisi Allahın rızası üçündür. Birincisi, büt-pərəstlərə "mən xəstəyəm"- deməsi, ikincisi isə bütün bütləri sındıraraq öz qövmünə: "Bəlkə bu işi bütlerin bu böyüyü edib?!"- deməsidir. Üçüncüsü isə İbrahimin yanında Sara olduğu halda zalım hökmdarın ərazisindən keçərkən yoldaşına: "Əgər səndən kim olduğunu soruşarsa, de ki, sən mənim bacımsan. Şübhəsiz ki, sən mənim İslamda bacımsan". (əl-Buxari, 2065, 2217).

² Risalət - peyğəmbərlik vəzifəsi.

³ Fironun adamlarından bir misirli Musanın عليه السلام qövmündən biri ilə döyüşürdü. Musanın عليه السلام qövmündən olan Musadan عليه السلام kömək istədikdə, Musa عليه السلام da kömək edərək düşmənin sinəsinə yumruqla vurur. Bu yumruq da onu öldürür. əl-Qəsəs surəsinin 18-ci ayəsinə bax.

Muhəmmədin yanına!" Onda onlar Muhəmmədin yanına gəlib deyəcəklər: "Ey Muhəmməd! Sən həm Allahın Elçisi, həm də peyğəmbərlərin sonuncususan. Allah sənin keçmiş və gələcək günahlarını bağışlamışdır. Elə isə Rəbbinin yanında bizdən ötrü şəfaət et! Məgər sən bizim nə vəziyyətdə olduğumuzu görmürsənmi?!" Onda mən Ərşin¹ altına gəlib, Rəbbimin ﷺ qarşısında səcdə edəcəyəm. Sonra Allah mənə elə təriflər və alqışlar göndərəcək ki, məndən əvvəl heç kəsə belə təriflər və alqışlar göndərməmişdir. Sonra da belə deyəcək: "Ey Muhəmməd, başını qaldır və istə, sənə istədiyini veriləcəkdir! Şəfaət et, şəfaətin qəbul olunacaqdır!" Mən başımı qaldırıb deyəcəyəm: "Ümmətim, ey Rəbbim! Ümmətim, ey Rəbbim!" Onda belə deyiləcək: "Ey Muhəmməd! Ümmətindən sorğu-suala çəkilməyəcək kimsələri Cənnətin sağ qapılarından içəri daxil et! Halbuki, onlar başqa insanlarla birlikdə (Cənnətin) digər qapılarından da keçə bilərlər". Peyğəmbər ﷺ dedi: "Canım Əlində Olana and olsun ki, Cənnət qapılarındakı laylardan hər iki lay arasındakı məsafə Məkkə ilə Himyər (yaxud Məkkə ilə Busra) arasındakı məsafə qədərdir".² Digər rəvayətlərdə belə deyilir: "... (Onda Allah) buyuracaq: "Get, qəlbində arpa dənəsi ağırlığında iman olan kimsələri atəşdən çıxart!" Mən gedib onları (oradan) çıxardacağam. Sonra geri dönüb həmin həmd-sənalarla Allaha təriflər deyəcəyəm və Onun qarşısında səcdəyə qapanacağam. Onda mənə deyiləcək: "Ey Muhəmməd, başını qaldır, danış, sənə qulaq asılacaq! İstə, sənə istədiyini veriləcək! Şəfaət et, şəfaətin qəbul olunacaq!" Mən deyəcəyəm: "Ey Rəbbim! Ümmətim, ümmətim!" Allah buyuracaq: "Get, qəlbində zərrə qədər və ya xardal dənəsi ağırlığında iman olan kimsələri atəşdən çıxart!" Mən gedib onları (oradan) çıxardacağam. Sonra geri qayıdıb həmin həmd-sənalarla Allaha təriflər deyəcəyəm və Onun qarşısında səcdəyə qapanacağam. Onda mənə deyiləcək: "Ey Muhəmməd, başını qaldır, danış, sənə qulaq asılacaq! İstə, sənə istədiyini veriləcək! Şəfaət et, şəfaətin qəbul olunacaq!" Mən deyəcəyəm: "Ey Rəbbim! Ümmətim, ümmətim!" Allah buyuracaq: "Get, qəlbində xardal dənəsi

¹ Ərş - Allahın yaratdığı ən böyük məxluq.

² əl-Buxari, 4343, 4435, 4712.

ağrılığından daha az, daha az, daha az imanı olan kimsələri atəşdən çıxart!”¹ Mən gedib onları (oradan) çıxardacağam. Mən dördüncü dəfə qayıdıb həmin həmd-sənalarla Allaha təriflər deyəcəyəm və Onun qarşısında səcdəyə qapanacağam. Onda mənə deyiləcək: “Ey Muhəmməd, başını qaldır, danış, sənə qulaq asılacaq! İstə, sənə istədiyini veriləcək! Şəfaət et, şəfaətin qəbul olunacaq!” Mən deyəcəyəm: “Ey Rəbbim! Mənə izn ver “lə: ilə:hə illəllah” deyən kimsələrə (şəfaətçi) olum”. Allah buyuracaq: “Mənim İzzətimə, Əzəmətimə, Böyüklüyümə və Ululuğuma and olsun ki, Mən “lə: ilə:hə illəllah” deyən kəsləri oddan çıxardacağam”.² Ravi³ Qatədə ﷺ deyir: “Həmçinin onun belə dediyini eşitdim: “Onları Cəhənnəmdən çıxarıb Cənnətə salacağam, hətta Cəhənnəmdə Quranın tutduqlarından, yəni haqlarında əbədi əzab vacib olanlardan başqa heç kim qalmayacaq”. Sonra bu ayəni oxudu: “**Ola bilsin ki, (buna görə) Rəbbin səni tərifləyəcək bir məqama yüksəltsin**” (əl-İsra, 79). Peyğəmbərimizə ﷺ vəd olunmuş “Məqamul-Mahmud (Tərifləyəcək Məqam)⁴” - budur”.⁵

٢٠٩ - عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ قَالَ: أَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ فَصَلَّى الْغَدَاةَ، ثُمَّ جَلَسَ، حَتَّى إِذَا كَانَ مِنَ الضُّحَى ضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ جَلَسَ مَكَانَهُ حَتَّى صَلَّى الْأُولَى وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ، كُلُّ ذَلِكَ لَا يَتَكَلَّمُ، حَتَّى صَلَّى الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ، ثُمَّ قَامَ إِلَى أَهْلِهِ، فَقَالَ النَّاسُ لِأَبِي بَكْرٍ: أَلَا تَسْأَلُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا شَأْنُهُ؟ صَنَعَ الْيَوْمَ شَيْئًا لَمْ يَصْنَعْهُ قَطُّ، قَالَ: فَسَأَلَهُ، فَقَالَ: «نَعَمْ عَرَضَ عَلَيَّ مَا هُوَ كَائِنٌ مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا، وَأَمْرٍ الْآخِرَةِ، فَجَمَعَ الْأَوْلُونَ وَالْآخِرُونَ بِصَعِيدٍ وَاحِدٍ، فَفَطَّعَ النَّاسُ بِذَلِكَ، حَتَّى انْطَلَقُوا إِلَى آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَالْعَرَفُ يَكَادُ يُلْحَمُهُمْ، فَقَالُوا: يَا آدَمُ، أَنْتَ أَبُو الْبَشَرِ، وَأَنْتَ اصْطَفَاكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ، قَالَ: قَدْ لَقِيتُ مِثْلَ الَّذِي لَقِيتُمْ، انْطَلِقُوا إِلَى أَبِيكُمْ بَعْدَ أَبِيكُمْ، إِلَى نُوحٍ: ﴿إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ﴾ قَالَ: فَيَنْطَلِقُونَ إِلَى نُوحٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَيَقُولُونَ: اشْفَعْ لَنَا إِلَى رَبِّكَ، فَأَنْتَ اصْطَفَاكَ اللَّهُ، وَاسْتَجَابَ لَكَ فِي دُعَائِكَ، وَلَمْ يَدَعْ عَلَيَّ الْأَرْضَ مِنَ الْكَافِرِينَ دَبَّارًا، فَيَقُولُ: لَيْسَ ذَاكُمْ عِنْدِي، انْطَلِقُوا إِلَى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ اتَّخَذَهُ خَلِيلًا، فَيَنْطَلِقُونَ إِلَى إِبْرَاهِيمَ، فَيَقُولُ: لَيْسَ ذَاكُمْ عِنْدِي، وَلَكِنْ انْطَلِقُوا إِلَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ كَلَّمَهُ تَكَلِيمًا، فَيَقُولُ مُوسَى

¹ əl-Buxari, 6956, 7510; Muslim, 286, 500.

² əl-Buxari, 6956, 7072.

³ Ravi – rəvayət edən.

⁴ “Məqamul-Mahmud”- məhşər günü tərifləyəcək bir yerdir. Orada Muhəmməd Peyğəmbər ﷺ bütün bəşəriyyət üçün şəfaətçi olacaq.

⁵ əl-Buxari, 6886, 7002, 7440.

عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَيْسَ ذَاكُمْ عِنْدِي، وَلَكِنْ انْطَلِقُوا إِلَى عَيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ، فَإِنَّهُ يُبْرئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ وَيُحْيِي الْمَوْتَى، فَيَقُولُ عَيْسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَيْسَ ذَاكُمْ عِنْدِي، وَلَكِنْ انْطَلِقُوا إِلَى سَيِّدِ وَكَلِدِ آدَمَ، فَإِنَّهُ أَوَّلُ مَنْ تَنَشَّقُ عَنْهُ الْأَرْضُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، انْطَلِقُوا إِلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَيَشْفَعُ لَكُمْ إِلَى رَبِّكُمْ عَزَّ وَجَلَّ. قَالَ: فَيَنْطَلِقُ، فَيَأْتِي جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ رَبَّهُ، فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنْذَنْ لَهُ، وَيَبْشُرُهُ بِالْحَيَّةِ، قَالَ: فَيَنْطَلِقُ بِهِ جِبْرِيلُ فَيَخْرِجُ سَاجِدًا قَدَرِ جُمُعَةٍ، وَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: ارْفَعْ رَأْسَكَ يَا مُحَمَّدُ، وَقُلْ يُسْمَعُ، وَاشْفَعْ تُشْفَعُ، قَالَ: فَيَرْفَعُ رَأْسَهُ، فَإِذَا نَظَرَ إِلَى رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ، حَرَّ سَاجِدًا قَدَرِ جُمُعَةٍ أُخْرَى، فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: ارْفَعْ رَأْسَكَ، وَقُلْ يُسْمَعُ، وَاشْفَعْ تُشْفَعُ، قَالَ: فَيَذْهَبُ لِيَقَعَ سَاجِدًا، فَيَأْخُذُ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِضَعْفِيهِ فَيَفْتَحُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِ مِنَ الدَّعَاءِ شَيْئًا لَمْ يَفْتَحْهُ عَلَى بَشَرٍ قَطُّ، فَيَقُولُ: أَيُّ رَبِّ، خَلَقْتَنِي سَيِّدَ وَكَلِدِ آدَمَ، وَلَا فَخْرَ، وَأَوَّلُ مَنْ تَنَشَّقُ عَنْهُ الْأَرْضُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَا فَخْرَ، حَتَّى إِثْنَهُ لِيَرِدَ عَلَيَّ الْحَوْضَ أَكْثَرَ مِمَّا بَيْنَ صَنْعَاءَ وَأَيْلَةَ، ثُمَّ يُقَالُ: ادْعُوا الصَّادِقِينَ فَيَشْفَعُونَ، ثُمَّ يُقَالُ: ادْعُوا الْأَنْبِيَاءَ، قَالَ: فَيَجِيءُ النَّبِيُّ وَمَعَهُ الْعَصَابَةُ، وَالنَّبِيُّ وَمَعَهُ الْخُمْسَةُ وَالسَّنَةُ، وَالنَّبِيُّ لَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ، ثُمَّ يُقَالُ: ادْعُوا الشُّهَدَاءَ فَيَشْفَعُونَ لِمَنْ أَرَادُوا، قَالَ: فَإِذَا فَعَلْتَ الشُّهَدَاءَ ذَلِكَ، قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنَا أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ، أَدْخِلُوا حَتِّيَّ مَنْ كَانَ لَا يُشْرِكُ بِي شَيْئًا، قَالَ: فَيَدْخُلُونَ الْحَيَّةَ. قَالَ: ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: انْظُرُوا فِي النَّارِ: هَلْ تَلْقَوْنَ مِنْ أَحَدٍ عَمِلَ خَيْرًا قَطُّ؟ قَالَ: فَيَجِدُونَ فِي النَّارِ رَجُلًا، فَيَقُولُ لَهُ: هَلْ عَمِلْتَ خَيْرًا قَطُّ؟ فَيَقُولُ: لَا، غَيْرَ أَنِّي كُنْتُ أَسَامِعُ النَّاسَ فِي النَّبِيِّ، فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَسْمِعُوا لِعَبْدِي كَيْسَاحَةَ إِلَى عِبْدِي. ثُمَّ يُخْرِجُونَ مِنَ النَّارِ رَجُلًا فَيَقُولُ لَهُ: هَلْ عَمِلْتَ خَيْرًا قَطُّ؟ فَيَقُولُ: لَا، غَيْرَ أَنِّي قَدْ أَمَرْتُ وَلَدِي: إِذَا مِتُّ فَأَحْرِقُونِي بِالنَّارِ، ثُمَّ أَطْحَنُونِي، حَتَّى إِذَا كُنْتُ مِثْلَ الْكُحْلِ، فَادْهَبُوا بِي إِلَى الْبَحْرِ، فَادْرُونِي فِي الرَّيْحِ، فَوَاللَّهِ لَا يَقْدِرُ عَلَيَّ رَبُّ الْعَالَمِينَ أَبَدًا، فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ: لِمَ فَعَلْتَ ذَلِكَ؟ قَالَ: مِنْ مَخَافَتِكَ، قَالَ: فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: انْظُرْ إِلَى مُلْكٍ أَعْظَمَ مُلْكٍ، فَإِنَّ لَكَ مِثْلَهُ وَعَشْرَةَ أَمْثَالِهِ، قَالَ: فَيَقُولُ: لِمَ تَسْخَرُ بِي وَأَنْتَ الْمَلِكُ؟ قَالَ: وَذَلِكَ الَّذِي صَحَّكَتُ مِنْهُ مِنَ الضُّحَى".

209. Rəvayət edilir ki, Əbu Bəkr əs-Siddiq رضي الله عنه demişdir: “Bir gün səhər Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم Sübh namazını qıldı. Duha vaxtına qədər oturduqdan

¹ Əbu Bəkr Abdullah ibn Osman ibn Amir əs-Siddiq رضي الله عنه miladi 572-ci ildə Məkkədə anadan olmuşdur. Muhəmmədə صلى الله عليه وسلم peyğəmbərlik verildiyi zaman o, Məkkə əhlini İslama dəvət etmiş və bu dəvəti kişilərdən qəbul edən ilk şəxs Əbu Bəkr رضي الله عنه olmuşdur. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم əs-Siddiq ləqəbini Əbu Bəkrə رضي الله عنه İsrə və Merac səfərini şəkk-şühbə etmədən təsdiqlədiyi üçün vermişdir. O, Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم ən yaxın səhabələrindən, hicrət yoldaşı və Cənnətlə müjdələnmiş on nəfərdən biridir. Bir çox döyüşlərdə iştirak etmiş, malı və canı ilə İslam dininə yardım etmişdir. Əbu Bəkrin رضي الله عنه fəzilətinə dair bəzi ayələr: ət-Tövbə, 40, əl-Leyl, 17-21 və s. Hədislərdən isə bunları qeyd etmək olar: Əbu Səid əl-Xudri رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم səhabələrə xitab edib dedi: “Həqiqətən, mənə ən yaxın yoldaş və mal-dövləti ilə ən çox qayğı göstərən Əbu Bəkrdir. Rəbbimdən qeyrisini (ifrata varmaqla) sevmiş olsaydım, Əbu Bəkrə sevərdim. Lakin o mənim müsəlman qardaşımdır. Elə isə, Əbu Bəkrin qarısından başqa məscidə açılan bütün qapıları bağlayın!” (əl-Buxari, 3381, 3654). Cubeyr ibn Mutim رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم onun yanına gələn qadına qayıdıb, bir müddət sonra gəlməyini bildirdi. Qadın: “Səni tapa bilməsəm necə?” - deyər soruşduqda, o dedi: “Məni tapmasan, Əbu Bəkrin yanına get!” (əl-Buxar, 3386, 3659). Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, mən Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم belə dediyini eşitdim: “Hər kas

sonra Allah Elçisi ﷺ güldü və yerinə oturdu. Hətta Zöhrü, Əsri və Məğribi qıldı və bu əsnada danışmadı. Axırncı İşa namazını qıldıqdan sonra ailəsinin yanına getdi. İnsanlar Əbu Bəkrə dedilər: “Soruş, gör Allah Elçisi ﷺ nə üçün belə etdi? Bu gün o, heç vaxt etmədiyini edib”. Əbu Bəkr ondan soruşduqda, o buyurdu: “Bəli, mənə dünya və Axirət işlərindən olacaq şeylər ərz edildi. Birincilər və sonuncular bir yerdə toplanacaqlar. İnsanlar buna görə dəhşətə gələcəklər. Nəhayət, az qala onlar tərdən boğulduqları halda Adəmin ﷺ yanına gedəcək və deyəcəklər: “Ey Adəm, sən bəşəriyyətin atasısan, Allah ﷻ səni seçmişdir. Bizdən ötrü Rəbbinə şəfaət et!” O deyəcək: “Mən sizin üzləşdiyiniz hal ilə üzləşmişəm. Məndən sonra olan ulu atanız Nuhun yanına gedin. **“Allah Adəmi, Nuhu, İbrahimin nəslini və İmranın nəslini seçib aləmlərdən üstün etdi”** (Ali-İmran, 33). Onlar da Nuhun ﷺ yanına gedəcək və deyəcəklər: “Bizdən ötrü Rəbbinə şəfaət et, çünki Allah məhz səni seçmiş və sənin duanı qəbul etmişdi! O, kafirlərdən yer

Allah üçün saleh əməl edərsə, Cənnət qapılarından dəvət olunar: namaz əhli namaz qapısından, cihad əhli cihad qapısından, sədəqə əhli sədəqə qapısından və oruc əhli Rəyyan adlı oruc qapısından Cənnətə dəvət olunar”. Bunu eşidən Əbu Bəkr dedi: “Ey Allahın Elçisi! O qapıların hamısından dəvət olunan olacaqmı?” Allahın Elçisi ﷺ: “Bəli. Mən istəyirəm ki, sən onlardan olasan, ey Əbu Bəkr!” – deyə cavab verdi” (əl-Buxari, 3666). Urva ibn əz-Zubeyr ﷺ rəvayət edir: “Mən Abdullah ibn Amrdan ﷺ müşriklərin Peyğəmbərə ﷺ nə etdikləri barəsində soruşduqda, o dedi: “Peyğəmbər ﷺ namaz qılarkən Uqbə ibn Əbu Muiit gəlib dəsmalı onun boynuna sarıdı və boğmağa başladı. Bunu görən Əbu Bəkr gəlib onu kənara itələdi və Allahın bu kəlamını oxudu: **“Məgər, siz bir adamı “Rəbbim Allahdır”- deməyinə görə öldürəcəksiniz?! Halbuki, o, Rəbbinizdən sizə açıq-aşkar möcüzələr gətirmişdir”** (Ğafir, 28). (əl-Buxari, 3402, 3678). Əbu Musa əl-Əşari ﷺ rəvayət edir ki, bir dəfə Əbu Bəkr ﷺ Peyğəmbərin ﷺ yanına daxil olmaq üçün izn istədi. Mən bunu Peyğəmbərə ﷺ çatdırdıqda, o dedi: “İzn ver, gəlsin və onu cənnətlə müjdələ!” (əl-Buxari, 3398, 3674). İbn Abbas ﷺ rəvayət edir ki, mən Ömər ibn əl-Xəttabın ﷺ vəfatından sonra, onun çarpayısının ətrafına toplaşib dua edənlərin arasında dayanmışdım. Arxamda dayanan bir kişi dirsəyini çiynimə qoyub dedi: “Allah sənə rəhmət etsin! Allahdan istəyirəm ki, sən yoldaşlarınla (Muhəmməd ﷺ və Əbu Bəkrə ﷺ bir yerdə olasan! Çünki mən çox vaxt Peyğəmbərin ﷺ (belə) dediyini eşidirdim: “Mən, Əbu Bəkr və Ömər filan yerdə idik. Mən, Əbu Bəkr və Ömər filan əməli etdik. Mən, Əbu Bəkr və Ömər filan yerə getdik”. Mən dönüb arxamda dayanan səhabənin kim olduğuna baxdım. Bu, Əli bin Əbu Talib idi”. (əl-Buxari, 3401, 3677). Əbu Səid əl-Xudri ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurmuşdur: “Mənim səhabələrimi söyməyin! Həqiqətən, sizdən biriniz Uhud dağı boyda qızıl sədəqə versə belə, onlardan birinin verdiyi bir ovuca (sədəqəyə), hətta yarısına belə çata bilməz” (əl-Buxari, 3402, 3673). Peyğəmbərin ﷺ vəfatından sonra səhabələrin şurası tərəfindən seçilərək xilafətə gəlmiş və 2 il 3 ay xəlifə olmuşdur. Hicrətin 13-cü ilində 63 yaşında vəfat etmişdir.

üzündə bir nəfəri belə sağ qoymamışdı". O deyəcək: "Mən buna layiq deyiləm, gedin İbrahimin yanına! Çünki, Allah ﷻ onu özünə dost seçmişdir". Onlar İbrahimin ﷺ yanına gələcəklər. O deyəcək: "Mən buna layiq deyiləm, gedin Musanın yanına! Çünki, Allah ﷻ onunla sözlə (vasitəsiz) danışmışdır". Musa ﷺ deyəcək: "Mən buna layiq deyiləm, gedin İsa ibn Məryəmin yanına! Çünki, o, (Allahın izni ilə) anadangəlmə koru, cüzam xəstəliyinə tutulanı sağaldar və ölüləri dirildərdi". İsa ﷺ deyəcək: "Mən buna layiq deyiləm, Adəm övladının ağasının yanına gedin! Çünki, o, Qiyamət günü yerin birinci ondan aralanacağı (qəbri açılacaq ilk) kəsdir.¹ Muhəmmədin ﷺ yanına gedin, sizdən ötrü Rəbbinizə şəfaət etsin!" Onlar Cəbrailin yanına gələcəklər. Cəbrail ﷺ də Rəbbinin yanına gələcək. Allah ﷻ buyuracaq: "Ona izn ver və Cənnətlə müjdələ!" Cəbrail onunla gedəcək və o, bir Cümə qədər səcdəyə qapılacaq. Sonra Allah ﷻ buyuracaq: "Başını qaldır, ey Muhəmməd! Söylə, sənə qulaq asılacaq, şəfaət et, şəfaətin qəbul olunacaq". O da başını qaldıracaq və Rəbbinə baxdıqda yenə bir Cümə qədər səcdəyə qapılacaq. Allah ﷻ buyuracaq: "Başını qaldır, söylə, sənə qulaq asılacaq! Şəfaət et, şəfaətin qəbul olunacaq". Gedib səcdəyə qapanmaq istəyəndə, Cəbrail onun iki əlindən tutacaq. Allah ona elə dua (qapısını) açacaq ki, onu heç bir bəşərə açmamışdır. Allah Elçisi ﷺ deyəcək: "Ey Rəbbim, fəxr etmədiyim halda mənə Adəm övladının ağası və fəxr etmədiyim halda mənə Qiyamət günü yerin birinci yarılacağı kəs olaraq yaratdın". Nəhayət, o, Səna ilə Əylə arasında olan məsafədən də böyük hovuzun yanına gələcək. Sonra belə deyiləcək: "Şəfaət etmək üçün siddiqləri çağırın!" Sonra isə belə deyiləcək: "Peyğəmbərləri çağırın!" Elə peyğəmbər gələcək ki, yanında bir dəstə, elə peyğəmbər gələcək ki, yanında beş-altı nəfər, elə peyğəmbər də gələcək ki, yanında heç kəs olmayacaq. Daha sonra deyiləcək: "İstədiklərinə şəfaət etmək üçün şəhidləri çağırın!" Şəhidlər şəfaət etdikdən sonra Allah ﷻ buyuracaq: "Mən mərhəmətlilərin ən rəhmlisiyəm! Mənə heç bir şeyi şərikin qoşmayanları Cənnətimə daxil edin!" Onlar Cənnətə daxil olduqdan sonra Allah ﷻ buyuracaq: "Cəhənnəm oduna baxın,

¹ Yəni Qiyamət günü qəbirdən çıxan ilk şəxs Muhəmməd ﷺ olacaq.

görün orada xeyir əməl edən bir kəsə rast gələ bilərsinizmi?" Onlar gəlib Cəhənnəm odunda bir kişi tapacaqlar. Ona deyiləcək: "Xeyir bir əməl etdinmi?" O deyəcək: "Xeyr, mən alış-verişdə insanlara güzəşt edirdim". Allah ﷻ buyuracaq: "Qullarıma güzəştə getdiyi kimi quluma güzəştə gedin!" Sonra Cəhənnəmdən başqa bir kişi çıxarılacaq və ona belə deyiləcək: "Xeyir bir əməl etdinmi?" O deyəcək: "Xeyr, lakin mən övladıma tapşırıdım ki, mən öləndə məni yandırın, sonra üyüdün, toz halına düşdükdə isə məni dənizə aparıb küləkdə göyə sovurun. Allaha and olsun ki, aləmlərin Rəbbinin məni (diriltməyə) heç vaxt qüdrəti çatmayacaq". Allah ﷻ ona buyuracaq: "Niyə belə etdin?" O deyəcək: "Səndən qorxduğuma görə". Allah ﷻ buyuracaq: "Ən böyük padşahın səltənətinə bax! Həqiqətən, sənə elə bir səltənət və on misli veriləcək". O deyəcək: "Sən Hökmdar ola-ola məni niyə məsxərəyə qoyursan!?" (Allah Elçisi ﷺ dedi:) Duha vaxtında güldüyüm adam bax budur".¹

۲۱۰ - عَنْ أَنَسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنِّي لَقَائِمٌ أَنْتَظِرُ أُمَّتِي تَعْبُرُ عَلَى الصِّرَاطِ إِذْ جَاءَنِي عِيسَى فَقَالَ: هَذِهِ الْأَنْبِيَاءُ قَدْ جَاءَتْكَ يَا مُحَمَّدُ! يَشْتَكُونَ أَوْ قَالَ يَجْتَمِعُونَ إِلَيْكَ وَيَدْعُونَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُفَرِّقَ جَمْعَ الْأُمَمِ إِلَيَّ حَيْثُ يَشَاءُ اللَّهُ، لِعَظَمِ مَا هُمْ فِيهِ وَالْخَلْقُ مُلْحَمُونَ فِي الْعَرَقِ وَأَمَّا الْمُؤْمِنُ فَهُوَ عَلَيْهِ كَالرَّكْمَةِ، وَأَمَّا الْكَافِرُ فَيَتَعَسَّاهُ الْمَوْتُ، قَالَ: قَالَ: يَا عِيسَى! أَنْتَظِرُ حَتَّى أُرْجَعَ إِلَيْكَ قَالَ: فَذَهَبَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى قَامَ تَحْتَ الْعَرْشِ فَلَقِيَ مَا لَمْ يَلِقَ مَلَكٌ مُصْطَفَى، وَلَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيَّ جِبْرِيْلُ: اذْهَبْ إِلَى مُحَمَّدٍ فَقُلْ لَهُ: ارْفَعْ رَأْسَكَ سَلِّ تُعْطَى وَاشْفَعْ تُشْفَعُ قَالَ: فَشَفَعْتُ فِي أُمَّتِي أَنْ أُخْرِجَ مِنْ كُلِّ تَسْعَةٍ وَتِسْعِينَ إِنْسَانًا وَاحِدًا قَالَ: فَمَا زِلْتُ أُتْرَدُّ عَلَى رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ فَلَا أَقُومُ مَقَامًا إِلَّا شَفَعْتُ حَتَّى أَعْطَانِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ ذَلِكَ أَنْ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ! أَدْخِلْ مِنْ أُمَّتِكَ مَنْ خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مَنْ شَهِدَ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَوْمًا وَاحِدًا مُخْلِصًا وَمَاتَ عَلَى ذَلِكَ».

210. Rəvayət edilir ki, Ənəs رضي الله عنه demişdir: "Allahın Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: "Həqiqətən, mən (Qiyamət günü) ayaq üstə ümmətimin sirat körpüsünün üstündən keçməyini gözlədiyim zaman İsa yanıma gəlib deyəcək: "Ey Muhəmməd! Bu peyğəmbərlər sənin yanına gələrək şikayət edir və ümmətlərin halı çox dəhşətli olduğu üçün Allaha dua edirlər ki, (və ya yanına toplanaraq Allaha dua edirlər ki,) Allah onları bir-birindən ayırıb istədiyi yerə (Cənnətə və ya Cəhənnəmə) salsın".

¹ Əhməd, 15; İbn Hibban, 6476. Hədis həsəndir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 3641.

Həmin vaxt insanlar tər içində olacaqlar. Möminə gəlincə, bu ona zökəm kimi gələcək. Kafir olan kəsi isə ölüm bürüyəcək". Allah Elçisi ﷺ deyəcək: "Ey İsa, sənın yanına qayıdanadək gözlə!" Allahın Peyğəmbəri ﷺ gedib Ərşin altında, heç bir seçilmiş mələyə və ya göndərilmiş peyğəmbərə nəsib olmayan məqamda duracaq. Sonra Allah ﷻ Cəbrailə belə vəhy edəcək: "Muhəmmədin yanına get və ona de: "Başını qaldır, istə, istədiyın sənə veriləcək, şəfaət et, şəfaətin qəbul ediləcək". Mən ümmətimə hər doxsan doqquz insandan birinin (Cəhənnəmdən) çıxmasına şəfaət edəcəyəm. Mən Rəbbimə ﷻ üz tutaraq dayanmadan, Allaha şəfaət edilə bilən hər məqamdan şəfaət edəcəyəm. Nəhayət, Allah ﷻ bunu mənə verərək belə buyuracaq: "Ey Muhəmməd! Ümmətindən bir gün olsa belə ixlasla "lə: ilə:hə illəllah" kəlməsinə şəhadət verən və bunun üzərində ölən kəsləri (Cənnətə) daxil et!"¹

۲۱۱ - عَنْ أَنَسٍ يَرْفَعُهُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا زِلْتُ أَشْفَعُ إِلَى رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ وَيُشْفَعُنِي وَأُشْفَعُ وَيُشْفَعُنِي حَتَّى أَقُولَ أَيُّ رَبِّ شَفَّعْنِي فَيَمُنُّ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَيَقُولُ هَذِهِ لَيْسَتْ لَكَ يَا مُحَمَّدُ وَلَا لِأَخِي هَذِهِ لِي وَعِزَّتِي وَجَلَالِي وَرَحْمَتِي لَا أَدْعُ فِي النَّارِ أَحَدًا يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

211. Ənəs رəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: "Mən Rəbbimə ﷻ durmadan şəfaət edəcəyəm, O da şəfaətimi qəbul edəcək. Mən şəfaət etməyə davam edəcəyəm, O da şəfaətimi qəbul edəcək, hətta mən deyəcəyəm: "Ey Rəbbim! Məni "lə: ilə:hə illəllah" deyən kimsələrə şəfaətçi et". Allah buyuracaq: "Ey Muhəmməd, bu nə sənə, nə də bir kimsəyə məxsus deyil. Bu, Mənə məxsusdur. İzzətimə, Əzəmətimə və Mərhəmətimə and olsun ki, Mən "lə: ilə:hə illəllah" deyən kəsləri odun içində buraxmayacağam".²

¹ Əhməd, 1276. Hədis səhihdir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 553.

² İbn Əbu Asim, 685. Hədis səhihdir. Bax: Ziləlul-Cənnə, 828.

**CƏNNƏT
VƏ
CƏHƏNNƏM**

Cənnətin çətinliklər, Cəhənnəmin isə şəhvətlərlə əhatə olunması

۲۱۲ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْجَنَّةَ قَالَ لِجِبْرِيلَ: اذْهَبْ فَانظُرْ إِلَيْهَا. فَذَهَبَ فَانظَرَ إِلَيْهَا ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ: أَيُّ رَبِّ وَعِزَّتِكَ لَا يَسْمَعُ بِهَا أَحَدٌ إِلَّا دَخَلَهَا ثُمَّ حَفَّهَا بِالْمَكَارِهِ ثُمَّ قَالَ: يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ فَانظُرْ إِلَيْهَا فَذَهَبَ فَانظَرَ إِلَيْهَا ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ: أَيُّ رَبِّ وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ لَا يَدْخُلَهَا أَحَدٌ». قَالَ: «فَلَمَّا خَلَقَ اللَّهُ النَّارَ قَالَ: يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ فَانظُرْ إِلَيْهَا. فَذَهَبَ فَانظَرَ إِلَيْهَا ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ: أَيُّ رَبِّ وَعِزَّتِكَ لَا يَسْمَعُ بِهَا أَحَدٌ فَيَدْخُلُهَا فَحَفَّهَا بِالسَّهَوَاتِ ثُمَّ قَالَ: يَا جِبْرِيلُ اذْهَبْ فَانظُرْ إِلَيْهَا. فَذَهَبَ فَانظَرَ إِلَيْهَا ثُمَّ جَاءَ فَقَالَ: أَيُّ رَبِّ وَعِزَّتِكَ لَقَدْ خَشِيتُ أَنْ لَا يَبْقَى أَحَدٌ إِلَّا دَخَلَهَا»

212. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Allah Cənnəti yaradanda Cəbrailə buyurdu: “Get ora bax!” O da gedib ora baxdı, sonra qayıdıb dedi: “Ey Rəbbim! İzzətinə and olsun ki, onun haqqında eşidən hər kəs ora daxil olacaq”. Sonra Allah onu çətinliklərlə əhatə etdi və buyurdu: “Ey Cəbrail, get ora bax!” O da gedib ora baxdı, sonra qayıdıb dedi: “Ey Rəbbim! İzzətinə and olsun ki, heç kimin ora daxil ola bilməyəcəyindən qorxdum”. Allah Cəhənnəmi yaradanda isə buyurdu: “Ey Cəbrail, get ora bax!” O da gedib ora baxdı, sonra qayıdıb dedi: “Ey Rəbbim! İzzətinə and olsun ki, onu eşidən heç bir kəs ora daxil olmaz”. Sonra Allah onu şəhvətlərlə əhatə etdi və buyurdu: “Ey Cəbrail, get ora bax!” O da gedib ora baxdı, sonra qayıdıb dedi: “Ey Rəbbim! İzzətinə and olsun ki, hər kəsin ora daxil olacağından qorxdum”¹.

Cənnətlə Cəhənnəmin höcətləşməsi

۲۱۳ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «تَحَاجَّتِ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ فَقَالَتِ النَّارُ أُورِثْتُ بِالْمُنْكَرِينَ وَالْمُنْكَرِينَ. وَقَالَتِ الْجَنَّةُ مَا لِي لَا يَدْخُلْنِي إِلَّا ضِعْفَاءُ النَّاسِ وَسَقَطُهُمْ. قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِلْجَنَّةِ أَنْتِ رَحِمَتِي أَرْحَمُ بِكَ مِنْ أَشْيَاءِ مِنْ عِبَادِي. وَقَالَ لِلنَّارِ إِنَّمَا أَنْتِ عَذَابٌ أُعَذِّبُ بِكَ مَنْ أَشَاءُ مِنْ عِبَادِي. وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا مَلُؤُهَا، فَأَمَّا النَّارُ فَلَا تَمْتَلِي حَتَّى يَضَعَ رِجْلَهُ فَتَقُولُ قَطِ قَطِ. فَهَذَا لِكَ تَمْتَلِي وَيُرْوَى بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ، وَلَا يَطْلُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ خَلْقِهِ أَحَدًا، وَأَمَّا الْجَنَّةُ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُنْشِئُ لَهَا خَلْقًا»

¹ Əbu Davud, 4119, 4746. Hədis həsəndir. Bax: Mişkətul-Məsəbih, 5696.

213. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “(Bir dəfə) Cənnətlə Cəhənnəm höcətləşdi.¹ Cəhənnəm dedi: “Mən (məxsusi olaraq) inadkarlardan və təkəbbürlülərdən ötrü yaradılmışam”. Cənnət dedi: “Mənə nə olub ki, içimə ancaq zəif və aciz (görünən) adamlar girsin?”² Onda Uca Allah Cənnətə buyurdu: “Sən Mənim rəhmətimsən, Mən sənə vasitənlə qullarımdan dilədiyim kimsəyə rəhm edərəm”. Sonra Cəhənnəmə buyurdu: “Sən də Mənim əzabımsan, Mən sənə vasitənlə qullarımdan dilədiyim kimsəyə əzab verərəm. Onların hər biri (kifayət qədər insan və cinlə) doldurulacaq”. Cəhənnəm ancaq o zaman dolacaq ki, Allah Öz Ayağını onun üstünə qoyacaq və o: “Yetər, yetər!”- deyəcək. Onda o, artıq dolacaq və (içindəkiləri) qaplayacaq. Allah ﷻ qullarından heç kəsə zülm etməz. Cənnətə gəlincə, Allah ﷻ onun (dolması) üçün başqa varlıqlar yaradacaq”.³

Cənnətə sorğu-sualsız girənlər

۲۱۴ - عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ ، قَالَ : أَكْثَرُنَا الْحَدِيثَ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، ذَاتَ لَيْلَةٍ ، ثُمَّ غَدَوْنَا إِلَيْهِ ، فَقَالَ : عَرَضْتُ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ اللَّيْلَةَ بِأَمَمِهَا ، فَجَعَلَ النَّبِيُّ يَمُرُّ ، وَمَعَهُ الثَّلَاثَةُ ، وَالنَّبِيُّ وَمَعَهُ الْعَصَابَةُ ، وَالنَّبِيُّ وَمَعَهُ التَّفَرُّ ، وَالنَّبِيُّ لَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ ، حَتَّى مَرَّ عَلَيَّ مُوسَى ، مَعَهُ كَبْكَبَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ ، فَأَعْجَبُونِي ، فَقُلْتُ : مَنْ هَؤُلَاءِ ؟ فَقِيلَ لِي : هَذَا أَحْوَكُ مُوسَى ، مَعَهُ بَنُو إِسْرَائِيلَ . قَالَ : قُلْتُ : فَأَيْنَ أُمَّتِي ؟ فَقِيلَ لِي : انْظُرْ عَنْ يَمِينِكَ . فَتَنَظَرْتُ ، فَإِذَا الظَّرَابُ قَدْ سَدَّ بَوَاجِوه

¹ Möminlər iman gətirirlər ki, hər şeyə qadir olan Allah nəinki beşikdəki körpəni, hətta cansız olanları belə danışıdırmağa qadirdir. Uca Allah buyurur: “**Yer titrəyib lərzəyə gələcəyi zaman, yer öz yükünü bayıra atacağı və insan: “Ona nə olub?”– deyəcəyi zaman – həmin gün yer öz əhvalatlarını danısaqdır. Çünki Rəbbin ona vəhy edəcəkdir**” (Zəlzələ, 1-5); “**Allaha düşmən kəsilənlər Cəhənnəmə sürüklənib toplanılacaqları günə qədər bir yerdə saxlanacaqlar. Nəhayət, onlar oraya gəldikləri zaman qulaqları, gözləri və dəriləri etdikləri əməllər bərəsində onların əleyhinə şahidlik edəcəkdir. Onlar öz dərilərinə: “Nə üçün əleyhimizə şahidlik edirsiniz?”– deyəcəklər. Dəriləri deyəcək: “Hər şeyi danışıdıran Allah bizi danışırdı”** (Fussilət, 19-21).

² Burada insanların gözündə zəif və kasıb olanlar, əslində isə qəlbləri zəngin və Allah yanında hörmətli olanlar qəsd edilir. Belələri bərədə Peyğəmbər ﷺ demişdir: “Ola bilsin ki, saçları dağınıq, üst-başı toz-torpaq içində olan və qapıdan qovulan bir kasıb Allaha and verib istəsin, Allah da ona istədiyini versin”. (Muslim, 2854, 5094, 7369). Lakin bu o demək deyil ki, Cənnətə ancaq zəiflər və kasıblar girəcək, yox, zənginlər və güclülər də girəcək. Sadəcə olaraq, kasıblar Cənnətə onlardan daha tez daxil olacaqlar.

³ əl-Buxari, 4472, 4569, 4850; “Ədəbul-Mufrad” 554, 589.

الرَّجَالِ ، ثُمَّ قِيلَ لِي : انظُرْ عَنْ يَسَارِكَ . فَتَنَظَّرْتُ ، فَإِذَا الْأُفُقُ قَدْ سَدَّ بِوُجُوهِ الرِّجَالِ ، فَقِيلَ لِي : أَرْضَيْتَ ؟ فَقُلْتُ : رَضِيتُ يَا رَبِّ ، رَضِيتُ يَا رَبِّ . قَالَ : فَقِيلَ لِي : إِنَّ مَعَ هَؤُلَاءِ سَبْعِينَ أَلْفًا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : فِدَا لَكُمْ أَبِي وَأُمِّي ، إِنْ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَكُونُوا مِنَ السَّبْعِينَ أَلْفِ ، فَافْعَلُوا ، فَإِنْ قَصَّرْتُمْ ، فَكُونُوا مِنْ أَهْلِ الظَّرَابِ ، فَإِنْ قَصَّرْتُمْ ، فَكُونُوا مِنْ أَهْلِ الْأُفُقِ ، فَإِنِّي قَدْ رَأَيْتُ ثُمَّ نَاسًا يَتَهَاوَشُونَ . فَقَامَ عُكَّاشَةُ بْنُ مِحْصَنٍ ، فَقَالَ : ادْعُ اللَّهَ لِي ، يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَنْ يَجْعَلَنِي مِنَ السَّبْعِينَ ، فَدَعَا لَهُ ، فَقَامَ رَجُلٌ آخَرَ ، فَقَالَ : ادْعُ اللَّهَ ، يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ ، فَقَالَ : قَدْ سَبَقَكَ بِهَا عُكَّاشَةُ . قَالَ : ثُمَّ تَحَدَّثْنَا ، فَقُلْنَا : مَنْ تَرَوْنَ هَؤُلَاءِ السَّبْعُونَ أَلْفُ ؟ قَوْمٌ وُلِدُوا فِي الْإِسْلَامِ ، لَمْ يُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا حَتَّى مَاتُوا ؟ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ : هُمُ الَّذِينَ لَا يَكُونُونَ ، وَلَا يَسْتَرْفُونَ ، وَلَا يَنْتَطِرُونَ ، وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ .

214. Rəvayət edilir ki, İbn Məsud ﷺ demişdir: “Bir gecə biz Allah Elçisinin ﷺ yanında uzun-uzadı danışdıq. Ertəsi gün səhər Peyğəmbərin ﷺ yanına gəldikdə, o bizə dedi: “Bu gecə peyğəmbərlər ümmətləri ilə birlikdə mənə göstərildi. Peyğəmbərlər önümdən keçməyə başladılar. Kimisinin yanında üç nəfər, kimisinin yanında bir dəstə, kimisinin yanında bir nəfər, kimisinin də yanında heç kəs yox idi. Nəhayət, Musa qarşımdan keçdi. Onun yanında İsrail oğullarından ibarət böyük bir toplum vardı. Bu toplum mənim çox xoşuma gəldi və soruşdum: “Kimdir bunlar?” Mənə: “Bu, qardaşın Musadır, yanındakılar isə İsrail oğullarıdır”- deyildi. Mən yenə soruşdum: “Yaxşı, bəs mənim ümmətim haradadır?” Mənə: “Sağına bax!”- deyildi. Baxıb gördüm ki, alçaq dağlar insanların üzləri ilə örtülmüşdür. Sonra mənə: “Soluna bax!”- deyildi. Baxıb gördüm ki, üfük insanların üzləri ilə örtülmüşdür. Məndən soruşuldu: “Razı qaldınmı?” Mən dedim: “Ey Rəbbim, razı qaldım. Ey Rəbbim, razı qaldım”. Mənə deyildi: “Onların arasında yetmiş min nəfər var ki, onlar Cənnətə sorğu-sualsız girəcəkdir”. Sonra Peyğəmbər ﷺ sözünə davam edərək buyurdu: “Atam-anam sizə fəda olsun, əgər bu yetmiş mindən ola bilsəniz, olun! Əgər bunlara çata bilməsəniz, o zaman alçaq dağlarda olanlardan olun! Yox, əgər bunlara da çata bilməsəniz, o zaman heç olmasa üfüqdə olanlardan olun! Mən orada izdihamdan biri-birlərinə qarışmış insanlar gördüm”. Bu zaman Ukkaşə ibn Mihsan ayağa qalxıb dedi: “Ey Allahın Elçisi, Allaha dua et ki, məni o yetmiş min nəfərdən etsin!” Peyğəmbər ﷺ də onun üçün dua etdi. Bu zaman başqa bir kişi ayağa qalxıb dedi: “Ey Allahın Elçisi, Allaha dua

et ki, məni də onlardan etsin!” Peyğəmbər ﷺ dedi: “Ukkaşə bu işdə səni qabaqladı”. Abdullah ibn Məsud dedi: “Sonra biz öz aramızda müzakirə edərək dedik: “Bu yetmiş minin kimlər olduğunu düşünürsünüz? Bəlkə bunlar müsəlman olaraq doğulmuş və ölənə qədər Allaha heç nəyi şərik qoşmayanlardır?” Bizim bu müzakirəmiz Peyğəmbərə ﷺ çatdıqda, o dedi: “Onlar müalicə məqsədilə bədəninə dağ basmayan, özlərinə ovsun oxunmasını tələb etməyən, hər hansı bir hadisəni uğursuzluq əlaməti hesab etməyən və yalnız Rəbbinə təvəkkül edən kimsələrdir”.¹

۲۱۵ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: عَرِضَتْ عَلَيَّ الْأُمَّمُ بِالْمَوْسِمِ أَيَّامَ الْحَجِّ، فَأَعَجَبَنِي كَثْرَةُ أُمَّتِي، قَدْ مَلَأُوا السَّهْلَ وَالْحَبْلَ، قَالُوا: يَا مُحَمَّدُ، أَرْضَيْتَ؟ قَالَ: نَعَمْ، أَيُّ رَبِّ، قَالَ: فَإِنَّ مَعَ هَؤُلَاءِ سَبْعِينَ أَلْفًا، يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِغَيْرِ حِسَابٍ، وَهُمْ الَّذِينَ لَا يَسْتَرْفُونَ، وَلَا يَكْتُونُونَ، وَلَا يَنْطَبِرُونَ، وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ، قَالَ عُرَيْشَةُ: فَادْعُ اللَّهَ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ، قَالَ: اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ مِنْهُمْ، فَقَالَ رَجُلٌ آخَرُ: ادْعُ اللَّهَ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ، قَالَ: سَبَقَكَ بِهَا عُرَيْشَةُ.

215. Abdullah ibn Məsud رəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Həcc mövsümündə mənə ümmətlər göstərildi. Mənim ümmətimin çoxluğu xoşuma gəldi. Dağlara və düzənliklərə doluşmuşdular. Mələklər dedilər: “Ey Muhəmməd! Razi qaldınmı?” Peyğəmbər ﷺ dedi: “Bəli, ey Rəbbim!” Allah buyurdu: “Onların arasında yetmiş min nəfər vardır ki, onlar Cənnətə sorğu-sualsız girəcəklər. (Bunlar) o kəslərdir ki, (heç kəsdən) ovsun oxumağı diləməzlər, dağlanmazlar, (əlamətləri) uğursuzluğa yozmazlar və yalnız özlərinin Rəbbinə təvəkkül edərlər”. Ukkaşə dedi: “Allaha yalvar ki, məni onlardan etsin!” Peyğəmbər ﷺ dedi: “Allahım! Bunu onlardan et!” Başqa bir kişi dedi: “Allaha yalvar ki, məni də onlardan etsin!” O dedi: “Bu işdə Ukkaşə səni qabaqladı”.²

Cənnətdə əkinçiliklə məşğul olmaq istəyən haqda

۲۱۶ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَوْمًا يُحَدِّثُ وَعِنْدَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْبَادِيَةِ «أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ

¹ Əhməd, 3806. Hədis səhihdir. Bax: İsrə vəl-Mirac, 1/83-84.

² əl-Buxari “Ədəbul-Mufrad” 911. Hədis həsən səhihdir. Bax: Mişkətul-Məsəbih, 5296.

الْحِنَّةِ اسْتَأْذَنَ رَبَّهُ فِي الزَّرْعِ فَقَالَ لَهُ أَلَسْتَ فِيمَا شِئْتَ قَالَ بَلَىٰ وَلَكِنِّي أُحِبُّ أَنْ أَرْزَعَ. قَالَ فَبَدَرَ فَبَادَرَ الطَّرْفَ نَبَاتُهُ وَأَسْتَوَاؤُهُ وَأَسْتِحْصَادُهُ، فَكَانَ أَمْثَالَ الْجِبَالِ فَيَقُولُ اللَّهُ دُونَكَ يَا ابْنَ آدَمَ، فَإِنَّهُ لَا يُشْبِعُكَ شَيْءٌ». فَقَالَ الْأَعْرَابِيُّ وَاللَّهِ لَا تَجِدُهُ إِلَّا قَرَشِيًّا أَوْ أَنْصَارِيًّا، فَإِنَّهُمْ أَصْحَابُ زَرْعٍ، وَأَمَّا نَحْنُ فَلَسْنَا بِأَصْحَابِ زَرْعٍ. فَضَحِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

216. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, bir dəfə bədəvilərdən biri Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم yanında ikən Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم belə bir hədis danışdı: “Cənnət əhlindən biri Rəbbindən orada əkinçiliklə məşğul olmaq üçün izn istəyəcək”. (Rəbbi ona) buyuracaq: “Məgər istədiklərinə nail olmamasan?” Adam deyəcək: “Elədir, lakin mən əkin əkməyi sevirəm”. (Onda ona izn veriləcək və o) torpağa toxum sərəcə. Toxumlar bir göz qırpımında cücərib yetişəcək və bol məhsul verəcə; (o məhsul) dağ boyda olacaq”. Onda Allah ona buyuracaq: “Götür onları, Ey Adəm övladı! Həqiqətən, heç bir şey sənin gözünü doydura bilməz”. (Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم yanındakı) bədəvi dedi: “Vallahi, bu adam olsa-olsa ya Qureyşdən, ya da Ənsardan olan bir kimsə olacaq. Əkinçiliklə məşğul olan onlardır, biz yox”. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم (onun bu sözünə) gülümsədi”.¹

Cəhənnəmə daxil olduqdan sonra oradan çıxan

٢١٧ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ أَرْبَعَةٌ يُعْرَضُونَ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَيَأْمُرُ بِهِمْ إِلَى النَّارِ فَيُلْتَفِتُ أَحَدُهُمْ فَيَقُولُ أَيُّ رَبِّ قَدْ كُنْتُ أَرْجُو إِنْ أَخْرَجْتَنِي مِنْهَا أَنْ لَا تُعِيدَنِي فِيهَا. فَيَقُولُ فَلَا تُعِيدُكَ فِيهَا»

217. Ənəs ibn Malik رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Dörd (nəfər) Cəhənnəmdən çıxardılaraq Allahın عز وجل hüzuruna gətiriləcək. Allah onların oda (girmələrini) əmr edəcək. Onlardan biri Allaha yalvararaq deyəcək: “Ey Rəbbim! Mən ümid edirdim ki, Sən məni (oddan) çıxartsan, ora qaytarmayacaqsan”. Allah: “Səni ora qaytarmayacağıq” - buyuracaq”.²

¹ əl-Buxari, 2177, 2221, 2348.

² Əhməd, 12835, 13659. Şueyb əl-Arnəvut Muslimin şərtlərinə görə isnadının səhih olduğunu bildirmişdir.

Pişiyyə görə əzaba düçar olan qadın

۲۱۸ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «عُذِّبَتْ امْرَأَةٌ فِي هِرَّةٍ حَبَسَتْهَا حَتَّى مَاتَتْ جُوعًا فَدَخَلَتْ فِيهَا النَّارَ قَالَ اللَّهُ: لَا أَنْتِ أَطْعَمْتِيهَا وَلَا سَقَيْتِيهَا حِينَ حَبَسْتِيهَا وَلَا أَنْتِ أَرْسَلْتِيهَا فَأَكَلْتُ مِنْ حَشَاشِ الْأَرْضِ»

218. Abdullah ibn Ömər ﷺ rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Pişiyyə görə bir qadına əzab verildi. Qadın onu ölənə qədər ac saxlamışdı.¹ Elə buna görə də Cəhənnəmə girdi.² Allah ona deyəcək: “Sən o pişiyi tutub saxladığın zaman ona nə yemək, nə də su verdin. Nə də onu azad buraxdın ki, gedib yer üzündəki həşəratlardan yesin”.³

Cənnətdə ən aşağı və ən yüksək mərtəbəyə sahib olanlar

۲۱۹ - عَنْ مُطَرِّفٍ وَابْنِ أَبِي جَرٍّ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ الْمُغِيرَةَ بْنَ شُعْبَةَ - رَوَايَةً إِنْ شَاءَ اللَّهُ: وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عُمَرَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ: حَدَّثَنَا مُطَرِّفُ بْنُ طَرِيفٍ وَعَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ سَعِيدٍ سَمِعَا الشَّعْبِيَّ يُخْبِرُ عَنِ الْمُغِيرَةَ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ: «سَأَلَ مُوسَى رَبَّهُ مَا أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً قَالَ هُوَ رَجُلٌ يَجِيءُ بَعْدَ مَا أُدْخِلَ أَهْلَ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ فَيُقَالُ لَهُ ادْخُلِ الْجَنَّةَ. فَيَقُولُ أَيْ رَبِّ كَيْفَ وَقَدْ نَزَلَ النَّاسُ مَنَازِلَهُمْ وَأَخَذُوا أَخْدَانِيهِمْ فَيُقَالُ لَهُ أَتَرْضَى أَنْ يَكُونَ لَكَ مِثْلُ مُلْكِ مُلِكٍ مِنْ مُلُوكِ الدُّنْيَا فَيَقُولُ رَضِيْتُ رَبِّ. فَيَقُولُ لَكَ ذَلِكَ وَمِثْلُهُ وَمِثْلُهُ وَمِثْلُهُ. فَقَالَ فِي الْخَامِسَةِ رَضِيْتُ رَبِّ. فَيَقُولُ هَذَا لَكَ وَعَشْرَةٌ أَمْثَالِهِ وَلَكَ مَا اشْتَهَتْ نَفْسُكَ وَلَدَّتْ عَيْنُكَ. فَيَقُولُ رَضِيْتُ رَبِّ. قَالَ رَبِّ فَأَعْلَاهُمْ مَنْزِلَةً قَالَ أُولَئِكَ الَّذِينَ أَرَدْتُ غَرَسْتُ كَرَامَتَهُمْ بِيَدِي وَخَتَمْتُ عَلَيْهَا فَلَمْ تَرَ عَيْنٌ وَلَمْ تَسْمَعْ أُذُنٌ وَلَمْ يَخْطُرْ عَلَى قَلْبٍ بَشَرٌ». قَالَ وَمُصَدِّقُهُ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مِمَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ﴾ الْآيَةَ.

¹ Digər rəvayətdə: “...evə salıb ağzını kilidləmişdir”- deyilir (əl-Buxari, 3223, 3482). Bundan aydın olur ki, qadın bunu bilərəkdən etmişdir.

² Əsma bint Əbu Bəkr رضى الله عنها rəvayət etmişdir ki, Peyğəmbər ﷺ günəş tutulduğu zaman kusufla namazını qılmış və namazını bitirdikdən sonra demişdir: “Cənnət mənə o qədər yaxınlaşdı ki, əgər ona əl uzatmağa ixtiyarım olsaydı, oradakı salxımlardan birini sizə gətirərdim. Habelə, Cəhənnəm də mənə o qədər yaxınlaşdı ki, axırda mən dedim: “Ey Rəbbim, yoxsa mənə də onlarla bir yerə salacaqsan?” Birdən mən bir qadın gördüm və soruşdum: “Bu qadının günahı nədir?” Mənə dedilər: “Bu qadın pişiyi acından öləndək evdə həbs etmiş, ona nə yemək vermiş, nə də onu sərbəst buraxmışdır ki, gedib özünə yemək tapsın”. (əl-Buxari, 703, 745).

³ əl-Cövhəri “Musnədi Muvatta” 712; əl-Beyhəqi “Sunənul-Kubra” 15593, 15815; əs-Suyuti “Cəmius-Sağir” 7442. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 3995.

219. Abdul-Məlik ibn Səid və Mutarrif ibn Əbcər – hər ikisi Şəbidən eşitmişlər ki, o, belə rəvayət etmişdir: “Muğira ibn Şübə¹ minbərdə ikən camaata xəbər vermişdir ki, (Peyğəmbər ﷺ belə buyurmuşdur): “Musa Rəbbindən: “Cənnət əhlindən ən aşağı mərtəbəyə sahib olan kimdir?”- deyə soruşdu. Allah buyurdu: “Cənnət əhli Cənnətə daxil olduqdan sonra bir kişi gələcək və ona: “Cənnətə daxil ol!”- deyiləcək. O da: “Ey Rəbb! Necə daxil olum ki, artıq insanlar daxil olub yerlərini tutmuş və alacaqlarını da almışlar”- deyə cavab verəcək. Ona: “Dünya hökmdarlarından birinin mülkü qədər mülkünün olmasını istərdinmi?”- deyiləcək. O da: “İstərdim, ey Rəbb!”- deyə cavab verəcək. Allah ona: “İstədiyin və bir o qədər də, bir o qədər də, bir o qədər də, bir o qədər də sənindir”- buyuracaq, beşincidə: “Razı qaldım, ey Rəbb!”- deyəcək. Allah: “Bu və üstəlik on misli qədər də sənindir. Həmçinin nəfsinin istədiyi və gözünə xoş gələn hər şey sənindir”- deyə buyuracaq. O: “Razı qaldım, ey Rəbb!”- deyə cavab verəcək. Musa ﷺ: “Ey Rəbb! Bəs onlardan ən yüksək mərtəbəyə sahib olanlar kimdir?”- deyə soruşdu. Allah buyurdu: “Onlar Mənim seçdiyim, Öz Əlimlə kəramət məqamına yüksəltdiyim və kəramətlərinin dəyişməyəcəyinə hökm verdiyim kəslərdir. Onlar üçün heç bir gözün görmədiyi, heç bir qulağın eşitmədiyi və heç bir bəşər övladının ağına belə gətirmədiyi nemətlər hazırladım”. Allahın ﷻ Kitabında bunun təsdiqi: **“Etdikləri əməllərin mükafatı kimi onlar üçün gözlərinə sevinc gətirəcək nələr saxlandığını heç kəs bilmir”** (əs-Səcdə, 17) - ayəsidir”.²

۲۲۰ - عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ قَالَ هَذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «إِنْ أَدْنَى مَقْعَدٍ أَحَدِكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ أَنْ يَقُولَ لَهُ تَمَنَّيْتُ وَتَمَنَّيْتُ وَيَقُولُ لَهُ هَلْ تَمَنَيْتَ فَيَقُولُ نَعَمْ. فَيَقُولُ لَهُ فَإِنَّ لَكَ مَا تَمَنَيْتَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ»... «وَيَذْكُرُهُ اللَّهُ سَلًّا كَذَا وَكَذَا فَإِذَا انْقَطَعَتْ بِهِ الْأَمَانِيُّ قَالَ اللَّهُ هُوَ لَكَ وَعَشْرَةٌ أَمْثَالِهِ - قَالَ - ثُمَّ يَدْخُلُ بَيْتَهُ فَتَدْخُلُ عَلَيْهِ زَوْجَتَاهُ مِنَ الْحُورِ الْعِينِ فَيَقُولَانِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَاكَ لَنَا وَأَحْيَاكَ لَكَ - قَالَ - فَيَقُولُ مَا أُعْطِيَ أَحَدٌ مِثْلَ مَا أُعْطِيَ

¹ Əbu İsa Muğira ibn Şübə ibn Əbu Amir ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhabəsidir. Hicrətin 50-ci ilində yetmiş yaşında vəfat etmişdir.

² Muslim, 189, 276, 485.

220. Həmmam ibn Munəbbih¹ رضي الله عنه: “Bu, Əbu Hureyranın رضي الله عنه Allah Elçisindən رضي الله عنه bizə rəvayət etdikləridir” – demiş və bir çox hədislər zikr etmişdir. Onlardan biri də budur: “Allah Elçisi رضي الله عنه demişdir: “Hər hansı birinizin Cənnətdəki ən aşağı məqamı ona: “(Nə diləyirsən,) dil!” – deyilməsidir. O da (istədiyini) diləyəcək. Sonra ona: “Dilədinmi?” – deyiləcək. O: “Bəli!” – deyə cavab verdikdə ona: “İstədiklərin və bir o qədəri də sənindir” – deyiləcək”.² Başqa rəvayətdə bu əlavələr vardır: “...(Allah o adama): “Bunları da istə!” – deyə xatırladacaq. İstədikləri qurtardıqdan sonra Allah: “İstədiklərinin hamısı və onların on misli də sənindir!” – deyəcək. Allah Elçisi رضي الله عنه buyurdu: “Sonra adam (Cənnətdəki) evinə girəcək və yanına iri gözlü hurilərdən olan iki zövcəsi daxil olub deyəcəklər: “Səni bizim üçün və bizi də sənün üçün dirildən Allaha həmd olsun!” Həmin adam deyəcək: “Mənə verilən qədər (nemət) heç bir kəsə verilməmişdir”.³

Cənnətə ən son daxil olan haqda

٢٢١ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «إِنِّي لَأَعْلَمُ آخِرَ أَهْلِ النَّارِ خُرُوجًا مِنْهَا وَآخِرَ أَهْلِ الْجَنَّةِ دُخُولًا الْجَنَّةَ رَجُلٌ يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ حَبْوًا فَيَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَهُ أَذْهَبَ فَأَدْخُلُ الْجَنَّةَ فَيَأْتِيهَا فَيُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهَا مَلَأَى فَيَرْجِعُ فَيَقُولُ يَا رَبِّ وَحَدَّثْتُهَا مَلَأَى. فَيَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَهُ أَذْهَبَ فَأَدْخُلُ الْجَنَّةَ - قَالَ - فَيَأْتِيهَا فَيُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهَا مَلَأَى فَيَرْجِعُ فَيَقُولُ يَا رَبِّ وَحَدَّثْتُهَا مَلَأَى فَيَقُولُ اللَّهُ لَهُ أَذْهَبَ فَأَدْخُلُ الْجَنَّةَ فَإِنَّ لَكَ مِثْلَ الدُّنْيَا وَعَشْرَةَ أَمْثَالِهَا أَوْ إِنَّ لَكَ عَشْرَةَ أَمْثَالِ الدُّنْيَا - قَالَ - فَيَقُولُ أَتَسْخَرُ بِي - أَوْ أَتَضْحَكُ بِي - وَأَنْتَ الْمَلِكُ» قَالَ لَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَحِكَ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ. قَالَ فَكَانَ يُقَالُ ذَلِكَ أَدْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً.

221. Rəvayət edilir ki, Abdullah ibn Məsud رضي الله عنه demişdir: “Allah Elçisi رضي الله عنه belə buyurdu: “Mən Cəhənnəmdən ən axırıncı çıxanın və Cənnətə ən son daxil olanın kim olacağını bilirəm. O kişi Cəhənnəmdən sürünərək çıxacaq və Uca Allah ona buyuracaq: “Get, Cənnətə gir!” O, Cənnətə girəcək, lakin onun dolu olduğunu güman edərək geri qayıdıb deyəcək:

¹ Əbu Uqbə Həmmam ibn Munəbbih ibn Kamil əl-Yəməni رضي الله عنه tabiinlərin məşhurlarındandır. Hicrətin 131-ci ilində vəfat etmişdir.

² Muslim, 268, 453, 471.

³ Muslim, 275, 482.

“Ey Rəbbim! Mən Cənnəti dolu gördüm”. Uca Allah ona buyuracaq: “Get, Cənnətə gir!” O, yenə Cənnətə girəcək, lakin onun dolu olduğunu güman edərək geri qayıdıb deyəcək: “Ey Rəbbim! Mən Cənnəti dolu gördüm”. Allah ona buyuracaq: “Get, Cənnətə gir! Dünya və onun on misli sənindir və ya dünyanın on misli sənindir!” O deyəcək: “Sən Hökmdar ola-ola mənə gülürsən?” İbn Məsud رضي الله عنه dedi: “Gördüm ki, Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم güldü, hətta azı dişləri göründü. Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم buyurdu: “Bu, Cənnət əhlindən ən aşağı mərtəbəyə sahib olandır” - deyiləcək”.¹

٢٢٢ - عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «أَحْرُ مِنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ رَجُلٌ فَهُوَ يَمْسِي مَرَّةً وَيَكْبُو مَرَّةً وَيَسْفَعُهُ النَّارُ مَرَّةً فَإِذَا مَا جَاوَزَهَا التَّفَّتَ إِلَيْهَا فَقَالَ تَبَارَكَ الَّذِي نَجَّيْتَنِي مِنْكَ لَقَدْ أَعْطَانِي اللَّهُ شَيْئًا مَا أَعْطَاهُ أَحَدًا مِنَ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ. فَتَرَفَعُ لَهُ شَجْرَةٌ فَيَقُولُ أَيُّ رَبِّ أَدْنِي مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ فَلَأَسْتَظِلَّ بِظِلِّهَا وَأَشْرَبَ مِنْ مَائِهَا. فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا ابْنَ آدَمَ لَعَلِّي إِنْ أَعْطَيْتُكَهَا سَأَلْتَنِي غَيْرَهَا. فَيَقُولُ لَا يَا رَبِّ. وَيُعَاهِدُهُ أَنْ لَا يَسْأَلَهُ غَيْرَهَا وَرُبُّهُ يَعِدُّهُ لِأَنَّهُ يَرَى مَا لَا صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ فَيَدْنِيهِ مِنْهَا فَيَسْتَظِلُّ بِظِلِّهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا ثُمَّ تَرَفَعُ لَهُ شَجْرَةٌ هِيَ أَحْسَنُ مِنَ الْأُولَى فَيَقُولُ أَيُّ رَبِّ أَدْنِي مِنْ هَذِهِ لِأَشْرَبَ مِنْ مَائِهَا وَأَسْتَظِلَّ بِظِلِّهَا لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَهَا. فَيَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ أَلَمْ تُعَاهِدْنِي أَنْ لَا تَسْأَلَنِي غَيْرَهَا فَيَقُولُ لَعَلِّي إِنْ أَدْنَيْتُكَ مِنْهَا تَسْأَلَنِي غَيْرَهَا. فَيُعَاهِدُهُ أَنْ لَا يَسْأَلَهُ غَيْرَهَا وَرُبُّهُ يَعِدُّهُ لِأَنَّهُ يَرَى مَا لَا صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ فَيَدْنِيهِ مِنْهَا فَيَسْتَظِلُّ بِظِلِّهَا وَيَشْرَبُ مِنْ مَائِهَا. ثُمَّ تَرَفَعُ لَهُ شَجْرَةٌ عِنْدَ بَابِ الْجَنَّةِ هِيَ أَحْسَنُ مِنَ الْأَوَّلِينَ. فَيَقُولُ أَيُّ رَبِّ أَدْنِي مِنْ هَذِهِ لِأَسْتَظِلَّ بِظِلِّهَا وَأَشْرَبَ مِنْ مَائِهَا لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَهَا. فَيَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ أَلَمْ تُعَاهِدْنِي أَنْ لَا تَسْأَلَنِي غَيْرَهَا قَالَ بَلَى يَا رَبِّ هَذِهِ لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَهَا. وَرُبُّهُ يَعِدُّهُ لِأَنَّهُ يَرَى مَا لَا صَبْرَ لَهُ عَلَيْهِ فَيَدْنِيهِ مِنْهَا فَإِذَا أَدْنَاهُ مِنْهَا فَيَسْمَعُ أَصْوَاتَ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَقُولُ أَيُّ رَبِّ أَدْنَيْتَنِيهَا. فَيَقُولُ يَا ابْنَ آدَمَ مَا يَصْرِيئِي مِنْكَ أَيْرَضِيئِي أَنْ أَعْطَيْتَكَ الدُّنْيَا وَمِثْلَهَا مَعَهَا قَالَ يَا رَبِّ أَتَسْتَهْزِئُ مِنِّي وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ». فَضَحِكَ ابْنُ مَسْعُودٍ فَقَالَ أَلَا تَسْأَلُونَنِي مِمَّ أَضْحَكُ فَقَالُوا مِمَّ أَضْحَكُ قَالَ هَكَذَا ضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالُوا مِمَّ تَضْحَكُ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ «مِنْ ضِحْكِ رَبِّ الْعَالَمِينَ حِينَ قَالَ أَتَسْتَهْزِئُ مِنِّي وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ فَيَقُولُ إِنِّي لَا أَسْتَهْزِئُ مِنْكَ وَلَكِنِّي عَلَى مَا أَشَاءُ قَادِرٌ»

222. İbn Məsud رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم belə buyurdu: “Cənnətə ən axırınıcı girən (körpüdən keçərkən) gah yeriyəcək, gah üzünü üstə düşəcək, gah da alov onun üzünü qarsacaq. Alovu keçdiyi zaman çevrilib ona baxaraq deyəcək: “Məni səndən qurtaran Allah necə də xeyirxahdır! Allaha and olsun ki, Allah nə əvvəlkilərdən, nə də sonrakılardan heç kəsə vermədiyini mənə verdi!” Onun önünə bir ağac çıxarılaacaq və o deyəcək: “Ey Rəbbim! Məni bu ağaca yaxınlaşdır, onun

¹ Muslim, 272, 479.

kölgəsində kölgələnir və suyundan içir". Allah ﷻ: "Ey Adəm övladı, ola bilsin ki, Mən sənə bunu versəm, sən başqa bir şey istəyəcəksən"- deyərək buyuracaq. Adam: "Xeyr, ey Rəbbim!"- deyərək və başqa bir şey istəməyəcəyinə söz verəcək. Allah onu üzrlü sayacaq, çünki o, qarşısında tab gətirə bilməyəcəyi bir nemət görürdü. Allah onu ağaca yaxınlaşdıracaq. O da (ağacın) kölgəsində kölgələnəcək və suyundan içəcək. Sonra qarşısına əvvəlki ağacdən daha gözəl bir ağac çıxarılacaq. O deyərək: "Ey Rəbbim! Məni bu ağaca yaxınlaşdır, onun suyundan içir və kölgəsində kölgələnir. Səndən başqa bir şey istəmirəm". Uca Allah buyuracaq: "Bundan başqa bir şey istəməyəcəyinə dair Mənə söz vermədinmi? Ola bilsin ki, Mən sənə bunu versəm, sən başqa bir şey istəyəcəksən". O da başqa bir şey istəməyəcəyinə söz verəcək. Allah onu üzrlü sayacaq, çünki o, qarşısında tab gətirə bilməyəcəyi bir nemət görürdü. Allah onu ağaca yaxınlaşdıracaq. O da (ağacın) kölgəsində kölgələnəcək və suyundan içəcək. Sonra qarşısına Cənnət qapısının yaxınlığında əvvəlki iki ağacdən daha gözəl bir ağac çıxarılacaq. Adam deyərək: "Ey Rəbbim! Məni bu ağaca yaxınlaşdır, onun kölgəsində kölgələnir və suyundan içir. Səndən başqa bir şey istəmirəm". Uca Allah: "Ey Adəm övladı, başqa bir şey istəməyəcəyinə dair Mənə söz vermədinmi?"- deyərək buyuracaq. O deyərək: "Bəli, ey Rəbbim! Bunu istəyirəm, başqa heç nə istəmirəm". Allah onu üzrlü sayacaq, çünki o, qarşısında tab gətirə bilməyəcəyi bir nemət görürdü. Allah onu ağaca yaxınlaşdıracaq. O, ağaca yaxınlaşanda Cənnət əhlinin səsinə eşidəcək. O deyərək: "Ey Rəbbim, məni ora daxil et!" Allah buyuracaq: "Məndən istədiklərinə nə son qoyacaq? Sənə dünya və bir o qədərini versəm, bu səni razı edərmimi?" Adam: "Ey Rəbbim! Sən aləmlərin Rəbbi olduğun halda mənə istehza edirsən?"- deyərək". (Bunları rəvayət etdikdən sonra) İbn Məsud güldü və dedi: "Nəyə güldüyümü soruşmursunuz?" Dedilər: "Nəyə güldün?" O dedi: "Allah Elçisi ﷺ də beləcə güldü və ondan: "Nəyə gülürsən, ey Allahın Elçisi?"- deyərək soruşdular. O dedi: "Aləmlərin Rəbbinin qulun: "Sən bütün aləmlərin Rəbbi olduğun halda mənə istehza edirsən?"- sözünə gülməsinə gülürəm". Allah da ona belə

deyəcək: “Mən sənə istehza etmirəm, Mən istədiyimi etməyə qadirəm”.¹

۲۲۳ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَخْبَرَهُمَا أَنَّ النَّاسَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ ، هَلْ نَرَى رَبَّنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ «هَلْ تُمَارُونَ فِي الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ لَيْسَ دُونَهُ سَحَابٌ». قَالُوا لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ «فَهَلْ تُمَارُونَ فِي الشَّمْسِ لَيْسَ دُونَهَا سَحَابٌ». قَالُوا لَا. قَالَ «فَأَيْكُمْ تَرَوْنَهُ كَذَلِكَ، يُحْشِرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَيَقُولُ مَنْ كَانَ يَعْبُدُ شَيْئًا فَلْيَتَّبِعْ. فَمِنْهُمْ مَنْ يَتَّبِعُ الشَّمْسَ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَتَّبِعُ الْقَمَرَ وَمِنْهُمْ مَنْ يَتَّبِعُ الطَّوَاغِيَّتَ، وَتَبَقِيَ هَذِهِ الْأُمَّةُ فِيهَا مُنَافِقُوهَا، فَيَأْتِيهِمُ اللَّهُ فَيَقُولُ أَنَا رَبُّكُمْ فَيَقُولُونَ هَذَا مَكَانُنَا حَتَّى يَأْتِينَا رَبُّنَا، فَإِذَا جَاءَ رَبُّنَا عَرَفْنَاَهُ. فَيَأْتِيهِمُ اللَّهُ فَيَقُولُ أَنَا رَبُّكُمْ. فَيَقُولُونَ أَنْتَ رَبُّنَا. فَيَدْعُوهُمْ فَيَضْرِبُ الصِّرَاطَ بَيْنَ ظَهْرَانِي جَهَنَّمَ، فَأَكُونُ أَوَّلَ مَنْ يَجُوزُ مِنَ الرَّسُولِ بِأَمْتِيهِ، وَلَا يَتَكَلَّمُ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ إِلَّا الرَّسُولُ، وَكَلَامُ الرَّسُولِ يَوْمَئِذٍ اللَّهُ سَلَّمَ سَلَّمَ. وَفِي جَهَنَّمَ كَلَابِيبٌ مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ، هَلْ رَأَيْتُمْ شَوْكَ السَّعْدَانِ». قَالُوا نَعَمْ. قَالَ «فَأَيْنَا مِثْلُ شَوْكِ السَّعْدَانِ، غَيْرَ أَنَّهُ لَا يَعْلَمُ قَدْرَ عَظَمِهَا إِلَّا اللَّهُ، تَخْطِفُ النَّاسَ بِأَعْمَالِهِمْ، فَمِنْهُمْ مَنْ يُوقِبُ بِعَمَلِهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يُخْرَدُ لَمْ يَنْجُو، حَتَّى إِذَا أَرَادَ اللَّهُ رَحْمَةً مَنْ أَرَادَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، أَمَرَ اللَّهُ الْمَلَائِكَةَ أَنْ يُخْرِجُوا مَنْ كَانَ يَعْبُدُ اللَّهَ، فَيُخْرِجُونَهُمْ وَيَعْرِفُونَهُمْ بِأَنَارِ السُّجُودِ، وَحَرَّمَ اللَّهُ عَلَى النَّارِ أَنْ تَأْكُلَ أَثَرَ السُّجُودِ فَيُخْرِجُونَ مِنَ النَّارِ، فَكُلُّ ابْنِ آدَمَ تَأْكُلُهُ النَّارُ إِلَّا أَثَرَ السُّجُودِ، فَيُخْرِجُونَ مِنَ النَّارِ قَدِ امْتَحَشُوا، فَيَصْبُ عَلَيْهِمْ مَاءُ الْحَيَاةِ، فَيَنْبُتُونَ كَمَا تَنْبُتُ الْجَبَّةُ فِي حَمِيلِ السَّبِيلِ، ثُمَّ يَفْرُغُ اللَّهُ مِنَ الْقَضَاءِ بَيْنَ الْعِبَادِ، وَيَبْقَى رَجُلٌ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، وَهُوَ أَجْرُ أَهْلِ النَّارِ دُخُولًا الْجَنَّةَ، مُقْبِلٌ بِوَجْهِهِ قِبَلَ النَّارِ فَيَقُولُ يَا رَبِّ اصْرِفْ وَجْهِي عَنِ النَّارِ، قَدْ قَسْبَنِي رِيحُهَا، وَأَحْرَقَنِي ذُكَاؤُهَا. فَيَقُولُ هَلْ عَسَيْتَ إِنْ فَعَلْتُ ذَلِكَ بِكَ أَنْ تَسْأَلَ غَيْرَ ذَلِكَ فَيَقُولُ لَا وَعِزَّتِكَ. فَيُعْطِي اللَّهُ مَا يَشَاءُ مِنْ عَهْدٍ وَمِيثَاقٍ، فَيَصْرِفُ اللَّهُ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ، فَإِذَا أَقْبَلَ بِهِ عَلَى الْجَنَّةِ رَأَى بَهْجَتَهَا سَكَتَ مَا يَشَاءُ اللَّهُ أَنْ يَسْكُتَ، ثُمَّ قَالَ يَا رَبِّ قَدَّمْتَنِي عِنْدَ بَابِ الْجَنَّةِ. فَيَقُولُ اللَّهُ لَهُ أَلَيْسَ قَدْ أُعْطِيتَ الْعُهُودَ وَالْمَوَاقِيقَ أَنْ لَا تَسْأَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنْتَ سَأَلْتَ فَيَقُولُ يَا رَبِّ لَا أَكُونُ أَشَقَى خَلْقِكَ. فَيَقُولُ فَمَا عَسَيْتَ إِنْ أُعْطِيتَ ذَلِكَ أَنْ لَا تَسْأَلَ غَيْرَهُ فَيَقُولُ لَا وَعِزَّتِكَ لَا أَسْأَلُ غَيْرَ ذَلِكَ. فَيُعْطِي رَبَّهُ مَا يَشَاءُ مِنْ عَهْدٍ وَمِيثَاقٍ، فَيَقْدُمُهُ إِلَى بَابِ الْجَنَّةِ، فَإِذَا بَلَغَ بَابَهَا، فَرَأَى زَهْرَتَهَا وَمَا فِيهَا مِنَ النَّصْرَةِ وَالسُّرُورِ، فَيَسْكُتُ مَا يَشَاءُ اللَّهُ أَنْ يَسْكُتَ، فَيَقُولُ يَا رَبِّ أَدْخِلْنِي الْجَنَّةَ. فَيَقُولُ اللَّهُ وَيَحْكُ يَا ابْنَ آدَمَ مَا أَعْدَرَكِ، أَلَيْسَ قَدْ أُعْطِيتَ الْعَهْدَ وَالْمِيثَاقَ أَنْ لَا تَسْأَلَ غَيْرَ الَّذِي أُعْطِيتَ فَيَقُولُ يَا رَبِّ لَا تَجْعَلْنِي أَشَقَى خَلْقِكَ. فَيَضْحَكُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهُ، ثُمَّ يَأْذُنُ لَهُ فِي دُخُولِ الْجَنَّةِ فَيَقُولُ تَمَنَّ. فَيَتَمَنَّى حَتَّى إِذَا انْقَطَعَتْ أُمْنِيَّتُهُ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ تَمَنَّ كَذَا وَكَذَا. أَقْبَلَ يَذْكُرُهُ رَبُّهُ، حَتَّى إِذَا انْتَهَتْ بِهِ الْأَمَانِيُّ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى لَكَ ذَلِكَ وَمِثْلُهُ مَعَهُ». قَالَ أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ لِأَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «قَالَ اللَّهُ لَكَ ذَلِكَ وَعَشْرَةٌ أَمْثَالِهِ». قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ لَمْ أَحْفَظْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَّا قَوْلَهُ «لَكَ ذَلِكَ وَمِثْلُهُ مَعَهُ». قَالَ أَبُو سَعِيدٍ إِنِّي سَمِعْتُهُ يَقُولُ «ذَلِكَ لَكَ وَعَشْرَةٌ أَمْثَالِهِ»

223. Əbu Hureyra رضي الله عنه rəvayət edir ki, bir dəfə camaat soruşdu: “Ey Allahın Elçisi! Qiyamət günü Rəbbimizi görə biləcəyikmi?” Allah Elçisi ﷺ dedi: “Məgər siz buludla örtülməmiş on dörd gecəlik ayı (görəcə-

¹ Muslim, 274, 481.

yinizə) şübhə edirsiniz?" Onlar: "Xeyr, ey Allahın Elçisi!"- deyər cavab verdilər. Allah Elçisi ﷺ dedi: "Məgər siz buludla örtülməmiş günəşi (görəcəyinizə) şübhə edirsiniz?" Onlar: "Xeyr!"- dedilər. Allah Elçisi ﷺ buyurdu: "Rəbbinizi də beləcə görəcəksiniz. Qiyamət günü insanlar məşhərə toplanacaq və Allah buyuracaq: "Kim nəyə ibadət edirdisə, qoy onun ardınca getsin!" Beləliklə, onlardan kimisi günəşin, kimisi ayın, kimisi də tağutların¹ ardınca gedəcək. Axırda bu ümmət, içində olan münafıqlarla birlikdə qalacaqlar. Allah onların yanına gəlib buyuracaq: "Mən sizin Rəbbinizəm!" Onlar (Onu tanımadıqlarına görə) deyəcəklər: "Rəbbimiz gələndək bura bizim yerimiz (olacaq), Rəbbimiz gələndə biz Onu tanıyacağıq". Sonra Allah onların yanına gəlib buyuracaq: "Mən sizin Rəbbinizəm!" Onlar (Onu tanıyacaq və): "Sən bizim Rəbbimizsən!"- deyəcəklər. (Bundan sonra) Allah onları çağıracaq, Cəhənnəmin üzərində körpü² qurulacaq və ümməti ilə birlikdə bu körpüdən keçən elçilərin birincisi mən olacağam. O gün elçilərdən başqa heç kəs danışa bilməyəcək, elçilər isə deyəcəklər: "Allahım, xilas et, xilas et!" Cəhənnəmdə sadan³ tikanlarına bənzər qarmaqlar vardır. Siz sadan tikanlarını görmüsünüzmü?" Əshabələr: "Bəli!"- dedilər. Allah Elçisi ﷺ buyurdu: "Bu qarmaqlar sadan tikanlarına bənzəyirlər, lakin Allahdan başqa heç kəs onların nə qədər böyük olduğunu bilmir. Onlar insanları əməllərinə görə tutacaqlar, kimisi əməlinə görə məhv olacaq, kimisi də didik-didik ediləcək, lakin axırda xilas olacaq. Nəhayət, Allah Cəhənnəmə vasil olanlardan dilədiyinə mərhəmət göstərmək istədiyi zaman mələklərə Allaha ibadət etmiş kimsələri (oradan) çıxarmağı əmr edəcək. Mələklər onları (üzlərindəki) səcdə izindən tanıyıb (oradan) çıxaracaqlar. Belə ki, Allah Cəhənnəm oduna səcdə izlərini yandırır-yaxmağı haram etmişdir. Beləliklə, onlar Cəhənnəmdən çıxacaqlar. Od Adəm övladının vücudunu səcdə yerləri istisna olmaqla, başdan ayağa yandırır-yaxacaq və onlar sümüklərinə qədər yanmış halda oddan çıxacaqlar. Bundan sonra onların üstünə dirilik

¹ Allahdan başqa ona ibadətdən razı olan hər bir kəs.

² Tərcümədə buna Sirat, qıl körpüsü deyilir.

³ Dadı şirin tikanlı bir bitkidir.

suyu töküləcək və onlar selin gətirdiyi toxumun cücərib yetişdiyi kimi diriləcəklər. Nəhayət, Allah Öz qulları üzərində mühakiməsini bitirdikdə Cənnətlə Cəhənnəm arasında bir nəfər qalacaq. Bu adam Cəhənnəmdən çıxıb Cənnətə girən kimsələrin axırıncısı olacaq. Onun üzü Cəhənnəmə tərəf olacaq və o deyəcək: "Ey Rəbbim, mənim üzümü oddan döndər, çünki onun tüstüsü məni zəhərləmiş, alovu da məni yandırır-yaxmışdır!" Allah buyuracaq: "Bu istədiyin yerinə yetirilsə, başqa bir şey istəyəcəksənmi?" Bu adam: "Sənin İzzətinə and olsun ki, yox!"- deyəcək və Allaha dilədiyi qədər and içib söz verəcək. Allah da onun üzünü oddan döndərəcək. Allah onun üzünü Cənnətə tərəf çevirdikdə o, (Cənnətin) gözəlliyini görüb Allahın istədiyi qədər susacaq, sonra isə deyəcək: "Ey Rəbbim, məni Cənnətin qapısına yaxınlaşdır". Allah ona buyuracaq: "Məgər sən and içib söz verməmişdin ki, bu istədiyindən başqa heç nə istəməyəcəksən?" O deyəcək: "Ey Rəbbim, qoy Sənin yaratdıqlarının ən bədbəxti mən olmayım!" Allah buyuracaq: "Bu istədiyin yerinə yetirilsə, başqa bir şey istəməyəcəksənmi?" O (yenə): "Sənin İzzətinə and olsun ki, mən başqa heç nə istəməyəcəyəm"- deyəcək və Allaha dilədiyi qədər and içib söz verəcək. Allah da onu Cənnətin qapısına yaxınlaşdıracaq. Cənnətin qapısına çatdıqda onun gözəlliyini, içindəki sevinc və zövq-səfanı görüb Allahın istədiyi qədər susacaq, sonra da deyəcək: "Ey Rəbbim, məni Cənnətə daxil et!" Allah buyuracaq: "Vay sənin halına, Ey Adəm övladı, sən nə qədər vədinə xilaf çıxırsan! Məgər sən and içib söz verməmişdin ki, sənə verilənlərdən başqa heç nə istəməyəcəksən?" O deyəcək: "Ey Rəbbim, qoy Sənin yaratdıqlarının ən bədbəxti mən olmayım!" Belə olduqda Allah ﷻ güləcək, sonra ona Cənnətə daxil olmağa izn verəcək və buyuracaq: "(Nə diləyirsən) dilə!" O adam o qədər diləyəcək ki, axırda (heç bir) diləyi qalmayacaq və Allah ﷻ buyuracaq: "Filan və filan şeyləri də dilə!" Beləcə, Rəbbi ona (onun istəklərini) xatırladacaq. Artıq onun heç bir istəyi qalmadıqda Uca Allah buyuracaq: "Sənə bu istədiklərin və bir o qədəri də (verilmişdir)". Əbu Səid əl-Xudri Əbu Hureyraya dedi: "Allah Elçisi ﷺ demişdir ki, Allah buyuracaq: "Sənə bu istədiklərin, üstəlik onun on misli (verilmişdir)". Əbu Hureyra da (ona,

belə) cavab verdi: “Mən Allah Elçisinin ﷺ: “Sənə bu istədiklərin və bir o qədəri də (verilmişdir)”- dediyini yadda saxlamışam. Əbu Səid əl-Xudri isə dedi: “Mən isə onun: “Sənə bu istədiklərin, üstəlik onun on misli (verilmişdir)”- dediyini eşitmişəm”.¹

۲۲۴ - عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنِّي لَأَعْلَمُ آخِرَ أَهْلِ الْجَنَّةِ دُخُولًا وَآخِرَ أَهْلِ النَّارِ خُرُوجًا مِنْهَا رَجُلٌ يُؤْتَى بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقَالُ اعْرِضُوا عَلَيَّ صِغَارَ ذُنُوبِهِ وَارْفَعُوا عَنْهُ كِبَارَهَا فَتُعْرَضُ عَلَيْهِ صِغَارُ ذُنُوبِهِ فَيَقَالُ عَمِلْتَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا وَكَذَا وَعَمِلْتَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا وَكَذَا فَيَقُولُ نَعَمْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُنْكِرَ وَهُوَ مُشْفِقٌ مِنْ كِبَارِ ذُنُوبِهِ أَنْ تُعْرَضَ عَلَيْهِ فَيَقَالُ لَهُ فَإِنَّ لَكَ مَكَانَ كُلِّ سَيِّئَةٍ حَسَنَةً فَيَقُولُ رَبِّ قَدْ عَمِلْتُ أَشْيَاءَ لَا أَرَاهَا هَا هُنَا فَلَقَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَجَّكَ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ

224. Rəvayət edilir ki, Əbu Zərr ؓ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Mən Cəhənnəmdən ən axırını çıxanın və Cənnətə ən axırını daxil olanın kim olacağını bilirəm. Qiyamət günü o, (Allahın hüzuruna) gətiriləcək və belə deyiləcək: “Onun kiçik günahlarını ona bildirin, böyük günahlarını isə (əməl dəftərindən) silin”. Kiçik günahları ona bildiriləcək və belə deyiləcək: “Sən filan gün bunları etdin, filan gün bunları etdin”. O: “Bəli”- deyə cavab verəcək və ona bildirilən günahların böyüklüyündən qorxduğuna görə onları inkar edə bilməyəcək. Bu vaxt ona belə buyurulacaq: “Hər günahının yerinə sənün üçün bir savab var”. Bu zaman o deyəcək: “Ey Rəbbim! Mən elə şeylər etmişəm ki, onları burada görmürəm!?” Gördüm ki, Allah Elçisi ﷺ güldü, hətta azı dişləri göründü”.²

۲۲۵ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يَجْمَعُ اللَّهُ الْأَوْلِينَ وَالْآخِرِينَ لِمَقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ، فَيَأْمَأُ أَرْبَعِينَ سَنَةً، شَاحِصَةً أَبْصَارُهُمْ [إِلَى السَّمَاءِ] يَنْتَظِرُونَ فَصَلَ الْقَضَاءِ، قَالَ: وَيَنْزِلُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي ظِلِّ مَنْ الْعَمَامِ مِنَ الْعَرْشِ إِلَى الْكُرْسِيِّ، ثُمَّ يُنَادِي مُنَادٍ: أَيُّهَا النَّاسُ! أَلَمْ تَرْضَوْا مِنْ رَبِّكُمْ الَّذِي خَلَقَكُمْ، وَرَزَقَكُمْ، وَأَمَرَكُمْ أَنْ تَعْبُدُوهُ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئاً أَنْ يُولِيَ كُلَّ أَنْاسٍ مِنْكُمْ مَا كَانُوا [يَتَوَلَّوْنَ وَ] يَعْبُدُونَ فِي الدُّنْيَا، أَلَيْسَ ذَلِكَ عَدْلًا مِنْ رَبِّكُمْ؟ قَالُوا: بَلَى، فَلَيَنْطَلِقُ كُلُّ قَوْمٍ إِلَى مَا كَانُوا يَعْبُدُونَ وَيَتَوَلَّوْنَ فِي الدُّنْيَا، قَالَ: فَيَنْطَلِقُونَ وَيُمْتَلُّ لَهُمْ أَشْبَاهُ مَا كَانُوا يَعْبُدُونَ، فَمِنْهُمْ مَنْ يَنْطَلِقُ إِلَى الشَّمْسِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْطَلِقُ إِلَى الْقَمَرِ وَالْأَوْثَانِ مِنَ الْحِجَارَةِ وَأَشْبَاهِ مَا كَانُوا يَعْبُدُونَ، قَالَ: وَيُمْتَلُّ لِمَنْ كَانَ يَعْبُدُ عَيْسَى

¹ əl-Buxari, 764, 773, 806; Muslim, 267, 469.

² Muslim, 277, 487.

شَيْطَانٌ عَيْسَى، وَيُمَثِّلُ لِمَنْ كَانَ يَعْبُدُ عَزِيرًا شَيْطَانُ عَزِيرٍ، وَيَقِي مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأُمَّتَهُ، قَالَ: فَيَمَثِّلُ الرَّبَّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى، فَيَأْتِيهِمْ فَيَقُولُ: مَا لَكُمْ لَا تَنْطَلِقُونَ كَمَا انْطَلَقَ النَّاسُ؟ قَالَ: فَيَقُولُونَ: إِنَّ لَنَا إِلَهًا مَا رَأَيْنَاهُ [بَعْدُ] فَيَقُولُ: هَلْ تَعْرِفُونَهُ إِنْ رَأَيْتُمُوهُ؟ فَيَقُولُونَ: إِنْ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ عِلْمَةٌ إِذَا رَأَيْنَاهَا عَرَفْنَاهُ قَالَ: فَيَقُولُ: مَا هِيَ؟ فَيَقُولُونَ: يَكْشِفُ عَنْ سَاقِهِ [قَالَ] فَعِنْدَ ذَلِكَ يَكْشِفُ عَنْ سَاقِهِ فَيَخِرُّ كُلُّ مَنْ كَانَ لَظْهَرِهِ طَبَقٌ سَاجِدًا، وَيَقِي قَوْمَ ظُهُورِهِمْ كَصَبَاصِي الْبَقَرِ يُرِيدُونَ السُّجُودَ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿وَقَدْ كَانَ يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ﴾ ثُمَّ يَقُولُ: ارْفَعُوا رُؤُوسَكُمْ، فَيَرْفَعُونَ رُؤُوسَهُمْ، فَيُعْطِيهِمْ نُورَهُمْ عَلَى قَدْرِ أَعْمَالِهِمْ، فَمِنْهُمْ مَنْ يُعْطَى نُورَهُ مِثْلَ الْحَبْلِ الْعَظِيمِ يَسْعَى بَيْنَ يَدَيْهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يُعْطَى نُورَهُ أَصْعَرَ مِنْ ذَلِكَ، وَمِنْهُمْ مَنْ يُعْطَى نُورًا مِثْلَ النَّخْلَةِ بَيْنِيهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يُعْطَى نُورًا أَصْعَرَ مِنْ ذَلِكَ حَتَّى يَكُونَ آخِرُهُمْ رَجُلًا يُعْطَى نُورَهُ عَلَى إِبْهَامِ قَدَمِهِ بُضِيءٍ مَرَّةً، وَيُظْفَأُ مَرَّةً، فَإِذَا أَضَاءَ قَدَمَهُ قَدِيمَ [دَمَشِي] وَإِذَا طَفَى قَامَ، قَالَ: وَالرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَمَامَهُمْ حَتَّى يَمُرَّ بِهِمْ إِلَى النَّارِ فَيَقِي أُنْرَهُ كَحَدِّ السَّنْفِ [دَحْضُ مَزَلَةٍ] قَالَ: فَيَقُولُ: مُرُوا، فَيَمُرُونَ عَلَى قَدْرِ نُورِهِمْ، مِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ كَالرَّيْحِ الْعَيْنِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ كَالْبَرْقِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ كَالسَّحَابِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ كَأَنْقِضَاضِ الْكُوكَبِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ كَالرَّيْحِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ كَشَدِّ الْفَرَسِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَمُرُّ كَشَدِّ الرَّجْلِ، حَتَّى يَمُرَّ الَّذِي أُعْطِيَ نُورَهُ عَلَى ظَهْرِ [إِبْهَامِ] قَدَمِهِ يَحْبُوا عَلَى وَجْهِهِ وَيَدَيْهِ وَرِجْلَيْهِ، تَخِرُّ يَدٌ وَتَعْلُقُ يَدٌ، وَتَخِرُّ رِجْلٌ وَتَعْلُقُ رِجْلٌ، وَتُصِيبُ حَوَانِيهُ النَّارِ، فَلَا يَزَالُ كَذَلِكَ حَتَّى يَخْلُصَ، فَإِذَا خَلَصَ وَقَفَ عَلَيْهَا فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أُعْطَانِي مَا لَمْ يُعْطِ أَحَدًا، إِذْ أَنْجَانِي مِنْهَا بَعْدَ إِذْ رَأَيْتُهَا، قَالَ: فَيَنْطَلِقُ بِهِ إِلَى غَدِيرٍ عِنْدَ بَابِ الْحَنَّةِ فَيَعْتَسِلُ، فَيَعُودُ إِلَيْهِ رِيحُ أَهْلِ الْحَنَّةِ وَالْوَأَانِهِمْ فَيَرَى مَا فِي الْحَنَّةِ مِنْ خِلَالِ الْبَابِ، فَيَقُولُ: رَبِّ أَدْخِلْنِي الْحَنَّةَ ، فَيَقُولُ اللَّهُ [لَهُ] أَسْأَلُ الْحَنَّةَ وَقَدْ تَحْتِثُكَ مِنَ النَّارِ؟ فَيَقُولُ: رَبِّ اجْعَلْ بَيْنِي وَبَيْنَهَا حِجَابًا حَتَّى لَا أَسْمَعُ حَسِيسَهَا، قَالَ: فَيَدْخُلُ الْحَنَّةَ، فَيَرَى أَوْ يُرْفَعُ لَهُ مَنْزِلًا أَمَامَ ذَلِكَ كَأَنَّ مَا هُوَ فِيهِ بِالنِّسْبَةِ إِلَيْهِ حُلْمٌ، فَيَقُولُ: رَبِّ أَعْطِنِي ذَلِكَ الْمَنْزِلَ، فَيَقُولُ [لَهُ] لَعَلَّكَ إِنْ أُعْطَيْتُكَ تَسْأَلُ غَيْرَهُ؟ فَيَقُولُ: لَا وَعَزَّتْكَ لَا أَسْأَلُكَ غَيْرَهُ، وَأَتَى مَنْزِلَ أَحْسَنَ مِنْهُ؟ فَيُعْطَاهُ فَيَتَزَلَّهُ، وَيَرَى أَمَامَ ذَلِكَ مَنْزِلًا، كَأَنَّ مَا هُوَ إِلَيْهِ حُلْمٌ قَالَ: رَبِّ أَعْطِنِي ذَلِكَ الْمَنْزِلَ، فَيَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: لَعَلَّكَ إِنْ أُعْطَيْتُكَ تَسْأَلُ غَيْرَهُ؟ قَالَ: لَا وَعَزَّتْكَ [لَا أَسْأَلُكَ] وَأَتَى مَنْزِلَ أَحْسَنَ مِنْهُ؟ قَالَ فَيُعْطَاهُ، فَيَنْزِلُهُ ثُمَّ يَسْكُتُ. فَيَقُولُ اللَّهُ حَلِّ ذِكْرَهُ: مَا لَكَ لَا تَسْأَلُ؟ فَيَقُولُ: رَبِّ قَدْ سَأَلْتُكَ حَتَّى اسْتَحْيَيْتُكَ [وَأَقْسَمْتُ لَكَ حَتَّى اسْتَحْيَيْتُكَ] فَيَقُولُ اللَّهُ حَلِّ ذِكْرَهُ: أَلَمْ تَرْضَ أَنْ أُعْطِيكَ مِثْلَ الدُّنْيَا مِنْذُ خَلَقْتُهَا إِلَى يَوْمِ أَفْيَيْتُهَا وَعَشْرَةَ أَصْعَافِهِ؟ فَيَقُولُ: أَتَهْزَأُ بِي وَأَنْتَ رَبُّ الْعِزَّةِ؟ [فَضَحِكَ الرَّبُّ وَجَّحَ مِنْ قَوْلِهِ] قَالَ: فَرَأَيْتَ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ إِذَا بَلَغَ هَذَا الْمَكَانَ مِنْ هَذَا الْحَدِيثِ ضَحِكَ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ! قَدْ سَمِعْتُكَ تُحَدِّثُ هَذَا الْحَدِيثَ مِرَارًا كُلَّمَا بَلَغْتَ هَذَا الْمَكَانَ ضَحَيْتَ؟ فَقَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُحَدِّثُ هَذَا الْحَدِيثَ مِرَارًا كُلَّمَا بَلَغَ هَذَا الْمَكَانَ مِنْ هَذَا الْحَدِيثِ ضَحِكَ، حَتَّى تَبْدُو أَضْرَاسَهُ، قَالَ: فَيَقُولُ الرَّبُّ حَلِّ ذِكْرَهُ: لَا وَلَكِنِّي عَلَى ذَلِكَ قَادِرٌ، فَيَقُولُ: أَلْحَقِيَنِ بِالنَّاسِ، فَيَقُولُ الْحَقُّ بِالنَّاسِ، قَالَ: فَيَنْطَلِقُ يَرْمُلُ فِي الْحَنَّةِ حَتَّى إِذَا دَنَا مِنَ النَّاسِ رَفَعَ لَهُ قَصْرًا مِنْ دُرَّةٍ، فَيَخِرُّ سَاجِدًا، فَيُقَالُ لَهُ: ارْفَعْ رَأْسَكَ مَالِكُ؟ فَيَقُولُ: رَأَيْتَ رَبِّي أَوْ تَرَأَى لِي رَبِّي، فَيُقَالُ لَهُ: إِنَّمَا هُوَ مَنْزِلٌ مِنْ مَنَازِلِكَ، قَالَ: ثُمَّ يَلْقَى رَجُلًا فَيَتَهَيَّأُ لِلسُّجُودِ لَهُ، فَيُقَالُ لَهُ: مَهْ؟ مَالِكُ فَيَقُولُ: رَأَيْتَ أَنَّكَ مَلِكٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، فَيَقُولُ: إِنَّمَا أَنَا خَازِنٌ مِنْ خَازِنِكَ، وَعَبْدٌ مِنْ عِبِيدِكَ تَحْتِ يَدِي أَلْفُ قَهْرَمَانَ عَلَى مِثْلِ مَا أَنَا عَلَيْهِ، قَالَ: فَيَنْطَلِقُ أَمَامَهُ حَتَّى يَفْتَحَ لَهُ بَابَ الْقَصْرِ، قَالَ: وَهُوَ مِنْ دُرَّةٍ مُجَوَّفَةٍ سَقَائِفُهَا وَأَبْوَابُهَا وَأَعْلَاقُهَا وَمَفَاتِيحُهَا مِنْهَا تَسْتَقْبِلُهُ جَوْهَرَةٌ خَضْرَاءُ مُبْطَنَةٌ بِحُمْرَاءَ (فِيهَا سَبْعُونَ بَابًا، كُلُّ بَابٍ يُفْضِي إِلَى جَوْهَرَةٍ خَضْرَاءَ مُبْطَنَةٍ) كُلُّ جَوْهَرَةٍ تُفْضِي إِلَى جَوْهَرَةٍ عَلَى غَيْرِ لَوْنٍ

الأخرى، في كلِّ جوهرة سرورٍ وأزواجٍ ووصائفٍ أدتاهنَّ حوراءُ عيناؤها سبعونَ حلةً يرى مُحُّ ساقِها مِن وراءِ حُلِّها كبدِها مرآتهُ، وكبدُها مرآتها إذا أعرَضَ عنها إغراضةٌ إزدادتُ في عَيْنِهِ سَبْعِينَ ضِعْفًا [عَمَّا كَانَتْ قَبْلَ ذَلِكَ، وَإِذَا أَعْرَضَتْ عَنْهُ إِغْرَاضُهُ إِزْدَادَ فِي عَيْنِهَا سَبْعِينَ ضِعْفًا عَمَّا كَانَتْ قَبْلَ ذَلِكَ، وَاللَّهُ لَقَدْ إِزْدَدَتْ فِي عَيْنِي سَبْعِينَ ضِعْفًا وَتَقُولُ لَهُ: وَأَنْتَ وَاللَّهُ لَقَدْ إِزْدَدْتَ فِي عَيْنِي سَبْعِينَ ضِعْفًا] فَيَقَالُ لَهُ: أَشْرَفَ، فَيُشْرَفُ، فَيَقَالُ لَهُ: مَلِكُكَ مَسِيرَةٌ مِئَةٌ عَامٌ يَنْفُذُهُ بَصْرُكَ». قَالَ: فَقَالَ عُمَرُ: أَلَا تَسْمَعُ مَا يُحَدِّثُنَا ابْنُ أُمِّ عَبْدِ يَاقَةَ! عَنِ أَهْلِ الْحِجَّةِ مَنْزِلًا، فَكَيْفَ أَغْلَاهُمْ؟ قَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ! مَا لَآ عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، إِنَّ اللَّهَ جَلَّ ذِكْرُهُ جَعَلَ دَارًا فَجَعَلَ فِيهَا مَا شَاءَ مِنَ الْأَزْوَاجِ وَالشَّجَرَاتِ وَالْأَشْرَبَةِ، ثُمَّ أَطْبَقَهَا ثُمَّ لَمْ يَرَهَا أَحَدٌ مِنْ خَلْقِهِ لَا جَبْرِيلَ وَلَا غَيْرَهُ مِنَ الْمَلَائِكَةِ ثُمَّ قَرَأَ كَعْبٌ ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ قَالَ: وَخَلَقَ دُونَ ذَلِكَ حَتِّينَ، وَزَيَّنَهُمَا بِمَا شَاءَ، وَأَرَاهُمَا مَنْ شَاءَ مِنْ خَلْقِهِ ثُمَّ قَالَ: فَمَنْ كَانَ كِتَابُهُ فِي عِلِّيْنِ نَزَلَ تِلْكَ الدَّارِ الَّتِي لَمْ يَرَهَا أَحَدٌ حَتَّىٰ إِنَّ الرَّجُلَ مِنْ أَهْلِ عِلِّيْنِ لَيَخْرُجُ فَيَسِيرُ فِي مَلِكِهِ، فَلَا تَبْقَىٰ حَيْمَةٌ مِنْ حَيْمِ الْحِجَّةِ إِلَّا دَخَلَهَا مِنْ ضَوْءٍ وَجْهِهِ، فَيَسْتَبْشِرُونَ بِرِجْعِهِ، فَيَقُولُونَ: وَاهَا لِهَذَا الرَّجُلِ! هَذَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ عِلِّيْنِ قَدْ خَرَجَ يَسِيرُ فِي مَلِكِهِ، قَالَ: وَيُحَاكُ يَا كَعْبُ! إِنَّ هَذِهِ الْقُلُوبَ قَدْ اسْتَرَسَلَتْ فَأَقْبَضُهَا، فَقَالَ كَعْبٌ [وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ] إِنَّ لِحَبَنَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَزُفْرَةٌ مَا مِنْ مَلِكٍ مُقَرَّبٍ، وَلَا نَبِيٍّ مُرْسَلٍ، إِلَّا خَرَّ لِرُكْبَتَيْهِ حَتَّىٰ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلَ اللَّهِ لَيَقُولُ: رَبِّ نَفْسِي نَفْسِي حَتَّىٰ لَوْ كَانَ لَكَ عَمَلٌ سَبْعِينَ نَبِيًّا إِلَىٰ عَمَلِكَ لَطَنَنْتَ أَنْ لَا تَنْجُو.

225. Abdullah ibn Məsud ﷺ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Allah bəlli bir günün müəyyən edilmiş vaxtı (insanlardan) birinciləri və axırıncıları bir yerə toplayacaq. Onlar qırx il ayaq üstə gözləri bərəlməmiş halda (göyə baxaraq), (aralarında) hökm verilməsini gözləyəcəklər. Allah ﷻ bulud kölgəsində Ərşdən Kürsüyə enəcək. Sonra bir carçı belə səslənəcək: “Ey insanlar! Məgər sizi yaradan, sizə ruzi verən, Ona ibadət edib, heç bir şeyi şərik qoşmamağı və hər qəbiləyə (qövmə) dünyada (Allahdan başqa) dost tutub ibadət etdiyinin arxasınca getməyi əmr edən Rəbbinizdən razı deyilsinizmi? Məgər bu Rəbbiniz tərəfindən ədalətli deyilmi?” Onlar: “Bəli”- deyə cavab verəcəklər. Allah buyuracaq: “Elə isə hər bir qövm dünyada (Allahdan başqa) dost tutub ibadət etdiyinin yanına getsin”. Bu zaman onların qarşısında (dünyada ikən Allahdan başqa) ibadət etdikləri şeylərin bənzəri peyda olacaq və onlar da bu bənzərlərə tərəf gedəcəklər. Onlardan kimisi günəşə, kimisi aya, kimisi daşdan düzəldilən bütələrə və ibadət etdikləri başqa bu kimi şeylərin bənzərlərinə doğru gedəcəklər. İsayə ibadət edənlərin qarşısında İsanın şeytanı, Üzeyrə ibadət edənlərin qarşısında isə Üzeyrin şeytanı peyda olacaq. (Axırda) Muhəmməd ﷺ və

onun ümməti qalacaq. Uca Rəbb onlara görünərək onların yanına gələcək və buyuracaq: “Nə üçün siz insanların (ibadət etdiklərinə doğru) getdikləri kimi getmirsiniz?” Onlar deyəcəklər: “Həqiqətən, bizim İlahımız var, lakin biz Onu indiyə kimi görməmişik”. Allah buyuracaq: “Siz Onu görsəniz tanıyarsınız mı?” Onlar deyəcəklər: “Bizimlə Onun arasında bir əlamət vardır. Biz bu əlaməti görsək tanıyarıq”. Allah buyuracaq: “O əlamət nədir?” Onlar deyəcəklər: “Allah baldırını açacaq!” Elə bu vaxt Allah baldırını açacaq və bu anda beli fəqərə-fəqərə olan hər kəs səcdəyə qapanacaq. Belləri öküzüün buynuzları kimi olan¹ bir qövm qalacaq, onlar səcdə etmək istəyəcəklər, lakin bunu bacarmayacaqlar. **“Hərçənd ki, onlar dünyada ikən sağ-salamat halda səcdə qılmağa dəvət olunurdular”** (əl-Qaləm, 43). Sonra Allah buyuracaq: “Başınızı qaldırın!” Onlar da başlarını qaldıracaqlar və Allah onlara etdikləri (xeyir) əməlləri ölçüsündə nur verəcəkdir. Onlardan kimisinə önünə yayılan böyük dağ boyda nur veriləcək. Kimisinə bundan daha kiçik, kimisinə sağına yayılan xurma ağacı boyda, kimisinə bundan daha kiçik nur veriləcək. Onların ən axırıncısı isə ayağının baş barmağında gah yanan, gah da sönən nur verilən bir kişi olacaqdır. Onun ayağı nur saçanda irəliləyəcək (yeriyəcək), sönəndə isə duracaq. Onlar Cəhənnəmin yanına gətirilənədək Uca Rəbb onlardan öndə olacaq. (Uca Allahın) nuru qılının tiyəsi kimi sürüşkən olan bir iz qoyacaq. Allah buyuracaq: “Keçin!” Onların (keçmə) sürəti nurları qədər olacaq. Kimisi göz qırpımında, kimisi ildırım kimi, kimisi bulud kimi, kimisi düşən ulduz kimi, kimisi külək kimi, kimisi bərk qaçan at kimi, kimisi bərk qaçan kişi kimi keçəcək. Nəhayət, ayağının baş barmağına nur verilən kimsə üzü, iki əli və iki ayağı üstə sürünərək, bir əl yapışib, digəri şürüşərək, bir ayaq tutub, digəri sürüşərək keçəcək. Onun böyürlərini od qarsıdacaq.² O, (oddan) xilas olanadək bu vəziyyətdə olmağa davam edəcək. Xilas olduqdan sonra isə onun üzərində dayanaraq belə deyəcək: “Heç kəsə vermədiyə neməti mənə bəxş edən, odu

¹ Yəni fəqərələri birləşərək sümükləşən və inəyin buynuzu kimi bir sümükdən ibarət olan kəslər.

² Yəni üzdən qabarlanacaq.

gördükdən sonra mənə ondan qurtaran Allaha həmd olsun!" Onu Cənnətin qapısının yanında olan bir çeşməyə gətirəcəklər. Orada yuyunduqdan sonra Cənnət əhlinin ətri və rəngi ona qayıdacaq və o, qapıdan Cənnətdəki nemətləri görüb deyəcək: "Ey Rəbbim, mənə Cənnətə daxil et!" Allah buyuracaq: "Səni oddan xilas etdiyim halda Cənnəti istəyirsən?" O deyəcək: "Ey Rəbbim, mənəmlə onun (odun) arasına elə bir pərdə çək ki, xışiltısını belə eşitməyim".¹ Beləliklə o, Cənnətə girəcək və onun qarşısında bir ev görünəcək. Gördükləri sanki ona bir yuxu kimi gələcək və o deyəcək: "Ey Rəbbim, o evi mənə ver!" Allah buyuracaq: "Ola bilsin ki, Mən sənə onu versəm, başqasını istəyəcəksən". O deyəcək: "Xeyr, İzzətinə and olsun ki, başqasını istəməyəcəyəm, hansı ev bundan daha gözəl ola bilər ki?!" Bu ev ona veriləcək və o, buraya yerləşəcək. O, bu evin qabağında başqa bir ev görəcək. Gördükləri sanki ona bir yuxu kimi gələcək və o deyəcək: "Ey Rəbbim, o evi mənə ver!" Uca Allah buyuracaq: "Ola bilsin ki, Mən sənə onu versəm, başqasını istəyəcəksən". O deyəcək: "Xeyr, İzzətinə and olsun ki, başqasını istəməyəcəyəm, hansı ev bundan daha gözəl ola bilər ki?!" Bu ev ona veriləcək və o, buraya yerləşərək bir müddət sükut edəcək. Uca Allah buyuracaq: "Sənə nə olub ki, bir şey istəmirsən?" O deyəcək: "Ey Rəbbim, Səndən çox şey istədiyim üçün artıq həya edirəm. (Sənə çox and içdiyim üçün həya edirəm).² Uca Allah buyuracaq: "Sənə dünyanı yaradandan yox edənə qədər üzərində olan nemətlərin on qatını versəm razı qalmazsanmı?" O deyəcək: "Sən Qüdrət sahibi olan Rəbb ola-ola mənə istehza edirsən?" (Rəbb ﷻ onun bu sözlərinə güləcək)". Hədisi Abdullah ibn Məsuddan rəvayət edən ravi³ dedi: "Abdullah ibn Məsudun hədisin bu yerinə çatdıqda güldüyünü gördüm. Bir kişi ona dedi: "Ey Əbu Abdur-Rahmən, mən sənənin bu hədisi dəfələrlə danışdığını eşitmişəm və hər dəfə də bu yerə çatdıqda gülmüsən". O dedi: "Həqiqətən, mən də Allah Elçisinin ﷺ bu hədisi

¹ Qurani-Kərimin əl-Ənbiya surəsinin 101-102-ci ayələri buna dəlalət edir: "Əzəldən ən gözəl aqibət yazılmış insanlara gəldikdə isə onlar Oddan uzaqlaşdırılmış olacaq, Onlar onun xışiltısını belə eşitməyəcəklər. Onlar ürəklərinin istədiyi şeylər arasında əbədi qalacaqlar".

² Mötərizədə olan hədisin başqa rəvayətinin mətnindəndir.

³ Əsl adı Məsruc ibn əl-Əcdadır.

dəfələrlə danışdığını eşitdim və o da hər dəfə hədisin bu yerinə çatdıqda elə gülərdi ki, hətta azı dişləri görünərdi. Uca Rəbb buyuracaq: “Xeyr, lakin Mən bunu etməyə qadirəm, (istə!)”. O deyəcək: “Məni insanlara qovuşdur”. Allah buyuracaq: “İnsanlara qovuş!” O da gedib Cənnətdə qaçmağa başlayacaq. İnsanlara yaxınlaşdıqda isə onun üçün mirvaridən qəsr yüksəldiləcək və o (bunu gördükdə) səcdəyə qapanaacaq. Ona belə deyiləcək: “Başını qaldır, sənə nə olub?” O deyəcək: “Rəbbimi gördüm “və ya Rəbbim mənə göründü”. Ona deyiləcək: “Bu yalnız sənin evlərindən biridir”. Sonra o, bir kişi ilə rastlaşacaq və ona təzim etməyə hazırlaşacaq. Ona deyiləcək: “Sənə nə olub?” O deyəcək: “Görürəm, sən mələklərdən birisən”. O deyəcək: “Mən yalnız sənin xəzinədarlarından və kölələrindən biriyəm, mənim tabeçiliyimdə mənim kimi min keşikçi var”. Həmin kişi onun qabağında gedib qəsrin qapısını ona açacaq. Qəsr içiboş (oyuq) mirvaridən düzəlmişdir. Tavanları, qapıları, kilidləri və açarları üzü yaşıl, içi qırmızı cəvahirat olan mirvaridəndir. (Orada yetmiş qapı vardır. Hər bir qapı yaşıl içli cəvahiratdandır). Bu cəvahiratlardan hər biri digərində olmayan fərqli rənglərə çevrilir. Hər bir cəvahiratdan olan (qapının) içində taxtlar, zövcələr və gənc qızlar (hurilər) vardır. Qızlardan ən aşağı gözəlliyə malik olanının iri qara gözü və üzərində yetmiş cür gözəl libası olacaqdır. Zəriflikdən, paltarlarının altından ayaq sümüyünün iliyi görünəcək. Dəriləri o qədər incə və hamar olacaq ki, öz əkslərini güzgü kimi bir-birinin qarınlarında görəcəklər. Hər dəfə ayrıldıqdan sonra (yenidən görüşdükdə) biri-birinə əvvəl göründüyündən yetmiş dəfə daha gözəl görünəcəklər. O, zövcəsini görəndə: “Vallahı, sən mənə əvvəl göründüyündən yetmiş dəfə daha gözəl görünürsən” - deyəcək. (Zövcəsi də) ona deyəcək: “Sən də, vallahı mənə əvvəl göründüyündən yetmiş dəfə daha gözəl görünürsən”. Ona deyiləcək: “Boylan!” - və o boylanacaq. Ona deyiləcək: “Sənin mülkün yüz il gedilən yol boyu gözünün əhatə etdiyi ərazi boydadır”. Ömər dedi: “Ey Kəb, məgər İbni Ummu Abdın¹ bizə Cənnət əhlindən ən aşağı mərtəbəyə sahib olan kəs barədə nə danışdığını eşitmirsən? Elə olduqda, gör indi onlardan ən üstün mərtəbəyə

¹ Abdullah ibn Məsudu ﷺ nəzərdə tutur. Bu adla onu Peyğəmbərimiz ﷺ adlandırmışdır.

sahib olanı necə olacaq?!” O dedi: “Ey möminlərin əmiri! Heç bir gözün görmədiyi, heç bir qulağın eşitmədiyi nemətlər olacaq. Şübhəsiz ki, Uca Allah Axirət yurdunu yaradaraq orada istədiyi kimi qadınlar, meyvələr, içkilər yaratmış, sonra onu təbəqələrə bölmüşdür. Bundan sonra məxluqatdan heç kəs – nə Cəbrail, nə də ondan başqa bir mələk onu görməyib. Sonra Kəb bu ayəni oxudu: **“Etdikləri əməllərin mükafatı kimi onlar üçün gözlərinə sevinc gətirəcək nələr saxlandığını heç kəs bilmir”** (əs-Səcdə, 17) və dedi: “Bundan başqa Allah iki Cənnət yaratmış, istədiyi (nemətlərlə) onları bəzəmiş və onları yaratdıqlarından istədiyinə göstərmişdir. Kimin əməl dəftəri İlliyyunda yazılmışsa, heç kəsin görmədiyi həmin yurdda məskunlaşacaq. Hətta İlliyyun əhlindən olan kişi öz mülkündə gəzməyə çıxacaq və Cənnət çadırlarından elə bir çadır qalmayacaq ki, üzünün işığı ora saçmasın və onun ətrindən xoşlanmasınlar. Onlar deyəcəklər: “Bu necə xoş ətirdir! Bu, İlliyyun əhlindən olan bir kişidir. O, öz mülkündə gəzintiyə çıxmışdır”. Ömər dedi: “Vay olsun sənə,¹ ey Kəb! Qəlblərimiz yerindən çıxıb qaçdı, onları tutub saxla!” Kəb dedi: “Canım əlində olan Allaha and olsun ki, həqiqətən də, Qiyamət günü Cəhənnəmin bir uğultusu var.² Allaha yaxın olan elə bir mələk və göndərilmiş elə bir peyğəmbər olmayacaq ki, (bu uğultunun qorxusundan) dizi üstə yerə düşməsin, hətta Allahın sevimlisi İbrahim belə deyəcək: “Ey Rəbb! Ah canım, ah canım!” Kəb (Ömərə) dedi: “Əgər sənin əməllərindən əlavə yetmiş peyğəmbərin əməlləri qədər əməlin olsaydı belə, yenə də xilas olmayacağını güman edərdin”.³

İçki içməkdən və ipək geyməkdən imtina edənin fəziləti

۲۲۶ - عَنْ أَنَسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ «مَنْ تَرَكَ الْخَمْرَ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَيْهِ لَأَسْقِيَنَّهُ مِنْهُ فِي حَظِيرَةِ الْقُدْسِ وَمَنْ تَرَكَ الْحَرِيرَ وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَيْهِ لَأَكْسُوَنَهُ إِيَّاهُ فِي حَظِيرَةِ الْقُدْسِ»

¹ Təəccüb üçün işlənən sözdür.

² Qurani-Kərimdən buna dəlil: **“Onlar (Cəhənnəmin) uğultusunu eşitməyəcəklər”** (əl-Ənbiya, 102).

³ ət-Tabərani “Mucəmul-Kəbir” 9763. Hədis səhihdir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 3591, 3704.

226. Ənəs رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم belə demişdir: “Allah عز وجل buyurur: “Kim içki içmək iqtidarında ola-ola onu tərək edərsə, Mən mütləq ona Cənnətdə içki içirərəm. Kim ipək geyinmək iqtidarında ola-ola onu tərək edərsə, Mən mütləq ona Cənnətdə ipək geyindirərəm”.¹

Cənnət və Cəhənnəm əhlinin bəzi sifətləri

٢٢٧ - عَنْ عِيَّاضِ بْنِ حِمَارٍ الْمُجَاشِعِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ذَاتَ يَوْمٍ فِي خُطْبَتِهِ «أَلَا إِنَّ رَبِّي أَمَرَنِي أَنْ أَعْلَمَكُمْ مَا جَهِلْتُمْ مِمَّا عَلَّمَنِي يَوْمِي هَذَا كُلُّ مَا نَحَلْتُهُ عَبْدًا حَلَالٌ وَإِنِّي خَلَقْتُ عِبَادِي حُنْفَاءَ كُلِّهِمْ وَإِنَّهُمْ أَتَتْهُمْ الشَّيَاطِينُ فَاجْتَالَتْهُمْ عَنْ دِينِهِمْ وَحَرَمَتِ عَلَيْهِمْ مَا أَحَلَلْتُ لَهُمْ وَأَمَرْتُهُمْ أَنْ يُشْرِكُوا بِي مَا لَمْ أَنْزِلْ بِهِ سُلْطَانًا وَإِنَّ اللَّهَ نَظَرَ إِلَى أَهْلِ الْأَرْضِ فَمَقَّتَهُمْ عَرَبِيَّهُمْ وَعَجَمَهُمْ إِلَّا بَقَايَا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَقَالَ إِنَّمَا بَعَثْتُكَ لِأَتَّبِعِكَ وَأَتَّبِلِي بِكَ وَأَنْزَلْتُ عَلَيْكَ كِتَابًا لَا يَغْسِلُهُ الْمَاءُ تَقْرُوهُ نَائِمًا وَيَقْظَانِ وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أُحَرِّقَ قُرَيْشًا فَقُلْتُ رَبِّ إِذَا يَنْلَعُوا رَأْسِي فَيَدْعُوهُ خُبْرَةٌ قَالَ اسْتَخْرِجْهُمْ كَمَا اسْتَخْرِجُوكَ وَأَغْرَهُمْ نَعْرِكَ وَأَنْفِقْ فَسُنْفِقْ عَلَيْكَ وَأَبْعَثْ حَيْثُنَا نَبَعْتُ حَمْسَةَ مِثْلَهُ وَقَاتِلْ بِمَنْ أَطَاعَكَ مَنْ عَصَاكَ. قَالَ وَأَهْلُ الْجَنَّةِ ثَلَاثَةٌ ذُو سُلْطَانٍ مُقْسَطٌ مُتَّصِدٌّ مُؤَفَّقٌ وَرَجُلٌ رَحِيمٌ رَفِيقُ الْقَلْبِ لِكُلِّ ذِي قُرْبَى وَمُسْلِمٌ وَعَفِيفٌ مُتَعَفِّفٌ ذُو عِيَالٍ - قَالَ - وَأَهْلُ النَّارِ حَمْسَةُ الضَّعِيفِ الَّذِي لَا زَبْرَ لَهُ الَّذِينَ هُمْ فِيكُمْ تَبَعًا لَا يَتَّبِعُونَ أَهْلًا وَلَا مَالًا وَالْخَائِنِ الَّذِي لَا يَحْفَى لَهُ طَمَعٌ وَإِنْ دَقَّ إِلَّا خَانَهُ وَرَجُلٌ لَا يُصْبِحُ وَلَا يُمَسِي إِلَّا وَهُوَ يُخَادِعُكَ عَنْ أَهْلِكَ وَمَالِكَ». وَذَكَرَ الْبُخْلَى أَوْ الْكُذِّبَ «وَالسَّنْظِيرُ الْفَحَّاشُ». وَلَمْ يَذْكُرْ أَبُو عَسَانَ فِي حَدِيثِهِ «وَأَنْفِقْ فَسُنْفِقْ عَلَيْكَ»

227. İyad ibn Himər əl-Mucəşi رضي الله عنه demişdir: “Bir gün Allah Elçisi صلى الله عليه وسلم xütbəsində belə buyurdu: “Rəbbim mənə əmr etdi ki, Onun mənə öyrətdiyi şeylərdən bilmədiyinizi sizə bu gün öyrədim. Allah buyurur: “Quluma bəxş etdiyim malın hamısı halaldır. Şübhəsiz ki, Mən bütün qullarımı hənif (Tək Allahı qəbul edən insanlar) olaraq yaratdım. Sonra şeytanlar qullarımın yanına gəlib onları öz dinlərindən uzaqlaşdırdılar. Mənim onlara halal buyurduğum nemətləri haram etdilər və onlar haqqında heç bir dəlil-sübut nazil etmədiyim şeyləri Mənə şəriək qoşmalarını əmr etdilər. Allah yer əhalisinə nəzər saldı və Kitab əhlindən (Tək-Allahlıq etiqadında) qalmış kimsələr istisna olmaqla (yer üzərindəkilərin) ərəbinə də, əcəminə də qəzəbi tutdu. Uca Allah buyurdu: “Mən səni, həm sənin özünü imtahan etmək, həm də sənin vasitənlə (qullarımı) imtahana çəkmək üçün göndərdim və sənə su ilə

¹ əl-Bəzzər, 7271. Hədis səhih li-ğeyrihidir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 2375.

silinməz (yəni qəlblərdə hifz olunan) Kitab nazil etdim. Onu yuxuda və oyaq ikən oxuyursan". Allah mənə Qureyşi yandıрмаğımı əmr etdi. Mən dedim: "Ey Rəbbim! Onlar mənim başımı əzərlər və onu qurdquşa yem edərlər". Allah buyurdu: "Onlar səni çıxartdıqları kimi, sən də onları oradan çıxart. Onlarla döyüş, Biz sənə yardım edərik. (Allah yolunda) xərclə, sonra Biz də sənə əvəzini verəcəyik. Bir ordu göndər, Biz də (onun) beş mislini göndərerik. Sənə itaət edənlərlə birlikdə sənə üsyan edənlərə qarşı döyüş". Allah Elçisi ﷺ buyurdu: "Cənnət əhli üç qismdir: çoxlu sədəqə verməyə və adilliyə müvəffəq olmuş hakim; həmçinin bütün yaxınlarına qarşı kövrək qəbli və rəhimli olan insan; bir də ailə sahibi olan iffətli müsəlman". Sonra buyurdu: "Cəhənnəm əhli də beş qismdir: xoşagəlməz əməllərdən çəkindirəni olmayan və sizdən heç birinizin malına və əhlinə tabe olmayan zəif bir şəxs; tamahkar xain; bir fürsət tapan kimi xəyanət edən; səhər-axşam sənə hiylə qurmaq istəyən şəxs". (Həmçinin Allah Elçisi ﷺ) paxıllığı, yaxud yalanı, "əş-Şənzir və əl-Fəhhaşi"¹ da xatırlatdı".²

Allahın Cənnət əhlindən razı olması

۲۲۸ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ لِأَهْلِ الْجَنَّةِ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ. يَقُولُونَ لَيْلِكَ رَبَّنَا وَسَعْدُكَ. فَيَقُولُ هَلْ رَضِيتُمْ فَيَقُولُونَ وَمَا لَنَا لَا نَرْضَى وَقَدْ أَعْطَيْتَنَا مَا لَمْ نُعْطِ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ. فَيَقُولُ أَنَا أَعْطَيْتُكُمْ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ. قَالُوا يَا رَبِّ وَأَيُّ شَيْءٍ أَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ فَيَقُولُ أَحِلُّ عَلَيْكُمْ رِضْوَانِي فَلَا أَسْخَطُ عَلَيْكُمْ بَعْدَهُ أَبَدًا»

228. Rəvayət edilir ki, Əbu Səid əl-Xudri ﷺ demişdir: "Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: "Allah Cənnət əhlinə buyuracaq: "Ey Cənnət əhli!" Onlar: "Buyur, ey Rəbbimiz, əmrinə müntəzirik!" - deyə cavab verəcəklər. Allah soruşacaq: "Razı qaldınız mı?" Onlar deyəcəklər: "Bizə nə olub ki, razı qalmayaq?! Axı Sən bizə, yaratdıqlarından heç kəsə vermədiyin nemətləri bəxş etmişən!" Allah buyuracaq: "Mən sizə bundan da yaxşısını verəcəyəm!" Onlar deyəcəklər: "Ey Rəbbimiz! Bundan yaxşı nə ola bilər ki?" Allah buyuracaq: "Mən Öz rizamı

¹ Pis əxlaqı olan və çirkin söz danışan.

² Muslim, 2865, 5109, 7386.

(razılığımı) sizə halal edirəm və bundan sonra heç vaxt Mənim sizə qəzəbim tutmayacaq".¹

۲۲۹ - عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ قَالَ اللَّهُ: أَتَشْتَهُونَ شَيْئًا فَأَزِيدُكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: لَا رَبَّنَا وَمَا فَوْقَ مَا أَعْطَيْتَنَا؟ قَالَ: فَيَقُولُ: بَلَى رِضَايَ أَكْثَرَ»

229. Rəvayət edilir ki, Cabir ibn Abdullah رضي الله عنه demişdir: "Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: "Allah Cənnət əhlini Cənnətə saldıqdan sonra onlara buyuracaq: "Artırmağımı istədiyiniz bir şey varmı?" Onlar deyəcəklər: "Xeyr, ey Rəbbimiz! Sənin bizə verdiyindən üstün nə ola bilər?!" Allah buyuracaq: "Mənim rizam (razılığım) daha böyükdür!"²

Cənnət əhli Cənnətdə Allaha baxacaq

۲۳۰ - عَنْ صُهَيْبِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ « إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ - قَالَ - يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى تُرِيدُونَ شَيْئًا أَزِيدُكُمْ فَيَقُولُونَ أَلَمْ نُبَيِّضْ وَجُوهَنَا أَلَمْ نُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ وَنُجِّنَا مِنَ النَّارِ - قَالَ - فَيَكْشِفُ الْحِجَابَ فَمَا أُعْطُوا شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَى رَبِّهِمْ عَزَّ وَجَلَّ »

230. Suheyb رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: "Cənnət əhli Cənnətə daxil olduğu zaman Uca Allah buyuracaq: "Artırmağımı istədiyiniz bir şey varmı?" Onlar deyəcəklər: "Sən bizim üzümüzü ağ etmədinmi? Bizi alovdan xilas edib Cənnətə daxil etmədinmi?" Bunun ardından Allah pərdəni qaldıracaq. Artıq onlara özlərinin Rəbbinə ﷻ baxmaqdan daha əziz bir şey verilməmişdir".³

Cənnət padşahların məskənidir

۲۳۱ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: «خَلَقَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى الْجَنَّةَ، لَبَنَةً مِنْ ذَهَبٍ وَلَبَنَةً مِنْ فِضَّةٍ، وَعَرَسَهَا، وَقَالَ لَهَا: تَكَلَّمِي فَقَالَتْ: ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ﴾. فَدَخَلَتْهَا الْمَلَائِكَةُ، فَقَالَتْ طُوبَاكِ مَنْزِلِ الْمُلُوكِ».

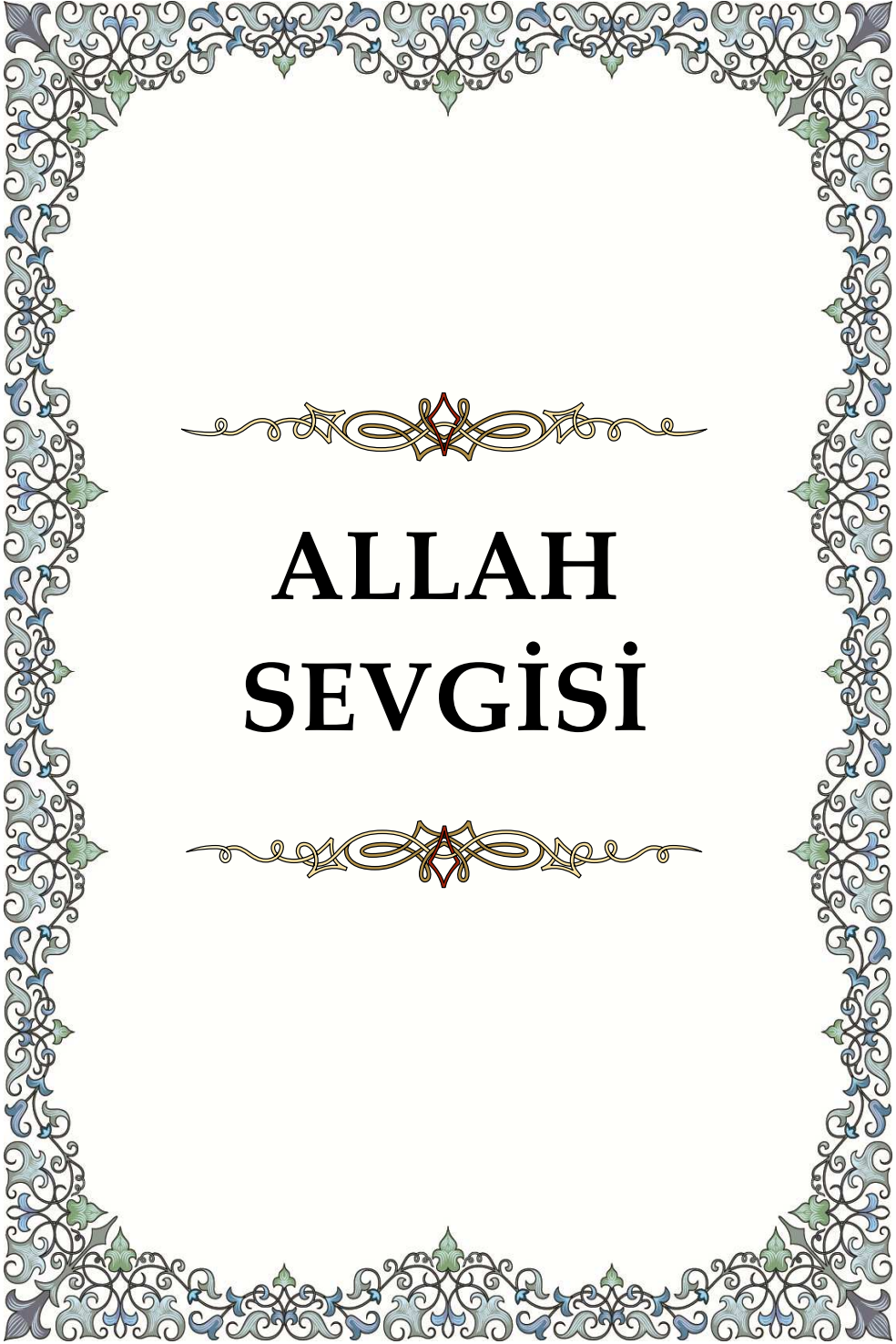
¹ əl-Buxari, 6067, 6549; ət-Tirmizi, 2555, 2753.

² İbn Hibban, 7439. Şueyb əl-Arnaut hədisin isnadının qüvvətli olduğunu bildirmişdir.

³ Muslim, 266, 467, 449.

231. Rəvayət edilir ki, Əbu Səid demişdir: “Uca Allah Cənnəti bir kərpic qızıldan, bir kərpic gümüşdən yaratdı, orada bitkilər saldı və ona buyurdu: “Danış!” Cənnət dedi: **“Möminlər, həqiqətən də, nicat tapmışlar”** (əl-Muminun, 1). Mələklər də ora daxil olub dedilər: “Xoş olsun sənin halına, ey padşahların məskəni!”¹

¹ əl-Bəzzər, 3507. Hədis səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 2662; Səhih Tərgib vət-Tərhib, 3714.

ALLAH SEVGİSİ

Allahın qulunu sevməsi

۲۳۲ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَحَبَّ عَبْدًا دَعَا جِبْرِيلَ فَقَالَ إِنِّي أُحِبُّ فَلَآنَا فَأَجِبُهُ - قَالَ - فَيُحِبُّهُ جِبْرِيلُ ثُمَّ يُنَادِي فِي السَّمَاءِ فَيَقُولُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فَلَآنَا فَأَجِيبُوهُ. فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ - قَالَ - ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي الْأَرْضِ. وَإِذَا أَبْغَضَ عَبْدًا دَعَا جِبْرِيلَ فَيَقُولُ إِنِّي أَبْغَضُ فَلَآنَا فَأَبْغِضُوهُ - قَالَ - فَيَبْغِضُهُ جِبْرِيلُ ثُمَّ يُنَادِي فِي أَهْلِ السَّمَاءِ إِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ فَلَآنَا فَأَبْغِضُوهُ - قَالَ - فَيَبْغِضُونَهُ ثُمَّ تُوضَعُ لَهُ الْبُغْضَاءُ فِي الْأَرْضِ»

232. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Həqiqətən, Allah bir qulu sevdikdə Cəbraili çağırıb ona deyir: “Mən filan qulumu sevirəm, sən də onu sev!” Cəbrail də onu sevir. Sonra o, səmada olanlara üz tutub deyir: “Allah filan qulunu sevir, siz də onu sevin!” Səma əhli də onu sevir. Sonra onun üçün yerdə olanların qəlbinə də məhəbbət hissi dolur. Allah bir qula nifrət etdikdə isə, Cəbraili çağırıb deyir: “Mən filan qulumu nifrət edirəm, sən də ona nifrət et!” Cəbrail də ona nifrət edir. Sonra o, səma əhlinə üz tutub deyir: “Allah filan quluna nifrət edir, siz də ona nifrət edin!” Onlar da ona nifrət edirlər. Sonra onun üçün yerdə olanların qəlbinə də nifrət hissi dolur”¹

Allahın dostu ilə düşmənçilik edənin aqibəti

۲۳۳ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «إِنَّ اللَّهَ قَالَ مَنْ عَادَى لِي وَلِيًّا فَقَدْ آذَنْتُهُ بِالْحَرْبِ، وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالتَّوَّافِلِ حَتَّىٰ أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا، وَإِنْ سَأَلَنِي لِأَعْطِيَنَّهُ، وَلَئِنِ اسْتَعَاذَنِي لِأُعِيدَنَّهُ، وَمَا تَرَدَّدْتُ عَنْ شَيْءٍ أَنَا فَاعِلُهُ تَرَدَّدِي عَنْ نَفْسِ الْمُؤْمِنِ، يَكْرَهُ الْمَوْتَ وَأَنَا أَكْرَهُ مَسَاءَتَهُ»

233. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ demişdir: “Allah buyurur: “Kim Mənim dostumla düşmənçilik edərsə, Mən ona müharibə elan edərəm. Qulumun Mənə sevimli olan və onun vasitəsilə Mənə yaxınlaşdığı ən gözəl əməl ona vacib buyurduğum əməllərdir. Qulum nafilə ibadətləri yerinə yetirməklə Mənə o qədər

¹ Muslim, 2637, 4772, 6873.

yaxınlaşar ki, Mən onu sevərəm. Onu sevdiyim təqdirdə onun eşidən qulağı, görən gözü, tutan əli və yeriyan ayağı olaram. Məndən diləsə, ona dilədiyini verərəm, sığınacaq istəsə, ona sığınacaq verərəm. Mən görəcəyim bir işdə, ölmək istəməyən möminin canını aldıqda tərəddüd etdiyim kimi heç bir şeydə tərəddüd etmirəm, çünki Mən ona yamanlıq etmək istəmirəm”.¹

Allah üçün sevməyin fəziləti

۲۳۴ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَيْنَ الْمُتَحَابُّونَ بِجَلَالِي الْيَوْمَ أُظِلُّهُمْ فِي ظِلِّي يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا لِي»

234. Rəvayət edilir ki, Əbu Hureyra ؓ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Allah Qiyamət günü buyuracaq: “Ucalığıma görə bir-birlərini sevənlər hanı? Bu gün - Mənim kölgəmdən başqa heç bir kölgənin olmadığı gündə - Mən onları Öz kölgəmdə kölgələndirəcəyəm”.²

۲۳۵ - عَنْ عُبَادَةَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: حَقَّتْ مَحَبَّتِي لِلْمُتَحَابِّينَ فِيَّ وَحَقَّتْ مَحَبَّتِي لِلْمُتَوَاصِلِينَ فِيَّ وَحَقَّتْ مَحَبَّتِي لِلْمُتَنَاصِحِينَ فِيَّ وَحَقَّتْ مَحَبَّتِي لِلْمُتَزَاوِرِينَ فِيَّ وَحَقَّتْ مَحَبَّتِي لِلْمُتَبَاذِلِينَ فِيَّ. الْمُتَحَابُّونَ فِيَّ عَلَى مَنَابِرٍ مِنْ نُورٍ يَعْطِطُهُمْ بِمَكَانِهِمُ النَّبِيُّونَ وَالصَّادِقُونَ وَالشُّهَدَاءُ»

235. Rəvayət edilir ki, Ubadə ibn Samit ؓ demişdir: “Mən Allah Elçisinin ﷺ belə dediyini eşitdim: “Uca Allah buyurdu: “Mənə görə bir-birlərini sevənlərə məhəbbətim vacib olmuşdur. Mənə görə bir-birlərinə bağlı olanlara məhəbbətim vacib olmuşdur. Mənə görə bir-birlərinə nəsihət edənlərə (və səmimi olanlara) məhəbbətim vacib olmuşdur. Mənə görə bir-birlərini ziyarət edənlərə məhəbbətim vacib olmuşdur. Mənə görə bir-birlərinə qarşı fədakar olanlara məhəbbətim vacib

¹ əl-Buxari, 6021, 6502.

² Muslim, 2566, 4655, 6713.

olmuşdur. Mənə görə bir-birlərini sevənlərə nurdan minbərlər vardır. Nəbilər, siddiqlər və şəhidlər onların olduqları yerə qibtə edərlər”.¹

۲۳۶ - قَالَ عَمْرُو بْنُ عَبْسَةَ السُّلَمِيُّ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ قَدْ حَقَّتْ مَحَبَّتِي لِلَّذِينَ يَتَحَابُّونَ مِنْ أَجْلِي وَقَدْ حَقَّتْ مَحَبَّتِي لِلَّذِينَ يَتَصَافُونَ مِنْ أَجْلِي وَحَقَّتْ مَحَبَّتِي لِلَّذِينَ يَتَرَاوَرُونَ مِنْ أَجْلِي وَحَقَّتْ مَحَبَّتِي لِلَّذِينَ يَتَنَاصَرُونَ مِنْ أَجْلِي». وَقَالَ عَمْرُو بْنُ عَبْسَةَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ «أَيُّمَا رَجُلٍ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَبَلَغَ مُحْطًا أَوْ مُصِيبًا فَلَهُ مِنَ الْأَجْرِ كَرَقَبَةٌ يُعْتَقُهَا مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ وَأَيُّمَا رَجُلٍ شَابَ شَيْبَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهِيَ لَهُ نُورٌ وَأَيُّمَا رَجُلٍ مُسْلِمٌ أَعْتَقَ رَجُلًا مُسْلِمًا فَكُلُّ عَضْوٍ مِنَ الْمُعْتَقِ بَعْضُهُ مِنَ الْمُعْتِقِ فِدَاءٌ لَهُ مِنَ النَّارِ وَأَيُّمَا امْرَأَةً مُسْلِمَةً أَعْتَقَتْ امْرَأَةً مُسْلِمَةً فَكُلُّ عَضْوٍ مِنَ الْمُعْتَقَةِ بَعْضُهُ مِنَ الْمُعْتِقَةِ فِدَاءٌ لَهَا مِنَ النَّارِ وَأَيُّمَا رَجُلٍ مُسْلِمٍ قَدَّمَ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ صَلِيهِ ثَلَاثَةَ لَمْ يُبْلِعُوا الْحِنْتَ أَوْ امْرَأَةً فَهِيَ لَهُ سِتْرَةٌ مِنَ النَّارِ وَأَيُّمَا رَجُلٍ قَامَ إِلَى وَضُوءٍ يُرِيدُ الصَّلَاةَ فَأَحْصَى الْوَضُوءَ إِلَى أَمَّاكِنِهِ سَلِمَ مِنْ كُلِّ ذَنْبٍ أَوْ خَطِيئَةٍ لَهُ فَإِنْ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ رَفَعَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهَا دَرَجَةً وَإِنْ قَعَدَ قَعَدَ سَالِمًا». فَقَالَ شَرْحَبِيلُ بْنُ السَّمْطِ أَنْتَ سَمِعْتَ هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا ابْنَ عَبْسَةَ قَالَ نَعَمْ وَالَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَوْ أَنِّي لَمْ أَسْمَعْ هَذَا الْحَدِيثَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَيْرَ مَرَّةٍ أَوْ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثٍ أَوْ أَرْبَعٍ أَوْ خَمْسٍ أَوْ سِتٍّ أَوْ سَبْعٍ - فَانْتَهَى عِنْدَ سَبْعٍ - مَا حَلَفْتُ - يَعْنِي مَا بَالَيْتُ - أَنْ لَا أُحَدِّثَ بِهِ أَحَدًا مِنَ النَّاسِ وَلَكِنِّي وَاللَّهِ مَا أَدْرَى مَا سَمِعْتُهُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

236. Rəvayət edilir ki, Amr ibn Abəsə əs-Suləmi² demişdir: “Mən Allah Elçisinin ﷺ belə dediyini eşitmişəm: “Allah ﷻ buyurur: “Mənə görə bir-birlərini sevənlərə məhəbbətim vacib olmuşdur. Mənə görə bir-birlərinə qarşı səmimi olanlara məhəbbətim vacib olmuşdur. Mənə görə bir-birlərini ziyarət edənlərə məhəbbətim vacib olmuşdur. Mənə görə bir-birlərinə qarşı fədakar olanlara məhəbbətim vacib olmuşdur. Mənə

¹ əs-Suyuti “Cəmius-Sağir” 6044. Hədis səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 4321. Rəvayət edilir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Allahın qulları arasında elə kimsələr vardır ki, özləri peyğəmbər olmasalar da, peyğəmbərlər və şəhidlər onlara qibtə edəcəklər”. Səhabələr dedilər: “Onların kim olduğunu bizə bildir ki, biz də onları sevək”. Peyğəmbər ﷺ dedi: “Onlar bir-birini qohumluq xatirinə yox, məhz Allah rızası üçün sevən kimsələrdir. Qiyamət günü onların üzləri nur saçacaq, özləri də nurdan olan minbərlər üzərində duracaqlar. İnsanlar nədənsə qorxduqları zaman onlar heç nədən qorxmaz, insanlar kədərləndikləri zaman, onlar heç nəyə görə kədərlənməzlər”. Sonra Peyğəmbər ﷺ bu ayəni oxudu: “Şübhəsiz ki, Allahın dostlarının heç bir qorxusu yoxdur və onlar kədərlənməyəcəklər”. (Əbu Davud, 3527. Hədis səhihdir. Bax: Səhih ət-Tərgib vət-Tərhib, 3026).

² Amr ibn Abəsə ibn Xalid ibn Huzeyfə əs-Suləmi ﷺ Peyğəmbərin ﷺ səhabəsidir. Hicrətin 60-cı ilində vəfat etmişdir.

İnsanlar onun yanında idi. Onlar hər hansı bir məsələdə ixtilaf etdikdə, (məsələn) ona danışdı onun sözünü qəbul edirdilər. Onun kim olduğunu soruşdum, “Bu, Muaz ibn Cəbəldir” - deyildi. Ertəsi gün tezdən (məscidə) getdim və onun məndən qabaq məscidə gəlib namaz qıldığını gördüm. Namazını qurtarana qədər gözlədim, sonra qarşısına keçib salam verdim və dedim: “Vallahi, səni Allah rızası üçün sevirm!” O dedi: “Allah rızası üçünmü?” Dedim: “Allah rızası üçün!” O, paltarımın tutub məni özünə doğru çəkdi və dedi: “Sənə müjdə olsun! Çünki mən Allah Elçisinin ﷺ belə buyurduğunu eşitdim: “Uca Allah buyurur: “Mənə görə bir-birlərini sevnələrə, Mənə görə birlikdə oturub söhbət edənlərə, Mənə görə bir-birlərini ziyarət edənlərə və Mənə görə fədakarlıq edənlərə məhəbbətim vacib olmuşdur”.¹

Təvazökar olmağın fəziləti

۲۳۸ - عَنْ عُمَرَ - قَالَ لَا أَعْلَمُهُ إِلَّا رَفَعَهُ - قَالَ يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى «مَنْ تَوَاضَعَ لِي هَكَذَا». وَجَعَلَ يَزِيدُ بَاطِنَ كَفِّهِ إِلَى الْأَرْضِ وَأَدْنَاهَا إِلَى الْأَرْضِ «رَفَعْتُهُ هَكَذَا». وَجَعَلَ بَاطِنَ كَفِّهِ إِلَى السَّمَاءِ وَرَفَعَهَا نَحْوَ السَّمَاءِ.

238. Rəvayət edilir ki, Ömər ﷺ demişdir: “Peyğəmbər ﷺ ovcunu yerə tərəf yaxınlaşdıraraq dedi: “Uca Allah buyurur: “Mənim üçün bu cür təvazökar olanı Mən belə ucaldaram”. Peyğəmbər ﷺ bunu deyərək ovcunu səmaya qaldırdı”.²

۲۳۹ - عَنْ عِيَّاضِ بْنِ جِمَارٍ أَنَّهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا حَتَّى لَا يَبْغِيَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ وَلَا يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ» فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ رَجُلًا سَبَّنِي فِي مَلَأَ هُمْ أَنْقَصُ مِنِّي فَرَدَدْتُ عَلَيْهِ هَلْ عَلَيَّ فِي ذَلِكَ جُنَاحٌ؟ قَالَ: «الْمُسْتَبَانُ شَيْطَانَانِ يَتَهَاتِرَانِ وَيَتَكَادِبَانِ»

239. Rəvayət edilir ki, İyad ibn Himər ﷺ demişdir: “Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Allah mənə vəhy etdi ki, bir-birinizə qarşı təvazökar olun, bir-birinizə təcavüz etməyin və bir-birinizin yanında lovğalanmayın”. Mən dedim: “Ey Allahın Elçisi! De görüm, əgər bir nəfər məni məndən

¹ Malik, 1503. Hədis səhihdir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 3018.

² Əhməd, 292, 309, 316. Hədis səhihdir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 2894.

də çox nöqsanı olan bir toplum içində söysə, mən də ona cavab qaytar-sam, buna görə günah qazanarammı?” O buyurdu: “Söyüşən iki nəfər bir-birini təqsirləndirən və bir-birinə yalan söyləyən iki şeytandır”.¹

٢٤٠ - عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا مِنْ آدَمِيٍّ إِلَّا فِي رَأْسِهِ حِكْمَةٌ بِيَدِ مَلَكٍ، فَإِذَا تَوَاضَعَ قِيلَ لِلْمَلَكِ: ارْفَعْ حِكْمَتَهُ، وَإِذَا تَكَبَّرَ قِيلَ لِلْمَلَكِ: دَعْ حِكْمَتَهُ».

240. İbn Abbas رضي الله عنه rəvayət edir ki, Allah Elçisi ﷺ belə buyurdu: “Elə bir Adəm oğlu yoxdur ki, onun başında olan hikmət bir mələyin əlində olmasın. O, təvazökar olduqda, mələyə belə deyilir: “Onun hikmətini artır!” O, təkəbbürlük etdikdə isə, mələyə belə deyilir: “Onun hikmətini burax!”²

Allahın sevdiyi üç adam

٢٤١ - عن أبي الدرداء عن النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «ثَلَاثَةٌ يُحِبُّهُمُ اللَّهُ، وَيَضْحَكُ إِلَيْهِمْ، وَيَسْتَبْشِرُ بِهِمْ: الَّذِي إِذَا انْكَشَفَتْ فِئَةٌ؛ قَاتِلَ وَرَأْعَهَا بِنَفْسِهِ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، فَإِمَّا أَنْ يُقْتَلَ، وَإِمَّا أَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَيَكْفِيَهُ، فيقول: انظُرُوا إِلَيَّ عَبْدِي هَذَا كَيْفَ صَبَرَ لِي نَفْسَهُ؟! وَالَّذِي لَهُ امْرَأَةٌ حَسَنَةٌ، وَفِرَاشٌ لَيْنٌ حَسَنٌ، فيقومُ مِنَ اللَّيْلِ، فيقول: يَذُرُ شَهْوَتَهُ، وَيَذْكُرُنِي، وَلَوْ شَاءَ رَقَدًا! وَالَّذِي إِذَا كَانَ فِي سَفَرٍ، وَكَانَ مَعَهُ رَكْبٌ؛ فَسَهَرُوا ثُمَّ هَجَعُوا، فَقَامَ مِنَ السَّحَرِ فِي ضُرَاءٍ وَسَرَاءٍ»

241. Əbu Dərdə رضي الله عنه rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurdu: “Üç qism insan vardır ki, Allah onları sevir, onlara gülür və onlara görə sevinir. Onlardan biri o kimsədir ki, (bir dəstənin tərkibində döyüşə gedir, dəstənin düşmən tərəfindən) məğlub olduğunu gördükdə, ya Allah yolunda öldürüləcəyini, ya da Allahın ﷻ onu qalib edib qoruyacağını (düşünərək) dəstənin arxasında Allah ﷻ üçün təkbaşına döyüşür”. Bu zaman Allah buyurur: “Bu qulumun Mənim üçün təkbaşına necə səbir etdiyinə baxın!” Həmçinin o kimsə ki, gözəl qadına və rahat

¹ Əbu Davud, 4250, 4897; əl-Buxari “Ədəbul-Mufrad” 428/1. Hədis səhihdir. Bax: Səhih Tərgib vət-Tərhib, 2781.

² əl-Bəzzər, 7847; ət-Tabərani “Mucəmul-Kəbir” 12939. Hədis həsən səhihdir. Bax: Səhih əl-Cami, 5675.

yatağa sahib olub gecə vaxtı (yatağından ibadətə) qalxır. Allah buyurur: “O, şəhvətini tərək edib Məni zikr edir, halbuki, əgər istəsəydi, yatardı”. Həmçinin o kimsə ki, yoldaşları ilə birlikdə səfərə çıxır. Yoldaşları gecənin bir hissəsini oyaq qalıb sonra yatırlar. O isə çətinlikdə də, rahatlıqda da (gecənin əvvəlini yatır), gecənin son üçdəbirində isə (ibadətə) qalxır”.¹

¹ əl-Beyhəqi “əl-Əsməu vas-Sifət” 471-472. Hədis həsən səhihdir. Bax: Silsilə əs-Səhihə, 33478; Səhih Tərgib vət-Tərhīb, 629.

İstifadə olunmuş mənbələr**“Qurani-Kərim”****“Cəmiul-Bəyən”**

Əbu Cəfər Muhəmməd ibn Cərir ət-Tabəri
h. 224-310/ m. 839-923

**“Təfsir İbn Əbu
Hatim”**

Əbu Muhəmməd Abdur-Rahmən ibn
Muhəmməd ibn İdris ibn əl-Munzir Əbu
Hatim ər-Razi
h. 240-327/ m. 854-938

**“Səhih əl-Buxari”
“Ədəbul-Mufrad”**

Muhəmməd ibn İsmail Əbu Abdullah əl-
Buxari əl-Cufi
h. 194-256/ m. 810-870

“Səhih Muslim”

Əbul-Hüseyn Muslim ibn Həccəc ibn Muslim
əl-Quşayri ən-Nisaburi
h. 206-261/ m. 821-875

“Sunən ət-Tirmizi”

Muhəmməd ibn İsa Əbu İsa ət-Tirmizi əs-
Suləmi
h. 209-279/ m. 824-892

“Sunən Əbu Davud”

Suleyman ibn əl-Əşəs Əbu Davud əs-Sicistani
əl-Əzdi
h. 202-275/ m. 817-889

**“Sunən ən-Nəsəi”
“Sunənul-Kubra”**

Əbu Abdur-Rahmən Əhməd ibn Şueyb ən-
Nəsəi
h. 215-303/ m. 829-915

“Sunən İbn Məcə”	Muhəmməd ibn Yəzid Əbu Abdullah əl-Qəzvini h. 209-273/ m. 824-886
“Sunən əd-Dəraqutni”	Əbul-Həsən Əli ibn Ömər ibn Əhməd ibn Mehdi əl-Bağdadi h. 306-385/ m. 918-995
“Mustədrak”	Muhəmməd ibn Abdullah Əbu Abdullah əl-Hakim ən-Nisaburi h. 321-405/ m. 933-1014
“Səhih İbn Hibban”	Əbu Hatim Muhəmməd ibn Hibban ibn Əhməd ibn Hibban h. 270-354/ m. 883-965
“Səhih İbn Xuzeymə” “ət-Təuhid”	Əbu Bəkr Muhəmməd ibn İshaq ibn Xuzeymə əs-Suləmi ən-Nisaburi h. 223-311/ m. 837-923
“Musnəd Əbu Yalə” “Tabaqat əl-Hənəbilə”	Əbu Yalə Əhməd ibn Əli ibn əl-Musənnə ibn Yəhya ibn İsa ibn Hilal əl-Məusuli h. 210-307/ m. 826-919
“Musnəd Əhməd” “əz-Zuhd”	Əbu Abdullah Əhməd ibn Muhəmməd ibn Hənəbəl ibn Hiləl ibn Əsəd əş-Şeybani h. 164-241/ m. 780-855
“əz-Zuhd vər-Raqaiq”	Əbu Abdullah Abdullah ibn Mubərak ibn Vadih əl-Mərzəvi h. 118-181/ m. 736-796

“Mucəmul-Kəbir”	Süleyman ibn Əhməd ibn Əyyub əş-Şami ət-Tabərani	
“Mucəmul-Əvsat”		
“əd-Dua”		h. 260-360/ m. 873-970
“əl-Mərad val-Kəffərat”	Əbu Bəkr Abdullah ibn Muhəmməd ibn Ubeydə ibn Sufyən ibn Qeys əl-Bağdadi İbn Əbu əd-Dunyə	
“əş-Şukur”		h. 208-281/ m. 823-894
“Musnədul-Bəzzər”	Əbu Bəkr Əhməd ibn Amr ibn Abdul-Xaliq əl-Bəzzər	
		h. 210-292/ m. 825-905
“Musnədi Əbu Avənə”	Əbu Avənə Yaqub ibn İshaq ibn İbrahim ibn Zeyd əl-İsfərainsi ən-Nisaburi	
		h. 230-316/ m. 844-928
“Musnəd ət-Tayəlisi”	Süleyman ibn Davud ibn əl-Carud əl-Farisi əl-Bəsri ət-Tayəlisi	
		h. 133-204/ m. 750-819
“Musnəduş-Şihab”	Əbu Abdullah Muhəmməd ibn Sələmə ibn Cəfər ibn Əli əl-Qadai əl-Misri	
		vəfatı h. 454/ m. 1062
“Musnədul-Haris”	Muhəmməd əl-Haris ibn Əbu Usamə əl-Bağdadi	
		h. 186-282/ m. 802-895
“Musannəf İbn Əbu Şeybə”	Əbu Bəkr Abdullah ibn Muhəmməd ibn Əbu Şeybə (h. 159-235/ m. 775-850);	

“Sunənul-Kubra”	Əbu Bəkr Əhməd ibn əl-Huseyn ibn Əli ibn
“Sunənus-Suğra”	Musa əl-Xorasani əl-Beyhəqi
“əl-Əsmə vas-Sifət”	h. 384-458/ m. 994-1066
“Şuabul-İman”	
“Dəvətul-Kəbir”	
“Muvatta”	Əbu Abdullah Malik ibn Ənəs ibn Malik ibn Əbu Amir əl-Əsbəhi əl-Mədinə
	h. 93-179/ m. 711-795
“Əhədisil-Muxtəra”	Əbu Abdullah Muhəmməd ibn Abdul-Vahid ibn Əhməd əl-Hənbəli əd-Diyə əl-Məqdisi
	h. 569-643/ m. 1173-1245
“Sunnə İbn Əbu Asim”	Amr ibn Əbu Asim əd-Dahhək əş-Şeybani
	h. 206-287/ m. 428-344
“Radd alə Bişrul- Mərrisi”	Əbu Səid Osman ibn Səid ibn Xalid əd- Dərimi
	h. 280-280/ m. 815-894
“Tarixu Diməşq”	Əli ibn əl-Həsən ibn Hibətullah ibn Abdullah İbn Asəkir
	h. 499-571/ m. 1105-1176
“Tabaqatul-Kubra”	Əbu Abdullah Muhəmməd ibn Sad ibn Mani əl-Bağdadi
	h. 168-230/ m. 784-845
“Mucəmus-Səhabə”	Əbul-Huseyn Abdul-Baqi ibn Qani ibn Mərzuq ibn Vasiq
	vəfatı h. 351/ m. 962

- “Tərgib vət-Tərhib”** Abdul-Azim ibn Abdul-Qavi ibn Abdullah Zəkiyuddin Əbu Muhəmməd əl-Munziri
h. 581-656/ m. 1185-1258
- “Mətəlibul-Aliyə”** Şihabuddin Əbul-Fədl Əhməd ibn Əli əl-Asqalani əl-Misri əş-Şafii
h. 773-852/ m. 1372-1448
- “Məcməuz-Zəvaid”** Əbul-Həsən Nuruddin Əli ibn Əbu Bəkr ibn Süleyman əl-Heysəmi
h. 735-807/ m. 1334-1405
- “Cəmius-Sağir”**
“Cəmiul-Əhədis” Əbul-Fadl Cəlaləddin Abdur-Rahmən ibn Əbu Bəkr ibn Muhəmməd əl-Hudeyri əs-Suyuti
h. 849-911/ m. 1445-1505
- “Hilyətul-Əuliyə”** Əbu Nueym Əhməd ibn Abdullah ibn Əhməd ibn İshaq ibn Musa ibn Mehran əl-Əsbəhani
h. 336-430/ m. 947-1038
- “Əzəmətli Quranın Təfsiri”**
“Peyğəmbərlərin həyatı” Əbul-Fidə İsmail ibn Ömər ibn Kəsir əd-Diməşqi
h. 700-774/ m. 1300-1372
- “Səbir edənlərin azuqəsi və şükr edənlərin tədarükü”** Muhəmməd ibn Əbu Bəkr ibn Əyyub ibn Sad İbn əl-Qeyyim əl-Cəvziyyə
h. 691-751/ m. 1292-1350

MÜNDƏRİCAT

Ön söz	4
Qədər və yaradılış	8
• Allahın ilk yaratdığı	9
• Adəmin ﷺ zürriyyətinin etirafı	11
• Cənnət əməlisalehlərin yurduudur	13
• Cənnət və Cəhənnəm əhlinin əzəldən məlum olması	13
• İnsanın artıq ana bətnində qədəri yazılır	15
Tövhid	17
• Tövhidin fəziləti	18
• “Bitəqa” hədisi	19
• Şirkin təhlükəsi	20
• Riyakarlığın aqibəti	21
• Kafirin yer boyda fidyə vermək istəyi	23
• “Bizə filan ulduza görə yağış endirildi”- deyənlərin küfr etməsi	24
• “Adəm övladı Məni yalançı sayır”- hədisi	24
• Zamanı söymək haramdır	25
Namaz	27
• Mərac hədisi və namazın fərz olunması	28
• Azan verməyin fəziləti	34
• Fərz namazlarının fəziləti	34
• Sübh və Əsr namazlarının fəziləti	35
• Duha namazının fəziləti	36
• Nafilə namazların fəziləti	37
• Namazı gözləməyin fəziləti	38
• Gecə vaxtı ibadət etməyin fəziləti	39
• Məscidləri ziyarət edənlər barədə	39
Oruc, Zəkat, Həcc	40
• Orucun fəziləti	41
• Sədəqə verməyə təşviq	42
• Nəzir haqda	44
• Həccin fəziləti	44
• Arafa gününün fəziləti	48

• İmkanı ola-ola Həccə getməyən haqda	49
Cihad	50
• Allahın iki adama təəccüblənməsi	51
• Şəhidliyin fəziləti	51
• Allahın danışdığı səhabə	53
Zikr və dua	54
• Zikrin fəziləti	55
• Gecənin son üçdəbirində Allahın dünya səmasına enməsi	58
• Zikr məclisinin fəziləti	60
• Tövbə və istiğfar etmək haqda	62
• Yüz adam öldürənin tövbəsi	64
• Peyğəmbərə ﷺ edilən salavatın fəziləti	65
• Məzlumun duası qəbuldur	66
• Xeyir öyrənən	67
• Miniyə oturarkən edilən zikr	70
• Cənnət xəzinəsindən olan kəlmə	71
• “Əlhəmdulilləhi həmdən kəsiran...”- kəlmələrinin fəziləti	72
• Şükr etməyin əhəmiyyəti	73
• Allaha layiq olan şükür	73
Fəzilətlər	75
• Mələklərin mübahisəsi	76
• Müsəlmanların salamlaşmaları	77
• Yoxsulların və mühacirlərin Cənnətə birinci daxil olması	78
• Allahdan qorxmaq haqda	80
• Bədr əhlinin fəziləti	81
• Taundan ölmək şəhidlikdir	82
• Övladın valideynlər üçün bağışlanma diləməsinin fəziləti	83
Qadağalar	84
• Əsil-nəsəb ilə öyünməyin qadağan olması	85
• Lənət etməyin təhlükəsi haqda	85
• Surət çəkənlərin aqibəti	86

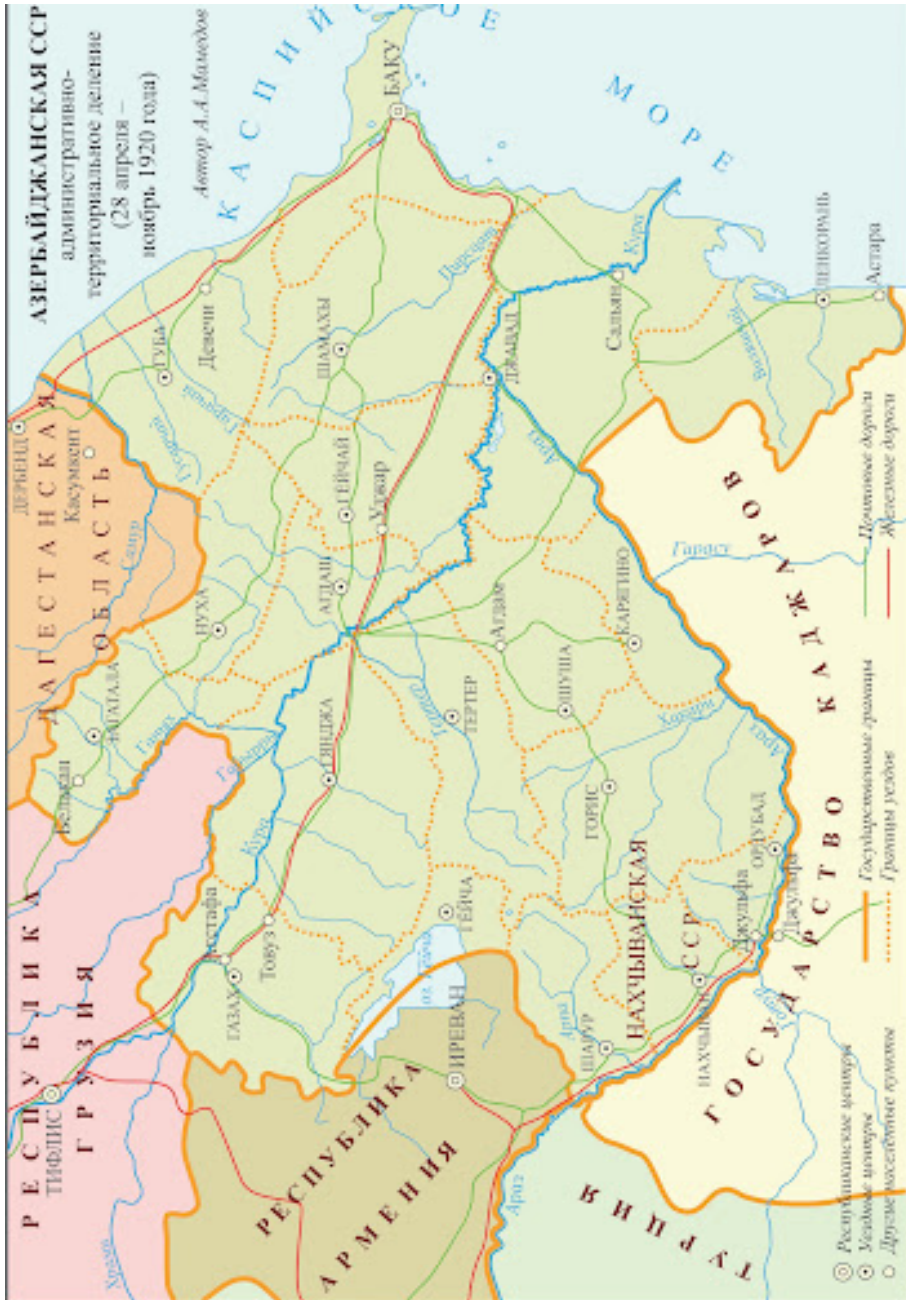
• “İnsanlar həlak oldular”- deməyin qadağan olması	87
• “Allaha and olsun ki, Allah səni bağışlamayacaq”- deməkdən çəkinmək	87
• Allaha yalandan and içməyin böyük günah olması	88
• Qarışqa öldürməyin məzəmmət olunması	89
• Qohumluq əlaqələrini kəsməyin haram olması	89
• Təkəbbürlü olmağın haram olması	91
• Zülm etməyin haram olması	91
• Küsülü qalmağın zərəri	94
• Azad insanı qul kimi satanın günahı	95
• İntihar etməyin təhlükəsi haqda	95
• İfrata varmaqdan çəkinmək haqda	95
• Şeytanın vəsvəsələri haqda	96
• İblisin ruzisi	97
Bəlalar və ziyarət	98
• Allah rızası üçün ziyarət etməyin fəziləti	99
• Xəstəliklərin günahlara kəffarə olması	100
• Gözlərini itirən haqda	104
• Sarsıntının ilk anında səbir edənin mükafatı	104
• Yaxını ölən və buna səbir edənin savabı	105
• Övladı ölən və buna səbir edənin savabı	105
Mərhəmət	107
• Allahın rəhməti qəzəbini üstələmişdir	108
• Allahın razılığı Onun mərhəmətini qazanmağa səbəbdir	108
• Peyğəmbərin ﷺ mərhəmətli olması	109
• Günahların və savabların yazılması	110
• Müsəlmanlar arasında mərhəmətə təşviq	111
Təfsir	114
• əl-Fatihə surəsinin fəziləti	115
• əl-Bəqərə surəsinin 138-ci ayəsi haqda	116
• əl-Bəqərə surəsinin 255-ci ayəsi (Kürsü ayəsi) haqda	116
• əl-Bəqərə surəsinin 285-286-cı ayələri haqda	117
• “Allah yolunda öldürülənləri əsla ölmüş sanma”- ayəsi	

haqda	119
• Allahın əməlisaleh qulları üçün nemətlər hazırlaması	121
• “Biz Axirət savabını istəyənin savabını artırır...”- ayəsi	
haqda	121
• əl-Kövsər surəsi haqda	122
• ən-Nəsr surəsi haqda	123
Peyğəmbərlər	124
• Adəm <small>عليه السلام</small> və zürriyyətinin salamu	125
• Adəmin <small>عليه السلام</small> vəsfi	126
• Adəmin <small>عليه السلام</small> tövbəsi	127
• Nuh <small>عليه السلام</small> haqqında	129
• İbrahim <small>عليه السلام</small> haqqında	129
• Qiyamət günü İbrahimin <small>عليه السلام</small> atası Azər ilə görüşməsi	130
• İbrahimin <small>عليه السلام</small> şafaəti	131
• Əyyub <small>عليه السلام</small> haqqında	131
• Allahın Əyyuba <small>عليه السلام</small> olan lütfü	133
• Musanın <small>عليه السلام</small> Uca Allaha olan sualları	133
• Musa ilə Xıdırın <small>عليه السلام</small> görüşməsi	134
• Eşitmək gözlə görmək kimi deyil	137
• Musanın <small>عليه السلام</small> Misirdən çıxması	137
• Musanın <small>عليه السلام</small> Ölüm mələyi ilə qarşılaşması	139
• “Ümmətin üçün üç şeydən birini seç”- hədisi	139
• Yəhya peyğəmbərə <small>عليه السلام</small> əmr edilənlər	140
• Allahın Muhəmməd peyğəmbərə <small>ﷺ</small> olan nemətləri	142
• Peyğəmbərin <small>ﷺ</small> Tövratdakı bəzi vəsfləri	143
• Peyğəmbərin <small>ﷺ</small> dövründə olan yalançı peyğəmbərlər	144
• Muhəmməd peyğəmbərin <small>ﷺ</small> ümmətinin fəziləti	144
Qiyamət	147
• Yəcuc və Məcuc haqda	148
• Günəşin məğribdən çıxması	149
• Dəccalın fitnəsi	149
• Ruh bədəndən könülsüz çıxar	154
• Möminin və kafirin ölümü	154

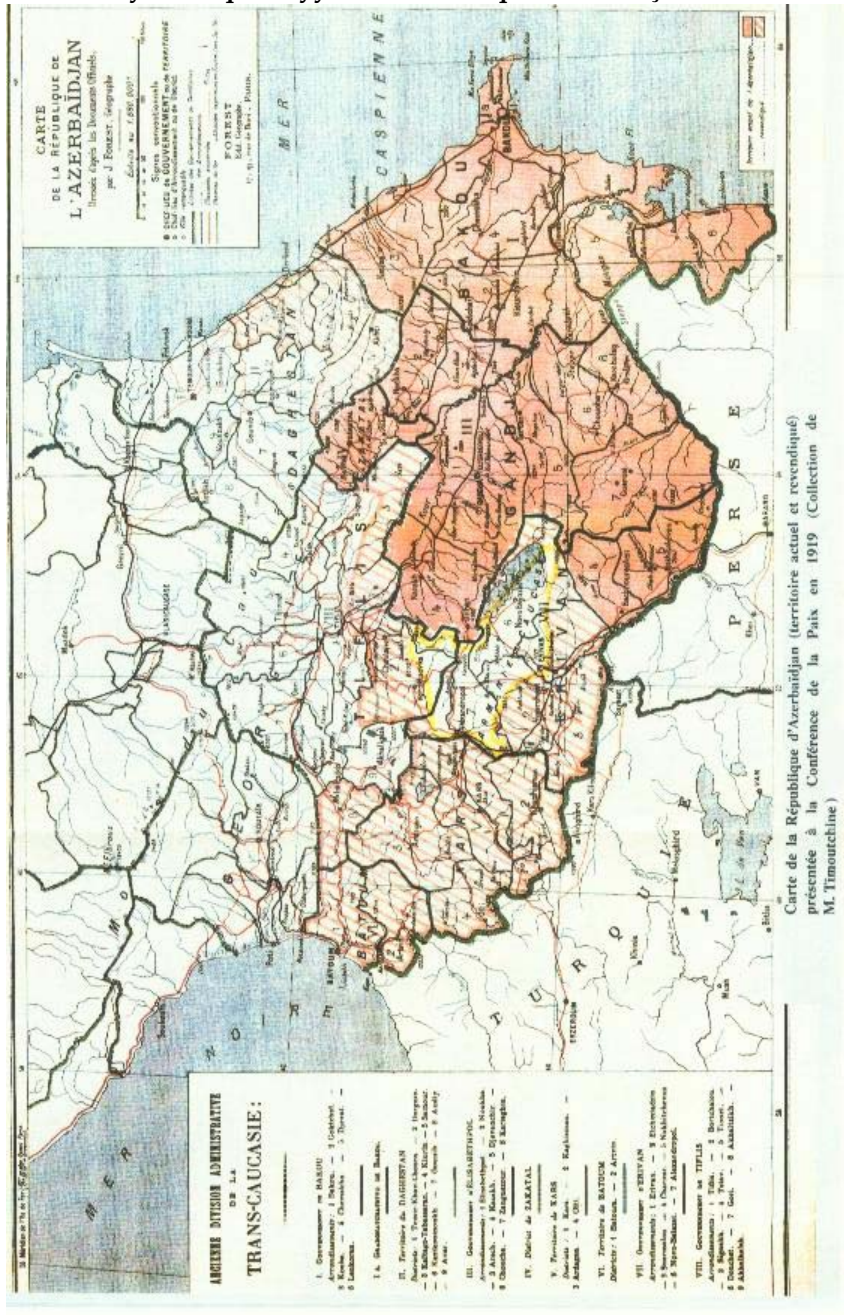
• Quran möminin dərəcəsini artırır	158
• Allah qarşısında üzrlü sayılanlar	159
• Allahın qarşılaşmaq istədiyi şəxslər	160
• Ölən müsəlman haqda şahidliklər	160
• Dünyada və axirətdə möminin günahlarının gizlədilməsi	161
• Borclu olana güzəşt edənin fəziləti	162
• Heç kəsin haqqı yerdə qalmaz	163
• Haqsız yerə adam öldürməyin günahı	164
• Mizan tərəzi haqda	165
• Dünyada nemət içində yaşayan kafirin Axirətdəki əzabı	166
• Qiyamət günü insanın orqanlarının şahidlik etməsi	166
• “Göylər isə Onun Əli ilə büküləcəkdir” - ayəsi haqda	169
• Qiyamət günü bəndənin nemətlər barəsində sorğu-sual edilməsi	171
• Allah Qiyamət günü üç sinif insanı danışdırmayacaq	173
• Qiyamət gününün bəzi insanlara günün bir saati qədər qısa olması	174
• “Hər kəs dünyada qulluq etdiyinə tabe olsun!” - hədisi	174
• Pis işlərdən çəkəndirməməyin qınanması	180
• Allah bir bəndədə iki qorxu və iki arxayınlığı cəm etməz	180
• Şəfaət haqda	180
Cənnət və Cəhənnəm	191
• Cənnətin çətinliklər, Cəhənnəmin isə şəhvətlərlə əhatə olunması	192
• Cənnətlə Cəhənnəmin höcətləşməsi	192
• Cənnətə sorğu-sualsız girənlər	193
• Cənnətdə əkinçiliklə məşğul olmaq istəyən haqda	195
• Cəhənnəmə daxil olduqdan sonra oradan çıxan	196
• Pişiyə görə əzaba düçar olan qadın	197
• Cənnətdə ən aşağı və ən yüksək mərtəbəyə sahib olanlar	197
• Cənnətə ən son daxil olan haqda	199
• İçki içməkdən və ipək geyməkdən imtina edənin fəziləti	211
• Cənnət və Cəhənnəm əhlinin bəzi sifətləri	212

• Allahın Cənnət əhlindən razı olması	213
• Cənnət əhli Cənnətdə Allaha baxacaq	214
• Cənnət padşahların məskənidir	214
Allah sevgisi	216
• Allahın qulunu sevməsi	217
• Allahın dostu ilə düşmənçilik edənin aqibəti	217
• Allah üçün sevməyin fəziləti	218
• Təvazökar olmağın fəziləti	221
• Allahın sevdiyi üç adam	222
İstifadə olunmuş mənbələr	224
Mündəricat	229

Azərbaycan SSR, 1920-ci il, 28 aprel-noyabr ayları, müəllif: A. A. Mamedov

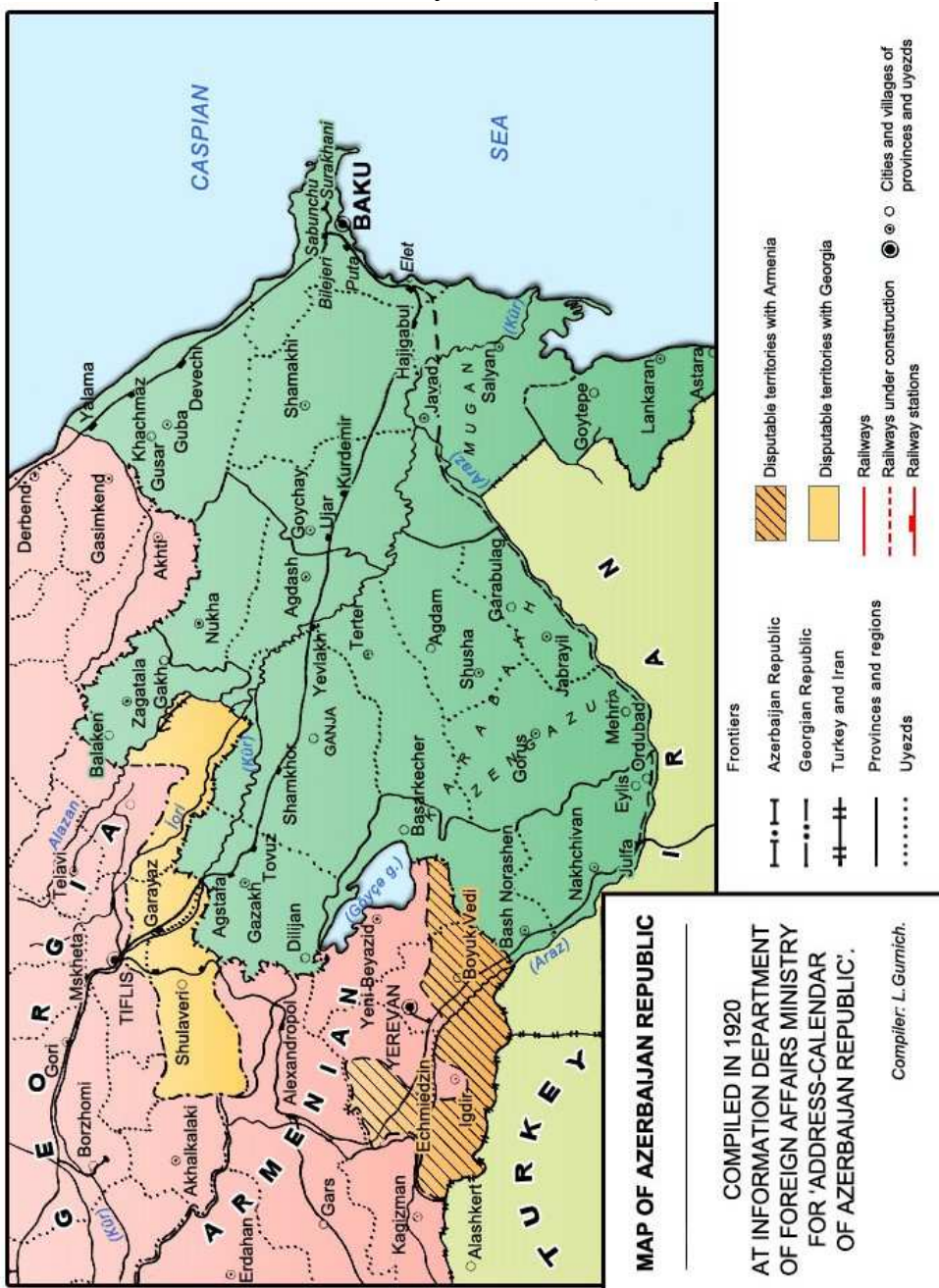

**Azərbaycan Demokratik Respublikasının 1919-cu ildə Paris Sülh Konfransında
Beynəlxalq cəmiyyət tərəfindən qəbul edilmiş xəritəsi**

Azərbaycan Demokratik Respublikası, 1918-1920

Hazırlayan: L. Qumiç

“Elm və təhsil” nəşriyyatının direktoru:
professor Nadir MƏMMƏDLİ

Dizayner: Kamran İbrahimov
Texniki redaktor: Rövşanə Nizamiqızı

Çapa imzalanmış 12.01.2021
Şərti çap vərəqi 8,2. Sifariş № 08
Kağız formatı 70x100 1/16. Tiraj 1000

Kitab "Elm və təhsil" nəşriyyat-poliqrafiya
müəssisəsində səhifələnilib, çap olunmuşdur
E-mail: elm.ve.tehsil@mail.ru
Tel: 497-16-32; 050-311-41-89
Ünvan: Bakı, İçərişəhər, 3-cü Maqomayev 8/4